N. D. COCEA

FECIOR DE SLUGĂ

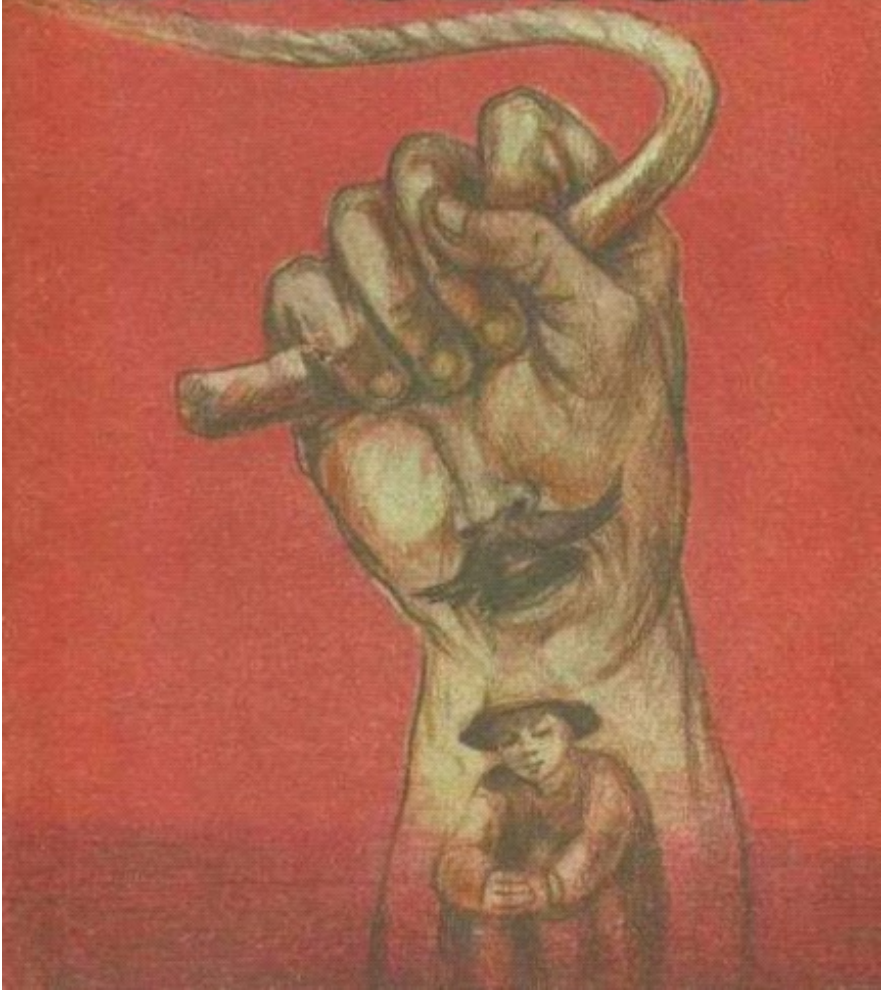

N. D. COCEA
FECIOR DE SLUGĂ

Coperta Anton Slavnicu
Cu o prefaţă de MIRCEA BRAGA

EDITURA MINERVA
Bucureşti, 1988

Textul volumului de faţă este reprodus după N.D. Cocea, *Scrieri*, II, ediţie îngrijită de Virgiliu Ene, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

PREFAŢĂ

1. Ne întrebăm, iată, nu fără o ciudată senzaţie de impas, ce s-ar mai putea spune despre opera lui N.D. Cocea (şi ne gândim numai la pe şi să), altceva decât ceea ce s-a spus sau decât ceea ce avem impresia că s-a spus. Mai mult, ne referim strict la un

comentariu de istorie literară, submers ca atare de intenţia valorificării”, nu la o desfăşurare eseistică asupra unei prezenţei „actuale”, fiindcă de ce să n-o recunoaştem? – textele lui N.D. Cocea nu se mai află în raza noastră de recepţie. Dacă nu sunt „cerute”, nu e mai puţin adevărat că nici nu sunt „oferite” nereeditat integral, cu atât mai departe de o ediţie critică, inaccesibil cititorilor cu majoritatea creaţiilor (sunt puţine bibliotecile care posedă romanul *Nea Nae*, pentru a nu mai vorbi de romanul de debut *Poet-Poetă*, raritate bibliofilă) N.D. Cocea este, acum, nu un nedreptăţit, cât un necunoscut.

Tribulaţiile istoricului literar încep, apoi, de la constatarea existenţei a doua posterităţi critice ale scriitorului, a doua secvenţe postume în receptarea operei sale, delimitate în „timpul” fizic, dar şi în cel axiologic. Cea de a doua este, a prezentului, în care N.D. Cocea pare stabilizat în zona scriitorilor minori, iar prima, întinsă de la moartea sa până spre sfârşitul deceniului 7, este – una a acreditării unui unghi prin a cărui dispersie locul lui N.D. Cocea în literatura interbelică era proclamat chiar dacă nu de excepţie, în orice caz, aflat pe un important aliniament. Ecourile

celei dintâi etape duc la senzaţia „totului spus” astfel, sintagma „ceea ce avem impresia că s-a spus” conotează, de fapt, şi o judecată a timpului actual care, chiar neexprimată răspicat, blochează iniţiativa interpretativă. Sigur, poate fi la mijloc şi un prag al echivocului, pe care criteriile şi direcţia verdictului să se fi născut nu dintr-o judecată, ci dintr-o reţea de prejudecăţi, de reacţii în opoziţie – situaţie în care întrebările ar deveni fertile. Oricum, „accidentele” şi „denivelările” – care marchează biografia scriitorului şi a operei sale se perpetuează astfel în postumitate, ceea ce înseamnă că, poate printr-o „interpretare inversă”, ar trebui mai întâi puse în evidenţă spaţiile care ar putea favoriza apariţia puterilor de ocultare a unei opere. Spaţiile, sau condiţiile, sau sensibilitatea, sau estetica…

E posibil, evident, ca locul lui N.D. Cocea în ordinea literaturii naţionale să nu apară spectaculos altul în urmă (re) contactului nemijlocit cu paginile purtându-i semnătura, dar aserţiunile se vor clădi atunci pe argument şi „literă”, aşadar departe de aproximaţii şi, câteodată, chiar de vagi resentimente. Mai ales că nici prima posteritate critică a scriitorului

nu a manifestat la toate nivelele jubilaţia ale cărei lumini ni se par vizibile astăzi preluată pentru latura sa de „critică socială” a unei „societăţi în descompunere”, creaţiai-a fost, însă, îndeajuns încercuită de rezerve pentru accente „semănătoriste”, „ezitări” sau „neclarităţi ideologice”, „soluţii eronate”, vulgarităţi şi, în sfârşit, trivialităţi.

De altfel, acelui „timp” i-ar fi revenit şi misiunea descifrării în detalii a biografiei autorului şi a creaţiei sale. Dar aceasta n-a fost realizată, poate fiindcă evenimentele erau prea apropiate, poate fiindcă optica asupra lor era alta decât a scriitorului, poate fiindcă mulţi dintre protagonişti se mai aflau în viaţă, poate fiindcă sursele erau blocate (unele, cum se întâmplă în multe cazuri, chiar de către urmaşi) ş.a.m.d. Cert este că unele „denivelări” îşi au izvorul în cunoaşterea doar fragmentară, „preferenţială” a biografiei autorului *Vinului de viaţă lungă*. Aceste „accidente” care ne întâmpină, de fiecare dată altele, în funcţie de suprafaţa pe care se află (biografie, operă, atitudinea contemporanilor, apoi cea a posterităţii), sfârşesc prin a decupa împrejurări paradoxale, situaţii contradictorii greu de explicat, stranii alunecări de

semnificaţii. În absenţa unui „complet” şi expresiv „portret” N.D. Cocea, la care să contribuie în egală măsură investigaţia biografică şi analiză critică a operei (care, cum vom vedea, asimilează masiv elementul autobiografic), continuă să reţină atenţia date „pitoreşti” de natură: fiul unui general în armata regală se ataşează de timpuriu mişcării socialiste şi, apoi, comuniste; Gala Galaction elogiază fără rezerve acel text de început, *Poet-Poetă*, ce abundă în pasaje de descriere a unor abuzuri şi excese sexuale; aflat în detenţie la Craiova pentru un an şi jumătate, 3ST.1D. Cocea este eliberat în urma intervenţiei lui Octavian Goga, unul dintre politicienii vehement combătuţi de directorul *Faclei*; militantul socialist consacră un roman (*Vinul de viaţă lungă*) imaginii idilice a vechii boierimi; în altele, intenţia declarată de asanare a societăţii e susţinută prin descrierea amănunţită, crudă, nu fără o anume retorică afectivă, a unor culise imunde. Nu supralicităm în spiritul unei biografii de senzaţie; nici nu împărtăşim opinia că biograficul luminează creaţia; dar, inevitabil, complexitatea operei se întoarce asupra „portretului” autorului şi, fără a-l avea pe acesta delimitat „din exterior”, un

„Cocea *par lui-même* de pildă, s-ar răzbuna în fals prin subiectivismul ignorant al selecţiei. „Era – mărturisea Ştefan Voicu, unul din apropiaţii săi, la evocarea din cadrul «Rotondei 13» pregătită de Muzeul Literaturii Române cu prilejul centenarului naşterii scriitorului – o fire foarte voluntară, greu de încadrat în chingile unei vieţi organizate, ale unor norme de disciplină mai mult sau mai puţin rigidă, o fire neîngrădită în variatele şi vastele ş, ale relaţii şi combinaţii personale şi sociale”. Hotărât, N.D. Cocea ne poate apărea mai interesant decât ni-l oferă obscure amintiri ale unor lecturi efectuate în circumstanţe ele însele obscure…

2. Ce ştim, aşadar, până acum despre N.D. Cocea? A văzut lumina zilei la Bârlad, în 29 noiembrie 1880, ca prim copil al soţilor Cleopatra şi Dimitrie Cocea. Tatăl său, unul din cei nouă copii ai serdarului Gheorghe Cocea, era la acea dată locotenent în corpul Vânătorilor de munte. Mama sa, descendentă din familia moşierilor Nicorescu, „era o intelectuală cu o cultură vastă şi cea mai mare parte din timp şi-o petrecea printre cărţi”. Soţii Cocea au mai avut trei fiice: Maricica, Florica şi Alice. N.D. Cocea a absolvit

şcoala primară la Bârlad, după care – aşa, cum va mărturisi însemnările autobiografice din care am citat mai sus – a urmat cele şapte" clase secundare în opt licee diferite: „Tatăl meu... era obligat să-şi schimbe anual garnizoană... Nu m-am putut lega, prin urmare, nici de oameni, prin camaraderiile acelea care izvorăsc din obişnuinţă şi din contacte prelungite, nici, mai ales de locuri anumite: o mahala, o casă, o grădină, care, prin stabilitatea impresiilor, prin idealizarea amintirilor, sădesc de cele mai adeseori în oameni instinctul funest de proprietar. N-am, aşadar, prietenii din copilărie". Mai ştim că citea mult şi că – învăţând de mic limba - avea acces la literatură franceză (din care a şi tradus, publicând încă în 1916 versiunea română la Thats de Anatole France). Manifestă înclinaţii spre literatură din perioada liceului, stimulat cu siguranţă şi de prietenia, legată în timpul petrecut la „Sava", cu Tudor Arghezi şi Gala Galaction. Şi astfel, în 1897, semnează cu pseudonimul „Nelly" schiţa *Dezamăgire* în *revis*ta *Foaia interes*antă pe care o scosese la Bucureşti George Coşbuc. Cu acelaşi pseudonim semnează, în 1898, şi două volume: romanul Poet-Poe*tă,* prefaţat de

Gala Galaction, şi culegerea de schiţe şi nuvele *Copil din flori.*

Trimis în 1899 la Paris pentru a studia Dreptul (licenţa şi-o va da, însă, la: Bucureşti, în 1903), N.D. Cocea va fi atras mai multe de mediile litera – artistice „O bună parte din vreme mi-o petreceam în atelierele pictorilor şi sculptorilor din Montparnasse; sau printre executanţii şi compozitorii de la – «Concerte Rouge»; sau la spectacole şi în culisele teatrului". Familiarizarea sa cu lumea artelor plastice şi a teatrului se datorează, probabil, acestei perioat de atracţia era, însă, în i veche, dacă nez gândim că încă elev fiind, la Buzău, îl „descoperă" şi îl lansează (afirmaţia e a lui Arghezi) pe Andreeşcu, iar pasiunea pentru teatru l-a marcat nu; numai pe Cocoa (şuitor, cronicar dramatic, iniţiator al *Rampei* şi? spre sfârşitul vieţii, director de teatru), ci şi pe câţiva membri ai familiei.

Totodată, manifestă interes pentru mişcările sociale revendicative, drept pentru care participă la acţiunile publice determinate de afacerea Dreyfus: „Nu trecea aproape o săptămână fără să iau parte la furtunoasele mitinguri populare, în care, cot la cot cu

muncitori, cu artişti, cu intelectuali, urlam cât puteam împotriva regimurilor de nedreptate şi de intoleranţă”.

După luarea licenţei în Drept, funcţionează un timp ca judecător de pace la Panciu, apoi la Fierbinţi şi la ocolul Brăila, mutările având măi degrabă caracter disciplinar avându-se în vedere că tânărul magistrat lua făţiş apărarea ţăranilor împotriva proprietarilor şi a jandarmeriei. În această perioadă publică, în *Viaţa românească*, mai multe nuvele şi tot acum se lansează în publicistică (mai întâi în cotidianul *Adevărul*), adâncind conflictul cu autorităţile în 1906, urmare a unui vehement articol îndreptat împotriva ministrului de Justiţie, este scos din magistratură. Ataşându-se mişcării socialiste, începe să colaboreze la presa muncitorească (*România muncitoare*, *Dezrobirea*, *Viitorul social*). Atitudinea tânărului publicist în timpul răscoalei din 1907 va fi prompt sancţionată reţinut mai întâi pentru cercetări la Siguranţa din Brăila, suferă o detenţie de 5 luni, în toiul evenimentelor sângerosului an, la închisoarea Din – Buzău. E) ar opţiunea sa politică fusese semnată în acelaşi an 1907 e ales delegat – alături de Christian IIacovski, Alecu Constantinescu şi

A. Ionescu – al mişcării socialiste din România la congresul de la Stuttgart al Internaţionalei a IX-a (unde delegaţia rusă a fost condusă de Lenin); în 1808, este raportor pentru programul reformelor politice la Conferinţa sindicatelor şi cercurilor socialiste din România; în 1910, în cadrul Congresului de reconstituire a Partidului Social-democrat, I, C. Frimu îi aduce elogii în public pentru tot ceea ce făcuse în sprijinul mişcării.

Concomitent, îşi desfăşoară activitatea gazetărească. Putilică articole cu caracter literar-artistic în *Pagini* libere din Galaţi. Şi, mai ales, în *Viaţa românească* (aici semnând numeroase recenzii la diferite cărţi, precum şi cronici teatrale). În anul 1910, înfiinţează *Viaţa socială* şi *Facla*, iar în 1911, *Rampa*, publicaţii a căror importanţă în peisajul revuistic naţional a fost îndeajuns relevată. Pamfletele sale antidinastice din cea de a doua revistă menţionată sunt pe punctul de a-i aduce un proces de lez-majestate, oprit în ultimul moment de rege, în 1912. Efectuează – în 1911 – o călătorie în Italia, prilej de cunoaştere a mişcării muncitoreşti şi Sindicaliste din această ţară, fapte consemnate în *Notele de*

călătorie publicate în ziarul *Dimineaţa*. Refugiat în timpul primului război mondial la Iaşi, călătoreşte la Petrograd, asistând la evenimentele revoluţionare ale anului 1917 şi editând ziarul *Li Efttente*. Revenit în ţară după un an, e arestat pentru agitaţie probolşevică şi închis în lagărul de la Negreşti. Eliberat, editează ziarele *Omul liber*, *Chemarea*, *Chemarea roşie*, *Facla*, *Torţa*, *Revolta*, *Clopotul*, rând pe rând suspendate de cenzură. În anul 1920 e deputat în Parlament, fiind ales pe listele Partidului Socialist; în 1922 îl întâlnim ca avocat al apărării în Procesul Comuniştilor; în 1923 scoate ziarul *Dezrobirea* la Galaţi şi reînfiinţează *Facla* (care va avea şi binecunoscutul supliment *Facla literară*). Iritat de pamfletele antidinastice publicate în *Facla* (*Arcul de triumf se surpă… Dinăstră îţi voiaj, Maje**statea-sa şi scumpetea traiului, da**r* mai ales de *Răspunzătorul!),* regele Ferdinand îi intentează proces de lez-majestate: „Am scris, într-o viaţă întreagă de publicist, multe articole riâtiiiloase împotriva fostului rege şi-a actualului simulacru de suveran. De câte ori mi s-a întâmplat să pomenesc, în treacăt sau dinadins, de instituţia anacronică şi ridicolă a regalităţii, am făcut-o fără reticenţe, fără gravitate şi fără cruţare.

Mi-am bătut joc, pe cât mi-a fost cu putinţă, într-un stil mai clar şi mai coroziv, de purpura regală care a ascuns noroadelor, mai totdeauna şi pretutindeni, multă imbecilitate, mostre dureroase de decrepitudine omenească, capete înguste, suflete mediocre, diformităţi trupeşti, stigmate patologice, mâini prea scurte sau urechi prea lungi şi prea blegi de degeneraţi inferiori. Pentru paginile astea de odinioară aş fi putut să înfund puşcăria de o sută de ori. Din vina însă a unei constituţii extrem de largi şi a unui rege excesiv de prudent, am fost frustrat mereu de consacrarea aceasta pe care puşcăria o dă şi trebuie s-o dea curajului civic. Cu toată dorinţa mea, arzătoare de a târî la bara justiţiei, în lumina deplină a dezbaterilor şi a publicităţii pe care le comportă, păcatele regimurilor personale şi crimele regalităţii, dezideratul acesta mi-a rămas vecinic nesatisfăcut.

Fi-voi mai norocos de data aceasta?

Am cuvintele mele să cred că da”.

Într-adevăr, în urma procesului, e condamnat la un an şi jumătate de detenţie, efectuată în 1923 – 1924 la Craiova, eliberat însă după nouă luni la intervenţia lui Octavian Goga. La închisoarea de la

Craiova îşi va redacta paginile de jurnal cuprinzând, această perioadă şi va începe scrierea câtorva piese de teatru (*Sub coasa morţii*, *Fetiţe princesse d'Orient*).

După eliberare, îşi continuă activitatea publicistică. Printre altele, înfiinţează în anul 1927 ziarul *Deşteptarea*. Totodată, îşi reia activitatea literară, publicând în 1931 romanul *Vinul de viaţă lungă*" în general bine primit de critica literară a timpului, în 1933 *Fecior de slugă*, în 1934 *Pentr-un petec de negreaţă* şi în 1935 *Nea Nae* (notăm că ultimele două nu sunt menţionate în *Dicţionar cronologic*. *Literatura română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979). În 1936, la Editura „Naţională-Ciornei", începuse culegerea unui nou roman semnat de N.D. Cocea, *Pe drumul noului Damasc*, abandonat, însă, de scriitor, conştient de faptul că „depoziţia" sa violent antilegionară îi poate fi fatală.

Este, totodată, epoca în care N.D. Cocea se ataşează tot mai mult de mişcarea comunistă, având strânse legături cu fruntaşii acesteia, conducând câteva, publicaţii ale partidului. Astfel, în 1936,

înfiinţează *Era nouă* şi *Chemarea*, iar în 1937 preia conducerea revistei *Reporter* (apărută, ca hebdomadar social-cultural, în 1933). În anii tulburi ai dictaturii regale (se pare că regele Carol II îl ameninţase că va fi împuşcat) şi apoi ai dictaturii antonesciene, va renunţa, însă, la publicistică, retras la Sighişoara, unde avea o mică proprietate. Scurtele şi nu prea desele călătorii la Bucureşti par a, îl legate mai mult de activitate în ilegalitate a Partidului Comunist. La Sighişoara, începe redactarea câtorva romane, niciunul terminat (*Hilarie* – *Sfântul*, *Vin barbarii*...).

După 23 August 1944, revine în viaţa publică. Singura sa piesă, care a văzut luminile rampei, *Canalia*, este pusă în scenă în acest a fi, la „Teatrul Nostru" al fiicei sale, Dina Cocea. Preia conducerea ziarului *Victoria* (la care asigură colaborarea unor scriitori de primă importanţă Mihail Sadoveanu, Geo Bogza, Al. Philippide, Gala Galaction, Perpessicius, Geo Dumitrescu ş.a.), fiind numit şi director general al teatrelor, în care calitate e preocupat de alcătuirea unei trupe permanente care să prezinte spectacole în turnee (un „teatru al poporului", cum declară el). În

urma congresului de constituire a Uniunii sindicatelor de artişti, scriitori şi ziarişti, din 1945, e ales în conducerea acesteia. A încetat din viaţă la 1 februarie 1949.

3. „Pamfletarul vede răul, îl veştejeşte, dar doreşte în acelaşi timp să pună ceva mai bun în schimb.

Esenţială calitate a pamfletului este sinceritatea scriitorului şi onestitatea lui”.

Rândurile – extrase dintr-un interviu din 1933 – definesc exact activitatea ziaristului N.D. Cocea: susţinută cu o energie ieşită din comun de-a lungul a peste 40 de ani, concretizată în mii de articole risipite în zeci de publicaţii, intransigentă, trădând nerv şi inteligenţă. Unele din ziarele şi revistele iniţiate şi conduse de el constituie repere ale presei româneşti interbelice (Rampa, *Facla*, *Era nouă*, *Reporter*); tabloul se cuvine, evident, completat cu textele gazetarului, dar şi cu preocuparea sa pentru a forma şi promova condeie. Cu îndreptăţire, deci, numele lui N.D. Cocea a fost reţinut în istoria mişcării noastre publicistice, semnificativ fiind faptul că – în amintitele evocări din cadrul „Rotondei 13” a Muzeului

Literaturii Române – accentul s-a pus asupra gazetarului şi aproape deloc asupra scriitorului. N.D. Cocea recunoştea, de altfel, că pagina de ziar şi, îndeosebi, pamfletul dădeau măsura firii sale „Cu temperamentul meu de luptător – se confesă el *Jurnal*ului – m-am născut exact când trebuie. Într-o lume fericită, într-o x societate aşezată pe temeliile stabile ale dreptăţii, nu prea. Ştiu ce rost aş fi avut”.

„Direcţiile de atac” ale pamfletarului N.D. Cocea ne sunt bine cunoscute; s-a detaliat asupra lor, s-au alcătuit adevărate repertorii tematice, antologiile oferind, însă, îndeosebi, imaginea militantului antidinastic (domeniu în care, într-adevăr, IST. D. Cocea a excelat). De aceea, nu vom comenta publicistica scriitorului.

În puţine, foarte puţine cazuri pamfletul lui IST. D. Cocea a reuşit să treacă hotarul care desparte gazetăria de literatură, aşa cum s-a întâmplat aproape întotdeauna cu „tableta” argheziană, a cărei actualitate era şi este în primul rând artistică.

4. Primele două volume ale scriitorului, *Copil am – flori şi Poet-Poetă,* ca, şi cele câteva povestiri publicate ulterior, în primul deceniu al veacului

nostru, nu au reţinut atenţia criticii, deşi Gala Galaction mărturiseşte, într-un articol evocator, că paginile apărute sub semnătura „Nelly” fuseseră bine primite. Se referea, însă, la cititorii de aceeaşi vârstă cu autorul textelor, curiozitatea fiind stârnită de bănuiala că, în spatele. Pseudonimului, se află un coleg (sau colegă…) de generaţie, sau mărturisirea este un simplu gest de complezenţă faţă de vechiul său prieten (şi nu numai, fiindcă, în 1903, Gala Galaction se căsătorise cu o verişoară a lui N.D. Cocea)? Adevărul s-ar putea să fie undeva la mijloc. De altfel, N.D. Cocea însuşi nu s-a mai întors niciodată asupra respectivelor texte, lăsându-le în anonimatul tirajului confidenţial, al pseudonimului şi al paginii de ziar. De-abia după moartea scriitorului se vor relua o parte din povestirile aparţinând acelei perioade, însă – cum precizează ultimul lor editor, Virgiliu Ene – mai mult cu intenţia de a releva o anume continuitate tematică. Aceasta, fără îndoială, există, povestirile din *Copil din flori, mai* puţin semnificative pe acest plan, sunt artificiale, fiind evident rodul – lecturilor tânărului autor, marcate de acel soi de „mimetism” caracteristic multor debuturi; dar povestirea

Urlătoarea, de pildă, este o evocare (sadoveniană!) a unei vânători de lupi, cu accente semănătoriste de întoarcere nostalgică asupra trecutului; Pâin*e albă cul*tivă contractul dintre cei avuţi şi cei săraci; romanul *Poet-poetă insi*stă asupra senzaţionalului erotic. La un alt nivel, în regimul de siguranţă pe care-l dă experienţa (deopotrivă scriitoricească şi de viaţă), palierele acestor „păcate ale tinereţii" se vor regăsi în proza de mai târziu a lui N.D. Cocea.

Critica timpului a văzut, în *Vinul de viaţă lungă*, adevăratul debut literar al scriitorului... fără a atinge, însă, un cpţise's şi în ceea ce priveşte semnificaţia valorică a textului (privit, de altfel, când ca roman, când ca nuvelă). Pompiliu Constantinescu era tranşant în contestare: „Trei părţi din VINUL DE VIAŢĂ LUNGĂ nu sunt decât un reportaj retrospectiv asupra mediului provincial 4 prin care a trecut tânărul împărţitor ai dreptăţii (naratorul – n.n.), venit din Capitală la Cotnari. Sumare creionări ale notabilităţilor locale, şarjate eu o vioiciune de ziarist, şi revolta de rigoare a autorului, inadaptabil în cadrele meschine în /care a fost zvârlit, alcătuiesc un raport verbos asupra mediocrităţii unui târg". Perpessicius se

arăta, în schimb, entuziasmat: el scria despre „excelenţa fără replică a nuvelei”, consemnând că „un scriitor N.D. Cocea, aşezat, idilic, atent la formă, oarecum clasic, urmărind umanitatea în ce are ea mai adânc ca simţiri şi poezie nu-şi făcuse drum în conştiinţa lectorilor”, cartea fiind echivalentă unui „început de balsam de vrajă”.

Nu alta a fost primirea romanului *Fecior de slugă*, lucrare mai ambiţioasă, vizând fresca socială. Pentru Perpessicius, acest „viguros roman social” s-ar fi putut subintitula – după modelul romanului stendhalian – *Cronică între 1905 – 1918*, fiind totuşi, mai cu seamă/ „romanul colonelului Spiridon Hotnog”, personaj creat – în pofida liniilor sale negative – cu vădită simpatie. Or, remarcă Perpessicius, „este interesant de observat cum simpatia imprimă ficţiunilor un aluat de mult mai favorabilă realizare decât ură”. E un reproş mascat, specific autorului „*Menţiunilor critice*, la adresa pastei groase, violent întunecate, în care e realizat portretul lui Tănase Bojoc, „feciorul de slugă”? Credem căi da, tot aşa cum, printre obişnuitele sale volute, Perpessicius observă că nervul critic, polemic determină „toate

aceste incursiuni, să le zicem ziaristice, în sensul de aspecte de cronică”, precum şi că prezenţele psihologice „se degajă mai puţin din detailarea sufletească a indivizilor şi mai mult din învăluirea întregii acţiuni – firi acea atmosferă supraîncălzită în care se „dezbat marile procese, ale societăţii şi ale istoriei”.

În schimb, încă de la început, Pompiliu Constantinescu respinge neţ şi această tentativă de frescă „deformată de subiectivism violent”. Plasarea romanului în contextul unei întregi tendinţe, tributare lui Nicolae Filimon, nu îi este favorabilă lui N.D. Cocea: scrierile unor Dem Teodorescu, N. Davidescu, E. Todie şi, în parte, Cezar Petrescu sunt ale unor „moralişti indignaţi”. Faptul că toţi au practicat gazetăria i-a determinat să-şi extragă materialul din contactul zilnic du viaţa politică, de unde atitudinea pamfletară şi intruziunea cronicii în corpul creaţiei epice. Întrucât „romanul urban trebuie să treacă de la cronică la consolidarea epică”, *Fecior de slugă* iese din actualitatea literară, fiind doar o recapitulare cursivă, „cu vervă de gazetar, cu atitudini de pamfletar”, aoanor „fapte şi fizionomii conservate de

reportagiile încă proaspete în memoria contemporanilor”. Presărarea povestirii cu portretele unor personalităţi ale vremii, transformarea personajului pozitiv (Nelu Azan) în purtător de cuvânt al autorului în raport cu realităţile politice ale timpului, toate acestea împing spre o autenticitate care „este o dovadă de destrămare a ficţiunii artistice şi de tulburare a contemplaţiei”, deformarea prin ziaristică fiind evidentă în agitarea unor fantoşe drept oameni vii, caricaturizaţi său. Idealizaţi, „cu alternări între pamflet şi lirism edulcorat”.

Analiza cea mai atentă, detaliată a romanului o întâlnim în cronica lui Mihail Sebastian, pentru care *Fecior de slugă* este „o carte compactă, diversă şi inegală, cu un interes documentar atât de puternic şi cu scăderi sau calităţi atât de multiple, încât e foarte greu să-l judeci sumar, cu o singură sentinţă”. Ca atare, o primă incursiune analitică vizează dubletul caracterologic esenţial al romanului Nelu Azan/Tănase Bojoc, ale căror vieţi paralele şi inverse se supun, astfel, unei alternanţe-simpliste, marcate de naivitate psihologică. „Nimic nu este mai greu de realizat în literatură decât un martir şi o canalie. Pentru că pe

amândoi îi paşte primejdia de a fi transformaţi în simboluri morale, ceea ce e un lucru foarte buiq. Oriunde, numai în artă nu". Captaţi de această semnificaţie morală, protagoniştii nu evoluează (psihologia copilului e, de fapt, psihologia adultului) iar „rezolvarea" romanului e data încă de primele scene.

Cel de al doilea accent analitic e pus în continuare, de către Mihail Sebastian, pe acel „grad al scriiturii" care salvează convenţionala schemă epică a romanului: „D. Cocea are un condei viu... Fraza aceea electrică, rapidă, colţuroasă când trebuie, elegantă când vrea, vehementă în epitete şi evocatoare în imagini, fraza aceea care a însufleţit ani de-a rândul ziare, reviste, redacţii, polemici şi procese, se regăseşte în FECIOR DE SLUGĂ şi. Pux asemenea frază s-ar putea salva şi face lizibile istorii chiar maţ false decât inocenta intrigă a romanului său". De aici, însă, torul acelui mult discutat volum De d*ouă mii de a**ni con*cluzionează că mijloacele lui N.D. Cocea nu sunt ale romancierului. Tehnica pamfletarului şi acuitatea memorialistului, susţinute de scriitura „Electrică", tensionată, pledează în favoarea

„cronicarului” N.D. Cocea scrisă de el, cronica primelor trei decenii de viaţă politică, financiară, mondenă etc. „Ar fi o carte monstruos de pătimaşă, dar fără pereche de vie”.

Următoarele două romane, *Pentr-un petec de negreaţă* şi *tâea Nae*, au fost privite ca situată sub nivelul *Vinului de viaţă lunffă* şi, al *Feciorului de slugă*. Perpessicius decupează doar anume „pagini de superior şi pur lirism”, Pompiliu Constantinescu-fiind sarcastic: „D. Cocea, din nefericire, şi-a impus să-şi alimenteze cu literatură numai pe eroii romanelor sale, atât de frecvenţi în viaţă... La urma urmei, e şi acesta un schimb reciproc de servicii, o fune-i ţie socială şi economică, respectabilă în sinceritatea ei”. Cele două mari sinteze interbelice, mai întâi a lui E. Lovinescu şi, apoi, a lui G. Călinescu, aproape nu diferenţiază valoric în sfera literaturii lui N.D. Cocea. „Poziţia paradoxală a lui N.D. Cocea – scria E. Lovinescu, – e de a fi fost o viaţă întreagă promotorul manifestărilor avangardiste în artă şi de a fi debutat în literatură cu VINUL DE VIAŢĂ LUNGĂ (nu cunoştea, deci, primele două volume, cu – adevărat de debut – n.n.), un mic roman onest, de factură semănătoristă,

întârziat cu cel puţin douăzeci de ani. Romanele ce i-au urmat FECIOR DE SLUGĂ (1933), PENTRU UN (sic!) PETEC DE NEGREAŢĂ (1934), NEA NAE (1935), deşi cu teme tot semănătoriste – arivismul, ratarea – tind la marea satiră socială a vieţii noastre publice. Mijloacele cunoscute ale pamfletarului, atât de preţuit înainte de război, îşi găsesc, în sfârşit, o întrebuinţare estetică pe gustul mulţimii mărunte, ce se vede răzbunată, în chipul cel mai convenţional şi mai popular cu putinţă, în onestitatea ei obscură şi nerăsplătită". Iar G. Călinescu aşază sub sigla: contestării şi publicistica autorului în discuţie: „Un succes de răspândire exagerat cu toate că explicabil l-au avut romanele lui N.D. Cocea, ziarist mai mult (de scandal, decât de talent. VINUL DE VIAŢA LUNGĂ e o naraţiune scrisă jurnalistic, cu o decenţă stilistică de om citit. Nimic însă, nici în invenţia de idei, nici în cea de cuvinte nu revelă un creator". Despre Feci*or de slugă afi*rmăcă „e scrisă într-un stil strident, violent, de o trivialitate ostentativă şi de un sexualism nerăscumpărat prin intuirea eternului omenesc. PENTRU UN (sic!) PETEC DE NEGREAŢĂ nu cuprinde decât superficiale consideraţii asupra

politicii naţional-ţărăniste, cu multe nume proprii autentice, care pot să explice răspândirea cărţii. Scene de desfrâu sexual şi anormalităţi erotice pigmentează, fără fineţea voluptăţii, cartea… Trivial este şi romanul NEA NAE; înfăţişând un puternic al zilei, necioplit şi bogat, în căutare de plăceri erotice bestiale. Aluziuni Anecdotice la personalităţi în viaţă erau destinate aţâţării cititorului”.

Recuperarea publicisticii lui N.D. Cocea, până spre sfârşitul deceniului 7, înfăptuită prin câteva antologii succesive, deşi însoţite şi de reeditarea romanului *Vinul de viaţă lungă* (1957, 1960, 1963 şi 1969), a câtorva povestiri şi a romanului *Fecior de slugă* (1970), nu a însemnat şi acceptarea itinerarului literar al scriitorului. Efortul lui Virgiliu Ene (micromonografia din 1986, apoi ediţia în două volume din 1969 – 1970) a rămas, oarecum, fără urmări (o ediţie critică amplă, anunţată de acelaşi Virgiliu Ene, cu ocazia centenarului naşteri lui N.D. Cocea, ca fiind pregătită, n-a mai apărut). Sporadic, Nicolae Florescu a mai oferit, în paginile revistei *Mânuscriptum*, câteva texte inedite şi un mai întins „dosar Cocea”. Situaţie elocventă în vol. I din

JLiteratura romană între cele două războaie mondiale (1967) de Ov. S. Crohmălniceanu, secţiunea prozatorilor nu-l cuprinde pe autorul *Vinului de viaţă Ivungă*. Oare din acea reţea de „scăderi şi calităţi” amintite de Mihail Sebastian, timpul să le fi selectat doar pe cele dintâi?

5. S-a spus – şi am subliniat şi noi, cu un alt prilej, ijdeea aceasta – că literatura română nu-şi poate permite riscul unei selecţii atât de strânse, încât istoria ei să cuprindă exclusiv jocul „inefabil” al capodoperelor. Sigur, nu spiritul critic trebuie înlăturat; dar se cuvine optat pentru o ierarhie în care operele *să existe*. Recuperarea scriitorilor minori din veacurile 18 şi 19 nu este cu nimic mai îndreptăţită, în ultimă instanţă, decât acţiunea similară cu adresă la fondul literar al secolului nostru. Există şi un grad al comunicării care nu e bine a fi coborât sub anumite limite altele sunt datele când criticul şi cititorul stau faţă în faţă, dar cu Cărţile pe masă”, şi altele când – istoricul literase adresează… bibliotecii.

Va fi greu, fără îndoială, în cazul lui N.D. Cocea să eludăm judecăţile criticilor care i-au fost contemporani; în ansamblu, nu, altă opinie poate fi

formulată, dar nu puţine atenuări se impun; inevitabile dacă, luăm în considerare acţiunea „factorului timp”: bunăoară, „morala” cititorului nu mai stă în umbra falselor valori mic-burgheze; apţii, ca să mai dăm un exemplu, dintre mobilurile de lectură a prozei lui N.D. Cocea a dispărut cel al atracţiei pentru „autenticitate”, îndeosebi pentru noile generaţii. Rămâne, aşadar, epicul.

Situaţia mai este, însă, duplicitară când este vorba de interpretarea „specializată” istoricul literar trebuie să consemneze faptul că N.D. Cocea a fost un scriitor având o redusă capacitate de invenţie. Premeditat sau nu, adică act clădit pe un sistem de convingeri etic-estetice sau unul determinat de o incapacitate structurală (şi vom mai atinge acest punct) – aceasta nu are prea mare importanţă în faţa *realităţii* operei. Adevărata problemă este – a... straturilor de viabilitate ale acesteia, dacă ele există. Dar, oricum îşi are şi istoria literară anecdoticul ei.

Totul se clădeşte, *explicit*, *iar nu implicit*, pe o experienţă de viaţă, organizată în vederea comunicării unui „mesaj” al cărui text respinge orice încifrare. *Vinul de viaţă lungă* ne apare, dinapest punct de

vedere, ca o alăturare (nu suprapunere) a doua texte în opoziţie semnificantă: cel în care există lumnotabilităţilor târgului, provincia meschină, cu episoade consumate între intrigi, bârfe de cafenea şi afaceri dubioase, măruntă şi agrartiată, pe de o parte, şi cel în care e derulată viaţa „nobilului" itzdişt, decupată pe conturul idilic al unei cărţi poştale de odinioară, în sepia. E o confruntare prin povestirea secţionată nu atât tematid cât prin atitudine. Pentru N.D. Cocea, proza nu putea fi decât realistă, iar realismul însemna „transcriere". Ca atare, iawenţi minimă: realitatea târgului nu „în care se moare", ci în care. Ş-al trăit pe nivelele mediocrităţii când. Amorfe, când agresive, îi era cunoscută scriitorului din perioada profesării magistraturii, aşa cum viaţa marilor moşieri viticultori îi era cunoscută din familia rudelor dinsprinamă. Oglinda pare destul de fidelă, „autenticismul" aşa se explică, dar tot aici îşi are sorgintea viabilitatea naraţiunii, „credibilitatea" ei, firescul descrierilor, acuitatea porrtretelor. Să rezumăm: în opoziţie cu traiul mediocru şi meschin al „fruntaşilor locali" (arhivar, grefier, judecător, primar", isprava nici medic de plasă etc.), boierul

Manole Arcaşu, izolat pe moşia şaf, urmărind îndeaproape munca la câmp, dar şi dedat la lecturi rafinate, chiar dacă uşor depăşite, pare a deţine secretul longevităţii. Refuzând să se lase acaparat de ritualul cotidian, monoton şi insipid, al celor dintâi, tânărul magistrat va fi cucerit de calităţile umane sile conului Alecu, a cărui solitudine acoperă o poveste de iubire din tinereţe, curmată brutal. Poate că numai acest strat textual, cel al iubirii dintre tânărul Manole şi ţiganca Rada, este invenţia „pură” a scriitorului. Dar, deşi nici pe parcursul lui, accentele de critică socială nu lipsesc, având rolul de lianţi cu „adevărul” (brutalitatea latifundiarilor, maltratarea ţiganilor la descoperirea morţii – crimă? sinucidere?

— Radei), el se constituie ca plan de potenţare a idilicului semănătorist. Astfel încât semtiificetţia „pamfletară” a romanului rămâne suspendată în datele primului tefet, confruntarea fiind brutal cenzurată prin decădercă tocmi ai din autenticitate a celui de al doilea text. Lectura modernă a romanului *Vinul de viaţă lungă* se vede, în consecinţă, obligată să depăşească obstacole atât la nivelul unui text, dat fiind realismul său mult prea „concret”, presupunând

o anumită participare prin experienţă, cât şi la al celuilalt, datorită tentei desuet romantice mai puţin a cadrului şi mai mult a substanţei. Nu este vorba, însă, de un blocaj lectură, acreditează un document de epocă în care sensibilitatea şi stilul îşi au şi ele locul lor.

Dacă *Vinul de viaţă lungă* oferea unui personaj contactul cu două texte narative „văzute" dinafară, oarecum prin cunoaştere epică, *Fecior de slugă* surprinde două personaje aflate fiecare în alt text. Dar nu ne mai apar ca alăturate, ci întretăiate prin „«consumarea „lor simultană. Acelaşi eveniment există, nu o dată, în ambele planuri, înţelegerea şi parcurgerea lor efectuându-se în regimuri semnificative oponente. Construcţia este etică: simbolurile morale (v. Mihail Sebastian) primesc investitură ca atare în măsura în care alternanţele se fac între extreme şi în absenţa nuanţelor. Nelu Azăh, „feciorul de stăpân", polarizează elementele unui text: deşi orfan de tată, are o copilărie fericită, lipsită de griji, în casa unchiului său, colonelul Spiridon Hotnog. Fire caldă, sensibilă, înclinat spre lectură şi vis, participă cu generozitate – în timpul Btlidenţiei – la

unele mişcări revendicative. Războiul îl face în calitate de combatant, cunoscând ororile tranşeelor, dar şi imoralitatea huzurului clădit pe suferinţe (şi în dispreţul lor) al celor aranjaţi" în spatele frontului. Va cunoaşte, după război, mai bine şi cinismul politicienilor, lipsa de umanitate a organelor de represiune (copil fiind, fusese marcat şi de tragicele întâmplări ale anului 1907), dar şi fermitatea de caracter a celor angajaţi în mişcarea muncitorească (deşi sensul acesteia nu îi este întotdeauna clar). Legat afectiv din copilărie de Tănase Bojoc, proiectând con-Jglahtasupra relaţiilor cu alţi oameni lunlinile propriului caracter, l ominât de personalitatea mai puternică. A vechiului său prieten, îţi faţa căruia se arătase mereu docil, gata să-i satisfacă orice capriciu, Nelu Azân va sfârşi sacrificat de „feciorul de slugă" pe altârul parvenirii prin orice mijloace.

„Feciorul de slugă" (sintagma exprimă o condiţie morală) este scos, de copil, din condiţia sa mizeră graţie afecţiunii pe care i-q arata Nelu Azan trăieşte pe lângă familia acestuia, frecventează Şcoala, beneficiază material (şi nu numai) de pe virmă acestei

prietenii. Tare psihologice îl marchează, însă, din copilărie: ambiţios, venal, meschin, crud, incapabil de sentimente frumoase, cel care Şi va lua numele de Tase Bojoceanu va urma drumul parve?: nitului, trecând fără scrupule peste tot ceea ce – ar puţea sta în Oaie. ISşte unul din cei care profită de pe urma răzb. Oiului, se lansează în gazetăria joasă, îşi găseşte – „vocaţia” în calitate de comisar regal. Tot; ceea ce-i interesează, este satisfacerea propriilor pof te şi ambiţii. Între brutalitate şi delaţiune, nimic din acest caracter de joasă extracţie nu este ocolit de Condeiul scriitorului, con – şemnându-se violuri, brutalităţi, lipsa elementarului respect filial. E iriailul romanului (sacrificarea lui Nelu Azan) e previzibil, r întretăiate din când în când, aceste două texte nu se suprapun, „nu şi confundă niciodată. Clădite pe antipozi, rămânând tot timpul complementare, fără a impune, însă, niciun moment, un plan me; diah ele îşi păstrează autonomia pe care-se clădeşte opoziţia mpralăr fundamentală a romanului şi din care decurge liniar „meşajul” tic-social. E adevărat, există şi un al treilea plan, cel al colonelului Spiridon Hotnog, nerealizat însă ca atare printr-un ţes fe autonom, ci

„prin decupaje succesive din cele două texte de bază. Aşa; se explică, în mare măsură, „complexitatea artistică" a acestui cyasitext, evocată de Perpessicius: consecinţa „colajului" este. Senzaţia de lumini şi umbre pe care tratarea în registru unic a celor *aoixă*. Texte nu o putea d –

„Autenticismul" funcţionează şi în acest roman pe mai multe direcţii nu doar că sunt prinşi în plasa personajelor oameni ai epocii (I.C. Frimu, Gherea, fruntaşi ai Partidului Liberal etc.) ori ca paliere ale experienţei de viaţă a scriitorului sunt şi aici recognoscibile (figura tatălui, figura colonelului Hotnog, copilăria şi studenţia lui N.D. Cocea, copilăria şi studenţia lui Nelu Azan etc.), dar e de presupus că şi „manipularea" jurnalistică a scriiturii şi justifică în acest fel. Întâlnim în roman chiar o pagină de contesa tare a auctorialităţii din Regimul ţi lisitiului clasic" „Natura omenească e într-adevăr inexplicabilă. Poeţi, romancieri, filosofi, – oameni de carte şi de ştiinţă şi-au stors creierul pe pagini, nenumărate de înfolii ca să găsească o dezlegare enigmelor noaşiţie sufleteşti şi în acţiunile oamenilor, un grăunte de logică. Truddeşartă! Muncă de Sisif! Cărţile n-au rezolvat,

niciodată, nimic. Şi ascuţita perspicacitate a cercetătorilor n-a trecut nici ea vreodată mai departe de ţărmurile accesibile, şi totuşi inabordabile, ale evanescentelor aparenţe.

Imitând pilda atâtor iluştri predecesori, ne-ar fi lesne şi nouă să batem apa în piuă cu convingere, să despicăm în patru firul subţire al motivelor efemere au durabile, al cauzelor ascunse, intime sau lăturalnice care, în ciuda bunului-simţ şi-a dreptei judecăţi, au determinat, pentru o bună bucată de vreme, natură legăturilor dintre cei doi copii. La ce Bun însă? Şi cui i-ar folosi o asemenea întreprindere? Cititorul e grăbit. Epoca noastră, fragmentată, trepidantă ca un film, suportă cu greu plictiseala analizelor minuţioase, a consideraţiilor ingenioase, ca şi a deducţiilor trase de păr. FAPTELE BRUTALE NE AJUNG. CONSTATĂRILE SUMARE NE SATISFAC PE DEPLIN” (subl. ns. M.B.). Realismul lui N.D. Cocea era, aşadar, unul al translaţiei palpabilului, nu al invenţiei „fidele”.

Structural, *Fentr-un petec de negreaţă* (devenit la ediţia a III-a *Andrei Vaia*) reprezintă personajul „trăind” pe două texte distincte, aceleaşi în substanţă

ca ale romanelor anterioare dar dacă, în *Vinul dejviaţă lungă*, ele se impun personajului-narator prin alipire contrastativă, acesta efectuând prin cunoaştere constituirea lor treptată; dacă, în *Fecior de slugă*, aceste texte sunt prezentate prin autor în curgerea lor, întretăindu-se fără a se confunda, avându-şi fiecare personajul propriu; *Pentr-un petec de negreaţă* este dublul text (al. Autorului) conţinând un singur personaj; aşa cum, anticipam, *Nea Nae* produce personajul unic al unui text unic.

Un prim text din *Pentr-un petec de negreaţă* ni-l prezintă pe Andrei Vaia? intelectual onest, sincer interesat de binele, celor mulţi – prins în mrejele propagandistice ale Partidului Ţărănist, după o nereuşită încercare de a se apropia de cel Social-Democrat. Efortul său se macină în gol, iar bunele sale intenţii rămân fără finalitate. Acelaşi „autenticism” introduce în text personaje reale: Ilie Moscovici, Constantin Stere, dr-ul Lupu, Ion Mihalache ş.a. Eşecul, în acest text, al lui Andrei Vaia este concretizat în paginile unde este relatată „devenirea” sa ca mic proprietar al unei moşii cumpărate în urma acceptării unei afaceri veroase.

Suntem transpuşi, în continuare, într-un alt text retras la moşie, personajul îşi devine, în scurt timp, inutil sieşi. De aceea, se va întoarce în Capitală, cheltuindu-şi puţina avere în falsa compensaţie a moralităţii dubioase. La un pas de crimă, Andrei Vaia cade în perimetrul» unui nou eşec: cel de pe plan afectiv (şi, să zicem, şi spiritual, idăte. Fiind nu doar frecventele sale relaţii cu lumea presei şi a aroiştilor, dar şi incapacitatea de a-şi scrie romanul, pentru care pretextase retragerea) îl „împlineşte” pe cel de pe plan social.

Fentr-un petec de negreaţă nu este cu nimic inferior romanului *Fecior – de slugă*. Tentativa de frescă socială dă amândurora o siguranţă care, chiar de Că nu-şi găseşte ancorări solida în toate punpţeţe, şi manifestă. Îneg, pregnant, conferiri diu-le şi calitate „de opumpate literare ale unei epoci. Se pot, de asemenea, găsi şi alte zone de interes pentru lectorul actual, înţtre lucifliţapta observaţiei şi Viy piţeiţea expresiei ori între naraţiunea alertă şi acuitatea portretiştiqg… Nu puţine sunt, „însă, tarele acestui ţip de proză schematisme în caracterologie şi trarcia sau, mai ales, plafonarea întregului prizonţ al textului prin

exteriorizarea vehementă a mesajului. Qrifcuninu „trivialitatea” acuzată dea G. Călinescu (suntem, azi? pe un pleţii Ql înţelegerii) pqaţe conştiţui un haindic e în cgl ea reeditării aceşttii rqţnsm alăţiiri de Fecior *de slugă” pgqţi-ty fi p. Etge ele negreaţă poate* sta în r fţţil ţ ibliqţepii…!

Ceea ce încărcă în plus dosarul romanului *Nea Nae* este agresivitatea grotescului personajul, mult încă sub nivelul moral al lui Tănase Bojoc, devine o caricatură şarjată la extrem, având liniile deformate până la a înjgheba o apariţie de dincolo de umannea: Năe, îmbogăţitul de război, figură imundă, cufundat în escrocheriifinanciare, sterii în faţa oricărei iluzii de moralitate, este prada, dorinţei unei relaţii cu prinţesa Isolda Ghiea. Textul este de pamflet în pastă mult prea groasă pentru a se menţine literar. Nu scriitura alterează definitiv acest text, ci însăşi substanţa sa, mai ales: înţelegerea – nelit rara proiectată asupra personajului şi a vieţii sale. Cum, du. Pă acest roman, N.E. Cocea nu a mai publicat nimic (ne referim excluşi v la textele sale literare), imaginea scriitorului a rămas marcată de un eşec artistic, dar care – dintr-un alt unghi – poate fi privit ca o izjqânda a „literaturii de

scandal”. Refuzul *literar* a fost augmentat de acest statut nociv *artistic* al. Romanului.

6. Calitatea esenţială a lui N.O. Cocea a fost aceea de om al faptei, al acţiunii, contestând vehement principii politice, sociale, econprnice, etice etc. Şi propunând cu patimă un ideal social în opoziţie. Ca atare, *ţi-st* văzut niciodată în literatură un spaţiu al manifestării suverane, ci unul dă susţinere, arta fiind considerată nu în specificitatea ei, ci ca o funcţie dirijată şi dirijabiţă, cei un instrument de manipulare a ideii şi de susţinere a acţiunii. „N-aş mai fi cm – declară el într-un interviu acordat cu ocaziaapariţiei romanului *Nea Nae* –, trăind alături de oameni, impresionat de tot ceea ce este omenesc sau animalic într-înşii, dacănţi m-ar preocupa socialul. Chiar dacă nu m-ar preocupa, mi s-ar impune fără voie, aşa cum ni se impun toate forţele naturii vântul, ploaia, arşiţa, gerul”. Şi nu e nimic eronat în această aserţiune. Dar N.D. CSocea a greşit atunci când a asimilat principiile luptei, politice cu principiile estetice, transferând finalitatea acţiunii politice în spaţiul artistic. În acest fel, distanţa dintre paginade ziar şi textul literar, este suprimată, „adevărul” vieţii

irumpe netransfigurat în literatură, „autenticismul” blochează ficţiunea, stilul se adecvează acestui demers. Într-un alt context, N.D. Cocea declara „Două idealuri „se bat cap în cap în sufletul meu literatură şi propaganda”. În realitate, nu se punea chestiunea ezitării, a alternanţei, fiindcă opţiunea pentru propagandă era deja semnată. În virtutea acestei opţiuni, N.D. Cocea „judeca” deopotrivă arta trecutului, arta prezentului să u şi artă pe care o vedea ca fiind a viitorului. Poziţia şi fusese detaliată explicit încă. Într-un articol din 1908, *Spre arta viitoare*. Ideea de bază era că viaţa, socială „se oglindeşte, FĂRĂ PATĂ (subl. ns.

— M.B.), în toată arta şi-n toată literatura”, determinismul funcţionând aici într-un singur sens, de unde şi „răspunsul” prompt al creaţiei la comandamentul social. Relaţia e simplistă, între sensul operei şi orizontul de aşteptare al consumatorului funcţionând astfel semnul unei egalităţi periculoase în condiţiile în care schematismul principiului social acţionează puternic, reducând totul la şablon. De aceea, N.D. Cocea considera „că toată literatura modernă e legată în mod fatal de

împrejurările şi de sentimentele în care evoluează cititorul din clasa capitalistă”. Tabloul e fals prin exclusivism „O artă căutată şi chinuită, un stil care sare în ochi, care aţine calea trecătorilor ca femeile pujblice la răspântii, arta «iniţiaţilor», «*a*. Aleşilor», «a minorităţii intelectuale», care pare turnată pe sufletul unei clase capitaliste anemiată, de supraîndestulare, de izolare şi de viţuri… E arta înnodernă”.

Evident, nu aceasta e *arta* modernă. Paradoxul survine, însă, acolo unde „artei moderne” îi sunt opuse, ca semne şi „modele” ale artei viitoare, când marile creaţii ale umanităţii dintotdeauna (*Ramayaria*, *Cântarea Cântărilor*, Homer, Molière, Shakespeare, Ooethe etc.), când unele creaţii ale contemporanilor, acestea selectate preponderent pentru „mesaj” (Anatole France, Jack London, Upton Sinclair, H.G. Wells, Gorki). Sculptura Eladei, de pildă, nu mai era „oglinda” – sacietăţii sclavagiste? „Rigori” schematizante funcţionau, se pare, numai în contact cu stratul contemporaneităţii scriitorului.

În mod cert, tributul plătit de N.D. Cocea pâraliteraţurii şi nbnliteraturii s-a datorat „neînţelegerii specificului estetic, convingerii că

principiile şi „codul” acţiunii politice trec *tale Quale* ca principii şi „cod” artistice. Şi, astfel, ceea ce este durabil în creaţia sa se află în prelungirea instinctului artistic care, înlăturând condiţionarea rigidă, a fost în măsură să treacă dincolo de graniţa artificialului adevăratul mesaj al scriitorului.

MIRCEA BRAGA

FECIOR DE SLUGĂ

CARTEA ÎNTÂI

I

Mă-rsa era spălătoreasă cu ziua. Tată-său, în tinereţile lui, fusese, mai întâi, de toate, argat, hamal, jrândaş, grăjdar, ajutor de vizitiu, ajutor de bucătar, chelner, într-o vară, la o modestă staţiune climaterică, pierdută în greierul munţilor! apoi, în cele din ijrma şi pentru totr d autia, fecior, numai şi exclusiv fecior boiereşc. Fără să fie altfel decât atâţia alţii, mii şi zeci de mii ca şi clinul, tată-său era în felul lui un tip greu de definit. Umblase” şi el prin şepli. Învăţase alfabetul. Ştia să deosebească buchiile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare, şi în cea mai sărăcăcioasă cărţulie tipărită, în *Micuţ dor* să îi în *Visul Măichii Dorrirtului*, se uita ca mâţa-n calendar.

Nici pentru meşteşuguri n-avea vreo înclinaţie deosebită. Nu cunoştea şi nu se apucase, cu tot dinadinsul, denici o meserie. Mai toată copilăria şi-o petrecuse pe lângă grajduri, şi nu se pricepea la cai. N-avea nicio încredere într-înşii. Se apropia de ei pieziş, spionându-i cu coada ochiului şi bolborosind printre dinţi, ca un fel de descintrec, sfaturi de cuminţenie la adresa patrupedului nervos amărâte recri ninări împotriva sorţii vitrege. Soarta nu se îmbuna, însă, pentru asta; şi nici caii nu deveneau mai de înţeles. Când îi freca cu şumuiogul pe spinare, zburdau şi se ridicau în două picioare până-n grinzile bagdadiei; şi când îi atingea numai cu ţesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele de dindărăt, cuprins de un fel de panică permanentă, nu ştia să le pună o zăbală în gură, să prindă un muştiuc, să strângă o chingă, să ţie o pereche de hăţuri în mâini. Degeaba se trudeau şi-şi scuipau sufletul cu el vizitii mai bătrâni, nobilul meşteşug nu se lipea de dânsul, şi fi ca, cu toate că era o namilă de om cât ţin munte, nu-i ieşea din oase. Frica n-are leac.

Din păcate, nici meşteşugurile mai pacinice, acelea care nu cer un curaj deosebit, nu-l interesau şi

nu-l atrăgeau. Trăise ani de zile în subsolurile caselor boiereşti, printre tingirile bucătarilor şi şorţurile jupâneselor, şi, cu toate astea, dacă l-ai fi lăsat de capul lui, n-ar fi fost în stare să potrivească un jumăr ca lumea sau să rumenească un pui la frigare.

Într-o iarnă, mulţumită unui om de inimă, care se întâmplase să fie şi om cu trecere pe lângă autorităţile startului, izbutise să pătrundă în corpul privilegiat al hamalilor de la gară. Greutăţile nu-l speriau. Se juca cu baloturile plesnind de încărcate şi cu lăzile de-o sută. Dar în tot lungul celor trei luni de iarnă, cât a răbdat foamea şi gerul pe cheiurile gării, n-a învăţat că trenurile, în limitele fanteziei naţionale, sosesc şi pleacă la ore anumite, şi n-a învăţat mai ales cum să aţie calea pasagerilor grăbiţi, cum să-şi facă loc cu coatele printre tovarăşii de muncă şi cum să pretindă bacşişul sau să arate, cu o singură privire în podul palmei întinse, că nu-l socotea îndeajuns. Primind rar şi oricât, se topea de-a-n picioarele şi-ar fi murit de inaniţie dacă dezgheţul n-ar fi venit mai repede ca de obicei în anul acela.

Primăvara fiind timpurie, grădinăriile de la marginea oraşului s-au găsit pe neaşteptate fără

braţele bulgarilor întârziaţi. Tocmeau pe oricine. S-a tocmit şi el. Două veri de-a rândul a semănat, a săd it, a plivit, a stropit, a cules cât e ziulica de mare în toiul arşiţei. Dar după doi ani de grădinărit sârguincios, dacă l-ai fi întrebat: „Ce fel de buruiană e asta, vere Stane?...” sau: „Cum îi zice zarzavatului aceluia, deschis ca varza?...” Stan Bojoc ar fi căscat la tine ochi mari, profunzi, limpezi şi goi ca adâncul cerului şi, cu un surâs tot aşa de senin că şi cerul, ar fi ridicat din umeri. Trăia pe pământ, şi nimic din ceea ce e pe pământ nu părea că-l interesează. Nici caii, nici florile, nici legumele, nici gătitul bucatelor, nici măcar vreuna din acele mici şi nenumărate îndeletniciri ale oricărei gospodării care, în lipsă de preocupări mai înalte, fac totuşi suportabilă existenţa bieţilor oameni.

Nici oştirea, cât e ea de oştire şi cât se susţine de către unii şi alţii că e o minunată şcoală pentru norod, pe el nu-l învăţase mare lucru. După trei ani de miliţie, petrecuţi pe sfert la cazarmă, iar restul, până la eliberare, ca ordonanţă la un domn sergent-major şi numai câteva zile la un sublocotenent de aţă, ştia să urle „S, trăiţi când îi vorbea superiorul, să bată talpa de pământ când trecea pe lângă gradaţi, să legene, să

adoarmă, să înfaşe, şi înţărce plodurile – fiindcă cucoana domnului majur avea în tot anul câte unul – şi să-şi împestriţeze vocabularul lui redus cu câteva cuvinte exotice, ca: ciucalată şi odicolon, fiindcă în odaia ofiţerului de aţă, aprovizionată cu de toate că o prăvălie de coloniale, dăduse de gustjul celei dintâi şi descoperise uzagiul celei din urmă. Asta era toată învăţătura lui. Armata nu-l înzestrase cu alta. Nici ea, nici el, pesemne, nu bănuiau că viaţa poate să le ofere ceva mai mult.

În schimb, după, ca şi înainte deb miliţie, era bun la Orice. Dacă nu era nimeni la îndemâna stăpânului ca să acopere sau să stropească răsadurile în pripă, el le stropea, el le acoperea. Dacă bucătăreasa se sculase cu dosu-n sus, ori, furioasă, trântea tigăile de pereţi şi lăsa să ardă mâncările în cratiţă, ori era mahmură încă după beţia din ajun, el se învârtea pe lângă plită, el aduna bucăţelele de smalţ de pe jos, el turna apă în sosurile înnegrite, el întorcea friptura în sahan sau bătea albuşul de ou până ce făcea scurtă la mină, fără să vadă spuma ridicându-se în farfurie ca nămeţii de zăpadă şi topindu-se, de bătută ce era, tot ca nămeţii. Bucătăreasa, aşa trăsnită şi afumată cum

era, vedea dezastrul înaintea lui. Cu lingura de supă, cu melesteul, cu tot ce-i cădea în mâini îi dădea în cap. Era singura lui răsplată. Tot ce încerca îi ieşea pe dos. Şi nu fiindcă i-ar fi lipsit cumva râvna sau că ar fi fost leneş sau tembel din fire. Dimpotrivă. Îşi dădea bietul om toată osteneala din lume ca să intre în voia tuturor. Nu fugea de alergătură. Muncea până cădea în brânci. Când 11 cătai, era vecinic leoarcă de sudoare. Nu-şi găsea un sfert de ceas de răgaz din faptul zilei şi până în noapte. Se scula cel dintâi în curte şi se culca cel din urmă, La orice l-ai fi pus, nu crâcnea să rânească băligarul, să măture coşurile, să bată covoarele, şi care apă cu hârdăul; să spele duşumelele, să verse ţucalele, să „deşarte latrinele. Cum se întâmplă, însă, adesea printre oameni, cu cât oamenii îi puneau mai multe în spinare, cu atât cereau mai mult de la dânsul. Ipiecare îi poruncea. Oriunde ar fi slugărit, în loc să aibă xim singur stăpân, avea zece. Aceştia din urmă, mai *nemilaşi* întâi decât ţi i dââbâl plăteau. El faceircrâr să-i mulţumească pe toţi. Avcă umeri laţi, braţe vânjoase, pieptul pă. Coai ca o bucată de stâfică acoperită cu muşchi? Nu-i era igarnă dă puterile or să-l facă de ocară. Se bizuia pe ele. IjE

Mâipea cu nepăsare. De-a surdă! Nimeni nu-i era recuâldscător pentru asta.

„Ce să tiia fac, sărăcuţ de maica mea?” se întreba el bâtebdâtă, amărât că bucătăreasa se zborşise la dânsul, că afgâtul îl ghiontise, că fata din casă, o piţcoace s-o râs – thrhi cu degetul cel mic de la mâna stângă, se răţoise la *el* şi-l scuipase între ochi.

Atunci îi venea să-şi ia lumea în cap şi să se tot ducă, aşa, în neştire, oriîncotro o vedea cu ochii. Şi s-ar fi dus” ca un zănatec, dacă nu s-ar fi simţit legat, nici el nu ştia feine cum şi de ce, dar legat pe viaţă şi pe moarte, cu zece hbduri, de nevastă, poate de copil i se părea uneori, sau, mai simplu şi mai omeneşte, de îmbucătura de pâine zilnică.

Ee cele mai multe *oţi* însă nu se gândea la nimic, nu şi revolta de nimic. Se opintea ca boul în jug. Hăbda cal un bivol. Sfida şi el soayta, în felul lui. Probabil că asta i-a şi fost mântuirea. Plictisită de la o vreme de impasibilitatea lui de vită, într-o bună dimineaţă soarta i-a întors spatele. În aceeaşi zi, pentru întâiaşi dată, i-a zâmbit şi lui norocul.

Slugărea de vreo două săptămâni în casele colonelului Hotnog. Nu se tocmise de bunăvoie. Nu-şi

alesese stăpânul. Auzise de dânsul. De rău şi câinos la inimă ce era, îi mersese buhul ca de popă tuns printre toate slugile Capitalei. Nimeni nu-i intra bucuros pe poartă, deşi, la prima înfăţişare şi dacă nu l-ai fi cunoscut din auzite, colonelul părea mai mult ridicol decât de temut. Era mărunt, îndesat, cu burta scoasă înainte, cu umerii daţi îndărăt, aşezat solid, ca un greiere bortoşi pe picioarele lui crăcănate, de fost cavalerist. Păşea săltăreţ, aruncând picioarele în lături ca gloabele nărăvaşe, parcă ar fi căutat mereu să te calce pe bătături, şi purta mustăţile ridicate arţăgos în furculiţă, parcă ar fi vrut să ţi le bage în ochi.

Ieşise de curând la pensie. Era burlac. Bogat, putred de bogat, pe deasupra. Având tot ce-i trebuia ca să trăiască în huzur, departe de grijile şi de vanele agitaţii ale oamenilor, îşi prefăcuse casa şi viaţa într-un adevărat infern. De cum se crăpa de ziuă, i se auzea gura până la capătul străzii. Ţipa ascuţit, înjura şurugeşte. Se sufocă de exasperare pentru că i se servise supa pbea rece sau prea fierbinte, cafeaua fără caimac sau cu prea multă drojdie, vinul răsuflat, apă stătută. Nimeni nu putea să-i intre îi voie. Iar el se socotea, de bună-credinţă, victima tuturor. Era sincer

convins că în persoana lui, diminuată prin ieşirea din activitate, ordinea era batjocorită, disciplina înfrântă, autoritatea luată peste picior. Deprins să poruncească la mii de soldaţi, nu mai avea acum decât câţiva ţivili şi două jupânese la îndemână. Îi muştruluia ca la cazarmă, înjura cât e ziulica de mare de toţi sfinţii calendar rului şi de toatsodoarele bisericii, scrâşnea, spumegă, urla, amenința să bage sabia în ei până-n plăsele.

Slugile, fireşte, se cărăbăneau cu nepusu-n masă. JTupâăiesele îşi luau tălpăşiţa fără să-şi măi ceară restul simbriei; fetilorii ştergeau puţina în toiul nopţii; bucătăreselfe îl lăsau cu buzele umflate şi cu mâncările sidite. El însuşi, Stan Bojoc, deşi-n subsolul şi în curtea lui n-avea mai niciodată de-a fade direct cu stăpânul, presimţea, atât pe temeiul celor auzite, cât şi pe al vechilor lui încercări şi vicisitudini, că o să-şi iese şi el oasele sub pumnii colonelului ori că n-o să facă nici el multă vreme purici în casele lui.

Cândiată ca, într-o zi, pe la prânz, glasul ascuţit ca o ţiuitoare de moşi, pe care l-ar fi recunoscut dintr-o mie, a străbătut două caturi şi-a ajuns până-n fundul pivniţei. Stan tocmai tăia nişte lemne. Picioarele, fără

să le atingă cu muchia toporului, i s-au tăiat şi lui de la genunchi. A urcat treptele împleticindu-se. Nu s-a dezmetidit rudi pe ultima treaptă, când s-a găsit în faţa colonelului. De-atâta şi-a dat doar seama: că trebuie să stea nemişcat, smirna, cu buricul degetelor simţind vipuşca pantalonilor, cu ochii zgâiţi în ochii superiorului.

Colonelul l-a privit scurt şi încruntat. Apoi i-a spus răstit

— Ascultă, băicete!... Pe Ifrim (Ifrim era ultimul fecior) l-am trimis în aia a mă-sii. Până ce mi-oi găsi un altul, o să-i ţii tu lociil. M-ai înţeles?

Stan s-a pomenit strigând:

Nţăles, s trăiţi!

Colonelul a ridicat, surprins, o sprânceană. Fruntea, tot posomorâtă, i s-a luminat totuşi, parcă. În cele din urmă şi-a încreţit colţurile gurii într-un fel de zâmbet morocănos

— Bine... bine... o să vedem noi!... Du-te acum să-ţi iei serviciul în primire. Ia seama la ce faci. Beleşte ochii să nu spargi, să nu care cumva să-mi lipsească ceva, ea te belesc şi pe tine... Ai înţeles?

Stan a repetat, urlând cât îi îngăduiau muşchii

pieptului:

Nţăles, s trăiţi!

Deşi nu înţelesese mare lucru s-a pus pe treabă, hotărât, din toată inima, cum făcea tot de ce săpucă. Bucată cu bucată a luat în primire argintăria, a deşertat sertarele, a golit dulapurile, a ridicat în mijlocul iatacului o movilă cât el de mare de haine, rufe, ghete, halaturi, papuci de noapte, uniforme, ştergare, mondiruri, pampoane, cozondrace şi nenumărate alte insignii, decoraţii şi aurării ostăşeşti., I se luau vederile de atât a mândreţă şi urechile îi vâjâiau de cât numărase.

— Unsprezece izmene! striga Ifrim.

— Unsprezece izmene! repeta el.

— Patru duzini de ciorapi!

— TPatru de ciorapi…

— Şase săbii şi una fără teacă!

— Şase săbii fără teacă… mormăia el aiurit.

— Nouă perechi de calapoade!

— Mai avem încă? întreba el nenorocit.

— Numai dulapul ăsta!… Dă-i zor, frate Stane! Neapucă noaptea; şi de te-o găsitartorul tot aici, cu toate calapoadele astea aruncă după tine… Gata?

— Gata!

Se aprindeau ici şi colo luminile la ferestrele casei de peste drum când au terminat şi cu ultimul dulap. Ifrim i-a izbit vesel uşa cu piciorul, făcând să răsune toate odăile până la subsol.

— De-acum pe-aici mi-i drumul!… Cu bine, vere Stane!… Să-i spui boierului…

Stan n-a mai auzit rulada înjurăturilor, rostogolindu-se odată cu Ifrim, de-a lungul scărilor. Nu mai vedea, nu mai auzea, nu se mai gândea la nimic. În spinare putea să ducă şi o sută de ocale. Dar cifrele fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice erau prea grele pentru capul lui. Se lăsă, trudit, pe marginea unei canapele. Nu-şi dădea seama că săvârşeşte o faptă nepermisă. Imagini răzleţe, idei descusute îi străbăteau molcom mintea. De unde să înceapă? Pe ce să puie mâna mai întâi? Câte izmene a spus Ifrim că sunt? Dacă-l întreabă boierul? Răspundea mintal, strângând din ochi, repede şi pe acelaşi ton ridicat, ca la cazarmă: „S’trăiţi, dom’le colonel, două izmene!… nouă săbii!… două… nouă… unsprezece perechi de calapoade!…” „Crucea şi dumnezeii mă-tii!” cădea răspunsul boierului, şi

calapoadele zburau prin aer. Ferindu-se de ele ca de grindină, Stan se ghemui în fundul canapelei. Ceva cald şi moale îl împresură din toate părţile. I se părea că e într-un leagăn. Ţelurile se muiau sub dânsul. Catifeaua îl mângâia. Soba dogorea binişor, fără să-l perpelească numai pe-o parte sau pe alta, ca plita de la bucătărie. Adieri proaspete şi parfumate, cum se ridică din pământ vara, după ploaie, pluteau în odaie. Fără pizmă, fără mâhnire, Stan se gândi „Că bine mai trăiesc boierii, sireacii de ei!…”

În viaţa lui umilită arareori trecuse de pragul grajdului sau al subsolurilor. Când, o dată sau de două ori, i s-a întâmplat să se aventureze până în sofragerii, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e. De la uşă, cu mâinile la nas, toţi îi strigau:

Ieşi!… Fugi!… Huo!… Nu vezi că puţi?”

Cu uşa închisă îndărătul lui, Stan se mirosea şi se crucea el singur:

Miros a baligă!… Păi a ce-o să miros dacă umblu cu baliga toată ziua?… Că n-o să put doar a odicolon! …”

Fireşte, propria lui duhoare nu-l incomoda. Nici huiduielile stăpânilor. Deşi pentru dânşii muncea, deşi

pentru dânşii înota în baligă până la glezne şi în lături până la coate, nu i-ar fi trăsnit prin cap să se ridice măcar cu gândul, necum cu vorba sau cu fapta împotriva lor. Stăpânul e stăpân. El îşi are legea lui, drepturile lui. Pe când slugile! Asta îl scotea pe Stan din sorite. De când fusese alungat din sufragerii fiindcă „puţea”, câte o slujniquţă de nimica toată, fâţâită şi izmenită parcă cine ştie ce-ar fi fost de capul ei, îşi lua ifose de cucoană mare, strâmba din nas şi grăbea pasul de câte ori trecea pe lângă dânsul. Stan n-o înjura. Nu-i punea mâna în cozi. Se uita numai lung în urma ei şi scuipă în lături, cu scârbă, mormăind batjocoritor printre dinţi:

Parcă tu puţi mai bine, fă?!... Ia!... a ciucalată de ţucal!...”

Multă vreme asta fusele unica lui răzbunare. Nu se gândise la alta. Nu visase ceva mai crud. De data asta însă şi-ar fi dat bucuros simbria pe-o lună numai sal vadă fleorţăitele, prin borta cheii, aşa cum stă acum, cu picioarele răscrăcărate şi întinse până la gura sobei, ca bimbaşa, cu mâinile sub ceafă, tolănit în fundiul canapelei... Caldă mai era canapeaua! Mpi pernele de puf. Şi stăpână-său, ce om de ispravă!

Stase de vorbă cu ei, omeneşte. Nu-şi dusese mâna la nas. Nu-l sictirise. Nu-i spusese că puţea. Dumnezeu să i ţie zilele!

Se rugă de Dumnezeu în gând. Aştepta o minune de la el. Poate că s-o milostivi bunătatea lui şi de dânsul. Poate că i-o lumina pe boier să nu ia pe altul în locul lui Ifrim. Să nu-l trimită îndărăt la grajduri. Să-l ţie pe lângă casă. Să-l suduie!... Să-l bată... Ciur şi tobă să-i facă pielea... Numai să-l ţie... Pe toate o să le rabde. Se jura în inima lui că o să-i fie supus ca un rob, credincios ca uţa câine. Lua martor pe Dumnezeu. Îi cerea chezăşia. Cum n-o să fie supus? Cum să nu rabzi şi să nu înghiţi orice, numai să huzureşti aşa, la cald şi bine, ca în pântecele mamei?

Punte m-aş face... se gândea el. Pământ m-aş face... Să mă calce în picioare... Să mă taie bucăţele, numai..."

Visa... Zâmbea.

O lumină orbitoare şi-o înjurătură cumplită l-au trezit din visurile lui. Înfipt în pragul uşii, cu mâna pe comutator, stăpânu-său se uita la el. Toate becurile ardeau. Lui Stan i s-a făcut întuneric înaintea ochilor. Colonelul urlă:

— Crucea şi dumnezeii mă-tii de slugă ticăloasă! … Parastasul şi evanghelia cui te-au înţărcat!… Aici îmi erai, care va să zică!… Sun de-un ceas. Mă laşi să îngheţ la poartă, şi tu îmi dormi pe canapea! Las, că te învăţ eu să mai dormi. Te trezesc eu. Îţi scot eu somnul din tine. Anafora, grijania şi patravanghelul cui te-au închinat!…

Plecat din spate, suflecându-şi mânicele, colonelul se apropia cu paşi rari, Săltăreţi şi tiptil de daţişul, Parcă voia să-i rpărească spaima, prelungindu-i aşteptarea. Stan, nernişcat, încremenit, ca într-un vis urât, abia dacă-l vedea venind. Nu se gândea la nimic. Nu-i mai era nici măcar teama. Ceva mult mai greu şi mai copleşitor decât frica îi încovoia umerii. Ceva deznădăjduit, care se prăbuşea într-însul: un gând… un vis… o nădejde subţire ca un fir de aţă.

De aceea a răsuflat uşurat, ca şi cum o piatră de mşară i s-ar fi luat de pe inimă, când primul ghiont i-a strămutat falca stângă. Tacticos, fără să se grăbească, colonelul i-a repezit apoi şi pumnul stâng în falca dreaptă. Capul” zgâlţâit, ca rupt din umeri, i s-a plecat într-o parte. Stăpânu-său i l-a ridicat cu un pumn neaşteptat sub fălci. Pumnii curgeau tot mai des. Ca la

paiaţele de la Moşi sau ca o tărtăcuţă într-un vârf de păr, capul lui Stan bâţâia de colo-colo, După fiecare nouă lovitură, în piept, în tâmple, peste ochi, peste urechi, oriunde nimerea mai repede, colonelul mârâia printre dinţi:

— O să înveţi minte acum?

Stan răspundea, cu braţele înţepenite de-a lungul trupului:

Nţăles, s trăiţi!

— O să-ţi bagi minţile în cap?

Nţăles, s trăiţi!

— O să mă laşi să mai deger la poartă?

Nţăles, s trăiţi!

— Sfinţii şi arhanghelii cui te-au fătat!...

Nţăles, străiţi!

— Să-nţălegi, mă!...

O dâră de sânge, subţire ca firul de aţă al nădejdilor lui; se prelingea de pe buzele lui Stan de-a lungul bărbiei. Colonelul văzu roşu înaintea ochilor. Se înălţă din călcâie, cu amândoi pumnii ridicaţi în aer

— Să înţelegi, mă!... că piftie fac din tine. Să înţelegi, m-auzi tu, că pe targă te scot din casă. Ieşi!... crucea şi dumnezeii mă-tii!... Şi spune bucătăresei să

dea la masă.

— Astfel, în ghionţi şi înjurături, şi-a inaugurat Stan Bojoc noua lui carieră de fecior boieresc.

Şi tot astfel – fiindcă cu cât îl bătea mai des şi mai ţeapăn, cu atât mai vârtos colonelul avea nevoie de dânsul – a dus-o Stan Bojoc în ghionţi şi pumni, în sudalme şi bătăi soră cu moartea, dimineaţa, la prânz şi seara, peste zi ca jşi în tăria nopţii, oriunde şi oricând se întâlnea cu stăpânu-său, ani şi ani de-a rândul.

De epoca asta trudită a vieţii lui Stan Bojoc, fiu-său, Tănase, şi-aducea vag aminte, dar cu uimire şi încântare, ca de un adevărat rai pământesc.

O dată pe lună, la început, în toate duminicile şi sărbătorile de peste an, ceva mai târziu, Stan căpătase învoire de la stăpân să îşi aducă nevasta şi copilul.

— Nu vreau să văd copii prin casă!... ameninţase hotărât boierul.

— Cum o să-l las în casă, păcatele mele!... se rugase umilit Stan. Din grădină n-o să iasă.

Grădina începea din fundul, curţii, de la grajduri, şi, se întindea” neumblată, nestrăbătută, pe patru străzi. De pe vremea tinereţilor colonelului nimeni n-o

mai îngrijise. Copacii creşteau cum apucau sau cum dă Dumnezeu, aleile erau năpădite de bălării; urzici şi cucută umpleau straturile de altă dată, şi iederi, încâlcite printre coardele de viţă-sălbatică agăţate de rămuriş ascundeau lumina soarelui. Flori nu se vedeau nicăiri şi pământul umed mirosea a mucegai.

Aşa cum era, însă „cu zidul ei nepătruns de verdeaţă, cu potecile ei pierdute în scaieţii tufişurilor, rai să fi fost şi nu i ş-ar fi părut mai frumoasă şi mai minunată micului Tanase. Duminicile le-aştepta în friguri. De cum intra pe poartă, n-apuca bine să sărute mâna lui taică-său şi să-i întindă grăbit fruntea distrată, şi – o zbughea în gră, dină. Mă-sa răsufla uşurată. Tată-său ar mai fi vrut, poate, să-l ţie pe lângă dânsiil, dar nu ştia cum să i-o spuie. El habar n-avea nici de oftatul uneia, nici de privirile lungi ale celuilalt. Îl aştepta grădina. Grădina era a lui. Lumea era a lui. Putea s-o străbată în lung şi în lat, cruciş şi curmeziş, să se dea tumba peste cap, să se tăvălească în ierburi, să se urce în pomi după cuiburi pe care le vedea de aproape pentru întâiaşi dată, să ţipe, să zburde, să-şi agaţe hainele şi visurile de mărăcinii care îi aţineau drumurile, de crengile copacilor care

împleteau ţesătură strânsă de polog între pământ şi cer, deasupra lui. La umbra lor se strecura ca un şarpe, îşi făcea loc printre vreascuri şi bălării, pe dibuitele, ca un orbeţ. Tufişurile erau dese. Misterul părea de nepătruns. Singurătatea, pe alocuri, răsuna de trbsnete, de freamăte, de scârţâituri, de gemete, inexplicabile. Cu sufletul pe buze, cu urechile ciulite, copilul asculta. Un fior oribil şi delicios în acelaşi timp, de spaimă, îi încreţea carnea. Înainta cu groază, în vârful picioarelor, gata pe fugă. Despica tufişurile din vârful braţelor întinse. Aştepta un miracol. Nu descoperea. Nimic. Câte o şopârlă arareori; mai des cozi de tingiri, ţucale găurite, scaune într-un picior, farfurii şi pahare sparte, cioburi de vase sau de oglinzi, tot ceea ce se aruncă şi se adună pe de lături, de-a lungul anilor, în preajma vechilor gospodării. Tănase le strângea, îşi făcea o duminică de joacă cu ele, le arunca la rândul lui şi le uită. Era preş. Crescut pe maidanele unui oraş mare ca să se amăgească el însuşi cu nălucile propriei lui imaginaţii. Abia târziu, mult mai târziu, estompate de lentă, dar ireparabila scurgere a vremii, înfrumuseţate de perspectiva depărtării, au au să-i revie, triste sau voioase,

întăritoare sau amare, ca toate nostalgiile.

Raiul pierdut, dacă nu e un adevăr teologic, nu-i în niciun caz o simplă ficţiune. Îl purtăm cu toţii în noi. Ne-a răcorit cândva fruntea. În anii lor de restrişte, în zilele lor de obidă, în vremurile lor de agonie, şi cei. Mai obijduiţi dintre oameni au poposit, măcar o clipă, în umbra lui.

Micul Tănase Bojoc nu putea, el singur, să facă excepţie la regula asta obştească.

Pentru el raiul pământesc existase aievea în zilele când, îndărătul zidurilor cu obloane trase, care ascundeau crâncene bătăi şi umilinţa lui tată-său, grădina colonelului Hotnog se întindea neîngrijită, sălbatică, bănuitoare, sumbră, dar radioasă şi vastă, ca tot ce-am apucat să vedem cu ochii copilăriei.

III

Fiindcă în restul zilelor de peste săptămâni şi de peste şirii viaţa micului Tănase nu era dintre cele mai variate şi mai vesele. Mă-sa spăla cu ziua. Se scula cu noaptea în cap, ca să ajungă din Dealul Filaretului, Unde locuia, cu chirie, într-o magherniţă îngropată pe

jumătate în pământ, până în cartierele centrale dintre Domniţa Bălaşa, podul Sfântului Elefterie şi statuia lui Pache, unde îşi avea, răspândită ici şi colo, mai ales în casele negustoreşti, diferttela obicinuită. Ţâţa Stanca, cum îi ziceaţi megieşii, lelea Stanca sau Stanca pur şi simplu, cum o chemau clienţii, era o femeie şi jumătate» Nu era mare de stat. Mai curând mică, slabă, jigărită, x scată ca iasca, dar ca fierul, cu încheieturile bine legate şi cu vinele braţelor împletite solid încheieturile bine legate şi cu vinele braţelor împletite solid între ele, ca fuioarele odgoanelor cu care crâşmarii coboară butoaiele în pivniţe. Cearşafurile ude pârâiau când le răsucea şi le încolăcea ca şerpii pe după braţe. Aproape că nu mai avea nevoie să le zvânte la soare. În trei zile spăla, usca, călca rufăria murdară adunată într-o lună în casele boiereşti, în două şi trei luni de zile în casele chibzuiţilor negustori. Clienţii o apreciau. Ca să n-o piardă, o recomandau arareori la alţii. Numai după ani lungi şi grei de alergătură izbutise să-şi asigure de tain pentru mai toate zilele săptămânii. Unde nu învinsese cu râvna, răzbise cu gura. De gură n-o întrecea nimeni. S-ar fi putut lua la t întrecere, şi l-ar

fi răpus, cu orice clănţău de judecătorie? Se trezea vorbind. Adormea vorbind. De câte în lună şi în soare. De frig, de secetă, de boale, de hoţi, de unde a aflat coana Manda c-o înşală ibovnicul, de ce-a păţit popa Gavrilă cu nevastă-sa, de la cine a rămas în şase luni faţă lui domnu' Sică, angrosistul din gura pieţei, de vii, de morţi, de jafuri, de crime, de tot ceea ce, în sfârşit, se poate petrece într-un oraş mare, unde oamenii, cu patimile şi păcatele lor, colcăiesc, că viermii, unii peste alţii. Pe toate le (află, ea cea dintâi, ţaţa Stanca. De toate vorbea. Vrute şi nevrute, în aparenţă. Dar, în fond, cu câtă socoteală, cu ce instinct sigur, fără greş, în mânuirea cuvântului! Nu i-ai fi scos, cu cleştele, o aluzie compromiţătoare la adresa stăpânilor. N-ar fi rostit o vorbă mare să nu meargă, să-i rect, la inima celui care o plătea. Fără să linguşească prosteşte, pe faţă, ştia să aleagă din grămada evenimentelor şi a povestirilor numai ceea ce poate să placă auzului, să măgulească slăbiciunile, să îndreptăţească egoismul, să gâdile amorul propriu. N-avea niciun fel de instrucţie. Abia dacă putea să se iscălească. Geniul ei intim, însă, făcut cam tot pe atât din ghicirea intuitivă a scăderilor omeneşti, cât şi din

nevoia să le servească, dacă nu voia să se culce flămândă, o slujea mai bine decât dacă ar fi fost tobă de carte. Cei care o auzeau vorbind şi cunoşteau, întâmplător, şi pe prostănacul de bărbatu-său se mirau de o aşa nepotrivită împreunare. Ea nu se miră. Nu se întreba de ceri luase, cum. Nu se întreba de ce e primăvară în natură, sau toamnă, sau iarnă. Avusese şi ea d zi de primăvara în viaţa ei. O zi fără rost, fără de lucru, fără pline.

Era prin postul santei Mării. Boierii erau plecaţi la băi. Ea rătăcea singură, desculţă, mai trudită după săptămâni de odihnă decât dacă ar fi căzut ruptă de osteneală, prin împrejurimile oraşului. Se oprise, întâmplător, lângă o grădină de zarzavat. Drept la marginea ţarcului, un pepene verde, crăpat aproape în două, cu miezul roş ca sângele Curgând zămos dintr-însul, i-a aţinut calea. Era lihnită de foame şi cu gura arsă de sete. S-a uitat cu ochi de uliu în jurul ei. Nimeni! Şovăind, a făcut; un pas. A înţepenit însă locului. Nu îndrăznea, nu putea, n-o lăsa inima să fure, şi nu se îndura să plece. Minutele treceau. Setea şi frica îi uscau gâtlejul. A mai făcut un pas.

Atunci, dintre curpenii bostanilor şi dintre

mrejele de mazăre încâlcită, a apărut capul paznicului. Un cap vesel şi bun, în faţa fetei îngrozite. Se uita la dânsa şi râdea. Pupă ce ş-a scărpinat lung la ceafă, neştiind cum să ia o hotărâre, paznicul i-a spus deodată, simplu:

— Ia-l, fată hăi!... Tot e stricat... Decât să-l dăm la porci...

Fata nu-şi credea urechilor. Nu-i venea să refuze şi se temea să primească. Văzând-o că se codeşte, tot el s-a aplecat, a ridicat harbuzul într-o mână, uşor, ca pe o minge şi, după ce l-a cântărit cu chibzuială, săltându-l în podul palmei, ca şi cum şi-ar fi cântărit vorbele, l-a rupt, în sfârşit, în două:

— O să mâncăm amândoi... Şi pe mine m-a pălit setea... la!

Imâncau tăcuţi. Zeamă roşie şi dulce li se prelingea pe bărbie. Dinţii ei albi străluceau, înfigându-se adânc în pulpa zămoasă. El o privea, uneori, în faţă, liniştit, Când a isprăvit de mâncat şi şi-a şters, cuviincios, gura, cu dosul mânecii, a întrebat-o:

Pe tine cum te cheamă? Stanca mă cheamă.

— Şi pe mine, Stan.

Şi au tăcut iarăşi. Ea, cu setea potolită, probabil că nu se gândea la nimic. El se vedea bine că se gândeşte la ceva. Un roi de viespi îndârjite bâzâiau în jurul lor. Fruntea i se încreţise. Colţurile gurii începeau să-i zâmbească. Păru, în sfârşit, că găseşte ce se căznea să caute. Exclamă, râzând cu toată gura:

Asta-i curată minunăţie!... Pe tine te cheamă Stanca. Pe mine mă cheamă Stan... Stan şi Stanca!

Înveseliţi de ciudăţenia descoperirii, râdeau acum amândoi. Stânca, zgomotos, ascuţit, din toată inima. El, mai aşezat, cu oarecare stăpânire şi gravitate în glas. Întâmplarea i se părea într-adevăr neobicinuită. Reflectă. Îi mărturisi în cele din urmă, privind-o mai lung în ochi, măi stăruitor şi cu glasul sugrumat de verdictul destinului

— Pesemne c-a fost să ne întâlnim...

„Te pomeneşti!”... se gândi fata. Şi lumea i se păru, dintr-odată, mai limpede şi mai frumoasă. N-o mai orbea soarele care ardea ca focul. Zăduful, care se ridica valuri-valuri din pământul încins, n-o mai sleia de puteri. Sub cerul alby grădina de zarzavat se întindea verde ca smaraldul, răcoritoare şi îmbietoare ca un covor S-au aşezat amândoi pe-o brazdă

răsturnată, la umbra firavă a unui cuib de fasole-ţucăr. Şi-au povestit, îndelung, viaţa. Amurgul i-a surprins mână în mână. Iar prima stea care a scăpărat viu pe cerul livid ea a văzut-o, el, însă, nu…

La nouă luni după aceea, în marea săptămână a Patimilor, când toate clopotele bisericilor cântau ca nebune, chemând norodul la deniile; de seară, s-a născut micul Tanase.

Ce-au fost primii ani ai copilăriei lui şi ai tinerei lor căsnicii e inutil să povestim. E vechea, eterna poveste a celor necăjiţi. Nouăzeci şi nouă la sută dintre oameni o cunosc. Lipsuri, griji, nevoi, amărăciuni, viaţă bicisnică, certuri interminabile pentru un muc de ţigară sau pentru o legătură de ceapă, scâncetul copilului la sânii storşi de ultima picătură de lapte, vrajbă, dihonie, câte mizerii, toate căzând ca grindina de pretutindeni şi nicio rază de speranţă de nicăiri.

Ca să-şi alăpteze plodul, Stanca trebuia să-l care în Cârcă pe la toate casele pe unde spăla. Stăpânii, chiar şi cei mai indulgenţi, nu prea erau bucuroşi de asemenea oaspeţi. Copiii altora sunt totdeauna insuportabili. Ai slugilor, îndeosebi. Nici n-apucase

bine micul Tănase să-şi deschidă ochii asupra lumii, şi lumea, cu impresionantă unanimitate, îl repudia. Casele boiereşti, şi, prin urmare, mai respectabile, scurt, categoric, fără menajamente inutile. Cele sărăcăcioase, mai cu ocoluri, mai cu tobmeli.

Stânca se lupta vitejeşte. Unde nu răzbea cu darul mieros al vorbei, lăsa din preţ, se mulţumea cu tainul pe jumătate. Primea oricât. Se hrănea cu orice. N-avea o privire de imputare, un cuvânt de amărăciune împotriva oricui. Se strecura umilită, se arăta recunoscătoare, se silea să pară veselă. Râdea faţă de alţii. Dar în adâncul pieptului inima îi era rănită. Tot sângele din trup i s-ar fi scurs prin rana asta a inimii dacă, din primele zile, n-ar fi umplut-o cu dragoste, o dragoste oarbă, păgână, sălbatică, pentru copilul nevinovat, hulit şi alungat de toţi. Cu bât îndura mai multe pentru dânsul, cu atât îl strângea mai deznădăjduit în braţe. N-avea pace şi odihnă decât lângă el. Frântă de oboseală, se scula de zece, de o sută de ori pe noapte, ca să-l pipăie, să-l sărute, să-l dezmâerde, şi viseze cu ochii treji, aţintiţi asupra lui. Toată vitregia sorţii o schimbă în visuri de mărire pentru dânsul. Fără să aibă ştiinţa alchimiştilor,

prefăcea în aurul pur al Iubirii egoismul oamenilor, toată meschinăria şi răutatea lor.

Hrănit mai mult cu sângele ei decât cu laptele ţâţelor ei secătuite, Tănase crescuse repede mare, dolofan, rumen la faţă, sănătos la trup şi vioi la minte. Se legăna în mers ca o raţă-leşească şi Urlă şi schelălăia până ce i se făcea pe voie. Nu ştia ce înseamnă constrângerea sau împotrivirea. Rotund şi umflat ca un muşuroţ de cârtiţă, trupul lui era numai voinţă. Din gură abia putea să gângăvească. Dar cu mâinile, dacă apucă o dată ceva cu ele o zdreanţă, O coajă de pâine, pletele mă-sii mai lesne ţi-ar fi fost să tai cârpa sau viţele de păr decât să-i desfaci degetele închircite. Cu pletele smulse, cu faţa plină de vânătăi şi zgâriată peste tot, ochii mamei lăcrămau de durere, şi de fericirenu şi mai sătura să-l privească. Cum se putuse, dintr-o stârpitură de muiere ca dânsa, să se nască un aşa voinic de flăcău! se minuna ea singură. I-ar fi fost o mare uşurare acum să-l se pe seama gazdei sau în grija vreunei babe din vecini. Nu se îndura însă. Amâna hotărârea din zi în zi. Trăia cu speranţa ascunsă că n-o să se despartă de el niciodată. Uneori i se părea că ar înnebuni de groază dacă l-ar şti, măcar

un ceas, pe mâini străine.

Copilul creştea astfel, în vremea asta, între fustele mă-sii şi două-trei duzini de bucătării sau spălătorii. Îşi petrecea zilele făcându-şi singur de joacă prin colţuri, în unghere mai întunecoase, sau ascultând, cu amândouă urechile, glumele, certurile, povestirile, înjurăturile, scandalturile care izbucneau la tot momentul între ştiigi. Fără să vrea, vedea multe, învăţa multe. Oamenii nu se fereau de dânsul» Când se împiedicau de el, îi frecau urechile sau îl ridicau, de fundul pantalonilor, până în tavan, dacă le ardea de şagfă; iar dacă erau în toane rele, îl repezeau cu atâta brutalitate, încât bijetului Tănase îi pierea, pentru restul zilei, pofta de joacă. O dată sau de două ori pe lună, uneori mai des, alteori mai rar, dădea şi peste copii de vârsta lui; Atunci ochii i se aprindeau. Ca o ploşniţă şi lipea de ziduri, ca o şopârlă se strecură prin crăpătura uşii. Câteva ceasuri nu-i mai dădea nimeni de urmă. Mă-sa înnebunea căutându-l prin poduri şi prin pivniţe, strigându-l peste garduri şi pe la porţile caselor învecinate, bocind, afurisindu-se şi jurându-se:

„A morţii să fiu dacă nu-l dau la şcoală. Îşi face

de cap. Într-o zi o să-i culeg oasele de pe drumuri. Numai şcoala o să-i vie de hac!”

Dari Tănase reapărea în cele din urmă. Zdrenţuit ca vai de marna lui, negru la faţă şi pe mâini, ca un coşar, umilit, pleoştit, cu coada între picioare. Cu cine se înhăitase? Unde se ascunsese? Prin ce gropi sau maidanuri se încăierase? Nimeni n-ar fi ştiut să spuie. Şi el mai puţin decât oricine altul. Privea aiurit. Parcă Dumnezeu îi luase minţile. Mă-sii nu-i mai ardea de ocării în faţa copilului, pe care-l socotise pierdut şi care-i revenea ca scos din lăzile de gunoaie, mânia i se topea ca ceară. Hotărârile, la fel. Îl scutură ameninţătoare, îl spăla bombănind, îi netezea părul înduioşată, îl strângea în braţe cu furie, îl săruta ca şi cum ş-ar fi răzbunat pe el, îl strângea şi-l săruta iarăşi. Printre sărutări şi sughiţuri de plâns îl dojenea:

„Unde mi-ai fost? Cum nu ţi-a fost milă de mine? … Mă gândeam să te dau la carte. Să ştii, Tănase, să ştii că dacă mai faci o singură dată o poznă ca asta, vorbesc cu tată-tău şi te dăm la şcoală”.

Tănase împlinise nouă ani. Cei de-o seamă cu dânsul erau de mult într-a treia primară. El nu învăţase nici buchele. Şcoala, cu care era ameninţat

după fiecare nouă şotie, i se părea un loc cumplit de pedeapsă, un fel de puşcărie pentru copiii neascultători. Câteva zile se purta ca un mieluşel. Căra apă cu doniţa, muia sineala, încălzea fierul de călcat, ajuta mă-sii zb întindă rufele pe frâng Me.

2D; ar ocupaţiile astea variate şi jocurile solitare în ungherele bucătăriilor tiu se mai potriveau pesemne cu vârsta lui: începea să se plictisească. Obrajii i se ofileau lângă plitele prea încinse, în aburii calzi şi lâncezi de leşie. Două cearcăne vinete îi mâncau ochii fără expresie. Buza de jos îi atârna. Trăia” într-un fel de toropeală caldă şi înăbuşitoare. Nici hârjonelile slujnicelor, nici ghiduşiile rândaşilor nu mai izbuteau să-l scoată dintr-însa.

Când, deodată, că porţile unui rai interzis, într-o dulce şi umedă după-amiază de primăvară, i s-a deschis şi s-a închis după dânsul, cu braţele ei de cucută, de păpădie, de urzici, de mărăcini, de câte buruieni toate, dar ale lui, nu? mai ale lui în tot cuprinsul lumii, grădina colonelului Hotnog.

IV

Un an şi mai bine Tănase a fost suveran unic şi absolut peste toată întinderea, cea care i se părea fără de capăt, a grădinii. N-avea să ceară voie de la nimeni pe unde să calce, când şi se zbânţuie, ce să rupă. Slugile nu intrau bucuros în sălbăticiunea aleilor năpădite de bălării, iar colonelul Hotnog nu primea nici musafiri, n-avea nici copii. E drept că o dată sau de două ori Tănase auzise pe tată-său vorbind cu evlavie de domnişorul Nelu, nepotul stăpânului. Dar numele îi intrase pe-o ureche, îi ieşise pe cealaltă.

De altfel, nepotul colonelului venea rar de tot în casa lui unchiu-său. La Paşti, la Crăciun, la alte două sau trei sărbători onomastice. Cobora dintr-o trăsură de piaţă, slab, palid, tremurând parcă totdeauna de frig în hăinuţele lui de catifea neagră, şi se agăţa repede, cu dragoste felină, de braţul mă-sii. Maică-sa era şi ea o umbră de femeie. Era soră cu colonelul Hotnog, dar ai fi putut să juri că nu erau din acelaşi tată. Pe cât era frate-său de mic, noduros la încheieturi şi de voinic, cu toată aparenţa lui pipernicită, pe atât era ea de naltă, înceată în mişcări, şuie, aproape diafană. Când trecea pe străzi, se legăna, parcă *o* bătea vântul. În casă nu era mai

dezgheţată. Colonelul tuna/ trăsnea, fulgera, abia apuca să se aşeze locului şi să rea de pe scaun împins ca de-un resort, căta gâlceavă cu lumânarea şi nu-şi găsea un moment de linişte şi de pace.

Ea ar fi putut să stea ceasuri întregi în fundul jilţului, fărk să scoată o vorbă, cu degetele lungi şi răsfirate mângâind alene pletele lui Nelu, cu ochii pierduţi printre draperiile ferestrelor ca spre cine ştie ce lumi mai atrăgătoare decât lumea în care trăia. Colonelul o deştepta adesea din lânceda moleşeală a visurilor, strigându-i exasperat:

— Dar tu nu trăieşti pe pământ, Mălino dragă!

Ea nu răspundea nimic sau ridica din umeri. O singură dată i-a răspuns, cu un surâs amar în colţul gurii şi cu ochii ei albaştri, întunecaţi deodată, ca violetele:

— Dar tu, care trăieşti pe pământ, găseşti tu că Viaţa pe pământul ăsta, al vostru, e aşa de frumoasa… aşa de veselă?…

Colonelul a pufnit de câteva ori printre buze:

— Poftim Poftim!… fără să-i elucideze însă întrebarea.

Nu ştia, ce să-i explice, cum să-i explice. În calpul

lui de vechi ostaş intrau toate imaginile vieţii, dar nu încăpeau subtilităţile raţionamentului. Dacă ar fi fost numai după inima lui, ar fi zgâlţâit-o mai curând bine de umeri şi i-ar fi strigat în faţă: „Deşteaptă-te odată, femeie! Trei: este-te! Nu vezi că anii trec?…” Fiindcă o adora, o diviniza, o plângea, şi nu putea nici s-o înţeleagă, nici s-o admită. Neînţelegerea dintre dânşii dura de mult. Din ziua când, împotriva dorinţelor lui şi-a voinţei întregii familii, se măritase cu Azan.

Cu aproape treizeci de ani mai în vârstă decât sdră-sa, colonelul îşi închipuia sincer că avea drepturi imprescriptibile asupra sentimentelor ei. Cu oricine s-ar fi măritat, fără să-şi judece mai întâi el cumnatul şi să-şi dea asentirfrentul, ar fi fost acelaşi lucru. Cu Miron Azan îndeosebi.

Monoclat, spilcuit, elegant, uşurâtec, palavragind nimicuri în două-trei limbi occidentale, tânărul boier moldovean putea să placă femeilor, dar nu bărbaţilor, şi mai cu seamă nu unui bătrân ostaş, scos la pensie. După prima întrevedere, i-a spus, răspicat, sorăşii:

— Mălino, mă opun. L-am descusut. L-ram judecat. O să-ţi mănânce banii. O să-ţi toace averea în cărţi şi în chiolhanuri. O să te lase pe drumuri…

— Dar…

ANici un dar! Ştiu ce vrşi să spui. Îţi cunosc gândurile. E moldovean de-ai noştri. E de neam. Nu vreau să te GOtitrazic. Nu i-am cerut hrisoavele. O fi boier, cum spui. Ciile nu-i boier în Moldova! Sunt destui. Cât par în cap. Ăsta, însă, nu-i de tine. Cată-ţi un altul!

Dar pe el îl iubesc…

— O să-l iubeşti şi pe celălalt!…

Fata a căscat ochii mari la dânsul. Nu era sigură dacă avea în faţa ei un frate vitreg, un tiran absurd ca un monstru. Cu pasivitatea firilor slabe, a lăsat să treacă furtuna, a aşteptat şi, în cele din urmă, a învins. Natura ei cinstită i-a jucat şi festa asta. Cum spunea frate-său: trăia *pe* altă lume! Nu credea în rău. Nu suspecta intenţiile şi nu bănuia jocul strâns şi crâncen al intereselor egoiste. Minciuna i se părea mai curând ceva josnic şi grosolan decât criminal. Era încredinţată că numai oamenii de rând sau parveniţii pot să mintă. Dacă ţinea să-şi asocieze viaţa unui fiu de boier, era în bună parte pentru asta. Titlurile iiro speriau. Era destul de citită ca să-şi dea seama de modestă valoare istorică şi de autenticitatea mai mult

decât relativă a pergamentelor şi blazoanelor noastre nobiliare., Spera, însă, că de la un bărbat cu un pic de sânge albastru în vine, chiar dacă n-o să fie prea scânteietor de inteligenţă sau mare de suflet, o să poată avea cel puţin dreptul să se aştepte la oarecare delicateţă de maniere, dacă nu şi de sentimente, şi de discreţie în manifestarea diverselor lui superiorităţi masculine. De la început, onest, liniştiţi în cuvinte potolite, dar fără echivoc, i-a spus lui Miron Azan felul ei de a gândi. Detesta minciuna. Dispreţuia duplicitatea noastră orientală, făcută mai mult din laşitate decât din ipocrizia convenienţelor sociale. Şi mai presus de toate avea oroare de vorbe tari, de gesturi violente… Revenită de curând din străinătate, ceea ce o izbise mai ales în ţară, de cum trecuse graniţa, era amestecul acesta bizar, aproape paradoxal, de făţărnicie şi de mojicie. Toţi erau la fel. Nici d excepţie. Acelaşi om, în acelaşi moment, avea minciuna dulceagă pe buze şi înjurătura în fundul gâtului. Ambele expresii se echilibrau, în cantităţi perfect egale, dozate cu dramul, ca otrăvurile în balanţa de pe tejgheaua farmacistului. Ea încercase să-şi explice starea, asta de lucruri, ascultase

confidenţele prietenelor măritate în lipsa ei din ţară. Surprinsese destule scene penibile în intimitatea familiilor. Văzuse. Auzise. Dar nu pricepea. Trăită mai toată copilăria ei în. Apus, deprinsă cu lustrul unei civilizaţii care a pătruţis adânc în moravurile societăţilor de veche cultură, cum ar fi putut ea şi înţeleagă noutatea, originalitatea, savoarea exemplarului acestuia unic, deşi tras în mii de exemplare, al mitocanului de pe malurile Dâmboviţei, spălat la Londra, îmbrăcat la Paris, dar cu sufletul şi apucăturile rămase, inalterabile, tot cele de-acasă? N-avea destul patriotism ca să judece cu părtinire; nici ochiul exercitat sau amuzat al artistului, care descoperă cu deliciu noi tipuri de umanitate, oricât ar fi de groteşti sau de repulsive; nici grăunţele acela de filosofie care ne face şi privim cu oarecare curiozitate şi cu multă îngăduinţă evoluţiile animalului omenesc. Judecă cu inima, ceea ce nu-i totdeauna o garanţie de imparţialitate. Şi judeca prin comparaţie, ceea ce sistemul cel mai sigur – ori de câte ori ne coborâm pe pământul realităţilor severe din sferele abstracte în care se complace fantezia poeţilor – ca să dăm în gropi, să călcăm în strâchini şi să nimerim cu oiştea-n

gard.

Nu e de mirare astfel să nobleţea lui Azan i se părea tinerei fete singura mai asemănătoare cu lumea pe care o părăsise şi unicul refugiu posibil într-o societate de bărbaţi care, toţi, îşi ascundeau brutalitatea temperamentului sub dulceaţa surâsurilor stereotipe şi, pe înăbuşite, înjurau ca frate-său.

Când acesta, întâmplător, probabil, fără altă intenţie, desigur, decât aşa, ca să se găsească în treabă, ca tot românul deprins să clevetească, să bârfească, să cate nod în papură şi pete în soare, şi-a exprimat, într-o zi, faţă de dânsla, îndoielile asupra autenticităţii nobleţei lui Azanfata n-a reacţionat pe dată, n-a ripostat, n-a invocat măcar declaraţiile logodnicului ei, într-atât i se părea de absurdă presupunerea şi bănuiala de înjositoare. Dacă a vrut şi afle, să cunoască tot adevărul, a fost numai pentru dânsa. Într-ascuns, pe furiş de toţi, ea, care nu răsfoise până atunci decât cărţi rare şi volume de versuri în ediţii preţioase, s-a cufundat în anoste tratate de istorie, în infolii de hrisoave şi zapise facsimilate în bălăriile inextricabile, cu suave oaze de frăgezime, din limba cronicarilor, în arhondologii şi

letopisiţi. N-a găsit, fireşte, ce căuta. N-a găsit dovada filiaţiunii directe, aşa cum n-ar putea fi descoperită nu cu ochii liberi, dar nici cu lupta şi nici cu microscopul pentru mai niciuna din odraslele familiilor noastre boiereşti. A găsit, în schimb, scris negru pe alb că toţi Azanii câţi sunt, dacă or mai fi, „se trag dintr-un strămoş comun, un Azan, frate al lui Ion, carele a fost domn în Ţara Românească”.

Miron, din prudenţă, poate, din neştiinţă, mai sigur, nu i-o spusese. Cu atât mai dulce i-a fost surpriza şi rer cunoştinţa mai caldă. Cu ochii închişi l-a urmat la altar. Cu ochii închişi l-a ascultat câţiva ani în şir, îndrugând nimicuri pretenţioase, bagatelizând cu admirabilă încredere în sine tot ce e frumos şi bun pe lume, sărind uşor, cu elasticitate de acrobat, de la o idee palidă şi anemică la alta tot aşa de sărăcăcioasă. Şi tot cu ochii închişi, din prima lună a căsniciei, a semnat poliţe, reînnoiri, reniiiţări, recunoaşteri, tranzacţii, acte şi paraacte, care îi dădeau migrene oribile numai cât simţea mirosul lor fad de hârtie timbrată. Din fericire, după un ceas de discuţii şi controverse juridice, avea linişte cel puţiţi câteva săptămâni. Cu actele în buzunar, Miron, sau Mirel,

cum îl mângâiau prietenii la club şi tovarăşii de sporturi, se făcea nevăzut. Nu mai dădea pe acasă cu zilele. Află ştiri despre el indirect, prin alţii, prin orişicine, străini, simpli cunoscuţi" câte-o prietenă mai limbută, care exclamă binevoitor

„Oh! Ce păcat că n-ai fost şi tu, draga mea, la concursul de rugbi! Cum nu te-a luat Mirel? Era într-o perr formanţă strălucită. Măcar din prudenţă trebuia săfvii. Ţi-o spun fiindcă îmi eşti prietenă. Toate femeile n-aveau ochi decât pentru dânsul.

Bancheri, avocaţi, mari proprietari, oameni politici, unii cu superioară reprobare, alţii cu admiraţie, toţi însă cu simpatie, îi vorbeau adesea de el. Cursa de automobile Severin-Sinaia Mirel o câştigase. Cupa Auto-Clubului Regal îi scăpase numai prin minune, un adevărat ghinion nemeritat. La hipodrom, în ultima duminică, făcuse furori şi ravagii.

Alteori, cu toată simpatia unanimă, veştile erau mai triste. Mălina asculta, cu o uşoară strângere de inimă, ditir ambii interlocutorului:

„Ce om! scumpă doamnă! Ce forţă! Ce temperament! O stăpânire de sine fantastică. Nervi de oţel, nu altceva, Alaltăieri, la «3 okei», într-un sfert de

ceas, a pierdut patruzeci de mii de lei. Pe ultima carte a pus tot ce mai avea dinainte. Mă uitam la dânsul. Bancherul avea trei. El a întors cartea. Bac! Ei bine, n-o să mă crezi, doamna mea, niciun muşchi nu i-a tresărit pe faţă”.

Mălina încerca şi ea, eroic, să nu i se vadă durerea pe faţă, dar inima i se strângea ceva mai tare. Ştia că în aceeaşi seară, a doua zi cel mai târziu, avea să-l revadă voios, exuberant, povestind cu înfrigurare evenimentele de la club, noutăţi vechi de-o săptămână, cancanuri, scandaluri, bârfeli… şi toate precedând, cu câteva ceasuri numai, ora penibilă a hârtiilor timbrate. Ca să scurteze tortura treliminărilor inutile, îl întrerupea ea singură, fără o nuanţă de imputare în glas, doar mai încet, mai timid, ca şi cum s-ar fi simţit ea vinovată cu ceva:

— Mirel… mi s-a spus că alaltă-seară iar ai pierdut…

— Oh! exclamă Mirel, cu superbă nepăsare. Ieri am pierdut. Mâine o să câştig. Aşa e viaţa!… Tu nu găseşti, Mălino, că viaţa e un meci pasipnat?

Cuvântul „pasionat” îi evoca necesităţile momentului. Fără altă tranziţie, se apropia de dânsa.

O strângea uşor în braţe, o ţinea lipită la pieptul lui, o silea cu încetul să-şi ridice capul plecat îndărătnic în pământ, îi căta ochii, îşi cunoştea puterea fascinantă a ochilor. Ştia şi aprindă într-înşii, ca în fânarele caselor clandestine, o echivocă şi tulbure licărire de dorinţe. Când o simţea slăbind printre mângâieri profesionale şi fraze exagerate, îi murmură singurul adevăr pe care putea să-l rostească fără să mintă pe de-a-ntregul.

Ce importă restul!... Numai pe tine să nu te pierd.

Mălina mea.

În braţele lui puternice, care o îndurerau, o sleiau de puteri şi o înviorau în acelaşi timp, ea se lăsa înfrântă, mai palidă ca moartea, cu tot sângele din obraji scurs şi îngrămădit la inimă. Sub privirea lui insistentă, genele îi tremurau, pleoapele i se îngreuiau, ochii i se închideau.

Nu i-a deschis decât o dată, dintr-odată, şi prea târziu, când dezastrul era definitiv, iremediăbil consumat. Frate-său la care a alergat îngrozită, în loc s-o calmeze, i-a mărit spaima. Străbătând biroul în lung şi în lat cu pasul lui săltăreţ, strângând din pumni, izbind cu piciorul în scaune, în mese, în tot ce-i

ieşea înainte, înjura şi urlă cât îl ţinea gura:

Îl omor!... Îl ucid ca pe un câine!... Şi-a bătut joc de noi!... Te-a furat ca în codru... Cu hiâinile mele îl ucid!... Să vedem, cine o să mă condamne? Un ticălos!... Un coategpale!... Scăp ţara de un nemernic... Din neam domnesc, hai?... Desculţul!... Netrebnicul!... Ştia numai să-şi dea ochii peste cap până ce ţi-a. Pus mâna pe zestre. Ţi-a luat minţile. *Te*-a pus să iscăleşti, nu-i aşa? Credea, pesemne, că n-are de-a face decât cu tine! Uitase că mai sunt şi eu pe lume! Eu o să-i vin de hac!... Îl omor!... Îi zbor creierii!... Revolverul K... Daţi-mi revolverul!... Stane, n-auzi?... Unde eşti, crucea şi dumnezeii mă-tii!... Dă-mi revolverul!...

Ca în melodramele de prost-gust, Mălina a fost nevoită să se târască în genunchi la picioarele lui, să-l imobilizeze cu braţele deznădăjduit încolăcite după dânsul, să plângă cu hohote, să roage, şi implore. Zile şi săptămâni întregi – între un frate care zbiera ca un apucat sau mârâia sinistru printre dinţi, mânuind cu frenezie un revolver imaginar, şi un bărbat care făcea spirite pe seama creditorilor, persifla pe avocaţi şi portărei, fluiera glumeţ a pagubă, admirând esteticş. Păreţilor goi, şi, întorcându-se, ca de obicei, în zorii

zilei de la cluburi, chefliu sau mahmur, declama cu patos: „Am pierdut totul, mi-ai rămas însă tu!” – viaţa ei devenise un chin permanent. Nu şi-ar fi închipuit niciodată că plăpânda natură omenească poate să îndure atâtea fără să se frângă. Ca să nu-i mai vadă nici pe unul, nici pe altul, ca să nu mai audă, ajunsese să se complacă în societatea oamenilor de legi şi în mirosul fad de hârtie timbrată. Socotelile şi ariditatea textelor o făceau să uite de sufletele lor sterpe. Cât studia dosarele, cât timp se cufunda în cifre, scăzând, înmulţind, adunând creanţe vechidobânzi acumulate, facturi neachitate, taxe, impozite, despăgubiri, onorarii de avocaţi, datorii de onoare, lefuri la slugi neplătite cu lunile, nu se mai gândea la altceva şi rxu mai simţea povara existenţei. Cifrele îi ţineau loc de oameni. Şi străinii umpleau golul lăsat de-ai ei.

Dar lichidările cele mai laborioase nu pot şi dureze toată viaţa. Într-o bună zi, odată cu constatarea că pierduse totul – case, moşii, până şi zestrea ei intimă şi cele câteva giuvaier icâle, moştenite de la biata maică-sa – s-a regăsit într-un modest apartament luat cu chirie, între câţiva pereţi trişti şi searbăzi ca şi zilele ei, lângă un copil prea mic

ca să-i poată împărtăşi truda inimii, fără nimeni altcineva pe lume decât pe frate-său şi pe Mirel.

Colonelul renunţase, ce-i dreptul, să-şi mai ucidă cumnatul; în schimb, îi amăra ei viaţa şi, din exces de dragoste, îi acrea şi puţinele şi rarele ceasuri în care se mai găseau împreună. O ajuta cu ţârâita. Plătea chiria. Îi plăttea rochiile. Dădea bani de coşniţă. Îngrijea de educaţia copilului. Mai adăiiga ceva mărunţiş de buzunar. Nicio lescaie mai mult. Sfaturile, îndemnurile, mustrările, recriminările, indignarea, iertarea, rând pe rând sau toate în acelaşi timp ţineau loc de bani. Cu aceleaşi argumente pe care le lua da capo de câte ori se vedeau şi pe care Mălina le ştia pe de rost, îi explica datoria lui de şef de familie, îi sângera inima, se jura el, dar în propriul ei interes, în interesul copilului, nu putea, n-avea dreptul să procedeze altfel. Ori divorţul, ori şurubul strâns, până ce şi-o lua el, ticălosul, lumea în cap. N-avea para chţoară? De ce i-a mâncat zestrea? De ce a furat-o? De ce i-a aruncat averea pe fereşti? N-avea cu ce să-şi cumpere filfizonul cravate şi tutun? Să dea din mâini. Să dea şi el din greu. Să muncească…

Să muncească Mirel!! Zâmbetyl ei amar şi

adâncea şi mai amar în colţul gurii. Unde să muncească? Când să muncească? Ca şi mai înainte, nu-l vedea decât în zorii z; ilei, sau, când era încolţit din toate părţile, la ora prânz ului. Apărea o noapte. Dispărea cu săptămânile. Află uneori din ziare că a bătut un nou record de dans sau de viteză, Din escapadele astea din urmă se întorcea ars de vânturi, prăfuit de colbul drumurilor, dar viguros, neobosit, încântat de el însuşi şi de lume, străin preocupărilor vulgare, superior – oh! cu ce surâs de suveran dispreţ – mediocrelor contingenţe materiale. Privinduri în apoteoza gloriei lui permanente, Mălina nu îndrăznea să se întrebe de unde cheltuia, cum şi de la cine îşi procură banii. Trăind cu groază în suflet, se grăbea ca să-i avanseze micile sume de care avea vecinic nevoie: pentru plata maşinii care aştepta la scară, pentru un rând de haine comandat, chipurile, înainte de dezastru, pentru o cutie de havane, o pereche de ghete absolut necesare sau o veche datorie de care-i amintise respectuos portarul sau chelnerul de la „Palace”. Pentru sumele ceva mai mari, formula tacit adoptată între dânşii era „împrumutul”, iar limba diplomatică: franceza.

Passez-moi cinq Louis, ma chère... sau zece, mai curând... Îi arunca el în treacăt în momentul plecării. Ţi-i re*stitu*i, negreşit, mâine dimineaţă.

Simplu, doar ceva mai palidă, Mălina îi întindea hârtiile. Tot aşa de simplu, tot aşa de natural, el mototolea cu nebăgare de seamă hârtiile, aruncându-le dispreţuitor în fundul buzunarelor. Cu un *„mergi ma petite"*, cu un saP rut din vârful buzelor pe frunte, îşi achita cu anticipaţie datoria. Peste două, peste trei zile, putea să repete scena. Cerea tot mai des şi sume din ce în ce mai mari. Într-o după-amiază, ca şi cum ar fi scotocit în dulapuri şi ar fi ştiut precis cât avea între două rânduri de batiste, i-a cerut trei mii două sute de lei. Mălina a ezitat un moment. Apoi, răzimându-se de rafturile dulapului, a îndrăznit să-i 3 puie, întinzându-i banii:

— Sunt ultimii mei...

Dar Mirel n-a lăsat-o să termine. Jignit că un cavaler medieval în sentimentul lui de onoare, s-a dat cu un pas îrţdărăt şi-a făcut gestul clacis să şi-i oprească

— Nu te forţez, draga mea. Ţi i-am cerut cu împrumut... Dacă n-ai încredere... Dacă nu-ţi mai

inspir încredere…

Cu chiu, cu vai, după explicaţii şi rugăminţi nesfârşite, s-a înduplecat, în cele din urmă, să primească, generos, numai trei mii. Erau ultimele ei economii, strânse gologan cu gologan, de la lumină, de la încălzit, de la tocmeli interminabile cu precupeţii, cu băieţii de prăvălie, cu birjarii, cu fratesău, cu slugile, cu toată lumea. Le păstra tot pentru el. Ar fi vrut, desigur, să i le dea treptat. Nu-i părea însă rău că i le dăduse dintr-odată.

„Poate că e mai bine aşa, socotea şi se consolă ea singură. Ştie acum că nu mai am nimic. Am făcut poate rău că nu i-am spus-o mai dinainte. Îl cunosc îndeajuns. E uşuratic numai. N-are inimă rea. N-o să-mi mai ceară de-acum. O să se cuminţească. O să renunţe şi el la petreceri dacă n-o avea încotro. Parcă-l văd că azi… mâine… o să se întoarcă mai devreme acasă”.

Reasigurată astfel, cu inima oarecum uşurată, s-a gândit în ziua aceea să facă fericiţi şi pe ceilalţi din jurul ei. Din ce-i lăsase Mirel a cumpărat un rând de straie lui Nelu şi un ierbar, legat în piele, la care copilul râvnea de mult. A mai făcut alte câteva

cumpărături, mărunţişuri pentru fata din casă, pentru bucătăreasă şi pentru dânsa şi, mulţumită de mulţumirea tuturor, fără ban în pungă, cu sufletul plin, visa în aşternut şi tocmai se pregătea să stingă lampa, ca să viseze mai bine cu ochii treji pe întuneric, când, deodată, pe neaşteptate, jovial, cu pălăria dată uşor pe ceafă, Mirel şi-a făcut apariţia.

Mălina albia a putut să-şi reţie un ţipăt.

Presentimentul n-o înşelase.

Mirel era în pragul uşii. Îşi pusese mâinile în şolduri şi exclamă, făcând în glumă pe scandalizatul

— Cum!!? În pat la ora asta! odată cu găinile? Dar eşti fenomenală, draga mea!

Fâstâcită de emoţie, pierdută de fericire, ea se ghemuise în fundul» aşternutului, făcându-i instinctiv, involuntar, loc lângă dânsa. Plapoma îi alunecase de pe umeri. Sânii mici, tari, rotunzi şi albi, ca două mandarine descojite, apăreau intermitent, în ritmul agitat al respiraţiei, prin deschizătura cămeşii. Proptit de speteaza patului, Mirel o privea surprins. Parcă o vedea pentru întâiaşi dată. Privirea lui de cunoscător aluneca atent, insistent, cu sclipiri de aprobare şi de interes în ochi, de-a lungul formelor perfecte. Nu putu

să-şi ascundă uimirea. Cu un larg gest curtenitor, îi mărturisi:

— Eşti într-adevăr frumoasă, draga mea... Ai o linie!... O cădere a umerilor!... Nişte! sâni!...

Ruşinată ca în faţa unui străin, ea încercă să şi-i acopere cu braţele încrucişate. El o împiedică, glumeţ, făcându şi rând pe rând palma potir în jurul lor:

— Nu... nu... nu-i acoperi. Lasă-mă să-i văd, Sunt într-adevăr impecabili... O rezistenţă! O elasticitate!! ... Ştii tu, Mălino, că ai o adevărată comoară sub cămăşuţa ta?... Alta, în locul tău... Ce perfecţie!... Ce frăgezime!... Cum am putut şi mă gândesc la altceva... Orb am fost!... Altul, în locul meu!... Cunosc un bancher care ar pune tot aurul băncii lui la bătaie ca să-i cântărească măcar o dată, aşa, uşor, în podul palmei...

Sub degetele lui catifelate, ea nu sc5 mai gândea, nu-i mai analiza cuvintele. O dezmierda muzica lor, o ameţea. Dacă ar fi golit o cupă de şampanie pe nerăsuflate, nu s-ar fi simţit mai sfârşită. Abia avu puterea să-i apese, lung, mâna uitată pe sânul stâng şi să-l întrebe într-un murmur confuz, în care tremurau temeri, speranţe, visuri, iluzii, toate sărmanele ei

dorinţe refulate de atâta amar de vreme

— Mirel... rămâi cu mine în noaptea asta?...

Ea aiura. El era treaz de-a binelea, izbucni vesel, zgomotos

— Ce idee!... Nici gând, draga mea. Dimpotrivă, am venit să te iau pe sus. Scoală-te, leneşti. Grăbeşte-te!

Aruncă pe tine ce ai mai bun. N-Am pus la cale un chef monstru. În noaptea asta o facem lată. Dans! Şampanie! Femei!... Cele mai frumoase femei din Capitală... Vreau să te văd printre ele. Niciuna n-o să fie ca tine... O să le întreci pe toate... Ah! ce păcat împotriva frumuseţii pure că nu poţi să vii aşa cum eşti acum!... Ce crimă! Ce sacrilegiu!... De ce nu mai suntem pe vremea romanilor?!... Să apari goală, în agora...

Glumea exuberant, amestecând aşezămintele grecilor cu ale romanilor în focul entuziasmului. Mălina zâmbea trist. Degetele i se lăsau din ce în ce, mai inerte în mâinile lui. Altfel visase ea noaptea asta de reconciliere! îl întreba, resemnată ca totdeauna:

— Cine-o să mai fie?

— Ce-ţi pasă!... Ce importă!... Pentru mine e

destup că o să fii tu... N-avea nicio grijă dinspre partea banilor... De altfel, nu mai am un ban găurit de nichel... Sunt curăţat!... Afifiu L... Ce-mi pasă!... Suntem invitaţii lui Schwartz, ştii, Alcibiade Schwartz, bancherul... bogătaşul. /. El ne-a invitat. El plăteşte!...

Cu lux die amănunte, de precizări prolixe, rând pe rând, şăgalnic şi duhliu, ca să-i descreţească fruntea, patetiq şi insinuant, ca s-o convingă, limbut şi palavragiu, ca s-a ameţească cu vorba, îi descria în culori ispititoare fastul, petrecerii proiectate, numărul şi calitatea invitaţilor, palatul amfitrionului, viaţa lui Schwartz, bogăţiile lui Schwartz, aventurile lui Schwartz, câte amante avusese; pe sprânceană, tot una şi una, numai din cea mai aleasă societate; cât le plătise, cum le plătise; în solitari mari cât nuca, în perle cât oul de vrabie; şi pentru ce, dragă Doamne? La ce?... De ce?...

Fiindcă dinspre partea ceea – îi destăinuia el, pufrâind singur de râs – l-a iertat Dumnezeu. Nimic! Vânt! T ufă de Veneţia. Nu mă crezi? Nu-ţi vine să crezi? întreabă atunci pe Zoica. Ei! care Zoica? Zoica, de! Fosta ta prieţeiia, Zoica Armaşu. El a îmbogăţit-o. Colierul de perle el i l-a dat. Şi ştii pentru ce? N-o să

ghiceşti. Pun rămăşag pe ce vrei că n-o să ghiceşti. Nici mie, şi doar îs mai trăit ca tine… nu-s uşă de biserică… am văzut de toate culorile în viaţă… nici mie nu mi-ar fi dat prin gând dacă nu mi-ar fi mărturisit ea singură, cu gura ei. Ştii pentru ce, Mălino? Pentru că, zău dacă te mint, pentru că, o dată pe săptămână, îl lăsa s-o…»

Cuvântul nu i-a spus. Cu vârful, nasului ridicat, însă, nostim şi mucalit în vânt şi mişcându-l repede, ca iepurii de mosc, şi-a completat indiscreţia. Umflându-şi nările ca Schwartz, răsuflând şi reniflând ca Schwartz, râdea din toată inima. Se aştepta s-o vază şi pe ea râzând. Dar Mălina nu râdea, nu zâmbea măcar. Ceva cu neputinţă de definit, un presentiment obscur, o teamă stupidă şi ridicolă îi sugrumau sufletul. Faţa i se lungise. Pe sub pielea obrajilor, ca şi peste lumina ochilor îi treceau unde tulburi, ca Frigul toamnei peste oglinda apelor încreţite de vânturi. Plecat asupra ei, Mirel o întrebă, mai mult mirat decât îngrijat:

— Ce ai?

— Nimic… Lasă-mă!

rimbracă-te atunci!

— Nu mă îmbrac…

— Cum asta?… De ce? Încercă el să glumească. Nu-i fi vrând cumva să mergi, aşa goală cum eşti, numai cu cămăşuţa asta pe tine. Ar avea haz!… La o adicătele, de ce nu?… Fie!… Haidem şi aşa să vedem cine o să mai susţie că Mirel Azan nu e cel mai ultramodern dintre soţi?

Râdea singur. Pălăvrăgea singur. Se silea s-o înveselească şi pe ea. O îndemna voios…

— Hai!… Scoală-te, leneşo!… Lasă somnul!… Eşti ca o pisică. Îţi place să stai numai la gura sobei. Răsfăţat-o! Răzgâiat-o! Haidem!… O să torci şi altă dată… Gata suntem?

Luptând încă cu teama şi cu presentimentele rele, Mălina încercă şi ea să glumească:

— Gata, Mirel!

— săi din pat atunci… Hopa!… Sus!

Blând, sfios, cu braţele abia întinse spre dânsul, ca într-o rugăciune care nu îndrăznea să se exprime, i-a şoptit:

— Ajută-mă!

Şi când Mirel, cavalereşte, fără să se gândească la rău, i-a întins braţul, ea s-a agăţat de braţul lui, ca o

lipitoare s-a lipit de dânsul, ca o iederă şi-a încolăcit braţele după umerii lui, s-a lăsat greu pe spate, cu ochii închişi, cu gura întredeschisă, cu minţile rătăcite. Uitând de? ruşine şi de orice pudoare, căutându-i în friguri gura, nu ştia decât să bâiguiască acelaşi şi iar acelaşi cuvânt;

EMaţ stai!… Mai stai!:

reşti copilă… O să întârziem.7:

«Ce-mi pasă!… Mai stai!…

Ia seama… Îmi şifonezi plastronul.

— Scoate-l!…

— Ei!… Asta-i acum!

Începea să vază limpede. Destul de plictisit şi enervat de prelungirea scenei acesteia intempestive şi cam vulgare, se reţinea, totuşi, şi tot mai încerca să glumească:

— Bine, să stau. Spune tu singură cât să mai stau. TJite, cu ceasornicul în mână, fixează tu singură câte minute…

— Minute, Mirel?

— Nu-i fi vrând ceasuri?

— B, a da… O noapte… Numai noaptea asta.

— O noapte! Toată noaptea?… Ai înnebunit,

draga mea!... Ce vrei să facem, singuri, o noapte întreagă?

— Să fiu lângă tine... Să stăm cum stăm acum" Să fim fericiţi, Mirel.

— Fericiţi!... Să zicem că o să fim fericiţi o noapte... Şi pe urmă?

Braţul ei, trecut pe după gât, îl înăbuşea. Cuta pantalonilor îl incomoda la genunchi. Gulerul scrobit îl gâtuia. Realitatea, brutala realitate, îl pătrundea din toate părţile şi-i amintea să singură ea există în adevăr, cu necesităţile ei inflexibile, în ciuda plăcerilor trecătoare. Crezu că e momentul binevenit să i le reamintească şi ei. Ejtepeţă ironic „o noapte!" şi continuă surd, agresiv, cu atât mai îndârjit cu cât nu izbutea să-i desfacă braţele prinse şi înţepenite în jurul gâtului.

— Dar mâine?... Dar poimâine?... Ce-o să mâncăm mâine?... De unde o să cheltuim poimâine?... EU n-am nimic... Tu nu mai ai nimic!... Nu te-ai gândit la asta?... N-avem un ban în pungă şi te gândeşti la culcare!... N-avem o para chioară în casă şi-ţi arde de dragoste!...

Readusă de data asta şi ea la realitate, a „strigat

îngrozită:

— Mirel) …

Dar mânia şi exasperarea clocoteau într-însul. Ar fi vrut să strivească ceva în pumnii strânşi. Dacă n-ar fi fost om binecrescut, ar fi luat-o pe ea de piept şi, zgâlţâind-o ca pe-o mortăciune, i-ar fi strigat: „Trezeşte-te, muiere! Viaţa nu-i o glumă. Te calcă dacă n-o calci în picioare. Te înăbuşă dacă n-o sugrumi. Ia-i-o înainte! Pune-i mâna în beregată! Scutur-o!… Stoarce-o… Domin-o!… Ia-i c-ît poţi!… Dă-te cui plăteşte mai mult!… Schwartz plăteşte!”

El era însă binecrescut. Nlji putea şi n-avea interesul să-i vorbească astfel. De aceea, după strigătul ei unic de rdvoltă, cu o simplă încordare a nervilor, a izbutit să se stăpânească. Calm, ponderat, în cuvinte măsurate şi alese, dar limpede şi inflexibil, i-a făcut teoria vieţii, nu numai aşa cum o înţelegea el, ci aşa cum o înţelegeau şi o practicau, făţiş sau pe ascuns, toate cunoştinţele lor, toată elita societăţii, femeile cele mai cinstite, din familiile cele mai reputate pentru onorabilitatea lor. Nu i-a ascuns nimic n-a încercat să se facă mai bun decât era; nu i-a menajat nici orgoliul, nici iluziile., nici dragostea. Din

convorbirea asta supremă dintre dânşii, trebuia să se aleagă într-un fel: ori separaţia, măcar vremelnică, până la timpuri mai bune; ori asociaţia pe viaţă şi pe moarte. Mălina, ea singură, şi numai ea, avea să hotărască.

— Să mă vând, prin urmare!, Îmi ceri să mă vând!… Asta vrei? îi răspundea ea printre strigăte de disperare şi hohote de plâns, frângându-şi mâinile şi îngropându-şi în perne capul, de scârbă, de oroare, de durere şi de ruşine.

Sughiţurile de plâns îi zgâlţâiau tot trupul. Bietul ei trup, strâns, ghemuit, strivit de călcâiul vieţii, aruncat acolo, într-un colţ al aşternutului, epavă solitară în crivatul prea lung pentru dânsa.

Mărel o privea. Un zâmbet indefinisabil de superioritate, făcut tot pe atât din înţelegerea sărmanelor prejudecăţi omeneşti, cât şi din dispreţ faţă de asemenea slăbiciuni, îi flutură pe buze. Ridică din umeri. Mormăi, pentru el singur „Curcă plouată l „Apoi, tare

— Mărturiseşte, draga mea, că în discuţia asta dintre noi, destul de dezagreabilă şi care a durat şi aşa prea mult, n-am întrebuinţat o singură expresie

aspră sau jignitoare. Cel mai desăvârşit gentleman n-ar fi putut să-ţi vorbească altfel. M-am mulţumit să-ţi dezvolt principii, să-ţi aduc argumente. La toate argumentele şi principiile mele îmi răspunzi însă cu bocete. Recunoaşte că în asemenea condiţii o continuare a discuţiei devine extrem de penibilă pentru mine, intolerabilă, mărturisesc, pentru tine şi absolut de prisos pentru amândoi. S-o curmăm, deci. Voi aştepta, cu resemnare, când vei vrea, unde vei vrea, hotărârea pe care vei binevoi s-o iei…

S-a sculat de pe marginea patului. S-a înclinat Uşor, surâzător şi curtenitor, ca la o figură da contradans. Şi, cu paşi egali, fără să se uite îndărăt, a părăsit iatacul.

Mălina nu la auzit plecând. Nu l-a auzit deschizând şi închizând uşa în urma lui. S-a simţit numai deodată singură. Spăimântător de singură. Singură în aşternutul în gheţar. Singură în odaia pustie. Singură între zidurile casei. Singură ca într-un mormânt, închisă de vie, în toată imensitatea, duşmănoasă sau indiferentă, a naturii. Un fior de frig, că frigul morţii, i-a străbătut trupul. S-a ridicat nebună, cu părul vâlvoi, dintre perne. Cu ochi sticloşi

şi rătăciţi a privit în jurul ei. Plecase! Atunci, cu braţele întinse după dânsul, cu gura deschisă într-un urlet continuu, 14 a chemat:

— Mirel!… Mirel!…

Dar Mirel n-a auzit-o. Mirel nu s-a mai întors. Uşa prin care dispăruse sta neclintită ca o lespede. Ca şi cum toată greutatea ei i s-ar fi lăsat brusc pe umeri, braţele au căzut, capul i-a alunecat în piept, trupul i s-a frânt. Prăbuşită în aşternutul răvăşit, nu mai plângea, nu mai avea putere să plângă. Gemea numai. În iatacul tăcut nu s-au mai auzit o bună bucată de vreme decât gemetele ei înăr buşite. Apoi, scârţâitul unei ţâţâni şi-un foşnet de paşi tiptil.

Trezit din somn de ţipătul maică-sii, copilul deschisese uşa. Se oprise în prag, somnoros, buimac, alb ca un înger în cămaşalui de noapte lungă până la pământ, cu mânecile larg ridicate în aer ca două aripi. Ea n-avea cum să-l vadă. El a văzut-o, însă. S-a repezit la ea, pierdut de groază şi de bucurie, cu paşi mărunţi, uşori, ca în zbor. Cu braţele lui mici şi slabe a cuprins-o de mijloc. S-a lipit de dânsa. Şi-i pe când, ea, cu un urlet sălbatic, îl strângea cu furie la piept, îl dezmierdă, îl legăna, îl acoperea de lacrimi şi de

sărutări, el se ruga binişor de dânsa, alintător şi dulce:

— Măicuţă… Măicuţă… Nu mai plânge, măicuţa mea! Sunt eu… Nelu… Nelu tău… Râzi, măicuţă!

V

În ziua de Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena, pe la cinci după-prânz, sub un cer de foc care moleşise asfaltul trotuarelor şi făcea irespirabil aerul încărcat de duhoarea gurilor de canal, ţigănuşii din Sărindar, goi, desculţi, dezmăţaţi, ghiontindu-se şi trântindu-se între dânşii, au dat deodată buzna în Calea Victoriei, buluc, unii peste alţii, şi ţipând cât îi ţinea gura:

— respicială!…

— Idiţie spicială!…

— *Românul*, spicial, cu groaznica catastrofă de la Sinaia!…

Colonelul Hotnog încărcat de pachete, cu pălăria de paie atârnându-i între două degete şi cu batista leoarcă de sudoare în jurul gâtului, tocmai ieşea de la „Capşa”. Făcuse diverse cumpărături: un tort, pişcoturi, bomboane, fructe zaharisite şi un calup de îngheţată, pe care băiatul de serviciu îl târa într-un ciubăr plin cu gheaţă îndărătul lui. Avea pe soră-sa la

masă. Era ziua ei. Mălina îşi serba onomastica de Sfânta Elena, fiindcă familia nu-i găsise, printre nenumăraţii sfinţi şi mucenici ai calendarului ortodox, alt nume care să se nimerească mai bine cu numele ei. Colonelul n-o aştepta înainte de 6. Voia să ajungă însă mai devreme acasă, ca să supravegheze el însuşi aranjamentul mesei, să aşeze florile în vase după gustul Mălinei, să găsească un loc potrivit pentru surpriza obicinuitului dar anual şi să puie în ciubărul cu îngheţată cele două tradiţionale sticle de şampanie. Dăduse el poruncă lui Stan cum şi ce să orânduiască în lipsa lui; „dar tâmpitul!... idiotul!... crucea şi anafora lui de vită încălţată!...” se gândea el îngrijorat, cine ştie ce trăsnaie era în stare să mai facă.

Cum se gândea astfel, profund preocupat şi destul de grăbit, trecu pragul cofetăriei şi se găsi pe neprevăzutele în mijlocul lioatei ţigăneşti, care tocmai năvălea din Sărindar. Trecătorii erau rari. Arşiţa caniculară. Niciun om chiabur n-ar fi înfruntat-o de bunăvoie. Singurul muşteriu posibil, în toată întinderea străzii, părea boierul care ieşea de la „Capşa”. Ca un stol de ciori, ţigănuşii au tăbărât

asupra lui. Întinzându-i maldărele de foi, jilave încă de cerneală, miorlăiau, schelălăiau, se căciuleau, se milogeau! Spicială, boiarule

Cumpără, boiarule…

Dă-mi un gologan!…

— Mânca-ţi-aş boiarule!…

Din principiu, colonelul Spiridon Hotnog nu cumpăra niciodată ziare, scrise, după părerea lui, de jidani sau, în cazul cel mai bun, vândute jidanilor. Le citea la club. Îşi procură astfel o întreită satisfacţie: citea, înjura şi nu plătea. Ediţiile speciale mai ales îl scoteau din ţâţâni. Nu ştia ce să admire mai vârtos: eterna gogomănie a publicului său diabolicele născociri ale gazetarilor. Când vedea ageamii dând cinci parale, costul unei jumătăţi de pâini, ca să afle cu un ceas mai devreme că pământul s-a cutremurat în Guatemala, sau că a/murit împăratul Chinei, sau că în America, sau la Polul Nord, sau la Polul Sud, câinii umblă cu colaci în coadă, scrâşnea din dinţi şi înjura de toţi sfinţii şi odoarele pravoslavnicei noastre biserici, E…” Ce-i pasă românului de ce se petrece la Ecuator!? exclamă el cu exasperare. Ce-mi pasă mie acum de ce scrie în foaia lor murdară!…” Scurt şi

hotărât, se burzului, prin urmare, la ţigănuşi:

— Nu cumpăr, mă!

— Cumpără, boiarule!… se gudurau dănciucii.

— Vreţi să chem vardistul?

Dar nici picior de vardist nu se zărea prin partea locului. „Ziariştii prindeau curaj. Colonelul se opri locului:

— Grijania şi parastasul vostru de baragladine!… M-auziţi, mă?! În lături, că intru-n voi!…

Făcu un pas spre dânşii. Un pachet de cofeturi îi scăpa din braţe. Asta îi mări furia. Doi ţigănuşi se repeziră să i-l ridice. El îi primi cu câte un picior în moalele trupului. Loviturile nu erau prea grave. Dar puii de cioară, zvârliţi unul de o parte, altul de cealaltă parte a trotuarului, ca şi cum s-ar fi vorbit de mai înainte şi s-ar fi bătut de ceasul morţii, se tăvăleau, se zbăteau, se zvârcoleau şi se văicăreau, urlând ca din gură de şarpe. O doamnă râdea la geamul casei de peste drum. Doi-trei gură-cască făceau haz. Liota ţigănească încremenise. Colonelul putu să treacă marţial până la trăsură, între două rânduri înlemnite şi respectuoase, îşi aşează tacticos pachetele lângă dânsul, porunci birjarului să mâie.

Gloabele apocaliptice, sleite de zăduf şi de bătrâneţe, îşi urniră cu greu ciolanele înţepenite. Trăsura, hodorogită ca şi mârţoagele, scârţâi, trosni şi-o porni din loc. Înainta agale, legănându-se pe arcurile moi, ca o corabie. Un ţigănuş se luă după dânsa. Apoi altul. În sfârşit, toată droaia. Unii se agăţau de arcurile de dinapoi. Alţii, la botul cailor, cu ochii la boier, se zgâsau, cârâiau, croncăneau, ţipau asurzitor

— Spicială!

— Idiţie spicială!

— *Românul*, spicial, cu catastrofa de la Sinaia! Cu alai domnesc, ca pe vodă, l-au însoţit aşa până în Piaţa Teatrului. Acolo, umbra unui vardist s-a profilat în zare. Puii: de cioară s-au risipit ca potârnichile. În mijlocul pieţei nr-a rămas decât o ţigăncuşă, mare cât teancul de gazete pe care-l ţinea la subţioară, dar îndrăcită, împieliţată, agitată ca un scatiu şi înflorită cu zdrenţe ca o paparudă. Când trăsura a trecut prin dreptul ei, cu foile pe care le ţinea în mână şi-a ridicat poalele fustei, şi, după ce s-a şters cu ele, le-a aruncat, ghem la picioarele boierului:

— Na!! boiarule!… şi să-ţi fie de baftă!

Nici n-a apucat colonelul să se ridice furios în

picioare, cu pumnii în aer şi cu ochii după vardist, şi ţigăncuşa dispăruse. În huruitul trăsurii nu i se mai auzea decât râsetul, ca un clinchet de clopoţei.

Colonelul Hotnog s-a reaşezat locului, mai furios decât se sculase. Cu vârful ghetei a izbit mototolul de hârtie. Foile s-au împrăştiat. Una şi-a luat vesel zborul, a ezitat un moment între spinarea birjarului şi pălăria colonelului şi s-a lipit, definitiv, de marginea poditului, unde fâlfâia ca un steag. Alta s-a agăţat de scara trăsurii. CS a treia s-a prins de piciorul scăunelului din faţă. Privind-9 cu ciudă, colonelul se gândea cu vie indignare la destrăbălarea, la anarhia din ce în ce mai accentuată a societăţii.

Strângă pumnii. Încleşta fălcile. Mângâia planuri de cumplită teroare. Avea vreme să se gândească. Drumul până acasă era lung. Caii moţăiau în hamuri. Soarele dogorea. Birjarul aţipea pe capră. Numai la hopuri şi la hârtoape, din fericire mult mai dese şi mai profunde în zilele acelea decât în vremurile noastre, tresărea, icnea, avea aerul că se trezeşte, mai punea mâna pe bici, mai îndemna caii cu vorbă bună sau trăgând mânios din hăţuri. Legănat în nori de colb şi zguduit rând pe rând până-n măruntaie, colonelul

începea şi lui să i se urască. Se plictisise de gânduri. Se întreba ce şi facă? Zări gazeta". Tot n-am plătit-o..." se gândi el şi se plecă s-o ridice.

Gazeta, ca toate ediţiile speciale, n-avea decât o singură foaie. O pagină cu anunţuri neplătite. Cealaltă, pe trei sferturi, cu titluri şi subtitluri" mari de-o şchioapă.

Colonelul le citi dintr-o aruncătură de ochi şi fără prea mare interes.

O catastrofă îl Groaznica nenorocire de *pe* Valea Prahovei l Un accident spăimântător!

Virajul Morţii! Crimă?... atentat?... sau nenorocire?...

Prăpastia fatală!!

Trei morţi /... doi grav răniţi!...

Elita capitalei în doliu...

Venea apoi telegrama trimisului expres al ediţiei speciale, datată din Sinaia, ora 3 p. În Primele rânduri, umflate, bombastice. O poliloghie cu pretenţii literare. Descrierea munţilor; pitorescul văilor; murmurul Prahovei, şoseaua încovoiată ca un şarpe peste abisuri şi poduri suspendate. Pe frondul acesta de *baedeker*, catastrofa! Două automobile, care urcau

vesel suişul, se urmăresc, se ajung, se iau la întrecere, se ating. Într-o scurtă şi palpitantă dare de seamă, împestriţată eu termeni tehnici întrebuinţaţi anapoda, şi produce ciocnirea. Maşinile, cu cauciucurile uneia intrate în roţile celeilalte, se prăbuşesc împreunate. Gura flămândă a abisului le înghite. Vaietele victimelor trezesc ecoul munţilor. Autorităţile locale, în frunte cu bravul poliţai al oraşului Sinaia, aleargă la locul dezastrului. Toţi fac miracole de sacrificiu, acte admirabile de abnegaţie şi de altruism. Niciunul nu scapă atenţiei vigilente a cronicarului profesiorfal. Pana lui măiastră împleteşte ghirlande masive de flori retorice de-a lungul pomelnicului obicinuit al diverşilor salvatori oficiali: primarul, comisarul, substitutul, subprefectul, subcomisarul, medicul plăşii, fiecare citat cu numele lui propriu” cu atribuţiile şi calităţile lui excepţionale. Poliţaiul, el singur, ocupă două vingalace. Onorurile catastrofei îi sunt rezervate, El a descoperit un bolovan în mijlocul şoselei. S-a rostogolit în urmă? A fost aşezat înainte? Simplă împrejurare nefericită? Crimă premeditată? Atentat? Gura lui oficială e mută încă. Interesul reportagiului senzaţional slăbeşte. Colonelul îşi înăbuşă cu greu un

căscat. E grata s-arunce foaia. Deodată, însă, un nume, un nume cunoscut şi paracunoscut, îi sare în ochi. Holbează ochii somnoroşi. Două rânduri de răcori, şi două rânduri de năduşeli îl trec într-o clipă. Abia are putere să citească: „Eroul volanului românesc, tânărul Miron Azan, conducea una din maşini. Două doamne, din cea mai înaltă societate a Capitalei, al căror nume ne scapă pentru moment, se aflau în aceeaşi maşină. Corpurile lor, groaznic mutilate, au fost transportate în grabă la spitalul judeţean. Din nenorocire, toată ştiinţa şi devotamentul medicului nostru şef”…

De data asta colonelul Hotnog nu mai are puterea să citească. Ziarul îi cade din mâini. Primul lui gând e: „În sfârşit ţ „Al doilea: „De n-ar afla Mălina tocmai azi, de ziua ei!” Apoi o mie şi-o mie de alte gânduri îi fulgeră prin cap. Deşi cunoştea pe Mălina, cum pretindea el, aşa cum îşi cunoştea fundul buzunarelor, nu prea era sigur de sentimentele ei. Se întreba cu îndoială; „îl mai iubeşte încă? Nu-l iubeşte?” Femeile sunt aşa de capricioase, aşa de complicate! Colonelul nu le-a studiat bine niciodată şi nu şi-a dat osteneala să le înţeleagă. Ofiţer de

cavalerie, pentru el raporturile cu sexul se rezumau în două comenzi sumare: „Încalecă! Descalecă!”

Cu Mălina însă era altceva. Mălina îi era soră. Nu e bărbat, oricât de instruit sau oricât de lipsit de Prejudecăţi ar fi, care să nu tragă o linie de demarcaţie, bine definită, între mama, surorile şi fiicele lui, de e parte, şi restul femeilor, de alta… Asemenea tuturor bărbaţilor, colonelul atribuia şi admitea Mălinei toate nuanţele de sentiment, toate delicateţile de suflet, de gândirede pudoare pe care le refuza, în bloc şi categoric, femeii în general.

Cum o să primească, prin urmare, Mălina vestea morţii lui Azan? O să scoată un ţipăt sfâşietor? O să cadă în nesimţire? O să izbucnească în hohote de plâns? O să rămâie în picioare trăsnită, ca o stană de piatră, abia tremurând şi palidă ca moartea? O să-şi frângă mâinile? O să moară într-un hohot de râs, aşa cum citise recent într-o scenă îngrozitoare dintr-un rtiman-foileton că i (se întâmplase unei contese? Colonelul n-avea imaginaţia extrem de fecundă. Moartea lui Azan, însă, îi perinda aievea pe dinaintea ochilor toate posibilităţile astea, şi altele încă, aidoma ca la cinema. Ceea ce-i îngrozea mai ales era rolul pe

care trebuia să-l joace el în tragedia asta cumplită. Cu orişice altă femeie i s-ar fi părut floare la ureche, l-ar fi spus scurt, milităreşte: „Cucdatlă, /ţi-a murit bărbatul…” Dar Mălinei? Cunoscându-i firea sensibilă, cum ar fi putut să-i spuie: „Ia!… citeşte… Ţi-a murit Azan…” Ce să-i spuie, atunci? Cum să-i vorbească! Cum s-o previe? Azi, de ziua ei? Cu neputinţa! Singura ei zi frumoasă vede peste an. Masa pregătită. Darurile cumpărate. Florile în vase. Durerea i-ar fi fost îndoită, şi vestea, mai lugubră, căzând între flori şi şampanie. Să-i spuie la sfârşitul mesei? Dacă i se face rău? La plecare? Şi s-o lase apoi singură, în toiul nopţii, cu gândurile ei negre în minte? Odată cu capul! mai bine orice! Să afle de la alţii, din ziare, pe stradă, la telefon. Soluţia nu prea era eroică. Nu se potrivea cu trecutul lui de ostaş» Tot el trebuia, tot el avea datoria să-i vorbească. Dar când? Cum? Noroc că mai avea vreme să chibzuiască. Mai avea? Se uită la ceas. Cinci şi douăzeci. Încă patruzeci de minute. O eternitate! Asta îl mai linişti. Făcu semn birjarului să cârmească la stânga, intră pe poartă, sări nerăbdător din trăsură mai înainte de a ajunge în dreptul peronului şi sună o dată, de două, de trei ori, una după alta, părându-i-se,

după fiecare întrerupere, că aşteptase cu ceasurile. Stan apăru, în sfârşit.

— Dormeai, hai? Grijania şi cădelniţă cui te-au închinat! Ia pachetele astea! Du-le în sofragerie! Să nu te mişti de aici, că-ţi strămut fălcile! Când o veni duduca Mălina, s-o pofteşti în salon. În salon, m-auzi, nu în birou, că ieşi pe fereşti!

Stan încearcă să deschidă gura.

— Pliscul!… că te tai! Niciun cuvânt, că te jupoi de viu. Uită-te bine la mine! Te-ai uitat? N-am chef de vorbă azi. 4

Lăsându-l mut şi înlemnit în urma lui, urcă două câte două treptele scării, deşi avea picioarele crăcănate, ţinea ziarul strâns în mâini. Se hotărâse să-l citească o dată, cu atenţie; poate c-o găsi în el vreo inspiraţie. Încruntat, furtunos, se repezi să deschidă uşa biroului. Dar s-a deschis ea singură în faţa lui, şi Nelu i s-a aruncat între picioare. I le strângea bine în braţe, strigând voios 5

— Mamă!… mamă!… a venit moş Spiridont.

Colonelul n-am mai avut timp nici să se dezmeticească, nici să-şi ascundă sau să-şi schimbe gândurile. I şi părea că e jucăria unui vis urât. Mălina

despicase draperiile cu amândouă braţele întinse şi-l primea zâmbitoare. El îi vedea zâmbetul, mai întâi vesel, fericit, că-i face o surpriză, apoi nesigur, apoi dureros, apoi sleit pe buzele ca ofilite. Îl vedea şi n-avea puterea să reacţioneze. Un singur gând mai avea în cap. Îl pătrundea ca un cui, îi sfredelea creierul. Stan, îi deschisese uşa. Stan îl văzuse urcând şi nu-i strigase din urmă că Mălina era în birou.

— O să-l jupoi de viu, se jura el; îl belesc, îl omor. Paştele şi evanghelia lui de tâmpit!

Cu cât era mai hotărât să-l omoare, cu atât trăsăturile figurii i se întunecau. Mălina îl întrebă alarmată: Ce ai? Ţi-e rău?... S-a întâmplat ceva?

Neputincios, nenorocit, exasperat, i-a răspuns fără să se gândească

— Nimic... A murit Azan.

— Cum?

Azan... Miron Azan... Bărbatu-tău... Într-un accident de automobil. Citeşte!

Îi întinse foaia. Mălina lăsă draperiile să cadă îndărătul ei. Braţele i-au căzut în acelaşi timp de-a lungul trupului. Speriat, fără să ştie de ce, copilul i s-a ghemuit în poală. Degetele ei înfrigurate i s-au înfipt

în plete. Ochii uscaţi, sticloşi, s-au coborât asupra lui. Ea însăşi, ca şi cum ar fi atras-o irezistibil pământul, s-a lăsat în genunchi lângă dânsul. Îi pipăia trupul. Îi răscolea părul. Îi căta ochii. Şi gemu surd, ca pentru ea singură, cu ochii în ochii copilului, dar fără să-l vadă, fără să-l simtă, fără să-l audă:

— Mirel!, Mirel!…

VI

Colonelul şi-a ţinut jurământul. În aceeaşi seară, pe înfundate, a tras lw Stan chelfăneala făgăduită/ un ţoc de bătaie soră cu moartea.

Numai după aceea, oarecusra uşurat, a putut să-şi vadă cu mintea limpede de treburi. Avea treburi până peste cap. O înmormântare nu e lucru de şagă. Omul cel mai umil, care, cât a trăit, n-a făcut umbră nimănui, n-a stânjenit, n-a încurcat pe nimeni, nu poate să treacă de pragul lumii acesteia fără mare tămbălău de muzici, de clopote, de bocete, de leşinuri şi fără cortegiu de prapuri şi de popi. Darmite omul bogat sau cel cu oarecare renume!

Miron Azan era printre aceştia din urmă. Deşi nu făcuse cine ştie ce ispravă în vi ta, avea partea lui respectabilă de celebritate. Colonelul şi-a dat seama

de importanţa socială a blestematului lui de cumnat din prima noapte. De pe la 7 telefonul a început să zbârnâie. Telegrame, scrisori, cărţi de vizită soseau cu nemiluita. Cunoscuţi şi necunoscuţi îl încredinţau, în cuvinte emoţionante, de covârşitoarea durere pe care o împărtăşeau odată cu inconsolabila faijiilie şi cu greu încercatul automobilism român. Cei care habar n-aveau de raporturile reale: dintre soţi, ca şi cei care cunoşteau toate dedesubturile nefericitei căsnicii, deplângeau la fel soarta Mălinei. Mălina, căzută într-o blândă şi inofensivă prostraţie, era incapabilă de ceva. El trebuia să le răspundă la toţi. Trebuia să fie în permanenţă acasă şi pe drumuri. De pe vremea când, la inspecţii, la parăzi şi la manevre, slujise ţara cu cinste şi credinţa, nu mai desfăşurase o asemenea activitate. Două zile şi trei nopţi n-a ştiut ce-i odihna; şi somnul nu s-a lipit de pleoapele lui. Era pretutindeni în acelaşi timp, ca un titirez în perpetuă mişcare, de la gară la biserică, de la preoţi la cimitir, de la Belu la telegraf, de la poştă la pompele funebre, de la dricari la fel şi fel de prăvălii specializate în pânzeturi de doliu, coşciuge, imprimate, flori, coroane, colăfci, prescuri, colive, lumânări. Dacă ar fi

avut cât negru sub unghie simţul subtil, al ironiei, i-ar fi zâmbit el singur de pelerinagiul acesta neprevăzut pe care-l făcea la înseşi izvoarele de inspiraţie ale atâtora din înjurăturile lui zilnice. Colonelul Hotnog era însă un om grav. N-avea darul divin al uşurinţei. Spiritul lui masiv era înclinat mai curând să vază lucrurile în culori de epopee şi să dea evenimentelor celor mai comune proporţii grandioase. Asemenea importanţilor noştri oameni de stat, care, dintr-o paradă de 10 Mai, dintr-o lege şchioapă sau un discurs cu sintaxa masacrată, fac lesne o pagină de istorie naţională, tot astfel din riturile şi tipicul unei înmormântări de clasa întâi, el a ridicat repede un piedestal sub picioarele neuitatului Mirel. Sincer începea să-l aprecieze. Ascultând condoleanţele vagi şi pompoase, le-a crezut mai întâi pe sfert, apoi pe jumătate, în sfârşit, pe de-a-ntregul. Adăuga de la el acum. Câţiva reporteri… solicitându-i amănunte din viaţa răposatului, el, în Ide să-i ia de perciuni şi să-i dea pe brânci pe scări, cum ar fi făcut, fără doar şi poate, oricând în alte timpuri, i-a primit solemn şi s-a trezit vorbindu-le de „puşlamaua”, de „papugiul” de cumnatu-său ca de un adevărat erou al volanului

românesc. Declaraţiile i-au apărut în mai toate ziarele de tiraj. Erau însoţite nu numai de portretul eroului, dar şi de propria lui fotografie, în uniformă de colonel. Când şi-a văzut poză la gazetă, colonelul s-a făcut roş ca sfecla. Mişcat până la lacrimi, ridicându-şi nervos musteţile Jm furculiţă, nu s-a putut împiedica să nu recunoască printre dinţi:

„Ai dracului jidani!... Şmecheri, şmecheri!... Dar au şi ei un pic de patriotism..."

Adevărul obiectiv, în afară de orice alte vane consideraţii de rasă sau de credinţă, ne obligă să mărturisim că patriotismul reporterilor avea o cauză sau un obiectiv mult mai explicabil. Parlamentul intrase în vacanţă. Căldurile erau în toi. Pacinica, somnolenta lume burgheză din vremea aceea se pregătea în tihnă să plece la băi, peste graniţă, în munţi sau 1 şi moşii. Nimănui nu-i ardea de buclucuri. Emoţiile erau rare. Dulcea şi voluptuoasa plăcere de-a trăi înlocuia cu succes goană nebună după senzaţional. Era epoca neverosimilă când gazetarul îşi punea capul la tortură şi se scremea un ceas ca să găsească un subiect de articol. Nici tu răzmeriţe! Nici tu războaie! Nici lupte de stradă. Nici încăierări şi

păruieli în sfatul ţării. Nici crize de guvern sau de regim la tot pasul. Nici vastul zgomot, surd, subteran, ca un cutremur care se apropie, al profundelor zguduiri sociale din zilele noastre. Bogaţii mistuiau în linişte. Glasul flămânzilor nu se auzea încă. Reporterii alergau de-a surdă, cu limba scoasă, după ştiri. O sinucidere le dădea material pe-o săptămână. O deraiere lua sub plaivasurile lor febrile aspecte de cataclism. Moartea năprasnică a lui Miron Azan le-a căzut ca o adevărată mană cerească. Au exploatat-o, au stors-o până la măduva defunctului. Ediţiile speciale se succedau. Declaraţii, impresii, interviuri, amintiri, fotografii, din faţă, din profil, la curse, călare, în automobil, pe catafalc, apăreau pe o coloană, pe două, pe pagini întregi. Printre rânduri, într-o fiţuică de şantaj s-au strecurat şi câteva perfidii, sub formă de întrebări anodine. În ce stare erau conducătorii maşinilor? De unde veneau?

Undcă se duceau? Ce se făcuse bolovanul din ziua atentatului? Cine erau celelalte două victime, fainioasele doamne”, din cea mai înaltă elită a Capitalei” al căror nume scăpa/ mereu memoriei tuturor confraţilor? Fiţuica de şantaj nu le dădea nici

ea, firește. KFu spunea, pe șleau, că erau două simple și vulgare cocote. Dar, printre rânduri, lăsa să se înțeleagă tot ce dorea cititorul și mai mult decât spera inima lui pură, îngrozită de viţiuri şi ahtiată de scandaluri clandestine.

Din clipa aceea, succesul marii întreprinderi gazetă, reşti şi funerare a fost asigurat. Gura cafenelei a amplificat cu deliciu zvonurile abia insinuantecinstiţii burghezi le-au repetat cu stranii sclipiri sub pleoapele lăsate. Femeile oneste le-au şoptit, cu agonii în tichii lor de mironosiţe, cu buze arse de voluptatea păcatului. Toţi şi toate, ca un singur om, au răspuns la chemarea presei.

În ziua înmormântării, pe-o arşiţă caniculară, din Obor până la Cotroceni, din Dealul Spirii până la Gropile lui Ouatu, lumea după lume, din case, din ogrăzi, de pe maidanuri, din mahalalele desfundate, s-a revărsat spre centrul Capitalei. Trotuarele erau tiesite. Piaţa Palatului, lungă de şaizeci, lată de treizeci de coţi, era, cum au constatat unanim gazetele de-a doua zi, un nemărginit ocean de capete. Cortegiul se desfăşura impunător. Doi episcopi, şase arhimandriţi, cârduri de popi în odăjdii strălucitoare

păşeau maiestuos în urma tax ale lor cu coliva. Călcau apoi marţial, pătrunşi de solemnitatea momentului, delegaţii cercurilor sportive, ai cluburilor şi cazinourilor tot atât de sportive. Pe urma lor în pasul târârgănat al căilor cu anterele pe umeri şi cu pampoane între urechi, înaintau, legănându-se, carele cu coroane. În sfârşit, surpriză! inovaţie nemaivăzută până atunci în România: dricul fără cai. Pe-un autocamion, cernit şi vast ca un catafalc ambulant, îşi făcea suprema lui călătorie, în sforăitul motorului drag, cel care în viaţa lui pământească trăise şi murise pentru dânsul. Muzicile cântau. Clopotele dăngăneau. Steagurile fâlfâiau. Mulţimea admira cu gura căscată. Cortegiul trecuse de mult, şi privirile tot căutau încă, nesatiâfăcute, întrebătoare. Parcă mai aşteptau ceva. O revelaţie. O destăinuire. Dezlegarea unei enigme. Atunci, ca şi cum acesta ar fi fost unicul răspuns demn de curiozitate obştească, într-o larmă asurzitoare de titluri urlate scâlciat, „ediţiile speciale” şi-au făcut apariţia. Ţigănuşii, cu braţele încărcate, năvăleau din urmă, răsăreau din lături, se aţineau la răspântii, ieşeau ca din pământ, foiau de colo-colo, forfoteau şi mişunau că viermii. Mâini nerăbdătoare se întindeau

de pretutindeni. Foile se vindeau ca pâinea caldă.

Până şi Stanca, spălătoreasă, din toată sărăcia ei, a scos un pitac de cinci şi-a cumpărat un număr de gazetă care avea pe ea poza boierului.

Arătându-i-o lui Tănase, cu gene umede de plâns, cu ochi măriţi de uimire, de extaz, de obscure şi tainice nădejdi, îi spunea:!

— Uite pe boierul nostru… Vezi dac-a învăţat carte?… Vezi dac-a mers la şcoală?… Vorbesc gazetele de dânsu… Uite!… aşa s-ajungi şi tu, dragul mamei…

VII

Că Tănase nu s-a dus la şcoală nici în anul acela, e uşor de bănuit. Că în mintea lui de copil a putut să mijească gândul boieriei, e greu de presupus. Ceea ce, în schimb, e normal, controlabil şi istoriceşte dovedit e că N-a fost copil mai nenorocit pe lume ca micul Tănase în cea de-a doua săptămână de la înmormântarea lui Miron Azan.

Venise, ca de obicei, pe la 10 dimineaţa. Sărutase în grabă mâna lui tată-său şi-o luase în galop spre fundul curţii. N-a apucat însă s-ajungă nici până la grajduri şi ş-o oprit locului, ca trăsnit. Cu ochi zgâiţi se uita în dreapta, în stânga, în jurul lui, şi nu-şi

credea vederii. Cineva îl fermecase? Sau avea, orbul găinilor? Grădina, grădina lui imensă, nesfârşită, care-l primea de la poartă scuturându-şi amical spre dânsul pletele de întuneric, nu mai era nicăiri. O armată de muncitori desculţi, cu săpi, cu lppeţi, cu greble, cu topoare, cu târnăcoape ridicate în aer, dobora copacii bătrâni, spinteca frunzişul, scurma şi răsturna pământul, tăia drumuri drepte, ca pumnalele, până în inima grădinii. Copilul privea masacrul, ghemuit, lipit de zidul grajdului. Privea fără să înţeleagă.

Şi, totuşi, nimic nu era mai lesne de înţeles. De la moartea lui cumnatu-său, casa şi ogrăzile colonelului Hotnog treceau prin transformări radicale. Mălina se învoise să-şi părăsească apartamentul şi să locuiască cu dânsul. Colonelul aproape că n-avusese nevoie şi insiste. Mălina primea orice. Cu acelaşi zâmbet trist – indiferent sau resemnat – aprobă toate ideile, oricât de nesăbuite, toate propunerile, oricât de extravagante, ale colonelului cuprins de-o febră mistuitoare de activitate. N-avea un minut de astâmpăr. Parcă n-avea nevoie nici de somn, nici de odihnă. Tot ce visa noaptea, toate năzbâtiile, cele mai costisitoare, toate năzdrăvăniile, cele mai

năbădăioase, ţinea morţiş să le puie imediat în aplicare. De formă, se consultă cu soră-sa.

— Nu crezi, Mălino, că ar fi mai bine să spargem zidul între odaia copilului şi camera albastră?

— Cred că da., S-ar face mai mare.

În aceeaşi zi, până la ultima cărămidă, peretele cădea jos.

— Nu eşti de părere, draga mea, că veranda din stradă ar trebui astupată?

Mălina se uita lung, gânditor, cu priviri care nu spuneau nimic, la dânsul. Veranda? Strada? Ochii ei Vedeau ca prin pâclă imaginile evocate. Răspundea blând:

— Poate că da! Sunt sigură că da… ai dreptate.

În doi timpi şi trei mişcări, meşterii zidari, muştruluiţi ca la cazarmă, astupau veranda.

— Ce-ai zice, Mălino, dacă la apartamentul lui Nelu i-am face o scară separată?

Făcându-i propunerea asta neaşteptată şi cam bizară, ochii colonelului străluceau isteţ şi cu tâlc. Avea planurile lui. Gânduri poznaşe îi treceau prin minte.

Îşi amintea de tinereţea lui zvânturată. N-ar fi

fost de mirare ca nepotu-său să-i calce pe urme. Ca mâini-poimâine o să fie şi el cogeamite flăcău. N-o să stea doar cât lumea tot printre fustele mă-sii. Trec anii. Cresc pârdalnicii ăştia de copii mai dihai decât buruienile. Nici nu ştii când le-au dat tuielele mustăţilor. Îi crezi sfinţi nevoie mare, şi într-o bună dimineaţă de trezeşti cu ei că au gustat din mierea ursului, aşa cum se pomenise biata maică-sa cu el, cu el însuşi, colonelul Spiridon Hotnog de astăzi, în aşternutul slujnicei din casă.

Povestea era veche. O cunoştea şi Mălina. O cunoşteau toţi ai casei. Dar colonelului cât era el de bătrân şi din multe alte privinţe scos la pensie, nu numai din oştire, îi venea şi-acum apa la gură de câte ori şi-amintea de Măndica. Mai rar aşa pui de fată! Sprinţară ca un drac, neastâmpărată şi durdulie. Se îndoia că trestia şi pârâia ca un harbuz când o seringii i în braţe. El îi aţinea calea pe scări, pe coridoare, în pivniţă, în cămară, pe oriunde bănuia că ar putea să întârzie sau măcar să treacă. Somnul nu i se mai lipea de pleoape şi cartea o legase de gard. N-avea în gând decât pe Măndica., Fata nu-i făcea pe voie; dar nici nu fugea de el. Gemea numai în braţele lui şi scâncea

înfricoşată:

— RLasă-mă, zău, conaşule!... Fugi, conaşule!... C-o să ne vadă coana-mare.

Îi ţâţâia şi lui inima de frica mă-sii, dar făcea pe grozavul. Numai să spuie ea „da” şi, într-o singură noapte să nu tragă zăvorul de la uşă, c-o învârteşte şi-o aiureşte el pe coana-mare.

— Dal de ce să-l trag, conaşule? l-a întrebat fata râr zând mirată şi cu ochii măriţi de nevinovăţie. IMu-l trag niciodată... De ce să-l trag? Doar nu-s hoţi în casă. Şi-apoi, ce vrei să-mi fure? Cămaşa de pe mine? Mărgelele de la gât? Sărăcia? Năravul?

Atât i-a trebuit lui să ştie. Mandica nu trăgea zăvorul, A lui era lumea! În aceeaşi noapte, arzând de nerăbdare şi zgâlţâit de friguri ca de frică până ce, s-au culcat toţi ai casei, a coborât tiptil, în vârful picioarelor desculţe, scara de serviciu care ducea la subsol. Îşi ţinea respiraţia. Păşea ca pe ghimpi. Nicio treaptă n-a trosnit însă. Nicio uşă n-a scârţâit. Şmecher lucru mare, avusese el grijă şi le ungă ţâţânele de cu ziuă. Pe dibuite a găsit clanţa de la uşa Măndicăi. A apăsat-o. A împins. A trecut pragul. Abia atunci i s-a părut că toată casa vuia în jurul lui ca o

scoică de mare, aşa îi vâjâiau urechile. Îşi auzea zvâcnirile inimii. Genunchii îi tremurau. Încremenit în mijlocul odăii, nu mai avea puterea să răsufle, nu mai îndrăznea şi facă un pas. Mai mult târându-se decât mergând, s-a apropiat de pat. Bâjbâind prin întuneric, a dat de sânii ei dezveliţi. Fata a scos un ţipăt înăbuşit:

— Mă-ta eşti, conaşule?... Vai!... ce spaimă mi-ai făcut!... Dac-a auzit cumva coniţa! Ce cauţi aici?... Du-te, zău Du-te conaşule... c-o să dăm amândoi de bocluc...

ÎL, ruga să se ducă, îl ţinea strâns de mâini şi, respingându-l speriată, îi făcea loc sub pătură. El avea impresia că se luptă. Se luptă mai mult cu pătura decât cu dânsa. Când şi când izbutea s-o arunce în lături. Atunci o clipă, simţea răceala sânilor tari, arşiţa pântecului. Dar fata, iute ca sfârlează, se învelea repede la loc. Lupta reîncepea. Se strângeau la întâmplare. Se sărutau pe apucate. El din ce în ce mai aprins şi mai dârz; ea din ce în ce mai slabă. Tocmai o ghemuise într-un colţ, cu faţa în suscu pătura aruncată peste cap şi simţea” într-o aiurare de gemete şi de vorbe fără şir, cum, încet, pe nesimţite, sub

greutatea genunchilor lui, pulpele Măndicăi se dezlipeau, se desfăceau, se deschideau mai dulci şi mai calde decât porţile raiului, când, un ţipăt de groază şi odaia luminată ca ziua i-au îngheţat sângele în vine. Dintre sânii Măndicăi şi-a ridicat capul vâlvoi. Maică-sa, răposata coana Profiră, Dumnezeu s-o ierte, în cămaşă de noapte, cu sfeşnicul într-o mâna, cu cealaltă acoperindu-şi ochii de ruşine şi de qroare, înţepenise, ca o statuie, în cadrul uşii.

Ce-a urmat e greu de priceput în vremea noastră. Junele berbant a urcat scările subsolului mai repede de cum le pogorâse. Pantalonii îi cădeau în vine. Şireturile izme –, helor îi atârnau, ca maţele răţoilor, printre picioare. După ce l-a sfătuit, în batjocură, să-şi arunce un halat pe dânsul, maică-sa şi-a încrucişat braţele pe piept şi l-a întrebat, sever:

— Cum ai putut să faci una ca asta, tu, copilul meu?

El privea nenorocit şi ţintă în podele.

— Aştept. Vorbeşte! Slugilor ştii să le vorbeşti. Mamei tale nu mai ştii? Hai, n-aştepta să te întreb de două ori. Răspunde! Ce ţi-a venit? Ce te-a apucat? De când ai pus la cale ticăloşia asta? Te-ai înţeles cu

dânsa?… Când aţi vorbit?… Când aţi hotărât?…

Vrând s-o dezvinovăţească cel puţin pe ea, el a mormăit printre dinţi:

— Nu ne-am înţeles… N-am vorbit… Nu puteam să dorm… Mi-a venit… aşa…

— Şi cavaler pe deasupra!… Faci pe cavalerul!… Mutră de cavaler!… Uită-te în oglindă!… Un cavaler care minte cu neruşinare, care minte pe mama lui… Halal cavaler!… Dacă ţi-a venit… aşa… din senin… de ce atunci – nu sta pleoştit!… uită-te în ochii mei când îţi vorbesc! – de ce atunci, pe furiş, ca un hoţ, ai uns azi ţâţânele de la uşi?

Trăsnetul să fi căzut lângă dânsul, n-ar fi rămas mai uluit. Pământul să i se fi deschis sub picioare, ar fi dispărut bucuros într-însul. Dar pământul era solid. Coana Profiră, neînduplecată. Şi el, un copil nătâng, care se crezuse deştept lucru mare. Asta nu şi-o ierta. S-a prăbuşit între perne. Plângea ca un nenorocit. Maică-sa l-a lăsat multă vreme să plângă. Credea, probabil, că se face. Abia după ce-a văzut pernele leoarcă de lacrimi, a venit şi ea lângă dânsul. I-a netezit părul, l-a mângâiat, l-a sărutat pe tâmple, a încercat să-l liniştească. Cum el, însă, plângea din ce

în ce mai tare, cu hohote şi sughiţuri, s-a pornit şi ea pe plâns. Până după miezul nopţii, lipiţi unul de altul, au bocit amândoi. El, ruşinea pe care o păţise; ea, fecioria lui pierdută.

Ah! dacă ar fi apucat s-o piardă cel puţin! Dacă ar fi pierdut-o în hoaptea aceea, pe pântecele de foc şi între braţele de gheaţă ale Măndicăi!

Dar pe Măndica n-a mai văzut-o. Ochii cu dânsa n-a mai dat. Şi-a scuturat prima rouă a adolescenţei aiurea, altă dată, mult mai târziu, pe înnoptate, într-un bordel.

A plecat de acolo sătul, îngreţoşat, ca după o supă „prea grasă în care ar fi găsit un fir năclăit de păr. Ani de-a rândul a purtat într-însul regretul obscur al lucrurilor dulci care ar fi putut să fie şi n-au fost. Apoi au venit vârsta, experienţa, uitarea. Ca atâţia alţii, şi-a trăit şi el traiul, şi-a mâncat mălaiul. Chefuri la toartă. Beţii până în zorii zilei cu fraţii de arme. Muieri, berechet. Le alegea rar. Le schimba cât mai des. Vorbă lui: „Încalecă!... Descalecă!...” Nemaiputând să-şi reînceapă altfel viaţa, nu mai dorea nimic pentru dânsul. Dar se gândea la nepotusău. Visa să-i netezească lui drumul; să-l scutească de

dezamăgiri. Dacă o Măndică io ieşi cândva şi lui în cale, pe drum de seană... Ei! să-şi facă de petrecanie cu ea cât 1 – 6 r ţine puterile şi curelele! îşi spunea el cu zâmbet hâtru. Să-şi facă mendrele cât e tânăr. Frumos e. Bani o să aibă. Deştept o să fie, că doar are cui să semene. Ce-i mai trebuia? Pe trai, nepoate! O viaţă are omul! Şi tinereţea nu se mai întoarce. Numai de scară separată la apartament să îngrijească moş Spiridon ghiduşul. Să nu dea şi el de bocluc, ca dânsul.

Îşi freca mâinile, încântat de invenţia lui ingenioasă, şi ochii îi sticleau în cap. Mălina nu îi vedea, sau, dacă îi vedea, era prea deprinsă, cu apucăturile şi cu trăsnaiele lui frate-său ca să se mai mire. Răspundea apatic:

— Dacă zici tu…

— Dacă zic eu!... Dacă zic eu!... Dar zi şi tu o vorcă. Ai şi tu un cuvânt de spus. Nu sunt numai eu în casa asta. Mi-ai lăsat totul în spinare. Nu mă plâng. Încaltea la case mă pricep, nu zic ba. Nu mă dau în lături. Ştiu ce înseamnă o cărămidă. Ştiu ce-i tencuiala. La cazarmă am învăţat şi meseria asta. Dar la grădini! De unde vrei să mă pricep eu la flori şi la

tot felul de zarzavaturi? În viaţa mea am comandat oamenilor, nu buruienilor. De o săptămână mă ţin de tine: „Hai, Mălino, să vedem ce ispravă au făcut grădinarii ăştia! „Tu o să stai doar în grădină. Pentru tine i-am pus să taie toţi copacii. Ţie îţi plac florile. De când te ştiu, nu te-am văzut decât cu nasu-n ele. Dinspre partea mea!... Când cucoanele îmi cereau buchete, trimiteam vistavoiul să le cumpere flori din piaţă...

Ameţită de torentul imputărilor şi amintirilor galante, într-o zi Mălina s-a ridicat obosită din fundul jilţului:

— Bine... bine, dragul meu! Mergem când vrei tu... Haidem astăzi. Cheamă şi pe Nelu. Tot e duminică... o să ia şi el un pic de aer.

Radios, colonelul a bătut o dată din palme şi a strigat sonor:

— Stane!

Dar Stan n-a răspuns pe dată la apel.

Unde-o fi?” se întrebă el uimit şi încruntat. Repetă mai tare:

— Stane!... Stane!... Cru...

De hatârul Mălinei, şi-a înghiţit de pe vârful

limbii înjurătura. S-ar fi înecat însă cu dânsa dacă. N-ar fi bodogănit pentru el singur.

Dare-ar moartea în tine să dea de ticălos! Anafora şi catapeteasma cui te-au închinat. Nici n-am apucat bine să întorc capul, şi…”

Întrerupându-i monologul, Stan apăru gâfâind.

— Unde mi-ai fost, tâlharule?

— S’trăiţi… Mi-a venit nevasta, s trăiţi, domnule colonel!…

— Nevastă?… Ce nevastă?… Care nevastă?… izbucni colonelul. Ce ţi-am spus eu, mă! De câte ori vrei să-ţi spun? Nu ţi-am vorbit româneşte? Nu ţi-am spus eu sunt nevasta ta L… m-ai auzit?… Eu sunt mama ta!… m-ai. Înţeles? Eu sunt amurează ta! Paraclisul şi patra…

Mălina îşi ridică ochii în tavan, zdrobită. Interveni blajin:

— Un moment, dragul meu! Stane, tu mi-ai spus, mi se pare, că nevasta ta e spălătoreasă.

— Da, săru-mâna coniţă.

— Ştie să spele albituri mai fine? Dantele? Broderii?

— Păi cum să nu ştie! i-a răspuns colonelul. Ai şi

tu nişte întrebări, draga mea... Dacă ţi-a spus că-i spălătoreasă.

Mălina nu insistă. Colonelul porunci în locul ei:

— Cheamă-ţi nevasta! Roagă şi pe domnişorul Nelu să poftească în grădină. Vino după noi!

Aşa i-a văzut venind, pe tustrei, urmaţi de tată-său şi de mă-sa, micul Tănase, ghemuit tot lângă zidul grajdurilor, tinde încremenise, stingher şi paraponisit. Când i-a văzut apropiindu-se, s-a lipit şi mai speriat de ziduri, parcă ar fi încercat să se facă una cu peretele. Dar ochiul de argus al colonelului, deprins să observe pe-un front de kilometri un nasture lipsă la mondir, îl reperase. Furios, s-a repezit la dânsul:

— Ce cauţi aici, mă? Al cui eşti? Cine te-a lăsat să intri? N-am spus, o dată pentru totdeauna, că nu vreau să văd picior de pungaş în curte la mine?! răcni el, adresându-se, peste capetele celorlalţi, în special lui Stan.

Stan amuţise. Nu îndrăznea să-i spuie că e copilul lui. Nevastă-sa, mai înfiptă şi mai bună de gură, i-a mărturisit ea păcatul ăsta.

— Bine... bine... mormăi morocănos colonelul. Trebuia să-mi spuneţi... Eu sunt stăpân aici... Vreau să

ştiu cine intră... cine ieşă... Dacă e copilul vostru, poate să stea... Să se joace... Să nu strice nimic... Nu te freca aşa de ziduri, mă plodnle, că-mi iei tot varul de pe casă.

Copilul, îngrozit, se feri în lături.

— Pare curăţel, observă Mălina, mai mult ca să-l îmbune.

— Ia, o scârbă... O jigodie... Uită-te la mâinile lui!!

— Dar ochii!...

În adevăr, ochii copilului erau extraordinari. Pe fondul peretelui alb, în bătaia soarelui, străluceau viu şi negri, ca doi cărbuni aprinşi sub cenuşă. Ochi de lup încolţit de câini.

— Cum te cheamă, copilule? îl întrebă binevoitor Mălina.

Copilul îşi lăsă capul în piept. Privea pieziş:

— N-auzi?... Cum te cheamă? se răsti colonelul. Stânca vru să răspundă ea în locul lui, dar colonelul îi reteză vorba. Afacerea începea să-l intereseze. Îi plăcea să zgândărească, să constrângă, să scoată răspunsurile cu cleştele. Mălina, fără să vrea, îi strică şi de data asta plăcerea escomptată:

— Nelule, în. Reabă-l tu! Ţie o să-ţi răspundă.

Sfios, timid, Nelu făcu câţiva paşi spre grajd. Ezită. Se opri. Mai făcu un pas. Întrebă încet, cu glas cald, vibrând de emoţie:

— Cum te cheamă?

Celălalt, posomorât, îmbufnat, la pândă, gata s-o rupă de fugă sau să sară asupra lui, tăcea, Nelu repetă

— Cum te cheamă?... Mama te roagă frumos să-i spui cum te cheamă.

Aceeaşi tăcere.

Stăteau faţă în faţă, în aparenţă la trei paşi pe pământ, unul de altul, la antipoduri, în realitate; copilul stăpânilor, firav, plăpând, alb ca neaua, plăcut la vedere, drăgălaş în tot ce făcea, şi copilul slugilor, sumbru, sălbatic.

Descurajat, Nelu se întoarse către mă-sa:

— Nu vrea să răspundă, mamă!

— Lasă-l atunci!

— Mai întreabă-l o dată! porunci colonelul. Îi arăt eu lui dacă nu răspunde.

Speriat el însuşi de ameninţarea lui unchiu-său, Nelu găsi în nevinovăţia ingenioasă a inimii o idee de

geniu sau o idee a vârstei:

— Spt nemi, te rog… Spune-mi cum te cheamă. Şi adăugă repede, în şoapte Dacă-mi spui, îţi dau o cutie cu bomboane.

Celălalt tresări:

— Îmi dai?

— Am spus că-ţi dau.

— Tănase mă cheamă.

— Tănase? Şi mai cum?

— Tănase Bojoc.

— Bojoc?!…

Nelu căsca ochi mari, râzător, incredul. I se părea o glumă răspunsul copilului, sau că Tănase îşi bătea joc de dânsul. Repetă vesel;

— Bojoc!… Şi – se adresă mă-sii Mamă, spune că-l cheamă Bojoc!… Nu-i aşa că nu se poate?… Ce fel de nume e asta? Bojoc? Bojoc!…

Privea nedumerit.

Şi în ochii lui naivi, fără ştirea lui, fără voia lui râdeau toate incomprehensiunile care, mai vârtos chiar decât răutatea, sapă, lărgesc şi adâncesc prăpăstiile dintre oameni.

VIII

Ca la două săptămâni după aceea, Stanca a venit să spele rufele boierilor. Ceruse voie coanei Mălina să-şi ţie copilul pe lângă dânsa, şi cucoana se învoise. Micul Tănase trăia acum toată ziua la doi paşi de raiul lui pământesc de odinioară, dar dacă i-ar fi fost la două poşte, nu i-ar fi fost mai departe. Nu că nu era liber s-alerge şi să zburde în voie, mai ales când stăpânul nu era acasă; pe el, însă, acum nu-l mai trăgea inima să umble haihui printre rarii pomi bătrâni rămaşi în picioare, de-a lungul aleilor trase cu compasul, presărate cu nisip galben şi mărginite, ici şi colo, de flori plăpânde, care şi ele parcă îşi trăgeau sufletul în plictiseală straturilor geometrice. Un grădinar veghea în permanenţă şi-şi făcea mereu de lucru printre răsaduri. Copilul nu putea să facă un pas fără să nu-l găsească pe urmele lui. Odată a vrut să rupă o floare. I se păruse ciudată şi hazlie. Avea două petale roşii ridicate în sus, ca două coarne de drac, şi sub un smoc de mustăţi negre scotea o limbă de-un cot. N-a apucat însă bine să-ntindă mâna, şi glasul paznicului răsună ameninţător!

— Ei!… Ei!… băiete!… nu-i voie să pui mâna pe flori…

Nimic nu mai era voie acum. Nu era voie să te urci în copaci. Nu era voie să calci pe iarbă. Nu mai era voie, să rupi o frunză, s-alergi după fluturi, să te zbânţui de ramuri, să scormoneşti pământul după râme şi coropişniţe. Trebuia să calci în vârful picioarelor ca să nu găureşti nisipul cu călcâiele şi să umbli cu mâinile în buzunare ca să nu dai de bănuit grădinarului. Decât aşa grădină, mai bine lipsă. Botos şi mofluz, micul Tănase prefera să stea agăţat de fustele mă-sii, sau, când şi Stanca îi făcea Vânt, să se pitească în bălăriile dindărătul grajdurilor: Locul acesta de refugiu, scăpat ca prin minune de hârleţul muncitorilor, nu era prea vast, nici poetic din cale-afară. Movile vechi şi proaspete de băligar duhneau de-ţi luau nasul, şi muştele bâzâiau asurzitor. Dar n-avea de ales. Era ultimul şi unicul lui refugiu. Acolo cel puţin putea să fie singur. Îşi aştern ea sub el foi late de brustur şi izbutise să se apere de arşiţa soarelui, de lăcomia muştelor, de ţepele scaieţilor, ca, şi de arsură, urzicilor, împletind în jurul lui un fel de coviltir făcut din cozi şi frunză de cucută. Lungit pe burtă, cu capul încruntat, sprijinit în coate, urmărea ceasuri întregi zborul insectelor şi bâjbâielile

nesigure, stângace, ale propriilor lui gânduri.

Copilul începea să gândească. Îşi dădea seama de asta fiindcă pentru întâiaşi dată începea să se simtă nenorocit. Nu ştia, nu-şi explica de ce. Nu analiza. Nu compara. Nu judeca. Dar ceva nedefinit îi strângea inima. Avea acum de toate; şi hrană, şi locuinţă, şi îmbrăcăminte, şi, totuşi, parcă îi lipsea ceva. N-ar fi putut să spuie ce anume. Grădina poate? Jocurile şi hoinăreala în nestânjenită libertate? Şi-acestea, desigur. Dar şi altceva. Ceva mai mult decât atât.

În gândurile lui difuze îşi făcea loc tot mai des copilul boierilor. Îl vedea alb, deşirat, străveziu ca o lumânare, îi auzea glasul cald şi tremurat. Un fel de repulsie fizică insurmontabilă îl depărta de dânsul, şi-un sentiment confuz, inexplicabil, îl apropia. Se. Gândea la el cu parapon şi cu jind în acelaşi timp. Îi era ciudă că nu-i răspunsese pe dată cum îl cheamă, că nu se împrietenise şi nu se legase cu el de la prima întâlnire. Şi regretă amar că nu-i aruncase bomboanele în nas. Ar fi vrut să-i facă un rău mare, s-azvârle cu pietre după el când i-o vedea trecând spre grădină; şi când într-adevăr l-a zărit trecând într-o

seară, s-a luat tiptil după dânsul, l-a urmărit de departe, ascunzându-se speriat şi prosteşte după pomi, şi s-a întors în ascunzişul lui, furios că nu-i ieşise duşmăneşte în cale şi nenorocit că Nelu nu-l văzuse. Tot ce auzea vorbindu-se de Nelu îl durea şi-l pasiona. Mă-sa îi povestea minuni. Că domnişorul e cuminte şi ascultător. Că umblă la şcoală, într-a patra primară, şi că toată ziua e cu cartea în mână. Că la toamnă, în 1 op să se ducă la liceu, ca ceilalţi copii, or, să vie dascălii la el acasă. Că o şi ajungă om mare şi învăţat.

— Şi eu o să învăţ... mormăi el într-o zi printre dinţi.

Dar mă-sa a dat trist din cap. Ştia ea ce se poate şi ce nu. Şi mai ştia că una-s copiii bogaţilor, şi alta copiii celor nevoiaşi. Şcoala nu se ţine eu vorbe de clacă. Trebuie bani. Bani pentru cărţi, bani pentru plăci, pentru plaivasuri, pentru caiete şi tot felul de hârţoage. Bani şi iar bani. De unde să-i scoţi

— Barem dacă m-ar angaja şi pe mine boierii cu luna! oftă ea. Am scăpa de plata chiriei. Am sta împreună cu tată-tău. Am avea de toate. Şi strângând de ici, rupând de colea, ai putea, poate, să mergi şi tu

la şcoală.

Tşnase ciulea urechile: I – Când, mamă?

— Ştiu şi eu! S-o îndura bunul Dumnezeu şi de noi. Că n-am făcut nimănui rău pe lume.

Neavând cu cine să pălăvrăgească şi cui să se spovedească, îi destăinuia copilului bietele ei speranţe. Era sigură că reuşise să se bage pe sub pielea coanei Mălina. Dantele vechi, horbote, de pe vremea bunicii, le spălase şi le zoise de nu-şi mai simţea buricul degetelor, dar le scosese din albie albe ca fidarea de lămâiţă. Coana Mălina se minunase ea însăşi. Crezuse că o să i le facă ferfeniţă. I-a mulţumit frumos. Şi ea i-a vorbit la fel. I-a pomenit de răposatul. Xei când ochii coanei Mălina au prins să lăcrimeze, ea s-a aşezat binişor, în genunchi lângă dânsa, şi i-a sărutat poalele rochiei. Cu degetele ei umede de lacrimi, cucoana i-a mângâiat părul şi i-a spus:

— Mai vino pe la noi, St anco…

— Când ne ducem, mamă?

— Ştiu şi eu! Nu mi-a spus când şi vin. Da’ o săj mă cheme ea. Mare-i Dumnezeu! S-o milostivi şi de noi. Să scăpăm o dată de griji. Să fim în rând cu oamenii. Să creşti şi tu pe lângă domnişorul Nelu.

La numele lui Nelu, inima copilului, s-a strâns, s-a făcut ghem. Ceva neînţeles îl exaltă şi-l durea în acelaşi timp. Ar fi vrut s-alerge la el, într-un suflet, să-i spuie cât îl aşteptase, cât îl dorise. Şi-ar fi vrut parcă să dispară, să se ascundă în fundul pământului, să nu mai dea ochii cu el niciodată.

Zilele treceau una după alta. Stâncale, numărase mai întâi apoi, obosită de aşteptare, sleită de muncă şi de căldură, renunţase să le mai numere. Nu-şi împărtăşise încă dezamăgirea lui fecioru-său, dar în fundul sufletului fel se resemnase, recunoştea cu amărăciune că nu putea să fie altfel. Boierii au atâtea pe cap! Atâtea belele! Averi, acareturi, moşii! Ai o magherniţă de odaie şi – un plod într-însa, şi tot trebuie să dai din mâini şi din picioare ca s-o scoţi la un capăt. Darmite când ai angaralele şi grijile bogaţilor! Şi-apoi, cu căldurile astea, cui să-i mai ardă die slugi, de făgăduieli…

În adevăr, căldura era spăimântătoare. De cum se lumina de ziuă, soarele, ca o gură de cuptor, mistuia cerţii şi pământul L Oamenii abia dacă mai îndrăzneau să lăsa din casă. Oraşul era ca mort, iarba chircită printre bolovanii drumurilor părea mai curând

zgură decât verdeaţă. Frunze, făcute ciuculete, uscate sfarog, se fărâmiţau de cum le atingeai cu mâna. Crengile copacilor atârnau peste zăplazuri, grele de tristeţă, albe de praf, asemenea sălciilor pletoase. Înseşi bălăriile erau arse, învineţite, ca şi Cutii o divină spălătoreasă cerească le-ar fi opărit, des-de-dimineaţă, cu leşie.

Din postul cel mare al Pastelor nu mai căzuse o pică –, tură de ploaie. Colbul se aşternea de două degete pe case, pe haine, pe suflete, pe gânduri. Cele câteva sacale ale primăriei străbăteali, ca o glumă proastă, Calea Victoriei până la Palat, Bulevardul până la Universitate, alte trei-pătru artere locuite de puternicii zilei. În urma lor caldarâmul aburea ca rufele zvântate peste care trece fierul de călcat, şi aerul, îmbâcsit un moment de miasme jilave, devenea irespirabil ca într-o baie turcească.

Bătrânii nu-şi aminteau de-o secetă mai cumplită. În albia Dâmboviţei, o palmă de noroi, cu irizări opaline de uleiuri şi materii fecale intrate în descompunere, evoca aproximativ proverbiala ei apă dulce de odinioară. Puţurile secau. Izvoarele amuţeau. Făraiele dispăreau. Din *Xot* cuprinsul regatului veştile

veneau din ce în ce mai grave, mai alarmante. Ziarele aduceau amănunte oribile, recapitulări dezastruoase» Grâul, podoaba câmpurilor noastre şi adevăratul vistiernic” al statului putea fi socotit că şi pierdut. Porumbul, această totală şi unică hrană, pe atunci, mai ca şi astăzi, a orătăniilor din curte, a vitelor din bătătură, a porcilor şi a românului, era ameninţat. Secara, ovăzul, orzul, rapiţa, lucerna, iremediabil compromise. Din bulgării de ţărână, uscaţi troscot, nimeni n-ar fi fost în stare să extragă un dram de sevă. Nici plantele, nici dobitoacele, nici oamenii. Lanurile şi holdele se uscau în spic. Imaşurile ardeau. Şi, fapt tulburător, nemaivăzut şi nemaiauzit până atunci pe pământul acesta binecuvântat, semn al timpului, prevestire timidă a furtunii care aveau să vie: ţăranii crâcneau.

Cu toată paza jandarmilor, cu toate rigorile codului silvic, încăpăţânaţi că din senin, tam-nisam dârji, încruntaţi, intratabili, începeau mai pretutindeni să dea drumul cirezilor flămânde în pădurile boiereşti şi până şi în lăstarii statului.

Colonelul Hotnog, printre cei dintâi, a primit telegrafic înştiinţare că sătenii din cele patru comune

de pe moşia lui şi-au slobozit vitele în crângul dintre Sălbioara şi Opricarxi. Crângul n-avea; vreo valoare bănească prea mare. Câteva fălci de stejar, mai mult gârneaţă decât stejă râs, restul amestecătură: fagi, paltini, plopi, ulmi, mesteacăn! şi, cât ţinea valea Sălbioarei, pe ambele maluri ale şuvoiului, numai răchită. Să-i fi mâncat vitele tot crângul, cu pomi cu tot, până la rădăcină, şi încă paguba ar fi fost suportabilă. Dar colonelul se pregătea tocmai să plece la băi. Cumpărase biletele de tren. Reţinuse paturile la vagonul de dormit. Casa era cu dosu-n sus. Saltare deşertate. Cufere deschise. Straturi denaftalină presărată peste covoare şi aşternuturi. Aerul era irespirabil. Şi Stan, cu tava de argint în mână, smirna, impasibil, în faţa boierului.

Colonelul nu l-a văzut decât pe dânsul: /

— Crucea şi găoaza mă-tii de trântor. Hai! holbezi ochii la mine? Ţara arde şi tu-mi stai înfipt în podele ca un par? Las, că-ţi arăt eu ţie!…

După ce i-a arătat, din fugă, câte stele verzi pot să încapă sub pumnii unui vechi ostaş, răcorit, dar nu satisfăcut, a contramandat plecarea, a luat pe rând ministerele, a protestat, a tunat şi-a fulgerat şi a

obţinut, în definitiv, tot ce dorea, adică înlocuirea telegrafică a ispravnicului, pe care na-l avea de multă vreme la stomac, şi detaşarea în pas gimnastic a unui pluton de jandarmi la faţa locului.

Încântat de el însuşi, ceea ce i se întâmpla destul de des, mulţumit însă de data asta şi de ocârmuire, ceea ce i se întâmpla extrem de rar, colonelul a putut să se consfătuiască în linişte cu Mălina asupra celor ce-aveau de făcut:

— Eu cred, Mălino, că cel mai bun lucru ar fi să plecaţi voi la băi, fără mine...

— Fără tine?...

— Ei da! Fără mine. Ştiu că o să vă vie greu. Dar ce vrei! Tu mă ştii. Sunt omul datoriei. Kfu mă răbda inima să-i las pe ţopârlani să-şi bată joc de averea noastră. Nu-i numai a mea. E şi a ta. E şi a lui Nelu. Pe voi vă apăr...

— Bine, dragul meu... dacă zici tu... Făzeşte-te, însă!... Ia seama!

— Să mă păzesc!... să poftească numai!... Am un pluton de jandarmi cu mine, şi-l am şi pe Stan.

— Îl iei pe Stan?

— Tâmpit!... Idiot!... Ştiu., Credincios, însă.

Credincios ca un câine.

— Dar noi?

— Cum voi?

— Aş lua atunci pe nevastă-sa.

— Ce nevastă? Care nevastă?

— Pe nevastă-sa… Stanca… aş lua-o pe lângă Nelu. Fot s-o iau?

— Poftim întrebare! Dar ia, draga mea, pe cine vrei. Cheamă pe cine vrei. Tu eşti stăpână aici în casă. Porunceşte numai. Stane!… Stane!… Unde-mi umbli ticălosule? În galop să-mi aduci pe nevastă-ta… O cheamă coana Mălina… Să nu care cumva!… Ai plecat?… Te-ai întors?…

Bineînţeles că Stan nu se întorsese.

Dar aşa s-a făcut că Stanca şi cu fiul ei, Tănase, când pierduseră aproape orice nădejde în nemărginita bunătate divină şi nu mai credeau că se vor putea aciui vreodată în casa colonelului Hotnog, au văzut deodată schimbându-se rosturile vieţii lor – într-atât de mare e puterea lui Dumnezeu şi de nestrăbătute căile lui – fiindcă nişte pârliţi şi necăjiţi de ţărani, din fundul Moldovei, îşi sloboziseră vitele la păscut, pe seceta cumplită din vara lui 1905, în lăstarele

boiereşti.

În lipsa colonelului Hotnog şi în atmosferă calmă, intimă, a unei staţiuni balneare de la poalele Carpaţilor, cunoştinţa dintre cei doi copii ar fi trebuit să se facă repede şi să meargă progresând. Nu s-a făcut, însă, nici aşa de repede, cum ar fi cerut logica, şi nici fără ciocniri şi hărţuieli.

De pricină era mai întâi însuşi situaţia geografică a staţiunii.

Băile Herculane, în epoca aceea, erau aşezate peste graniţă. Făceau parte integrantă, cu obiceiurile, cu datinile, cu limba, cu eleganţa, cu civilizaţia lor altele decât ale noastre, din ceea ce, printr-un termen generic şi invidiat, se numea la noi străinătatea.

Din regat se duceau la Herculane mai numai familiile de protipendadă mijlocie sau cu oarecare dare de mână. Se ducea cam tot aceiaşi care în anii burii plecau la Karâsbad sau la Nişa.

Feţele de mese erau imaculate. Tacâmurile spălate şi lustruite cu îngrijire. Cearşafurile de la paturi, albe ca zăpada. Păturile fără ploşniţe. Supa şi sosurile fără muşte în ele. Chelnerii, jupânesele, oamenii cei mai de rând din serviciul băilor,

cuviincioşi şi binecrescuţi; iar vizitatorii, indiferenţi fără aroganţă sau amabili fără servilism. Românul care se ducea acolo, deprins ca năravurile şi apucăturile din ţara lui, se credea pe altă lume, deşi Băile Herculane erau numai la o bătaie de puşcă de graniţa românească. Noul-sasit se uita bănuitor în jurul lui şi se crucea în el însuşi. Pentru acelaşi fel de bucate nu i se cereau zece preţuri deosebite. „Mâncările nu erau pretenţioase, dar convenabile şi la înfăţişare, şi la gust. De fripturi nu atârnau fire soioase de păr din pletele bucătăresei şi în legume nu înotau gândaci vâscoşi, roşi, galbeni, albaştri, de toate mărimile şi de toate formele, din fauna inepuizabilă a restaurantelor autohtone. Bacşişul, ca oriunde, era dorit. La plecare, însă, nu se îmbulzeau, claie peste grămadă, zece portari douăzeci de ţali, patruzeci de rândaşi, cu mâini murdare, în aceeaşi măsură întinse slugarnic şi hrăpăreţ. Drumurile erau stropite zilnic, şi şoselele, ca-n palmă. Praful nu te orbea şi noroaie cleioase nu ţi se lipeau de tălpi. Puteai să mergi de la gară la cazino, pe orice vreme, în ciupici de lac. La cazino, la cofetării, la restaurante, nici înghesuială, nici hărmălaie, nici înjurături în gura mare la mesele

vecine, ISacă erai însurat, tineri monoclaţi nu se chiorau la ne va stăc-ia; şi honvezii unguri, fără să bată arogant din pinteni, cum şi-i închipuia şi-i descria presa din ţară, se dădeau curtenitor în lături şi te lăsau să le treci înainte.

Românul nostru se freca la ochi nedumerit. Era treaz? Era beat? Sau visa? Unde pierise murdăria cu care era deprins din faşă? Unde erau înjurăturile cari ţâşneau şi scăpărau permanent – sub cerul patriei? Unde x dispăruse el, mai ales el, floarea şi fudulia grădinii româneşti… unicul exemplar de netăgăduită originalitate pe care l-a dat în decursul veacurilor vâna viguroasă a poporului şi geniului intim al neamului, el, chintesenţă de românism… triplu extract de inalterabilă seninătate în faţa gândirii, a frumuseţii şi-a ridicolului, el jovialul, cuceritorul, invincibilul, incomparabilul nostru mitocan?…

Nu se vedea nicăieri. Nici picior, nici umbrăxie mitocan român prin partea locului. Ca o plantă sănătoasă, transplantată într-un teren secătuit, în câteva zile, în câteva ceasuri, se atrofia, se evaporă, dispărea fără urmă. Pământul străinătăţii nu-i priia, pesemne. Nici aerul străbătut de efluviile, pe cât de

subtile, pe atât de învăluitoare, ale civilizaţiei.

În ambianţa, în atmosfera asta rarefiată, e lesne ele închipuit că apariţia micului Tănase a produs la început oarecare vâlvă, chiar şi în Jumea sceptică şi greu de uimit a servitorilor. Străinii se uitau la dânsul ca la un fenomen.

Puiul nostru de valah, născut în inima Capitalei şi crescut pe maidanele Dâmboviţei, rezuma într-însul, cu sinceritatea vârstei, toate însuşirile şi înclinările rasei. La el acasă deprinderile lui treceau neobservate. În subsolurile Băilor Herculane făceau însă senzaţie. Tănase, de pildă, îşi băga vioi degetul arătător în toate sosurile şi cremele care i se păreau suculente. Cu aceeaşi dexteritate îşi vâra apoi acelaşi deget până în fundul nărilor şi, cu superbă imparţialitate, îşi întindea mucii, deopotrivă, pe spetezele scaunelor, pe pereţi, pe muchia meselor, pe şervetele de şters tacâmurile sau pe fundul propriilor lui nădragi. Ştia să scuipe de la distanţă, printre dinţi şi împroşca cu scuipat, ca şi cum ar fi tras la ţintă, fundurile tingirilor de aramă, înşirate deasupra maşinii de gătit.

Se scărpina în cap lângă copăile cu aluaturi.

Experimentă, cu curiozitatea stricătoare a unei maimuţe, tot ce-i cădea în mâini, tot ce i se părea nou şi ciudat. Întorcea robinetele de apă până ce izbutea să le scoată din ghivent. Trăgea de mânerul closetului, trepidând de entuziasm când cascada improvizată se înfunda în cârpele şi hârtiile aruncate cu ghiotura. Se agăţa de comutatoare şi le întorcea în ambele părţi până ce arcurile plesneau sub degetele lui îndemânatece. Îşi făcea chivere din tigăile cu forme bizare şi extravagante. Încăleca bideurile cu frenezie, ţipând şi chiuind: „Hi! calule, hi!” până ce calul, recalcitrant, şchiopăta de-un picior sau îşi lăsa toate potcoavele sub impetuozitatea călăreţului. Scobea cu degetul, ca o simplă n-are, pâlnia telefonului şi, cocoţat pe scaune, intrigat în aceeaşi măsură de zbârnâitul soneriilor ca şi de apariţia şi dispariţia numerelor pe placa aparatului electric de chemat slugile, încerca să le pătrundă misterul, scociorând cu toate degetele printre rotiţe, bobine şi angrenaj urî.

Mă-sa, când dădea de el, îl lua de-o aripă îi scutura niţel fundul pantalonilor şi-l mustra cu blândeţe. Doamna Azan, asaltată de plângerile personalului, enervată şi plictisită, a fost silită să inter

vie mai energic. A hotărât să-l ţie, ziua, pe lângă dânsa. Hotărârea, în aparenţă paradoxală şi riscantă, în realitate s-a dovedit eficace.

Pe lunecuşul parchetelor, neastâmpăratul Tănase n-a mai cutezat să se aventureze cu aceeaşi impetuozitate, înălţimea plafoanelor, solemnitatea odăilor tăcute, severa rigiditate a mobilelor, înseşi jocurile lui Nelu, misterioase, inexplicabile, i-au luat piuitul. Nelu, la câţiva paşi de maică-sa, pe-o masă cât toate zilele, plină cu tot felul de catastife şi buruieni, alegea, desfăcea, presa, lipea, dezlipea, eticheta ierburi adunate Dumnezeu ştie de pe unde. Ceasuri întregi nu scotea o vorbă. Arareori îi spunea blând, dar distratz: „Adă-mi, te rog, buretele din odaia de baie…” sau: „Un pahar de apă caldă…” sau „Gumă arabică de pe etajeră…”

Tănase îi execută dorinţele, cu grabă, aproape cu bucurie, că ordinele unui stăpân. Se învârtea pe lângă dânsul. Aştepta ceva. Nelu îi mulţumea politicos. La atât se reduceau raporturile dintre dânşii.

Zilele treceau. Zile pline de soare, de cântece, de zgomote tainice, de freamătul pădurii care începea la câţiva paşi în spatele hotelului. Dimineaţa, încărcat cu

ţoale şi umbrele, trebuia să se ţină de coada boierilor, prin Parc, sau în câmpul dinspre gară, unde Nelu îşi culegea florile pentru ierbar. După-amiezile trebuia să stea închis în casă, între stăpână-sa care tăcea mereu şi fiu-său care nu vorbea mai mult. Tănase n-avea altă resursă decât să se uite lung pe geamuri sau pereţi. Frumoşi erau pereţii! Minunate oglinzile. EJolicandrul de sticlă, atârnat în mijlocul tavanului, sclipea de-ţi lua vederile. Totul era mare şi frumos în jurul lui. Dar Tănase se uita pe fereşti din mijlocul atâtor bogăţii aşa cum probabil că se uita scatiul printre gratiile coliviei lui aurite. Ar fi luat câmpii fără doar şi poate dacă, în sfârşit, într-o bună dimineaţă, doamna Azan n-ar fi rugat frumos pe Nelu să se ducă singur după flori, fiindcă ea se simţea obosită şi nu tocmai bine. Copiii aux plecat amândoi. Nelu, calm şi serios ca de obicei; l anase, cu chica în nouri, abia călcând pe pământ. De la prima cotitură nu l-a mai răbdat inima.

— Hai şi-om merge în pădure! ispiti el pe Nelu cu glas dulceag ca şi al mă-sii când se vâra pe sub pielea stăpâni lor.

— În pădure?... De ce?... Ce să facem?

— Ce facem şi pe câmp, na!... să culegem flori...

— Flori?… În pădure nu prea sunt flori…

— Ei aş!… Ştiu eu un loc… Mi-a spus ungurul de la elefârică…

— Electrică, Tănase. X – De la elefârică, domnişorule, că este un loc în pădure unde-s numai flori… calci pe flori…

Minţea cu neruşinare. Nu vorbise cu niciun ungur. Nici nu se gândise la flori până atunci. Se uita ţintă, fără să clipească, gata să jure, în ochii lui Nelu. Acesta, ispitit, totuşi, se codea:

— Or fi drumurile rele… O fi umezeală… N-am luat ceva mai gros cu noi… şi n-am întrebat pe mama.

— Îi spunem noi, domnişorule, când ne-om întoarce. Nu-i totuna?

Aşa-i! În definitiv, era totuna. Vorbă lui Tănase ori înainte, ori pe urmă. Nu făcea doar niciun rău. Poate c-o găsi şi flori. Te pomeneşti!

Ispitit de Tănase, s-a lăsat condus de el. Până după ora prânzului au colindat pădurea în lung şi în lat. Flori, firește, n-au părea găsit. Muşchi din toate speciile cunoscut ferigi şi alte câteva ierburi. Dar, în schimbec goană, ce de mai sărituri, ce de libertate! Suişxiri urcate de-a buşelea; prăpăstii ameţitoare;

povârnişuri moi, lunecoase, aşternute cu covor de frunze moarte, în care te puteai da de-a tumbă şi de-a berbeleacul; copaci răsturnaţi, peste care s-au luat la întrecere să sară unul mai sus decât celălalt; ciuperci într-un picior, mari cât fundul pălăriei şi roşii ca para focului; stânci prăvălite; lespezi ridicate cu forme bizare de oameni şi animale; rădăcini noduroase şi încolăcite ca şerpii şi, tocmai când rătăceau morţilde sete sub bolţile tăcute şi sonore că bolţile bisericilor, deodată murmurul unui pârâu care-şi sălta undele albe de spumă din piatră n piatră, zburdalnic ca un copil şi mânios că un moşneag cu sprâncenele zbârlite. Cu ce poftă s-au adăpat dintr-însul! Culcaţi pe brânci, sorbeau apa din pumnii făcuţi pâlnie şi se împroşcau râzând nebuneşte. Niciodată Nelu nu-şi închipuise că apa băută în silă din pahare poate să fie aşa de gustoasă când o lingi, picătură cu picătură, printre degetele murdare.

S-a întors la hotel cu coatele şi genunchii înverziţi, / negru pe mâini ca un coşar, dar cu licăriri de lumină în ochi şi îmbujorat la faţă. Mălina s-a speriat mai întâi când l-a văzut intrând pe uşă ca un pui de bogdaprostului. S-a liniştit, însă, curând.

Ascultându-i isprăvile şi palavrele, netezindu-i buclele umede de năduşeală, îl dojenea zâmbind:

— Numai să nu răceşti cumva, Nelule! Vite cum ai transpirat.

— Cum să răcesc, mamă!... Era o căldură în pădure...

— Dar hainele!... Hăinuţe noi... Uite în ce hal le-ai făcut...

Copilul o luă de gât şi, cu capul culcat pe umerii ei, îi şopti, alintat:

— Lasă, că-mi faci tu altele, măicuţă!

— Dar lui Tănase cine-o să-i facă?... La asta nu te gândeşti. El e copil sărac. Vrei să-şi strice ghetele şi hainele pentru tine?

Nelu se uită mirat la îmbrăcămintea lui Tănase. N-o văzuse ina atunci, aşa cum era, jerpelită, prea largă pentru el, căpătată parcă de pomană, roasă la coate, descusută la încheieturi, cu pantalonii căzând în vine şi cu ciorapii lărgiţi, lăsaţi peste ghetele rupte şi scâlciate. Un sentiment confuz, nu atât de ruşine pentru el sau pentru Tănase, cât de stingherealã, parcă de remuşcare, îi înroşi fruntea. Se lăsă mai apăsat pe umărul mă-sii, se ghemui mai bine la pieptul

ei şi-i şopti dulce:

— O să-i faci şi lui, mamă… Nu-i aşa co să-i faci?

— Ce idee!… Nici nu mă gândesc…

— Atunci… Nelu ezită câteva momente. Şovăia. Stă în cumpănă. În sfârşit se hotărî: Atunci îi cumpăr eu… din banii mei.

Mălina răsuflă fericită. Inima copilului nu-i înşela speranţele. Nelu era bun. Ar fi vrut să-l ştie bun ca pâinea caldă. Avea teamă şi oroare de egoismul bărbaţilor. Tot ce făcea, puţinul cât mai putea să facă pentru dânsul, cu puterile ei slăbite, cu sufletul ei dezamăgit, era să-i sădească în inimă un pic de bunătate. Nu-şi explica suferinţele ei trecute decât prin lipsa minimului acestuia de clemenţă din partea naturii şi-a oamenilor. Ca toate firile slabe, ca mai toate femeile pe care călcâiul vieţii le zdrobeşte, ea se refugiase într-un vag ideal de blândeţe şi de altruism, aşa cum altele se refugiază în pasivitatea viţiului, în anestezia bisericii, în neantul stupefiantelor. Gândul că Nelu ar fi putut să moştenească ceva din egoismul lui tată-său o înspăimânta. Şi zâmbea fericită de câte ori i se părea că întrevede măcar o umbră de porniri bune în sufletul copilului.

Nelu i-a zărit zâmbetul. A priceput că-i ghicise intenţiile. I-a sărit nebun de gât, a sărutat-o cu foc, i-a repetat de câteva ori în şir, într-un fel de gângureală absurdă şi stupidă, ca toate bâiguielile copilăriei, ca toate aiurelile pasiunilor: „Măicuţă!… măicuţa mea dulce!…” şi, sigur de el însuşi, cu ochi înseninaţi, parcă ar fi rezolvat, bătând din palme, printr-un rând de haine noi, marea problemă a prieteniei lor viitoare, s-a îndreptat spre Tănase, care aştepta, ascunzându-şi ochii lui de lup sub pleoapă de mironosiţă, lipit de uşorul uşii.

XI

Rândul de haine i l-a cumpărat, şi-o pereche de ghete pe deasupra, dar prietenia copiilor n-a jmers nici mai bine, nici mai rău pentru asta. Erau amândoi la vârsta aceea admirabilă printre toate, când cel care dăruieşte nu se crede în drept să pretindă ceva în schimb, iar cel care primeşte nu se simte obligat la nimic. Tănase a îmbrăcat hainele cu adevărate figuri de nerăbdare şi, în prima zi, le-a purtat ţeapăn cu un băţ, cuminte ca un înger. Nu îndrăznea să facă o mişcare nesocotită, nu-şi îngăduia un moment de distracţie, nu risca un pas necalculat pe luciul

parchetelor. Cu nasul în toate oglinzile hotelului, se ferea ca de foc de picioarele scaunelor şi de colţurile perfide ale meselor. De-a doua zi, însă, a uitat că avea haine noi pe dânsul, iar într-a treia zi, când s-au întors acasă pe înserate, după ce zburdaseră că mânjii în libertatea pădurilor şi se tăvăliseră pe iarbă, în frunze, în prundişuri sau şedeau pe pământul gol, cu greu ai mai fi putut deosebi pe dânsul hainele lui vechi de cele noi. Le făcuse albie de porci.

Habar – n-avea, însă. Îl preocupau de o mie de ori mai mult toanele lui Nelu sau propriile lui motive de iritare. Nu izbuteau să se înţeleagă. Se certau, se încăierau, se împăcau de zece ori pe ceas. Lui Nelu îi sărea ţâfnă pentru te miri ce şi mai nimica. Uită că trebuie să fie bun. În toiul jocului nu mai ţinea seamă de sfaturile mă-sii şi nici de creşterea sau, mai exact de lipsa de creştere a lui Tănase. Când acesta îi punea piedici, se bosumflă. Şi când primea câte-un ghiont mai tare în coaste, în loc să fie mulţumit că se oţeleşte, pleca bufnind, silându-se din răsputeri să nu-i podidească plânsul. Pleca ferm hotărât să nu se mai joace cu Tănase niciodată. După al cincilea sau al şaselea, începea să şi-i răărească. La al zecelea se

oprea locului. Întors către Tănase, îi spunea, amenințându-l cu degetul:

— Să ştii că n-o să mă mai joc cu tine!, ipagubă-n ciuperci!

— Şi-o să te spun şi la mama…

— Poţi să spui!… Ce-o să-i spui?…

— C-ai dat în mine.

— Şi tu ai dat.

— Eu?!… Eu am dat în tine? Revenea furios, exasperat: Minţi!

— Ba tu minţi!

— Baa tu!

— Baa tu!

Ca doi cocoşi, cu penele zbârlite, se chiorau unul la altul. Dumnezeu ştie ce-ar fi putut să se întâmple dacă tocmai atunci, din fericire, n-ar fi trecut prin aer un bondar, un cărăbuş sau vreo altă gânganie. Cu ochii după ea, copiii o luau la goană. Îşi uitau de supărare. Se împăcau. Se trânteau. Se buşeau. Se luau iarăşi la gâlceavă.

O singură dată cearta a fost mai gravă. Din ce pricină, probabil că nici ei n-ar fi ştiut să spuie. Destul că nu şi-au vorbit aproape un ceas. Nelu se oprise la

douăzeci de paşi de data asta. Tănase sta nemişcat, neclintit, pe terenul luptei, îmbufnat şi ţepos ca un arici. Degeaba treceau minutele, degeaba pierdeau bunătate de vreme, înrăiţi deopotrivă, niciunul, nici celălalt nu cedă. Abia ca la un ceas după sfadă, Tănase, plictisit pesemne de aşteptare şi cu oasele înţepenite, şi-a căutat şi şi-a făcut singur de joacă. Cine ştie ce găsise printre ierburi! Se plecase atent şi, aşezat pe vine, boscorodea, descânta şi, din ce în ce mai repede, îi mergeau gura şi mâiiile ca suveica în războiul de ţesut pânză. Nelu i-a surprins mişcările. Nedumerit mai întâi, apoi intrigat, s-a urnit din loc. Se făcea că se îndreaptă în altă parte şi fluieră nepăsător. Dar pe nesimţite, cu ocoluri, cu şiretlicuri cusute cu aţă albă, se apropia de dânsul. Celălalt îşi înteţea jocul, îşi încovoia spinarea, se făcea ghem, se umfla ca o cloşcă peste ceea ce găsise în iarbă. Nelu, nemaiputând să-şi stăpânească curiozitatea, 1 – a întrebat, în sfârşit:

— Ce aigicolo?

— Treaba mea! x

— Vreau să ştiu şi eu.

— Nu mai şti! Cine ştie prea multe îmbătrâneşte

degrabă. Eu nu te întreb nimic. Lasă-mă şi. Tu în pace!

— Nu te las!

Glasul îi tremura uşor. Un strop de apă, ca o lacrimă greu de înghiţit, şi atârna de gene. Îl dureau deopotrivă curiozitatea aţâţată şi nesatisfăcută, cearta prea lungă, izolarea, răutatea lui Tănase. Adăugă, milogindu-se:

— Te rog… Tănase!

— Poţi să mă rogi mult şi bine.

— Eşti rău!…

— Aşa sunt eu!

— Ce ţi-am făcut?

— Ce-mi dai dacă-ţi arăt?

Întrebarea a ţâşnit dintr-însul neaşteptată, neprevăzută.

— Ce vrei tu!… s-a grăbit să-i răspundă Nelu.

Şi tot aşa de prompt, fără să se gândească, fără să fi dorit ceva anume, el i-a cerut „o porţie de îngheţată” de la negustorul ambulant care trecea prin parc în fiecare seară.

De ce i-a cerut îngheţată? Cei i-a venit să ceară? Nu ducea doar lipsă de nimic. Avea de toate. Mânca

până ce nu mai putea. Stăpâni şi slugi îl îmbuibau cu bunătăţi, îngheţata din restaurantul cazinoului trebuia să fie, oricum, mai bună decât zăpada colorată din tinicheaua negustorului ambulant. Şi totuşi, ca şi cum ar fi apucat pe Dumnezeu de picior, aşa a sărit de gâtul lui Nelu. S-au îmbrăţişat, s-au pupat şi, braţ la braţ, voioşi şi fericiţi, sărind şi chiuind de răsuna pădurea, au plecat în căutarea îngheţatei. Nelu a scos câţiva gologani din puşculiţa în care îşi avea strânse economiile. A scos şi în ziua aceea, a scos şi în zilele următoare, din ce în ce mai des şi sume din ce în ce mai rotunde, fiindcă certurile nu se răriseră în urma porţiei de îngheţată, ba dimpotrivă, şi fiindcă, după fiecare împăcare, în inima micului Tănase, înţărcată prematur de toate bunurile lumii, încolţeau acum pofte trezite, dorinţa invincibilă, aşa de copilărească, totuşi, aşa de omenească, să aibă şi el măcar o parte din tot ce visase, ce-abia întrezărise şi n-avusese până atunci: baloane, săbii, dercuri de lemn, soldaţi de plumb, mingi, unelte de traforaj, scule de grădinărie, o mie şi-o mie de alte minunăţii care luceau şi-i făceau irezistibil cu ochiul din galantarele dughenelor înşirate pe marginea parcului. Le râvnea pe toate. Pe

multe dintre ele le-a avut pe rând.

Nici sosirea colonelului Hotnog, cât era el de aspru şi de temut în cuvinte, n-a întrerupt traficul acesta sentimental de reconcilieri şi jucării.

Colonelul venise din ţară bine dispus. Învinsese pe mocofani. Pusese cu botul pe labe pe ţopârlani. Cât era ziua de mare povestea soră-sii, cunoscuţilor, copiilor, oamenilor cu care abia apuca să intre în vorbă ce făcuse, ce dresese, cum dăduse afară pe primar, cum măturase vpe ispravnic, în ce ape se scălda prefectul, ce aflase de la căpitanul de jandarmi, câţi bătuse, cu câţi înfundase puşcăriile, ce-o să mai facă şi cum o să-i învârtească şi-o să-i silească pe toţi să joace aşa cum le-o cânta el. Era radios. Trei săptămâni în şir nu dormise două nopţi într-un pat, nu mâncase şi nu-şi făcuse nevoile decât pe apucate. Dar nu se plângea. Ieşise pe-a lui. Le arătase el. O să-l ţie minte şi copiii de ţâţă. O să-i rămâie numele de pomină în tot judeţul. De-ar fi numai câţiva ca el în ţara românească – i-au spus notabilii târgului, la plecare – autorităţile a/ băga-o pre mânecă şi ţăranii şi-ar găsi naşul!

— Dar nu sunt!… De unde să-i scoţi dacă nu

sărit? se întreba tragic colonelul. Generaţie păcătoasă, dom'le! continuă el, adresându-se copiilor sau Mălinei. Parcă n-ar avea sânge în vine, ci apă chioară. I-am văzut la treabă. Toţi dădeau bir cu fugiţii. Deputaţi, prefecţi, militari, thagistraţi, nişte şoltici! Ţi-e şi greaţă să stai de vorbă cu el, Marţafoi! Papugii! Chiulangii!... Ţară ticăloasă! Ţa; ră nenorocită!... Numai într-ăştia mai ni-e speranţa! exclamă el, arătând spre Nelu. Vino-ncoa', măi Neluie, să te joace moş colonelu pe genunchi. Tu eşti generaţia nouă. Tu eşti speranţa ţării. Să creşti mare, măi băiete! Să mi-i freci de gâlci! Să le iasă untu dintr-înşii!

Înşfăcat zdravăn de umeri, aşezat călare pe genunchii lui unchiu-său, Nelu se lăsa cât putea mai mult pe Spate, cu braţele ţepene, proptite în pieptul colonelului. Era din păcate la vârsta când sentimentele se ascund cu mare greutate. Nelu nu-şi dădea seamă că era în interesul lui să-şi menajeze unchiul bogat. Chiar dacă şi-ar fi dat seama, n-ar fi putut să-şi învingă un fel de repulsie instinctivă, mai mult fizică decât sufletească. Barba nerasă a colonelului îl înţepa. Mirosul de tutun al gurii îl sufoca. Poveştile cu bătăile îl inchietau şi-l intrigau în

acelaşi timp. Cu toate semnele alarmante ale Mălinei, nu se putea opri să nu întrebe:

— I-ai bătut pe toţi, moş Spiridoane?

— Pe câţi am pus mâna… Pe rudă, pe sămânţă.

— Şi cum i-ai bătut?

Colonelul făcea mare haz:

— Ei, bată-te vina de copil! Păi cum vrei să-i bat? Ia! cum se bate. L-am întins la pământ. Le-am dat iţarii jos. Şi dă-i şi dă-i, până ce-au făcut jandarmii scurtă la mână:

— Şi de ce i-ai bătut, moş Spiridoane?

— Ei! asta-i bună! De ce să-i bat? Tu nu ştii, măi diavole, de ce-o să te bat şi pe tine dacă o să-mi faci vreo poznă? O să te bat, colea, la popo, ca să-ţi vie mintea la cap.

— Spiridoane!… Pentru Dumnezeu!… protesta Mălina, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

Dar Nelu nu era încă dumerit. Cunoştea şi el proverbul. Urj. Lucru îi tulbura, totuşi, judecata. Întrebă, cu îndoială:

— Atunci… moş Spiridoane… pentru ce lui Stan îi dai numai la cap?

Colonelul se uită la el aiurit. Nu-şi credea

urechilor. Ce să-i răspundă?

— I-auzi, plodul naibii!… L-ai auzit, Mălino?… E dat dracului copilul ăsta! Deştept, lucru mare! Nici nu bănuieşti cât vede. Vino să te pupe moşu-tău, împieliţatule! Aşa moştenitor mai înţeleg şi eu. Să ne trăiască, Mălino!

Sărutându-l zgomotos pe amândoi obrajii, se gândea în vremea asta şi, zărind deodată pe Tănase, exclamă triumfător:

— Ştii de ce-i dau la cap, măi diavole? îl bat pe tată-său ca să-i vină mintea lui fiu-său. Ai priceput acum?… Ai înţeles. Şi tu… măi, ăla… cum îţi mai zice? … Ia fă-tencoav să te văd şi pe tine cum arăţi la faţă… Cum te cheamă, mă?

— Tănase, săru-mâna.

— Pe-a înă-tii, mă, s-o săruţi, nu pe-a mea, că nu sunt popă… Neam de neamul meu n-a fost popă. Auzitu-m-ai? Mie să-mi spui… Lipeşte călcâiele! Capul sus!… Zi după mine: „Să trăiţi, domnule colonel!…”

— S’trăiţi, dom’le colonel! repetă Tănase înfricoşat, dar înfipt băţ în luciul parchetului, parcă mă-sa l-ar fi turnat pe lume cu latul palmelor lipite pe vipuşca: pantalonilor.

— Aşa!… Bine, băiete!… Te văd că eşti dezgheţat.

Uite-te la el, Mălino! tjmerii daţi înapoi. Pieptul scos în afară. Nu-i sfrijit că Nelu al nostru. Ce mai copil de trupă aş face dintr-însul! Vrei să fii soldat, măi ţâncule?

— Da! s trăiţi dom’le colonel!

— L-auzi, Mălino? Să ştii, băiete, că te-au văzut sfinţii. Fac din tine un pui de jandarm, să bagi satele în răcori. Carte ştii?

Tănase o sfeclise. De data asta i se înfundase. De unde era într-al nouălea cer, se simţi, buşit iarăşi la pământ. Nu ştia, barem, ce să răspundă. Curh să spuie că nici măcar buchele nu le cunoştea?

— N-auzi, mă?

— Aude, dâragul meu, îi explică împăciuitor Mălina. Dar ce vrei să-ţi răspundă? N-a fost la şcoală. Pricepi şi tu. Oameni săraci.

Cu-atât mai bine v proclamă scurt colonelul. N-are nevoie de carte. Cartea încurcă minţile. De când cu şcolile astea, au înnebunit oamenii. Dacă ar fi după mine!… M-auzi, mă! O să înveţi numai să scrii şi să citeşti. Mălino, pune la toamnă pe-un dascăl de-ai lui Nelu să-l înveţe abecedarul. Atât! Cât se cere în

jandarmerie. Nicio iotă mai mult. Pentru rest, las pe mine! Dacă nu fac om din tine, mă!... cuţu să-mi ziceţi! Stângă-n pre... jur! Rupeţi rândurile! mai vedeţi-vă de joacă. V-am văzut destul. Mi s-a acrit de voi...

Concediaţi astfel fără alte forme, copiii s-au strecurat pe uşă. Nelu, îngândurat, întristat, fără să ştie de ce; Tănase, păşind soldăţeşte, ca la paradă, lângă dânsul.

Afară se înnoptase. Globurile electrice întindeau asupra parcului o pânză lăptoasă de lumină. Cerul se vedea că printr-o pâclă. Stelele scăpărau. Ici şi colo, ca ţâşnită dintr-un amnar invizibil, o stea se desprindea din spaţiu şi, lunecând tăcută, cădea dincolo de dealuri.

— A mai murit un om! exclamă Tănase. Şi încă unul!... Şi alţi doi!... Că mulţi mai dau ortul popii în seara asta, Doamne, iartă-mă!

Nelu nu-i răspundea. Se simţea slab şi abătut. Ceva nedefinit, dar greu de dus în spinare, îi apăsa umerii. Nu-l copleşea imensitatea naturii. Copiii n-au încă noţiunea infinitului şi nici sentimentul acela deznădăjduitor, de vid şi de nimicnicie, al eternităţii.

Altceva îi măcina sufletul. Ceva care era în el şi n-avea nume; ceva care-l durea, fără să poată spune de ce şi unde. I se părea că se sfârşeşte. Ar fi vrut. Să nu mai fie. Dacă ar fi. Ştiut ce e neantul, s-ar fi pierdut în el, fără durere, fără regrete. Câţi copii nu dispar aşa, chemaţi de un presentiment tainic, de-o tulbure şi fascinantă preştiinţă a dezamăgirilor existenţei. E aşa de simplă moartea la vârsta lor. O stea cade în noapte. Un suflet obscur se stinge. Viaţa îşi continuă mersul: zgomot, zâzanii, minciuni, înşelăciuni, făţărnicie, iluzii, năzuinţe, idealuri, vorbe, palavre! Nelu auzea, indistinct, ca prin vis, un hodorogit monoton de vorbe goale. Tănase declama nopţii:

— Vreau să fiu soldat! O să am sabie! Şi puşcă! Nu că puşca pe care mi-ai dat-o tu, Nelule. Puşcă adevărată.

Puşcă cu gloanţe în ea. O să trag în duşmani. Pac! Bang! Wra! Eu o să comand. O să merg călare. O să am un cal alb. e să fiu ca demnul colonel: ghenăral! … and ar!, soldat!…

Ultimul cuvânt, prin asociaţie de idei, îi aminti de-un cântec pe care-l repetau în cor, ordonanţele în subsoluri. Gântă şi el:

— Ah! ce frumoasă este viaţa de soldat /…

Cânta de-şi rupea plămânii. Declama de huiau văile. Urla cu convingere.

Superioritatea incontestabilă a urletelor asupra gândirii e în faptul că se fac auzite. Forţa lor de pătrundere e irezistibilă. Pe-un Kant poţi să nu-l auzi. Pe-un France, pe-un Bernard Shaw poţi să nu-i urmezi. Cum să nu te convingă, însă, porunca jandarmului, când se exprimă în Xixnbajul „sonor al înjurăturilor subliniate şi punctate cu patul puştii; cum să nu-ţi spargă timpanul urechilor huiduielile antisemiţilor, vociferările patriotului de profesie, făgăduielile politicianului, declaraţiile ministrului ignar, când miile de trâmbiţe ale presei le reproduc, le comentează, le tălmăcesc şi le răstălmăcesc pe înţelesul tuturor. Păstrând, bineînţeles, cuvenitele proporţii, Nelu a fost silit şi el să audă peroraţia lui Tănase. Profitând de-un moment neaşteptat de acalmie, l-a întrebat, trist:

— De ce vrei să te faci soldat?

Cu mâinile în şolduri, proptindu-se solid pe ambele picioare, Tănase i-a răspuns, superb şi lapidar, cum ar fi făcut orice alt puternic al zilei în locul lui:

— De-aia!

puternicul zilei s-ar fi mărginit la atât. Istoria ni-e martoră. Tănase, însă, era copil. Îşi bănuia limita puterilor. Nu s-a obstinat, prin urmare, mai mult decât era strict necesar în afişarea aceasta orgolioasă de principii. Propria lui afirmare, măgulindu-i vanitatea, nu-l satisfăcea pe deplin. Simţea că-i mai lipseşte ceva; ceva imponderabil, dar definitiv, aşa cum ar fi, bunăoară, asentimentul obştesc, entuziasmul ambiant sau, cel puţin, deocamdată, aprobarea lui Nelu. Un instinct sigur îl călăuzea. Toţi triumfătorii vieţii, ajunşi sau în găoace, beneficiază de instinctul acesta. Asemenea iederii şubrede, care se urcă la înălţimi vertiginoase, cu o unică şi indispensabilă condiţie: să-şi simtă rădăcinile bine înfipte în scoarţa copacilor solizi, ei au neapărată nevoie de re zămul fizic, de complicitatea morală a unui suport pe care, ne ştiu-l în ei înşişi, îl caută în afară. Vârsta nu impenă. Wţi pigd de doisprezece ani, înzestrat de natură, se orientează tot aşa de sigur printre asperităţile vieţii ca şi mugurul abia apărut la suprafaţa solului al parazitului vegetal.

Braţele lui Tănase, unduioase şi feline, ca două

zvelte ramuri de iederă, dibuiau drumul fără greş. Învăluiau mijlocul lui Nelu; îl înlănţuiau. În acelaşi timp, glasul lui ascuţit, ca al mă-sii, se făcea dulce şi ademenitor pentru dânsul:

— Zău, Nelule, fă-te şi tu soldat! Spune că vrei! De hatârul meu, spune! De ce să nu te faci? Am merge împreună la război. Ne-am bate pe cai mari. Eu pe-un cal alb. Tu…

În termeni naivi, de bună. Seamă, dar elocvenţi, îi descria viaţa ostăşească, aşa cum o văzuse el însuşi în zilele de parăzi naţionale şi aşa cum şi-o imaginează toţi copiii, plină de strălucirea fireturilor de aur, de zăngănitul armelor, de bubuitul tunurilor, de aventuri minunate sub steaguri tricolore, desfăşurate în vânt, când caii nechează, şi tobele bat, şi goarnele sună, în aerul de sărbătoare al uralelor frenetice. Tănase vedea aievea armatele trecând. Auzea freamătul mulţimilor. Împins ca de un resort, purtat de aripi nevăzute, păşea în tact şi repetă cu ardoare:

— Un… doi… stângu!… Un… doi… stângu!

Fără voia lui, Nelu îşi potrivea pasul în pas cu dânsul. Călca mai sprinten. Bătea talpa de pământ. Cadenţa mersului – ceea ce e ştiinţificeşte constatat şi

dovedeşte o dată mai mult, dacă e nevoie, admirabilele însuşiri ale educaţiei militare – îi aşeza, îi echilibra, îi potolea gândurile prin totala lor anihilare. Nu se mai gândea la nimic. Nu se mai întreba ce se petrecuse cu el. Ce-l apucase? Ce i se năzărise? De ce se bosumflase prosteşte şi se supărase pe lume ca văcarul pe sat? Ştia acuma pe Tănase lângă dânsul. Li simţea braţul puternic. Mersul eroic, în tăria nopţii, pe pământul solid, îi ajungea.

Mergeau voiniceşte, fără griji, fără ţel. Drumul se aşternea înaintea lor, obscur şi totuşi luminos, ca un braţ din calea robilor, rupt din cer şi aruncat, printre dealuri, pe pământ. Dar ei nu-l vedeau. Coastele abrupte se ridicau de-a dreapta şi de-a stânga lor, valuri de smoală închegată, ziduri uriaşe de cetate. Ei nu le vedeau. Cerul, el însuşi, peste capetele lor, îşi flutura miracolul etern al stelelor pâlpâitoare şi căzătoare. Ei nu-l vedeau. Ar fi trebuit un cutremur sau cine ştie ce alt cataclism ca să-i pironească în loc. Nelu ar fi mers orbeşte pe urmele lui Tănase. Tănase repeta din ce în ce mai înflăcărat: „Un… doi… stângu! Un… doi… stângu!…”

Cu toate astea, iată, el cel dintâi s-a oprit brusc.

Un sâmbure de lumină, mare cât o gămălie de ac, a făcut minunea asta. În mintea copiilor cataclismele pot lua formele cele mai neprevăzute. Strâns bine în Nelu, vibrând de emoţie, îi arăta marginea şanţului:

— Uite!… Uite colo!… O stea a căzut în iarbă.

Istu era o stea, fireşte. Era un simplu licurici. Tănase nu mai văzuse licurici până atunci. Pe uliţele mahalalelor şi în gunoaiele maidanelor, nopţile nu sunt luminate de candelele astea miraculoase. Abia dacă, la rare intervale, fumegă câte-un felinar. Nelu, el, mai fusese la băi, sau în munţi, la staţiuni climaterice. Citise şi în cărţi. Ştia că stelele nu ard pe pământ şi că insecte luminoase trăiesc în ierburi. Cât se pricepu mai bine, îi explică lui Tănase taina asta extraordinară. Tănase se crucea:

— Luminează fără să ardă?

— Fără.

— Poţi să pui mâna pe dânsul fără să te frigi?

— Încearcă!

— Nu muşcă? Nu înţeapă?

— Da’ de unde!

— Nu mă minţi?

— Uite… o să-l iau eu în palmă.

Binişor, cu precauţiuni infinite, Nelu scutură un firicel de iarbă în podul palmei. Licuriciul alunecă şi străluci, între degetele adunate, ca un opal viu, luminat pxe dinăuntru. I se vedeau inelele mişcându-se. Coada, ridicată în aer, părea umflată de vâlvătaia flăcărilor interioare. În fundul palmei lui Nelu se jucau reflexe de umbre şi lumini, ca în mâinile bine-eredincioşilor, la denii, când îşi apără flacăra lumânărilor de bătaia vântului. Tănase privea siderat.

— Stăi, să pun şi eu mâna pe dânsul…

Convingându-se că licuriciul nu-l frigea, îl luă şi el în palmă. Îl rostogoli cu grijă, îl săltă, îl mişcă, îl admiră câteva minute în şir. Uitase de soldaţie. Uneori atins cu degetul, licuriciul îşi aprindea toate focurile într-un singur punct; alteori le risipea, le împrăştia într-însul în valuri lăptoase.

— Ai văzut, Nelule? observă atent Tănase. Când îi pun degetul pe coadă, luminează mai tare.

Repetă experienţa de câteva ori, apoi, voind probabil să-şi explice misterul acesta impenetrabil, apucă licuriciul între două degete. Valuri speriate de lumină se revărsară printre inelele agitate. Nelu tresări:

— Ia seama!... Nu-l strânge aşa de tare. O să-i faci rău.

Dar Tănase nu-l auzea. Cu ochii înfipţi în podul palmei, urmărea pâlpâirile sâmburelui de lumină. Tot interesul lumii se concentra acum pentru dânsul în zvâcnirile plăpândei făpturi incandescente. Îşi apropia degetele, le depărta uşor, le strângea iarăşi. /Nelu îi urmărea mişcările cu sufletul pe buze. Se ruga încetişor de dânsul.

— Tănase... Te rog, Tănase... Lasă-l! Ajunge acum!...

Surd, încruntat şi mut, Tănase strângea. Între degetele lui neîndurate, inelele de opal şi de lumină se stingeau unul câte unul. Nelu le vedea stingându-se. Îi venea să plângă. Îi venea să urle. Nebun de furie, cu o putere pe care nu şi-o bănuia, se repezi cu capul în pieptul lui Tănase, i se agăţă de umeri, încercă să-i îndoaie braţul. Surprins de violenţa atacului, Tănase şovăi un moment. Reuşi însă repede să-şi elibereze mâna. Apărându-se cu dinţii, cu coatele, cu picioarele, îşi ridică braţul liber în aer. Licuriciul mai lumină încă. Părea un far care se stinge. La picioarele lui, cei doi copii se băteau orbeşte, pe tăcutele. Nelu, cu

exasperare. Tănase rânjind. Îşi recăpătase sângele-rece, Se simţea iarăşi cel mai tare. Intenţionat, voluntar de data asta, a strivit între degetele lui de fier ultima picătură de materie fosforescentă şi vâscoasă.

Lumina pieri.

Nelu a simţit-o mai mult decât a văzut-o pierind.

Ceva cu neputinţă de exprimat s-a stins şi într-însul. Doborât de neputinţă, covârşit de-o tristeţă iremediabilă şi fără nume, cu braţele căzute în jos, cu glasul sugrumat de oroare, de durere, de revoltă, abia a putut să îngaime

— H Tănase!… De ce-ai făcut asta, Tănase?

Luni şi luni în şir, vreme de cinci ani aproape, acesta trebuia să rămâie unicul strigăt de revoltră al debilului copil de boieri.

Natura omenească e într-adevăr inexplicabilă. Poeţi, romancieri, filosofi, oameni de carte şi de ştiinţă şi-au stors creierul pe pagini nenumărate de infolii ca să găsească o dezlegare enigmelor noastre sufleteşti şi în acţiunile oamenilor, un grăunte de logică. Trudă deşartă! Muncă de Sisif! Cărţile n-au rezolvat, niciodată, nimic. Şi ascuţita perspicacitate a

cercetărilor n-a trecut nici ea vreodată mai departe de ţărmurile accesibile, şi totuşi inabordabile, ale evanescentelor aparenţe.

Imitând pilda atâtor iluştri predecesori, ne-ar fi lesne şi nouă să batem apa în piuă cu convingere, să despicăm în patru firul subţire al motivelor efemere sau durabile, al cauzelor ascunse, intime sau lăturalnice care, în ciuda bunului-simţ şi-a dreptei judecăţi, au determinat, pentru o bună bucată de vreme, natura legăturilor dintre cei doi copii. La ce bun însă? Şi cui i-ar folosi o asemenea întreprindere? Cititorul e grăbit. Epoca noastră, fragmentată, trepidantă ca un film, suportă cu greu plictiseala analizelor minuţioase, a Consideraţiilor ingenioase, ca şi a deducţiilor trase de păr. Faptele brutale ne ajung. Constatările sumare ne satisfac pe deplin.

Să constatăm şi noi, prin urmare, pur şi simplu, că dacă bunul-simţ cerea lui Nelu, după scena stupidă cu strivirea licuriciului, să se depărteze cu oroare de Tănase, şi dacă logica impunea o răcire, o întrerupere măcar vremelnică a raporturilor de prietenie dintre dânşii, şi logica, şi bunul-simţ, aşa cum se întâmplă mai totdeauna în relaţiile dintre oameni, au rămas şi

de data asta de ruşine.

De-a doua zi chiar, Nelu, cel dintâi, s-a apropiat de tovarăşul lui de joacă: cu sfială la început, ca şi cum el s-ar fi simţit vinovat de ceva; cu avânt, aproape cu recunoştinţă de cum a citit în ochii limpezi ai lui Tănase că acesta habar nu mai avea de ce se petrecuse în ajun. Indiferent sau mărinimos, Tănase l-a lăsat să se apropie. Şi-au vorbit ca de obicei. Din ultimele resturi ale puşculiţei au mâncat împreună, pe ascuns şi fără remuşcări, porţia de îngheţată a reconcilierilor zilnice. Au alergat, au hoinărit. S-au jucat până la prânz, până seara, şi-a doua zi, şi-a treia zi, 1 zile» şi săptămâni de-a rândul, fără ca o umbră de neînţelegere să se mai ivească acum între dânşii. Tănase comanda. Tănase conducea. Nelu nu mai avea altă grijă decât să-l urmeze şi să-l asculte. Se supunea de bunăvoie, fără să crâcnească. Existenţa se simplificase pentru el, ca o schemă. Vedea prin ochii lui. Tănase. Judecă după capul, toanele, ţâfnele, harţagurile şi pârţagurile lui Tănase. Tot ce spunea Tănase era literă de evanghelie. Tot ce dorea Tănase trebuia executat fără şovăire.

Nici colonelul Hotnog, nici Mălina nu observau

repedea schimbare a raporturilor de camaraderie dintre cei doi copii şi, cu atât mai puţin, radicala transformare sufletească a propriului lor copil şi nepot. Mălina, epuizată de tăria băildhr termale, îi privea cu un surâs palid, care părea resemnat pe buzele ei destinse, când se jucau prea zgomotos în jurul ei şi, fără să le întrerupă jocul sau să le ceară un pic ele linişte, se simţea, oricum, mai mulţumită când îi ştia alergând slobozi pe aleile parcului. Colonelul, din ce în ce mai încântat de rezultatele scurtei dar victorioasei lui campanii represive, făcea acum şi mângâia cu voluptate, imprecise încă; dar grandioase, visuri politice.

Găsise la băi câteva cunoştinţe de altă dată. Pe maiorul Cioflan, un vechi camarad de arme, pensionar ca şi dânsul şi veteran din Războiul Independenţei pe consilierul Sică Vulpescu, de la Înalta Curte de Casaţie, om grav, solemn, ceremonios, cu umerii încovoiaţi şi cu fruntea teşită, parcă din naştere corpul respectabil al pandectelor i-ar fi căzut peste dânsa; şi, în sfârşit, pe coană Raluca, faimoasa coana Raluca, vestită pe vremuri de la un capăt la altul al ţării, tot pe atât pentru frumuseţea ei eclatantă, cât şi

pentru aventurile ei clandestine, dar care acum, sub întreita pavăză a vârstei, a mustăţilor care-i umbreau buzele şi a cărnurilor grase şi moi, care îi umflau corsetul, părea tot aşa de inatacabilă în virtutea ei recentă ca şi o cetate înconjurată cu trei rânduri de bastioane.

Strânşi tuspatru în jurul interminabilelor partide de pocher, făceau ei înşişi, la aceeaşi masă, un inimitabil careu de aşi. Fiecare în felul lui. Colonelul, ridicându-şi nervos mustăţile în furculiţă, visând primejdii neauzite şi „prorocind numai răzmeriţe, răscoale şi războaie; maiorul, mângâindu-şi tacticos barbişonul şi dându-şi respectuos cu părerea numai când disciplina ierarhică îi îngăduia să vorbească coana Raluca, sufocând de indignare în balenele corsetului, împotriva vremii, a aşezămintelor, a contemporanilor, a urmaşilor, a noilor mode şi apucături; înaltul consilier, onctuos şi hieratic, încercând să calmeze spiritele cu o vorbă de duh şi să potolească tendinţele anarhice cu un precept rostit pe latineşte:

— *Justiţia fundamentum reg*... începea el de câte ori colonelul sau coana Raluca luau foc ca iasca.

Ce justiţie! îl întrerupea exasperat colonelul. Ce fundament! Le-arăt eu justiţie! Câte cincizeci de trăgători la fundamentul fiecărui cetăţean, şi dacă nu pun ordine în ţară, consilierule, să-mi razi mustăţile!…

Bravo, colonele! exclamă exuberantă coana Raluca. Uite, un om aşa că dumneata ne-ar trebui în fruntea sta-ltului. O mână de fier! Zău, colonele – adăuga ea cu o ocheadă care voia să fie fierbinte şi convingătoare – de ce nu te hotărăşti odată, măcar de hatârul nostru, să faci politică? Ah! dacă noi, femeile, am avea drepturi!…

— Bineînţeles… Hm!… ar fi admirabil… aproba maiorul, exprimându-şi astfel, cu un minut însă prea târziu, consideraţia pe care o avea pentru pumnul de fier al colonelului Hotnog.

Consilierul îi cunoştea meteahna. Ştia că maiorul e vecinic în întârziere cu o mizâ, cu un relans sau cu un gând. Îl interpela, mistificator:

— Cum, maiorule! şi dumneata eşti pentru drepturile femeilor?

— Eu?!

— Ah! militarii ăştia!… continuă el, prefăcându-se că nu vede stupoarea întipărită pe faţa veteranului.

Ce mai cavaleri!... Ce curtezani! Chiar când sunt ieşiţi la pensie. Din pur cavalerism, ar da ţara pe mâna cucoanelor!...

— V-ar fi, oare, aşa de rău? îl întreba coana Raluca, strecurându-şi spre el, prin grăsimea pleoapelor, două săgeţi înveninate de dulceaţa amintirilor.

Consilierul închidea, o clipă, ochii. Printre genele albiţe i se perindau, valvârtej, scene din propria lui viaţă. O revedtea pe Raluca lui de odinioară, aşa cum îi căzuse în braţe, plânsă, languroasă, ameţitoare de parfumuri violente, la sfârşitul unui scandalos proces de flagrant delict de adulter. Împotriva legii îi câştigase cauza. O câştigase şi pe ea, prin aceeaşi sentinţă, şi-un nou grad în magistratură, pe deasupra. De atunci viaţa i se depănase lin, armonios, ca o jurubiţă de mătase, Nu, hotărât nu, n-avea niciun motiv binecuvântat să se plângă, de femei. Sexul îl favorizase. Cu cel mai recunoscător surâs din lume se înclină în faţa ei şi, sărutându-i lung mâinile transpirate, îi mărturisi

— Aş fi un mare ingrat, scumpă şi nepreţuită prietenă, dacă n-aş recunoaşte tot ce datoresc sexului

frumos… Viaţa mi-a fost clementă fiindcă femeile m-au iubit. Mă iubesc şi astăzi… adăugă el cu un zâmbet spiritual după ce, pe deasupra ochelarilor, din treacăt, îşi aruncă ochii pe carte. Şi exclamă, triumfător Plăteşte, polcovnice!… Am brelan de dame.

Colonelul trânti furios cărţile pe masă. Avea trei de zece şi-o unică damă. Ca să facă ful, schimbase/ aventuros sau prosteşte, o singură carte, şi dama după care alergase se refugiase, ca de obicei, în braţele magistratului. Cum să nu fie exasperat? Ceilalţi făceau un haz neînchipuit. Glumele, aceleaşi glume care, în acelaşi moment, la mii şi mii de alte mese de pocher, în Capitală, în provincie, la munte, la mare, în salonaşele mahalalelor, ca şi-n cerdacurile. Conacelor boiereşti, descreţeau frunţile funcţionarilor, ofiţerilor, bravilor burghezi, matroanelor simandicoase sau tinerilor sclivisiţi, într-un cuvânt intelectualităţii şi elitei noastre sociale din vremea aceea, scăpărau şi pârâiau vesel şi la masa celor patru români de la Băile Herculane.

— Ai un noroc la dame, colonele!… pufnea de râs coana Raluca.

— Tinereţele!… ce să-i faci?… şuguia consilierul.

— Hm!… Hm!… mormăia maiorul, mângâindu-şi barbişonul cu multiple şi divergente semnificaţii, adaptabile ambelor tabere şi tuturor situaţiilor.

— N-am la cărţi, recunoştea colonelul. Dar altminteri… Ehe-hei!… Nu mă dau eu pe-o…

— Laudă-mă, gură!… Îl întrerupea coana Raluca, tachinându-l până în pânzele albe cu vorba, cu cotul, cu revărsarea impetuoasă a sânilor şi cu dulceaţa ocheadelor galeşe.

— Mă laud?… Spui că mă laud!… Pună rămăşag, coană Ralucă…

Tst!… copiii!… Îi avertiză consilierul.

Urmat la distanţă de Tănase, Nelu se apropia tiptil, în vârful picioarelor, de dânşii. Alintat şi răsfăţat, se freca de scaunul lui uncliiu-său

— Moş Spiridoane…

— Ce-i cu voi, dracilor? se răstea la ei colonelul, făcând pe supăratul/ dar cu neînvinsă şi nestăpânită dragoste în glas. Ce-mi cătaţi aici? Nu vă mai ajunge parcul? Nu vă mai încape pădurea? V-au făcut cu ochiul gologanii ăştia? Hai! Spune că nu-i aşa? Spune că nu ţi-am ghicit gândul? Nepoate, nepoate, salba dracului! Vin să te pupe iţioşu – tău. Hai, cât îţi

trebuie? Un pitac ţi-ajunge?

— Un pitac! se răzgâia Nelu, întinzându-şi buzele de-un cot.

— Să zicem doi, atunci!

Nelu îşi lăsa linguşitor capul pe umărul lui. Se ghemuia bine într-însul, îi sufla în ureche

— Cât vrei mata, moşule…

Ştia el că e mai-cuminte să nu se tocmească. De când Tănase, cu ochii zgâiţi la purcoaiele de aur şi argint care se ridicau pe masa jucătorilor, îi făcuse cu cotul, îl îndemnase şi-l dăscălise să ceară şi el ceva, Nelu îşi încercase mai în fiecare zi norocul şi totdeauna cu succes. Colonelul îl necăjea şi-l sâcâia la început. Apoi; dintr-odată, fără alte rugăminţi, râzând din toată inima şi strângându-l bine în braţe, îi punea în palmă un leu, doi sau tot mărunţişul de pe masă. Odată i-a dat un ban de aur. Uneori coana Raluca sau consilierul îi strecurau şi ei, pe furiş, câte-o piesă de argint.

De data asta unchiu-său era încă în toane şi mai bune. L-a prins între genunchi, l-a scuturat, l-a zgâlţâit, l-a răsturnat pe spate, i-a poruncit să închidă ochii şi, cu mâna lui, i-a vârât în buzunarul

pantalonilor un pumn de gologani şi de hârtii. Toţi râdeau nebuneşte în jurul mesei. Nelu îşi simţea buzunarul umflat să plesnească.

— Cât ţi-a dat?… l-a întrebat pripit Tănase.

— Nu ştiu… Nu mi-a spus… Hai să numărăm!

— Colo… În tufiş!… l-a îmbiat Tănase, târându-l după dânsul.

Aşezaţi turceşte pe pământ, strânşi unul în altul, cu ochii cât carboava de cinci lei, aşteptau miracolul. Nelu, înfrigurat, nu nimerea buzunarul. L-a găsit, în sfârşit. L-a deşertat. Pe iarba verde s-au revărsat câţiva pitaci de cinci şi-o grindină gălbyie de mucuri de ţigară. Copiii priveau stupizi. Nu pricepeau. Se uitau prosteşte când unul la altul, când la mucuri. Cel dintâi Tănase ş-a dumerit. Un mormăit surd, ca un mârâit, i-a trecut printre buze:

— Şi-a bătut joc de tine.

— De amândoi… se tângui Nelu, pe când un val de sânge cald îi năvălea în obraji.

Obrajii, fruntea, sfârcul urechilor îi erau roşii ca para focului. Cu buzele strânse, se silea să nu plângă.

— Nu fi prost!… Îl îndemnă Tănase, cu faţa iluminată de-o bruscă bucurie lăuntrică. Las că le-

arătăm noi. Aşteaptă-mă aici. Nu te mişca. Vin îndată.

Se strecură ca un şarpe printre crăcile încâlcite şi reveni mai repede decât făgăduise, gâfâând, dar strângând triumfător în mâini o cutie de chibrituri.

— Am găsit, Neiule! Nu ne vede nimeni aici. Stai să le alegem mai întâi.

Repede, cu degete agile, punea de o parte ţigările arse numai pe sfert sau pe jumătate. Nelu îi urmărea atent toate mişcările, fără să-şi dea încă bine seama de ce voia să facă. Bănuia doar. Începea să zâmbească printre lacrimi. I se părea că e pe punctul să săvârşească o ispravă eroică. Abia dacă îl mai reţineau un rest de teamă, o vagă mustrare de cuget. Întrebă cu îndoială:

— N-o să se supere? N-o să ne certe, oare, moş Spiridon?

Tănase se bătu cu palma peste buce:

— N-are decât! Nu ni le-a dat el? De ce ni le-a dat?

Argumentul era peremptoriu.

De la acelaşi chibrit, frăţeşte, şi-au aprins amândoi mucurile de ţigări. Tănase pufăia, umflându-şi şi dezumflându-şi obrajii, ca două foaie. Nelu s-a

înecat de la primul fum. Li ardea gâtul. Îl ustura limba, parcă ar fi băgat-o în ardei pişat. Flăcări avea în coşul pieptului. Ochii îi ieşeau din cap. Dar fuma. Ca să nu se lase mai prejos decât Tănase, ca să nu se facă de râs în faţa lui Tănase, icnind, scuipânt şi lăcrămând, cu gura amară ca fierea şi gata să-şi verse şi maţele dintr-însul, a fumat ţigara până ce i-a ars buricul degetelor. Când au ieşit pe brânci din tufiş, pământul se învârtea cu dânsul şi în cap parcă avea o moară hodorogită. Două porţii de îngheţată, înghiţite pe nerăsuflate, n-au fost în stare să-i răcorească gura. În inima lui se jura că n-o să mai puie mâna pe tutun cât o trăi. Dar tainiţele sufletului omenesc sunt nepătrunse şi fluxurile şi refluxurile lui, inexplicabile. În aceeaşi seară, cu aceeaşi scârbă şi repulsie, cu aceleaşi greţuri, icneli, opinteli şi ameţeli, a fumat altă ţigară. Aveau acum o îndeletnicire proprie, alta decât a celorlalţi copii, o preocupare a lor, aparte, tainică şi superioară. Se ascundeau cu grijă. Se izolau cu deliciu în locurile cele mai neaşteptate: pivniţe, poduri, bărăci, mansarde, latrine. De ce nu se refugiau în pădurea care, cu hăţişurile şi tufişurile ei neumblate putea să le ofere nenumărate adăposturi inviolabile?

Mister! Tănase alegea ascunzişurile. Cine ştie ce ascendenţă invincibilă i le fixă! Fără să se simtă incomodaţi de strâmtoarea locului sau de gama variată a duhorilor pestilenţiale, fumau cu înverşunare. Când au dat de fundul mormanului de mucuri, Tănase n-a sta multă vreme la chibzuială, ce să facă şi cum să-şi facă rost de alte ţigări. Cele două odăi ocupate de colonel la hotelul băilor erau goale mai toată ziua. N-aveau decât să cotrobăiască prin sertare. Nimeni n-ar fi dat de dânşii.

— Dar dacă moş Spiridon le numără? întreba îngrozit Nelu.

— Cum să le numere! exclamă Tănase. Ia şi tu numai două la început. O să vedem noi în urmă. O să vezi!… O să creadă că el le-a fumat.

— Şi dacă ne prinde?

— Cum să ne prindă? Eu ce păzesc? N-avea nicio grijă. Poţi să intri. Haide1, intră o dată! Nu fi prost. Îţi dau eu de veste dacă vine. Stau la pândă. Când oi şuiera o dată, să ştii…

XIII

Din ziua aceea Nelu a cotrobăit din ce în ce mai des prin sertarele şi geamantanele colonelului. De

bani nu se atingea. Se mulţumea, de două, de trei ori pe săptămână, să-i dijmuiască tutunul. Bani aveau berechet.

Partidele de pocher continuau neîntrerupte; de multe ori începeau înainte de prânz şi nu se sfârşeau decât târziu, după miezul nopţii. Sunând şi zornăind, arginţii treceau repede de la o mină la alta, se îngrămădeau rând pe rând în dreptul fiecăruia şi dispăreau cum veniseră.

Ca toţi ceilalţi, colonelul câştiga şi el uneori. Nelu prinsese acum mişcarea. Nu şi apropia, linguşitor şi alintat, decât dacă vedea movila rotunjindu-se în dreptul lui unchiu-său. Din câştig, colonelul era mai darnic. Bineînţeles, nu-i dădea totdeauna şi nici sume exagerate, îi plăcea mai ales să se facă rugat, să-şi necăjească nepotul, să-l mistifice, şi încerca adesea, cu variante şi inovaţii hazlii, să repete farsa cu mucurile de ţigară. Nelu, de bunăvoie de data asta, se lăsă mistificat. Ciupea mai puţin, dar, la urma urmei, tot ciupea. Fiecare meserie îşi are riscurile şi neplăcerile ei proprii. Tănase îl consola, cu adâncă înţelepciune

— Dacă nu curge, pică. Tot mai bine ceva decât

nimic.

Ţigări aveau. Aveau şi de îngheţată. Ce le mai trebuia? Lumea era a lor. Parcul, munţii, pădurea erau ale lor. Zburau în libertate. Trăiau fără grijă. Până la sfârşitul neverosimil al vacanţelor ar fi putut s-o ducă. Într-o petrecere dacă, din eroare sau din pură lăcomie, Nelu n-ar fi căzut într-o seară în mijlocul unei partide înverşunate. Văzuse el movila reglementară în dreptul lui unchiu-său. Nu observase însă că o movilă, aproape tot aşa de respectabilă, se ridica în mijlocul rheşei. Jucătorii erau înfierbântaţi. Privirile aprinse. Buzele strânse. Trăsăturile încordate. Colonelul tocmai ceruse carte, Nelu i s-a strecurat între genunchi, şi el i-a făcut loc, din simplă obicinuinţă, aproape fără să-l observe. Coana Raluca împărţea cărţile.

— Două!… a cerut consilierul.

— Una!… a îngăimat maiorul.

Colonelul ezita. Avea trei popi, un as şi un valet. S-arunce valetul? S-ar unce asul? Să le arunce pe amândouă? Aştepta inspiraţia. Ca şi cum i-ar fi ghicit, prin instinct, îndoiala, Nelu s-a ghemuit într-însul. Abia atunci colonelul i-a simţit căldura braţelor

încolăcite pe după gât. Înseninat deodată, zgomotos, împotriva felului lui obicinuit de a juca, a certit două cărţi. În acelaşi timp, săltându-şi nepotul pe genunchi, îl întreba în glumă

— Ce-ar fi dacă te-aş lua şi pe tine la parte, măi chibiţă? Vrei să joci? Ia să vedem dacă eşti cu noroc sau cu ghinion. Să ştii că dacă ne vin perechi, îţi dau un pol.

Un pol! Gâtuit de emoţie, tremurând de nerăbdare, Nelu urmărea jocul ca şi cum toţi banii de pe masă ar fi trebuit să-i reyie lui. Se ruga în el însuşi, cu ardoare „Dă, Doamnesă vie perechi!…” Aştepta să le vază apărând. I se părea că jocul n-o să se mai isprăvească niciodată. Şi colonelul, şi maiorul, şi consilierul, şi coană Raluca filau cărţile cu o încetineală exasperantă, parcă ar fi avut degetele paralizate sau unse cu seu.

— Cine are deschiderea? se înduplecă în cele din urmă să întrebe coana Raluca.

— Eu… mormăi colonelul. Şi strângându-şi cărţile, în care nu văzuse probabil ce-i venise, fiindcă nici Nelu nu văzuse nimic, adăugă indiferent, aproape în silă: Zece lei…

— Plus douăzeci!… anunţă calm coana Raluca;

— Şi plus o sută!… anunţă tot aşa de calm, doar ceva mai apăsat, consilierul, privind impasibil înaintea lui, cu ochi inexpresivi şi impenetrabili.

— Ei drăcia dracului… cum văd, se încurcă rău treaba… se miră colonelul. Dumneata ce faci, maiorule?

— Eu?!… Eu?!… Hm!

După un lung moment de grea cumpănă, de chi? nuitoare ezitări, care i se citeau nu într-atât pe faţă, cât din felul sacadat cum îşi smulgea firele din barbişon, ca petalele unei margarete, întrebându-le pe rând: „Să merg? să nu merg? să bat? să relansez?”, maiorul îşi adună nervos cărţile, le netezi pe muchie de câte va ori cu degete agitate, le desfăcu, le adună, le făcu iarăşi evantai şi, în sfârşit, cu un profund suspin de regret şi de uşurare în acelaşi timp, le depuse pe masă, resemnat şi tragic, aşa cum şi-ar fi depus sabia pe câmpul de război.

— Ei! asta el exclamă colonelul. Mă laşi singur, care va să zică? Dai bir cu fugiţii? Aşa înţelegi dumneata camaraderia? Să ne lăsăm bătuţi de-un ţivii şi de-o cucoană?… Odată cu capul!

Trânti cărţile pe masă.

— Orice-ar fi, orice s-ar întâmpla, continuă el cu sumbră energie, o să-mi fac datoria. Onoarea armatei înainte de toate. Cât ai spus, consilierule? Plus o sută? Între noi doi acum. Plus două!

— Plătit!… anunţă scurt, energic şi acru, coana Raluca.

— Şi plus potul… adăugă la rândul lui consilierul, cu acelaşi calm şi cu aceeaşi faţă indescifrabilă sub fruntea teşită că îi streaşină lăsată peste licărirea tulbure a ochilor.

— Plus potul! izbucni colonelul. Ai spus plus potul? Câte-ai schimbat?

— Două…

— De două ori potul, atunci?…

— Nu plătesc! E cacealma! Sunt sigură că-i cacealma! Am carte mare, dar nu plătesc! repeta exasperată şi scandalizată coana Raluca. Azvârli cărţile cât colo. Indignată, se adresă consilierului Dumneata ce faci?

Dar consilierul medita. Sub un uşor halo de transpiraţie mai intensivă, se silea să-şi ascundă emoţia jucătorului sub zâmbetul certitudinii

victorioase. Avea carte. Avea carte mare. Damele, care îl favorizaseră totdeauna, îl favorizase şi-acum. Săriseră cu toatele, de pică, de cupă, de treflă, de care, în ajutorul lui. Să plătească, pur şi simplu? Să relanseze? Să fugă? Ce putuse să prindă colonelul? Schimbase şi el tot două cărţi. Ful! Careu? Culoare? Sau cacealma?

Pe sub sprâncene şi pe deasupra ochelarilor îşi strecură spre el o privire ascuţită ca un stilet şi iscoditoare ca un sfredel. Privirile însă nu puteau să li se întâlnească. Ca două florete încrucişate, alunecau în tăcere una pe lângă alta. Opresaţi de importanţa mizei, ceilalţi amuţiseră. S-ar fi auzit şi muşca. Tănase împietrise la câţiva paşi îndărătul lor. Maiorul înlemnise, cu degetele în barbişon. Nelu îşi oprise respiraţia. Coana Raluca gâfâia înăbuşit.

Într-un târziu, după un minut de tăcere, lung ca o agonie, consilierul, cu un gest scurt de eroism sau de fatalitate, rosti hotărât:

— Plătesc!… Şi, dând trei cărţi pe faţă, adăugă dulceag şi mucalit Trei dame îţi ajung… pensionarule?

— Ba! făcu din cap colonelul. Mai dă-ne ceva, Vulpoiule! De data asta, armata şi biserica merg cot la

cot. Pentru cele trei dame ale tale poftim trei popi…

— Dar pentru a patra?! scrâşni Vulpescu, trântind pe masă încă o damă.

— Şi pentru dumneaei! strigă victorios colonelul. Poftim şi pe-al patrulea! Tot un popă, sireacul!

În larmă, în comentariile, în vaietele spiritele, întreruperile şi interjecţiile care au urmat, Nelu n-a mai priceput boacă. Cine câştigase? Cine pierduse? Maiorul, îngrozit numai la gândul că ar fi putut să intre şi el mesa dacă mai prindea un valet, dispăruse aproape, cu barbişon cu tot, sub masă. Consilierul număra nervos potul. Coana Raluca se extazia:

— Ce lovitură!… Ce întâlnire!…

— Pe drum de seară, coană Raluco! râdea, încântat şi limbut, colonelul. Cu patru dame şi gâtul lui Vulpescu! Damele l-au iubit! damele or să-i vie de hac. Vezi tu, măi Nelule, – se adresă el lui nepotu-său, exuberant şi dispus să fiolozofeze – să te fereşti de dame ca de foc măi băiete! Cu una nu faci nicio scofală. Cu două dai de belea. Cu trei îţi scuipi şi sufletul. Şi dacă te-a împins Necuratul să-ţi cadă şi-a patra pe cap, aşa cum a păţit-o nenea Vulpescu, îţi dai şi pielea de pe tine. Uite un pol, măi chibiţa. Aruncă-l!

Cheltuieşte-l! Dă-l pe gârlă! Fă ce vrei cu dânsul! Numai la dame să nu te gândeşti. Mai na unul pe deasupra. Şi încă unul! Să nu zici că moş Spiridon nu-i darnic cu banii damelor lui Vulpescu.

Râdea şi făcea haz colonelul cum nu făcuse de când nu mai ţinea nici el minte. Strângea pe Nelu în braţe, îl gâdila, îi freca urechile, îl îndopa cu bani şi sărutări. A doua zi, de cum l-a zărit prin apropiere, i-a făcut semn cu ochiul să vie lângă dânsul. L-a prins între genunchi şi, cu tot felul de şişeli şi de momeli, l-a ţinut lipit de el până la spartul jocului. Câştiga acum. Câştiga mai des şi mai gros ca altă dată. Într-o săptămână i-a scuturat de bani pe tustrei. Chiar când pierdea, nu-l învinuia pe Nelu, se învinuia pe el nu jucase ca lumea; nu-şi ascultase prima inspiraţie; schimbase iarăşi o carte în loc de două, fugise tocmai când ar fi trebuit să relanseze. Ceilalţi dezbăteau pe larg cu el controversa, fără să-şi bată joc de dânsul. Fiecare îşi avea superstiţia lui, fetişul lui. El îl avea pe nepotu-său. Îl ţinea în palme ca pe-un ou; îi satisfăcea toate poftele; îi căta în coarne în fel şi chipuri şi izbutise astfel, în câteva şedinţe numai, să-l facă insuportabil. Copilul ar fi vrut şi bani cu nemiluita şi

libertate. Când reuşea, cu o minciună sau un şiretlic, cusut cu otgonul, să-i scape din strânsoarea genunchilor, alergă glonţ la Tănase:

— Uf! am scăpat!… Credeam că n-o să se mai isprăvească odafofe. Uite… nu m-am ales decât cu trei lei. Tot e bine şi cu atât… Ne-ajunge pe astăzi.

— Ne-ajunge… Ne-ajunge… bodogănea Tănase. Nu puteai să mai rabzi un pic? Prindeai muşiţă dacă mai stăteai locului! Ce vrei să facem acum cu trei lei?

Întorcând monedele pe faţă şi pe dos, cântărindu-le şi găsindu-le uşoare, le privea cu dispreţ. Trei lei! Ce să faci cu trei lei? Uniforma de husar, care-l urmărea şi-n vis de vreo cinci zile încoace, costă singură optsprezece coroane. O văzuse şi adinioarea în galantar. N-o cumpărase încă nimeni. Dar dacă până mâine, până diseară, ţi-o ia altul înainte? Aşa-i c-or să rămâie amândoi bătând din buze? Cum nu pricepea Nelu atâta lucru? Ce fel de om era? Ce avea în cap? Paie? Tărâţe? Înciudat, ar fi vrut să-i dea cu ceva în capul acela sec; şi, neputincios, se milogea de dânsul

— Zău, Nelule, mai du-te o dată! Încearcă-ţi norocul! Poate câştigă… Poate că-ţi mai dă ceva… De

ce să fii prost? Vrei să scăpăm uniforma? Să vezi cum o să ne mai jucăm pe urmă… Am vorbit şi cu Puiu. Vine cu noi. I-am spus că-l lăsăm şi pe el s-o puie o dată. Acum ce să-i spun? Zău, Nelule… cum nu pricepi tu atâta lucru!… Cum poate să fie cineva aşa de nătâng!… Ah! dacă aş fi eu în locul tău!…

Dacă ar fi fost în locul lui! Dacă ar fi avut el un unchi ca moş Spiridon! Cum ar fi răbdat! Cum ar mai fi aşteptat! Ce mai de uniforme şi-ar fi cumpărat!

Visa cu ochii la vitrine. Ameţit, excitat de visurile lui, Nelu începea să viseze şi el după dânsul. Se vedea în haină de husar. Se credea de capul lui. Se lăsa împins binişor din spate spre genunchii lui unchiu-său. Îl apucau nopţile, zgribulit, înţepenit, vrăjit de câştiguri fabuloase, care-i jucau mereu pe dinaintea ochilor şi dispăreau vecinic fără urmă.

Aţâţat de Tănase, întărâtat de propriile lui speranţe, se îndărătnicea să aştepte. Şi nu-şi dădea seama că zilele vacanţelor mari treceau şi ele în vremea asta, repezi ca visurile omului, falacioase şi amăgitoare ca poturile care treceau din mână în mână pe masa cartoforilor, fără să le lsse nimic altceva între degete decât gvtst de cocleală şi scrum de ţigări.

Pe la mijlocul lui septembrie s-au întors acasă. Prima săptămână petrecută în Capitală nu s-a deosebit prea mult de lunile trăite la băi. Casa era valvârtej. O dezordine încântătoare. Pretutindeni cufere desfăcute, dulapuri deschise, mese cu picioarele în aer, somiere răzimate de pereţi, haine, albituri, scoarţe, perne, covoare trântite claie peste grămada sau scoase la scuturat. Copiii se piteau şi se pierdeau printre ele ca într-un labirint. Jocurile puteau fi împrospătate la fiecare ceas. Săbiile şi chipiurile colonelului, draperiile de la uşi, macaturile de la paturi, şalurile sau mantelele Mălinei le serveau pentru toate travestiurile imaginabile.

Abia către sfârşitul săptămânii, odată cu ultimul lăicer bătut şi reaşternuţ la locul lui, lucrurile au început să se cam schimbe. Lui Nelu îi mirosea a carte. Colonelul era mai grav. Maică-sa, înduioşată. Aveau dese convorbiri împreună şi se închideau cu tot felul de domni străini în biroul lui unchiu-său.

— De nu m-ar de intern!… Ce ne facem dacă mă dă intern? se consfătuia, la rândul lui, Nelu cu Tănase.

Tănase ridica din umeri. La toate avea răspuns. Dinspre partea cărţilor, însă, şi-a şcolii, noţiunile lui

nu erau dintre cele mai limpezi. Numai din pur optimism răspundea încrezător:

— Poate că nu te dă...

— Poate!... Dar dacă mă dă?

— Om vedea atunci!... De ce să ne batem capul degeaba? Hai mai bine şi ne-om juca! Ai adus ţigări?

Nelu îşi golea buzunările în palmele lui Tănase. Alegând cu atenţie încordată praful de tutun şi ţigările rupte dintre sfori, creioane, peniţe, nasturi, arşice şi-o duzină încă de alte articole cu destinaţie nedeterminată, uitau de carte în vremea asta. Şcoala, ea însă, nu-i uita. Cum se întâmplă totdeauna cu bieţii oameni, fără ştirea lor şi peste capetele lor, destinul înnoda pentru dânşii iţele lui încâlcite.

Aşa s-a făcut că, într-o bună dimineaţă de duminică, Nelu a fost chemat în biroul lui unchiu-său. Colonelul era solemn. Maică-sa îi zâmbea printre genele, umede. Cu blândeţe, dar şi cu hotărâre, l-au prevenit amândoi că vacanţa se sfârşise, că făcuse destule nebunii şi că o eră nouă, de muncă, de învăţătură, începea pentru dânsul. Se gândiseră mai întâi să-l dea intern sau semiintern la vreo şcoală a statului. Pentru o serie de motive binecuvântate

renunţaseră la ideea asta. Se gândiseră apoi să-l dea extern. Pentru aceleaşi motive, sau altele, respinseră şi ideea aceasta. Se hotărâseră, prin urmăresă-l ţie acasă. Avea să – aibă doi dascăli – doi profesori din cei mai cu renume în oraş – un preparator şi-o institutoare franceză. Sacrificiul era mare. Nelu nu mai era copil. Era doar cogeamite elev de liceu. Putea să judece prin el însuşi. Putea să-şi dea seama de importanţa sacrificiului. Ei nu-l precupeţeau. Îl făceau din toată inima. Cu o singură condiţie numai: dacă Nelu le făgăduia să fie cuminte şi ascultător acasă, tot aşa cum ar fi fost silit să fie şi la internat. Îi atrăgeau în special atenţia asupra institutoarei franceze. O chema domnişoara Roger. Era o persoană onorabilă şi foarte pricepută. Fusese guvernantă la Palat. Ea făcuse educaţia prinţului moştenitor. Primise, după mari stăruinţe, să se ocupe, şi de educaţia lui Nelu. Spre binele lui, avea datoria s-o asculte, să nu-i iasă din vorbă, să-i poarte consideraţie şi respect. Domnişoafa Roger avea să locuiască împreună cu dânşii. I se rezervase o cameră vecină cu iatacul lui. Îl rugau să n-o supere, să nu facă prea mult zgomot, să fie drăguţ cu dânsa, aşa cum ştia el să fie când voia cu

tot dinadinsul.

— Îmi făgăduieşti, Nelule? îl întrebă Mălina, mângâindu-i blând fruntea şi părul.

Cum să nu făgăduiască! Le-a făgăduit tot ce-au vrut. Nu numai din gură. Din fundul sufletului era hotărât să-şi ţie jurământul. Scăpase de internat. Scăpase şi de liceu. Chiar dacă o învăţa acasă toată ziua, tot o să aibă, printre picături, şi câteva ceasuri de jocuri, de libertate. Poate că şi lecţiile o să şi le facă odată cu Tănase. Adică de ce n-ar învăţa carte şi Tănase? Moş Spiridon îi făgăduise. N-avea decât să-i aducă aminte. Îl întrebă, cu ochi care picurau mierea ademenirilor dintr-înşii:

cdar Tănase, moş Spiridoane?

— Ce Tănase! Ce-i cu Tănase? Ce amesteci pe Tănase în daravera asta?

— Ai spus astă-vară că o să înveţe şi el carte.

— Eu?!... Am spus eu?

— I-ai spus, dragul meu, i-ai spus, interveni Mălina, amintindu-şi de făgăduială.

— Am spus?... Dacă am spus, n-are decât să înveţe... Eu nu-l opresc. Vorbeşte tu, Mălino, cu domnişoara Koger. Să hotărască ea cum e mai bine.

Lui Nelu nu i-a trebuit mai mult. Într-o goană a dus vestea cea mare lui Tănase. Tănasti a primit-o cu acelaşi entuziasm. Ştia până şi el – cum ştie, de altfel, orice pui de român – că nimic, nu e mai bun, mai dulce şi mai frumos pe lume ca o franţuzoaică. Luminate de zâmbetul ei, cu-atât mai fermecător cu cât era mai necunoscut, perspectivele vieţii li s-au părut delicioase. Prima zi de studiu nu le-a dezminţit.

Domnul Elefterie Burlarî, profesor de istorie la Liceul „Sfântul Sava”, om gras, pântecos, cu faţa roşie şi rotundă ca luna plină, dar jovial şi sprinten parcă ar fi avut teluri sub burtă, sub guşă şi la toate. Încheieturile mâinilor şi picioarelor, i-a lăsat încântaţi. Cele două ceasuri de literatură, de geografie şi de istorie, obiecte pe care îşi luase sarcina să le predea lui Nelu, au trecut pe negândite. Avea darul vorbirii şi povestea cu mult haz. Împestriţa cu anecdote măreţele fapte de arme ale strămoşilor noştri; împerechea cadenţa gravă a versurilor cu scene interesante din viaţa scriitorilor; şi însăşi geografia, aridă şi insipida geografie, lua în gura lui aspecte vesele de pâraie zglobii, de bâlciuri zgomotoase, de oraşe duduind de viaţă într-o permanentă atmosferă

de sărbătoare.

Tănase era entuziasmat. Până seara nu i-a mai tăcut gura. A ameţit pe Nelu cu visuri şi proiecte. A uitat de jocuri. Cartea i se părea mai atrăgătoare decât toate jocurile cunoscute până atunci.

Din nefericire, la cursul de-a doua zi nu i-a fost îngăduit să asiste. De cum s-a strecurat pe uşă, domnul Ilarie Ţibă, suplinitor de limbile clasice la Liceul „Lazăr”, s-a întors răstit către dânsul şi l-a întrebat ascuţit

— Dumneata ce caţi aici?... Mi s-a vorbit de-un elev, nu de doi. N-am nevoie de public. Te rog să ieşi.

Cu coada între picioare, Tănase a fost silit să închidă uşa pe dinafară. Nelu l-a auzit multă vreme mormăind şi învârtindu-se pe coridor. Îmbufnat şi el, nu-l trăgea inima s-asculte cu atenţie şi răspundea anapoda. E drept că nici limbile moarte, aşa cum le preda domnul J ibă, nu erau făcute să inspire un interes exagerat.

Domnul Ţihă era ardelean. Cu câţiva ani în urmă trecuse Carpaţii, ca să nu fie înhăţat ele temniţele ungureşti. Patriot convins, martir al Memorandumului, se aşteptase, descălecând în capitala vechiului regat,

să fie primit ca un erou naţional. Cu chiu, cu vai, după alergături şi ploconeli nesfârşite pe la sfinţii zilei, cu-atât mai largi în făgăduieli cu cât erau mai indiferenţi în fond, abia putuse să capete un loc de suplinitor, primit ca să nu crape de foame şi aruncat ca un bacşiş. Martirul nu se resemnase încă. Privea cu oroare uşuratica societate românească, făcea răspunzătoare toată suflarea vechiului regat de nepăsarea sau bizantinismul câtorva şi de propriile lui dezamăgiri şi impunea bieţilor copii atâta latinească şi elinească, încât intransigenţa lui rigidă părea mai mult izvorâtă dintr-o haină sete de răzbunare decât din caldă şi senină râvnă a apostolatului. Aşa interpretau cel puţin mofluzii liceeni corigenţele lor repetate, inexplicabile altfel.

Fără să-i cunoască faimă şi trecutul, călăuzit numai de instinctul firilor blânde, Nelu i-a ghicit sufletul acrit. Vorbindu-i cu ciudă de dânsul, fericindu-l că scăpase de corvoadă lecţiei de dimineaţă, i-a fost lesne lui Nelu să consoleze pe Tănase. I-a fost cu atât mai uşor cu cât putea să-i aducă şi vestea cea mare: domnişoara Roger îşi anunţase sosirea. Trebuia să vie înainte de masă, la 7 seara. Îşi expediase bagajele. Un

cufăr, trei geamantane, o cutie de pălării şi-un vraf de cărţi. Nelu le văzuse. Răsfoise câteva. Cărţi franţuzeşti, cu poze minunate. I le descria lui Tănase. Se înfierbântau unul pe altul, închipuindu-şi în fel şi chipuri pe stăpâna cărţilor, frumoasă, bună, miraculoasă ca şi ele. Ziua li se părea nesfârşită. Numărau ceasurile, minutele. Pândeau la fereşti, în sfârşit, a venit.

Şi-a făcut apariţia exact la 7, când toate luminile erau aprinse şi când nicio umbră propice, oricât de firavă, n-avea de unde să cadă ca să-i ascundă multiplele dizgraţii. Fără să fie prea naltă, părea interminabilă, fiindcă era deşirată şi uscată ca un harac de viţă americană. Un fel de pelerină, nesfârşită ca şi dânsa, îi atârna de umeri, agăţată ca într-un cuier. Fustele îi bălăbăneau de colbcolo, la largul lor, ca şi cum ar fi îmbrăcat o coadă db mătură. În loc de ghete, avek în picioare două corăbii, care alunecau fără zgomot pe parchet, şi în loc de ochi, două geamuri negre, încălecate pe ghebul unui nas coroiat şi subţire ca o undiţă de prins peşte.

Copiii o priveau înlemniţi: Nelu cu gura căscată, Tănase, cu degetele în nas. Profitând de neatenţia

generală, binişor, în vârful ciupicilor, Tănase s-a cărăbănit pe uşă. Nelu a rămas, fiindcă n-avea încotro. I-a suportat cu resemnare mângâieril, i-a răspuns cuminte la întrebări, s-a aşezat la masă lângă dânsa şi-a trebuit să ridice furculiţa, să strângă coatele, să ţie cuţitul cu vârful degetelor întinse, să mestece şi să înghită aşa cum blajin, dar cu inflexibilă insistenţă, 11 îndemna ea. După ce s-a servit cafeaua şi după ce, cu coada ochilor spre uşă, şi-a făcut îndelung de treabă prin colţuri şi îndărătul canapelelor, a încercat s-o şteargă şi el pe furiş. Tocmai pusese mâna pe clanţă. Colonelul vorbea aprins. Mălina asculta îngândurată. Domnişoara Roger era întoarsă cu spatele. Nimeni nu se gândea la dânsul, şi domnişoara n-avea cum să-l vadă. Cum l-a văzut, totuşi, dacă n-avea ochi la ceafă, Nelu nu putea să-şi explice. De câte ori era gata să treacă pragul, domnişoara Roger, cu un surâs suav fluturându-i sub undiţa nasului, îl rechema lângă dânsa. Ca să-l întrebe câţi ani are, sau dacă i-au plăcut Băile Herculane, sau câte ceasuri sunt. La 9, punct, s-a sculat de pe scaun.

— Puteţi să mai staţi, domnişoară! Ne-ar face mare plăcere. Nu ne culcăm niciodată aşa devreme…

stăruia colonelul.

Dar domnişoara Roger, cu un surâs modest pe buzele ei subţiri şi cu priviri smerite, ridicate până-n tavan, peste doliul ochelarilor negri, a suspinat:

— Ah! domnule colonel, vorbiţi de plăceri… Vai! mie nu mi-e îngăduit să le gust. Vă închipuiţi cu câtă plăcere aş sta şi eu într-o atât de distinsă companiş, Cum să împăcăm însă plăcerile noastre cu datoriile vieţii? Avem o datorie faţă de acest copil… E târziu… Micuţului trebuie să-i fie somn…

— Nu mi-e somn! protestă energic Nelu.

— O să-ţi fie, copilul meu… O să-ţi fie când ţi-i lăsa – căpşorul ăsta cuminte şi ascultător pe perne… Haidem!… Ia-ţi noapte bună de la mămica dumitale… şi de la domnul colonel… Aşa… Vino acum!

Şi l-a dus să se culce. Pe când, în urma lor, colonelul exclamă voios şi oarecum mirat: „Halal femeie!… Tu ce zici, Mălino Ai văzut la ea ce simţ al datoriei?!… Să mai aud eu pe cineva susţinând că toate franţuzoaicele sunt nişte deşucheate!…” Nelu străbătea cor ido a rele paraponisit, trăsnit, lăsându-se mai mult târât d-ş guvernantă, şi exasperat, şi amărâfe că nu putuse să schimbe măcar o vorbă cu

Tănase.

Cum nu l-a văzut însă în seara aceea, nu l-a mai văzut nici în zilele următoare. De cum deschidea ochii, se trezea cu domnişoara Roger *la* căpătâiul patului. La cursuri era lângă dânsul. La mese, lângă dânsul. Până la 9 seara, zilnic, neîntrerupt, atentă, vigilentă, plină ele bunăvoinţă şi de solicitudine, numai şi numai lângă dânsul. Dacă l-ar fi bruscat cel puţin. Dacă ar fi ridicat glasul. Ar fi avut un pretext să-i facă în ciudă. Dar nu! N-avea nici măcar norocul ăsta. Domnişoara Roger îi vorbea încet, afectuos, insistent, îi bâzâia la ureche în franţuzeasca ei dulce ca şi cum ar fi vrut mereu să-l adoarmă cu un cântec de leagăn; îl sfătuia cu încredere oarbă în sentimentele lui bune; îl mustra cu durere. Ori de câte ori îi interzicea ceva – şi, slavă Domnului, trei sferturi din zilele lui Nelu erau făcute acum mai numai din interdicţii „Asta nu e bine, copilul meu! Asta nu se poate, îngeraşule scump!… Asta nu e corect!… Asta nu se cuvine!… Asta nu se face!…” – ea părea că suferă de-o mie de ori mai mult decât dânsul de toate bunurile şi libertăţile pe care trebuia să i le îngăduiască. Iar când îi tolera sau îl îndemna la ceva, cu tot dinadinsul, o făcea în numele unor principii atât

de înalte, în cuvinte aşa de vaste – Dumnezeu! patrie! credinţă! familie! respect! datorie! societate!

— Încât Nelu se simţea copleşit de ele, turtit sub povara lor şi uluit, ca omul care ascultă rezonanţa poloboacelor care sunt cu atât mai zgomotoase cu cât sunt mai mari şi mai goale.

O asculta smerit. Mălina o privea cu ochi uimiţi şi neînţelegători. Singur colonelul exulta:

— Bravo! Admirabil! Aşa înţeleg şi eu. E tocmai ce voiam să-i spun. Mi-ai luat vorbă din gură, domnişoară!

Bravul colonelgăsise, în sfârşit, pe cineva care să-i exprime gândurile ca şi cum ar fi fost ale lui şi să-i traducă lămurit convingerile solide. Tot ce crezuse el o viaţă întreagă, fără să poată lega în cuvinte, domnişoara Roger rezuma simplu, în câteva fraze, pe înţelesul tuturor. Viaţa n-avea semne de întrebare pentru dânsa. Societatea, de aşiştierea. Legi statornicite o dată pentru totdeauna, principii imuabile şi imprescriptibile răspundeau natural, de la sine, oricând şi la orice. Franceza ei clară le făcea şi mai accesibile judecăţii. Colonelul sesiza lesne ceea ce i-ar fi venit poate mai greu să priceapă pe româneşte.

Îi sorbea înţelepciunea de pe buze. O aprobă fără discuţie.

La prânz şi la mesele de seară, după ce se juca un moment cu nepotu-sşu, târnăindu-l printre scaune, scuturându-l zdravăn de umeri sau de fundul pantalonilor, se informa, bine dispus, cu încredere ilimitată în verdictul ei:

— Ei! cum au mers azi treburile, domnişoară?

— Mulţumitor… răspundea domnişoara Roger, învăluindu-şi elevul într-o diafană privire de dragoste, ca într-o plasă de păianjen.

Nu răspundea niciodată „Excelent sau execrabil”. Aprecierile exagerate nu cadrau cu sistemul ei de educaţie.

— Dar tu, diavole, eşti mulţumit?

— Mulţumit… oftă Nelu, cu ochii ţintă la domnişoara Roger, dar cu gândurile la orice, afară de dânsa.

O singură dată, într-o sâmbătă seara, a îndrăznit să mai adauge

— Aş vrea să mă joc şi eu oleacă… moş Spiridoane.

Se gândea la Tănase. Nu-l văzuse de-o

săptămână. A doua zi era duminică. Fusese cuminte. Îşi învăţase toate lecţiile. Nu mai avea nimic de făcut. Dacă s-ar putea... dacă nimic nu s-ar opune... dacă domnişoara Roger i-ar da voie un ceas, măcar un ceas, s-alerge slobod pe aleile grădinii.

— Să te joci! Dar cine nu-ţi dă voie să te joci? îl întrebă colonelul vesel, fericit că putea, din propria lui autoritate, să-i dea cea mai uşoară dintre încuviinţări. De ce nu spuneai, măi netotule? Pentru x cine crezi tu c-a lăsat Dumnezeu duminica, măi brânzoiule? Pentru mine?... Pentru noi, bătrânii?... Pentru voi, spânzuraţilor!... Întreabă şi pe domnişoara Roger! Nu-i aşa domnişoară, că are voie să se joace?

— Dar poate începea măcar discuţie în privinţa asta? întrebă franţuzoaica, cu un surâs adorabil de uimire şi de inocenţă în colţul stâng al buzelor ei trase în jos, ca şi cum ar fi vrut astfel să pară că sunt în mai strânsă legătură cu inima. Când eram la Palat – continuă ea ceva mai grav, cu conştiinţa că de hatârul colonelului comitea o mare indiscreţie – constrângeam aproape pe alteţelelor să se joace. În sistemul meu de educaţie jocurile ocupă un loc de predilecţie. Credeţi-mă, domnule colonel, jocurile trupului sunt sănătatea

sufletului. Chiar zilele trecute am cerut doamnei Azan autorizaţia să cumpăr materialul necesar pentru unele jocuri de societate. Doamna Azan a binevoit să mă autorizeze. Comanda a şi sosit. Nelu nu ştia. Nu se aştepta la surpriză asta. Voiam să i-o rezervpentru prima zi devduminică. Să vezi, Nelule, ce-o să ne mai jucăm, ce mai de nebunii o să facem mâine împreună.

— Nu vreau să joc jocuri de societate! mormăi Nelu.

Zâmbetul se adânci în colţul buzelor domnişoarei Roger, dureros şi trist de data asta

— Oh! Nelule!... Se poate să ne vorbeşti astfel!... Tu, copilul nostru adorat, să spui: „Nu vreau!...” Dar, dragul meu copil, unde-ai auzit că un copil are dreptul să spuie „Nu vreau!... Nu fac!...”? Un copil, îngeraşul meu scump, face ceea ce doresc părinţii lui. Un copil ascultător şi cuminte vrea ceea ce vor cei mai mari decât dânsul.

— Natura!... bineînţeles... aprobă tulburat colonelul.

Însăşi Mălina crezu de cuviinţă să-l dojenească:

— Nelule!...

— Oh! vă rog... vă rog mult să-l iertaţi – interveni

alarmată şi împăciuitoare domnişoara Roger. Nelu e cuminte. Nelu e înţelegător. Vă asigur că nu s-a gândit bine. S-o fi gândit la altceva. El singur o să ne spuie ce jocuri ar vrea să jucăm. Nu-i aşa, Nelule, că o să ne spui? Spune, micule! Răspunde, îngeraşule!

Dar îngeraşul nu răspundea. Cu cât stăruiau mai insistent cu toţii de dânsul să răspundă, cu atât se încăpăţâna să tacă. În tăcerea lui dezastruoasă, un singur nume avea pe buze, care strigă, care urla într-însul, şi pe care, fără să ştie nici el de ce, simţea bine că nu putea să-l spuie, că n-avea cum să-l destăinuiască. Unchiu-său şi maică-sa, cu infinită răbdare, încercau să-l îmbie

— Vrei să mergem mâinile la curse?... Vrei să mergem la circ?... Vrei un ierbar? Vrei să-nveţi călăria?... Spune, Nelule, ce vrei!...

La; toate întrebările însă, la toate ademenirile, Nelu făcea din cap. O singură dată numai, sâcâit prea mult, sau poate obosit, a rămas nemiştiat, cu pleoapele lăsate ca două perdele grele peste gândurile lui tăinuite. Colonelul îl întrebase:

— O fi Tănase atunci?... Vrei să te joci cu Tănase?...

Şi cum copilul, bănuitor, nu răspundea nici da, nici ba, el continuă, triumfător:

rr r ştiam eu! Asta îl doare!... Aici e buba... De ce nu spuneai, măi şolticule? Te-aseunzi de noi, hai? Parcă nu ştie moş Spiridon ce ghiduşii clocesc în căpşorul ăsta îndărătnic? Puteai să ne spui, coţcarule! Doar n-o să se facă bortă-n cer dacă te-i juca din când în când, duminică, de pildă, cu blestematul cela de Tănase. Şi domnişoara Roger ţi-ar fi dat voie. Nu-i aşa, domnişoară Roger?

— Ce" Tănase?... Care Tănase?... Întrebă naiv domnişoara Roger, stropşindu-i delicios numele pe franţuzeşte printre dinţii strânşi, parcă i-ar fi fost străpeziţi cu zeamă de lămâie.

— Un copil!... ia, un copil de vârsta lui!... se grăbi să-i explice Mălina. S-a jucat cu el la băi astă-vară. S-au împrietenit... Ţine de casa noastră.

— Copilul spălătorese!?!... exclamă guvernanta, cu îndoială, cu nedumerire, cu un accent în glas care-i sili şi pe colonel şi pe Mălina să-şi bage nasurile în farfurie. Oh! Doamne!... Natural... bineînţeles... eu n-am nimic împotrivă... Urmă ea, cu savoare de miere înăcrită în intonaţii şi intenţii. Dacă doamna şi domnul

colonel cred că asemenea camaraderii se potrivesc pentru copilul lor, natural, eu n-am nimic de obiectat. Dumnealor ştiu mai bine decât mine ce se cade şi ce nu se cade în… ţara… În casa dumnealor. Dumnealor au ultimul cuvânt. Noi toţi ceilalţi, şi Nelu, şi eu, nu putem avea altă mulţumire decât să le facem pe voie. Cel mult, dacă mi s-ar face onoarea să fiu consultată, mi-aş permite doar să observ că asemenea tovărăşii nu sunt totdeauna prea fericite. La noi, în Franţa, le evităm pe cât ne stă în putinţă…

— În democratica Franţă?… observă spiritual colonelul, încântat în fond de principiile ei solide, dar vrând astfel să schimbe discuţia.

Domnişoara Roger îi zâmbi cu tâlc:

— Domnul colonel, ca vechi şi glorios ostaş, ştie mai bine decât mine că precum camaraderia de arme nu înseamnă că soldatul are dreptul să se aşeze la masa colo-i nelului, tot astfel şi democraţia, care presupune egalitar tea, nu implică numaidecât şi promiscuitatea. Vă rog să mă credeţi! La noi, în Franţa, ca şi dumneavoastră, apreciem, respectăm munca servitorilor. Nu ne amestecăm însă cu dânşii. Credem că în propriul lor interes, pentru propria lor

demnitate, e mai bine ca fiecare dintre noi să-şi ocupe locul lui bine determinat pe scara socială. Stăpânii pe-o treaptă. Pe treapta cealaltă, slugile… şi copiii lor!

Ultimele cuvinte, învăluite într-un surâs serafic, i-au şuierat totuşi printre buze. Colonelul, fără să le aprobe zgomotos, le-a apreciat justeţea. Lui Nelu îi înotau ochii în lacrimi. Nu înţelesese totul bine. I se părea însă că ceva dureros, o jignire nerq. Eritată, o mare nedreptate era pe cale să se săvârşească. Cu ochii la dânsul, Mălina a încercat, timid, o vagă justificare:

— Oricum… vei recunoaşte şi dumneata, domnişoară că un copil are” nevoie de viaţă… ele mişcare… În sfârşit, de jocurile celor de-o seamă cu dânsul.

— Dar păăi începe discuţie, doamnă!… Fără îndoială, doamnă! Eu însumi am fost mirată că Nelu n-are niciun coleg, niciun prieten printre copiii de familie bună. Cu toate astea, în frumoasa dumneavoastră Capitală sunt atâtea familii onorabile. Am avut fericirea, la Palat, să fiu prezentată câtorva.

— Desigur că dumneavoastră cunoaşteţi mai multe. Am putea, împreună, să alegem printre ele, să

filtrăm cu prudenţă ce relaţii s-ar potrivi mai bine pentru îngeraşul nostru. Dacă doriţi... Dacă sunteţi de acord...

— Ba bine că nu!... se pronunţă, energic şi categoric colonelul.

Şi de-a doua zi chiar, îmbăiat, pieptănat, dichisit, înţolit în haine noi, care îl strângeau la încheieturi şi nu-i permiteau, aproape cât şi privirile domnişoarei Roger, să facă o mişcare mai slobodă, Nelu a fost condus la primul bal de copii. Acolo a făcut câteva cunoştinţe. În cursul iernii a, făcut altele. Întocmai ca oamenii din lumea bună, primea şi el acum invitaţii, se ducea la sindrofii, invita la rândul lui. La trei-patru duminici o dată, casa colonelului Hotnog răsuna uşor de râsete şi ţipete reţinute. Erau numai copii binecrescuţi. Dindărătul grajdului, cu privirile înrăite, cu sufletul ros de pizmă, Tănase îi vedea coborându-se din echipagii luxoase, palizi, cu paşi măsuraţi, întovărăşiţi, ca şi Nelu, de guvernante stafidite sau slute ca păcatul, şi dispărând în gangul de la intrarea principală, ca umbre fericite, atrase de-un rai abia întrevăzut, cu neputinţă de imaginat. Nelu vorbea cu ei ceremonios, se juca cu ei, sub paza câtorva rânduri

de ochelari vigilenţi, în jocuri de societate oneste, searbăde şi triste. Numai în jurul meselor, încărcate cu tot felul de bunătăţi, limbile se mai dezlegau. Guvernantele îmbucau pe nerăsuflate, mestecau cu atenţie cofeturile variate, uitau de copii. În momentele astea de răgaz, Nelu încercase să se apropie de câţiva dintre noii lui camarazi. Nu ştia el însă cum să-i întrebe? Nu. Se pricepea el să-i descoase? Dar de la atâţia copii, într-atâtea duminici şi sărbători ortodoxe, n-a aflat nimic de la dânşii. Unii îi vorbeau de familiile sau de hăinuţele lor, alţii de-o j. Ucărie nouă, de-o guvernantă bună sau nesuferită, de ultima petrecere la care văzuseră pe cutare sau pe cutare şi nu fusese invitat un al treilea fiindcă nu era din lumea lor. Cei mai mulţi nu vorbeau nimic. Se mulţumeau să se îndoape, să râdă, să-şi facă schime pe ascuns, să se ciupească, să-şi dea ghionţi pe furiş şi să pufnească iarăşi de râs după fiecare strâmbătură sau după fiecare ghiont. Când toţi laolaltă, guvernante şi copii, ca la un semnal, se sculau să plece, în zgomot d. E scaune mutate din loc, în vuiet şi larmă, treziţi, în sfârşit, înviorați, parcă viaţa adevărată abia de-aici înainte avea să înceapă pentru dânşii, fiindcă

schimbau o plictiseală pe altă plictiseală. Nelu răsufla şi el uşurat. Singur! Singur, numai cu domnişoara Roger. N-o iubea mai mult decât în prima zi. Se obicinuise însă cu dânsa. O lăsa să vorbească. O ascultă fără s-o audă. Putea să stea ceâşuri întregi nemişcat, cu ochii ţintă în ochii ei, fără să desluşească o vorbă, fără să desprindă un înţeles, fără s-o simtă, fără s-o ştie, fără s-o audă, aşa cum morarul nu mai aude ropotul apelor, aşa cum pădurarul nu mai aude freamătul frunzelor, aşa cum pescarul nu mai aude foşnetul vântului trecând printre trestiile de baltă. Răspundea când şi când: „Da, domnişoară, nu, domnişoară!...” din deprindere, din bună-cuviinţă, dar cu capul gol de gânduri mai totdeauna, sau, uneori, cu gândurile aiurea.

Atunci, dintre vorbele franţuzoaicei, printre formulele ei inalterabile, uşor, tiptil, se desfăcea, palidă mai întâi, apoi mai clară, vioaie, turbulentă, cu şapca pe ceafă şi cu ţigara în colţul gurii, umbra lui Tănase. Dintr-o săritură era lângă dânsul. În părul zburlit avea fire de Paie şi în surtucul rupt în coate miros de grajd şi de pădure. Sărea ca un ied. Zburda ca un ţap. Pereţii cădeau în jurul lui. Aer proaspăt

năvălea în odaie. Raze de soare i se jucau în plete, şi şotii, şi glume, şi câte drăcii toate, pe buzele cărnoase. Domnişoara Roger putea să boscorodească, putea să trăncănească acum. Cine mai avea vreme s-o asculte! În inima lui Nelu vorbea Tănase.

De două sau de trei ori" a aflat veşti de la el şi altfel decât visând cu ochi deschişi. O dată, pe scara cea mare, s-a întâlnit cu Stanca. Grăbită s-ajungă mai repede la bifeerică, domnişoara Roger o luase înainte. El a putut să-ntrebe din fugă:

— Tănase?... Ce face Tănase?

— Săru-mâinile, domnişorule! E bine. Vorbeşte mereu de domnişorul nostru.

Altă dată a dat de Stan. Feciorul nu-l simţise" venind. Tocmai desfunda closetul. A amuţit de groază când l-a văzut pe domnişor închizând cu cheia uşa closetului pe dinăuntru. Noroc că apa clocotea şi bolborosea cu zgomot, revărsându-se în canal. Pe apucate, în fraze descusute, tras de limbă şi trăgând mereu de mânerul rezervorului, speriatul Stan i-a spus că Tănase creştea văzând cu ochii, că domnişorul nu l-ar mai fi recunoscut, aşa se făcuse de cuminte, că din mila coniţei avea de toate şi umbla, acum şi la şcoală.

— Să-i spui, Stane, că mă gândesc mereu la dânsul.

— Cum să nu-i spun, domnişorule!

— Şi să-i mai spui că aş vrea să-l văd.

— O să-i spun, conaşule!

— N-ai putea, odată, să-l aduci aici?

— Văleu! se văita Stan. Cum să se poată una ca asta, domnişorule! Mă omoară… mă jupoaie de viu boierul dac-o afla.

— Cum o să afle?… De unde să afle?

— Asta aşa-i… mărturisi Stan, scărpinându-se încurcat la ceafă. Dacă zici dumneata… Eiu o să-i spun, conaşule! Zău că-i spun! Să facă cum e mai bine. De când umblă la şcoală, ştie doar mai multe decât mine. Facă el cum o şti.

I-a spus ori nu i-a spus Stan, mai probabil e că nu i-a spus, fiindcă o bună bucată de vreme după aceea, nu numai că Nelu n-a mai primit nicio ştire de la dânsul, dar şi feciorul îi ocolea privirile şi, de cum îl zărea singur, dispărea parcă l-ar fi înghiţit pământul.

Abia de sărbătorile Paştelui catolic, într-o dimineaţă cu soare şi cântece în aer, cum stă dus pe gânduri” răzirnat de uşorul uşii, prin care tocmai

dispăruse domnul Ţibă şi avea să revie, odată cu efluviile primăverii, domnişoara Roger de la biserică, Stanca a ţâşnit de sub scară, a trecut glonţ pe lângă dânsul şi, din fugă, i-a strecurat în mână o hârtiuţă mototolită. Fără să i-o spuie, Nelu a ştiut de la cine e. Inima i-a zvâcnit. Genunchii i s-au muiat. Nici mai târziu, când a început să aştepte şi să primească cele dintâi bileţele de dragoste, nu şi-a simţit inima într-o strânsoare mai dureroasă şi mai dulce. A urcat scările zburând şi, de teamă sau ca să poată fi numai el singur cu bucuria lui, s-a încuiat în privată. Acolo, pe îndelete, a putut să descifreze ieroglifele lui Tănase. Pe-o foaie de hârtie liniată, cu litere de-o şchioapă, încălecate unele peste altele, Tănase îi scria:

„Conaşu Nelu Doresc manainte de tot cârnica, TS/Ie epistolie sete găsească în momente cele mă fericite a vieţi dumitaleceşti despre mine că din mila coniţe umblu la şcoală cuminte casă ajung o mare şi sarumana supus serv Tanase.

Nelu citea şi-i recitea epistolia. Câtă în frazele fără cap, fără coadă, fără punct şi fără virgule, aşternute cu migăloasă aplicaţie pe hârtie, un cuvânt, o silabă care să-i vorbească ceva despre Tănase. Nu

găsea nimic. Îi sucea şi-i răsucea în mâini scrisoarea, o recitea poate pentru a zecea oară, se simţea fericit şi voia săz fie fericit, dar o teamă obscură, un fel de presentiment ciudat şi absurd îi umbrea parcă fericirea. I-a răspuns, totuşi, înflăcărat. A primit şi el alte bileţele. Pe scara particulară, construită de unchiu-său cu gândul viclean şi poznaş că va servi odată şi odată nebuniilor adolescenţei, năbădăioaselor friguri şi aventuri ale tinereţilor zvăpăiate, urcau şi coborau în mare taină „în inutilă taină, misive din ce în ce mai impersonale şi mai reci. Nelu le aştepta acum fără nerăbdare, le citea fără să-i mai zvâcnească inima în piept. Se întreba uneori, cu tristeţă:

Unde era Tănase? Tănase cel de astă-vară? De ce-i scria altfel de cum îi vorbise? Cine-i purta mâna pe hârtiile liniate? Cine îl prefăcuse? Cine i-l schimbase?

Nu-l regăsea, cu un zâmbet dezabuzat, decât arareori, când, în două rânduri scrise parcă de altă mână, strecurate într-un colţ, pe dosul paginilor, îi cerea bani sau tutun. Îi trimitea cât putea mai des. Îi răspundea mai rar. Se silea să se gândească la dânsul, fără să izbutească totdeauna.

În ajunul vacanţelor celor mări a aflat, totuşi, din însăşi gura lui unchiu-său, fără mirare, cu multă şi sinceră bucurie, că Tănase nu numai că luase premiul întâi cu nota zece la toate materiile, dar că se pregătea să treacă în toamnă şi clasa a doua.

— Dacă nu te grăbeşti, o să te ajungă!…

— Glumi colonelul.

— Se pare că e cel mai cuminte şi mai sârguitor din toată şcoala, adăugă Mălina.

— Copiii servitorilor sunt adesea foarte buni elevi” recunoscu, condescendent şi sentenţios, domnişoara Roger.

Cu toate astea, buzele ei subţiri nu mai erau trase spre colţuri de-un zâmbet acru. Institutoarea era mai tare într-însa decât femeia. Consimţi, fără să fie rugată prea mult, ca o întâlnire, cu daruri şi felicitări, să fie pusă la cale între cei doi copii.

Întrevederea a avut loc în biroul colonelului, destul de solemnă, destul de scurtă şi exact cât trebuia de afectuoasă. Nelu pregătise două cutii mari de bomboane şi-un pachet de prăjituri. Mălina, un rând de Haine noi. Colonelul, vreo duzină de reglemente militare, frumos legate în pânză. Tănase a

intrat în odaie cu coroana de stejar pe cap, păşind ţeapăn şi neştiind ce să facă cu braţele. Îndărătul lui, opriţi lângă uşă, lipiţi de uşă, Stări şi Stanca, cu palmele la gură, cu noduri în gât, cu feţele schimonosite de emoţie, strângeau din fălci, ca să nu-i podidească plânsul. Cu tot protocolul stabilit din vreme, Nelu n-a putut să-şi stăpânească firea. S-a repezit la Tănase. Strângându-i bine şi cald mâinile, a apucat să-i şoptească:

— Nu te-am uitat, Tănase!... Mi-eşti drag, Tănase!...

Tănase, după o scurtă, fugară, imperceptibilă sclipire a ochilor, s-a eliberat binişor de dânsul. Cu privirile în pământ, cu braţele încărcate de daruri, modest, sfios, cuviincios, cu glas subţire şi pe acelaşi ton, a început să recite.

— Onorate domnule colonel şi prea onorată şi mult Stimată binefăcătoare, eu, Tănase Bojoc, sluga dumneavoastră devotată, am venit etc... ete...

XV

Fanase învăţa pe brânci.

În toamna lui 1906, când ţara întreagă, de la vlădică până la ultimul vardist, sărbătorea cei

patruzeci de ani de domnie ai regelui şi-ai clicii lui boiereşti asupra obiditului norod; când cerul Filaretului pârâia de focul artificiilor, iar uliţele înguste, murdare şi prost pavate primeau, cu egal alai, caleaştile oficialităţii ca şi cavalcadele de Moşi, harnicul Tănase, orb şi surd ademenirilor străzii, îşi trecea cu succes examenul de clasa a doua primară.

Cuvenita dispensă nu fusese aşa de uşor de obţinut. O serie întreagă de măriri şi de autorităţi se mişcaseră pentru micul fecior de slugă boierească. Mai întâi directorul şcolii, care, vrând să-şi aibă intrări motivate şi asigurate în casa bogatului colonel, intervenise personal pe lângă proteguitorii fireşti ai copilului. Apoi colonelul, care, stimulat de Mălina, strecurase la club o vorbă mai stăruitoare unui vechi prieten, senator şi om cu trecere în sferele guvernamentale. Apoi secretarul general cu care vorbise senatorul. În sfârşit, o sumedenie de alte şi alte feţe simandicoase: inspectori, revizori, şefi, subşefi, conţopişti, care, o dată puşi în mişcare, ca rotiţele unui mecanism de precizie, nu s-au mai oprit decât după ce rezultatele cercetărilor, investigaţiilor, rapoartelor şi referatelor lor, sprijinite pe texte,

confirmate de precedente, consemnate pe nenumărate pagini de coli ministeriale, au dus la legiuita autorizaţie.

Şaizeci de zile împlinite durase gestaţia asta administrativă, însoţită de varii comentarii, întovărăşită şi străbătută de intenţii, de dorinţe, de interese care n-aveau nici în din, nici în mânecă cu soarta copilului.

Gudurându-se pe lângă boieri, gândindu-se la micile lui trebuşoare, directorul afirmase

— Protejatul domniilor-voastre, elevul Bojoc Tănase, vă face mare cinste. Mulţumită bunătăţii dumneavoastră, prea stimată doamnă, elevul meu o să ajungă…

— Te pomeneşti! se g înde a colonelul. Mai ştii de unde sare iepurele?! Ar avea haz să scot dintr-însul un ofiţer de jandarmi.

— Bojoc!… Bojoc!… repeta senatorul, zâmbind subtil pe sub mustaţă. Mare crai şi colonelul nostru! Al lui trebuie să fie de stăruieşte atâta pentru dânsul. Cine ştie cu ce mahalagioaică din Popa Nan sau din Făgădău i-o fi turnat.

Iar Qonţopistul, scriindu-i numele cu cele mai

rotunde cursive din stilul lui caligrafic, reflectă cu jind şi amărăciune: „Recomandat personal de domnul ministru… Încă un protejat al regimului!…”

Trei sferturi din legendele care circulă printre oameni n-au altă origine şi nici alt temei. Unii beneficiază larg de ele. Alţii se perpelesc şi se prăbuşesc sub greutatea lor. Cum avea să se descurce micul Tănase, prin ce contorsiuni sau minuni de echilibristică avea să se învârtească, să-şi facă propice sau fatală coada legendei pe care de la primii lui paşi în arena tumultuoasă a vieţii o târa după dânsul, mare meşter cine-ar fi putut s-o spuie. La vârsta lui, arcanele viitorului sunt încă incerte şi tenebroase, Dacă avea speranţe, nu i le ştia nimeni. Dacă avea ambiţii, puteau fi perfect rezumate într-un singur cuvânt cartea.

Învăţa pe capete.

Silabisea zi şi noapte. Bucherea pe întrecute. Înghiţea pe nerăsuflate: catehisme, gramatici, aritmetici, reguli de sintaxă, principii de morală, tot ce pedagogia modernă a lăsat cu toptanul să subziste din vechea ştiinţă a învăţământului, care, de-a lungul veacurilor, a abrutizat frageda inteligenţă omenească

sub un noian de cunoştinţe inutile sau direct vătămătoare. Buchile tipărite se imprimau în caractere indelebile pe pieliţa cenuşie a creierului lui virgin. Era în stare să repete pe dinafară, din scoarţă în scoarţă, cu puncte, cu virgule, cu semne de exclamaţie şi de întrebare, cu numărul paginilor, cu greşelile de tipar sau de acord între subiect şi predicat, cu platitudinile, cu aberaţiile, cu spăimântătoarea lor lipsă de frumuseţe şi abundenţă de tâmpenii, toate cele cinci sau şase manuale de clasa a treia primară.

— Tu, Iliescule, interoga domnul institutor, să-mi spui care e „ţara românului”?

— Ţara românului!... se repezea precipitat elevul Iliescu. Ţara românului este... este... care este...

Îl iescu se mai repezea de câteva ori, icnea, transpirase înroşea până în vârful urechilor, ca şi cum l-ar fi strâns cineva de beregată, se avânta iarăşi, repetă cu glas strangulat „ţara românului... ţara românului este... care este... /5 şi se poticnea definitiv, cu gura căscată, cu tidva goală, exv ochii vizi, zgâiţi la domnul institutor.

Ca şi dânsul, Georgescu Tudor, Avrămescu Ghiţă,

Constantinescu Neacşu, strigaţi din bancă unul după altul, se repezeau vitejeşte şi se poticneaţi la fel. În toată clasa, printre toţi Ioneştii, Georgeştii şi Popeştii mahalalelor, numai două degete, răscrăcărate, albe de cretă sau vinete de cerneală, degetele lui Tănase, se ridicau şi se coborau ritmic, ca mercurul în manometrele locomotivelor. Domnul institutor le zărea, în sfârşit:

— Spune-le tu, Bojoacă, dobitoacelor, vitelor astea încălţate, care e ţara românului.

Cu g las piţigăiat, fără să se oprească la virgule şi puncte, deşi le avea pe toate în cap, Tănase recita:

„Care-i ţara ta, române?
Unde este? Spune, ştii?
E Craiova, Severinul?
Ori a Oltului câmpii…
Ori e ţara de la Tisa.
De la Moina, de la Prut?
Ori la Dunăre, pe unde
Neatârnarea ne-a trecut?
Ţara tot aşa de mică!
O! copile, nu se poate!
Ţara ta e mult mai mare.

Sunt aceste locuri toate!” 1

Pag. 82 din Exerciţii de compunere şi gramatică pentru cis. A III-a primară de Ioan I. Teodoru, fost inspector9 Matei M. Dobrovici, institutor, Ioan I. Onu, director de şcoală normală. Cartea aprobată de oror, Minister al Instrucţiei Publice, cu Ord. Nr. 33 916 din 1906 şi cu alte patron ordine, ulterioare îl (n.a.).

— Bravo! Bojoacă… Bine! Bojoacă… sublinia domnul institutor fiecare strofă. Ai nota 10, Bojoacă… Vouă, boilor…

De la înălţimea catedrei, privirea de vultur a domnului institutor se rotea, domina, străbătea până la ultima bancă. Cu glas de tunet, ca al lui Dumnezeu irascibil şi inflexibil, rostea:

— Nota 1 la toată clasa!

Clasa scăpăta cu un centimetru. Umerii se încovoiau… Capetele alunecau între umeri. Nu se ridicau, răzbunătoare, decât în îmbrânceala şi hărmălaia de la ieşire. Cei mai îndrăzneţi profitând de îmbulzeală, se înghesuiau în Tănase, îi repezeau un ghiont în coaste, sau căutau să-i puie piedică. Fricoşii,

de departe, scandau în cor – Bojoc!... Bojoc!... Bojoc! ... Bojoacă!... Numele lui îl urmărea, astfel, de câte două ori pe zi, de-a lungul uliţelor, până cE obosea lioata copiilor sau el însuşi dispărea la o cotitură. Încercase, în câteva rânduri, să le ţie piept. Loneştii şi Popeştii erau însă prea mulţi. Se alesese cu zgârieturi, cu vânătăi, cu cărţile şi cu hainele sfâşiate pe dânsul, dar şi cu o rezervă de ură în fundul inimii, echivalentă cu un tezaur de înţelepciune. Învăţa să-şi urască semenii. Începea să-şi dea seama că există şi-o altă armă, mai puternică decât pumnul, ca să-i înlăture sau să-i doboare: cartea. O sorbea din ochi. Ar fi mâncat-o. Citea până ce se învălmăşeau rândurile şi se întunecau paginile pestriţe. Repeta aceeaşi frază în gând mai întâi, apoi tare, cu glas din ce în ce mai tare, o dată, de zece, de-o sută de ori, până ce, şi din somn dacă l-ai fi trezit, ar fi putut să continue:

„Doisprezece apostolii, Unsprezece stihiile, Zece porunci dumnezeieşti, Nouă cete îngereşti, Opt milele Domnului, Şapte tainele creştineşti, Şase crini al Precistei” 2

2 Pag. 46, op. cit. (n.a.).

Domnul institutor nu-i cerea altă ştiinţă. Dascăli, preceptori, preparatori n-avea că Să-l înveţe, închis în subsolul caselor boiereşti, cu coatele pe masă, cu cartea înaintea ochilor, învăţa cum îl tăia capul. Lumea se rezuma pentru el în câteva manuale tipărite. Şi nimic din ce se petrecea în jurul lui nu ajungea până la dânsul.

Cu toate astea, vremurile erau bizare, dacă nu erau prea mari, în primele zile ale anului 907/ societatea românească, ameţită de fastul şi banchetele serbărilor jubiliare, tresărea când şi când, era intermitent străbătută de zvâcniri, de convulsiuni ciudate, ca trupul agitat de visuri incoerente al unui beţiv.

Pe bulevarde, pe Calea Victoriei trepeau exaltate cete studenţeşti. Oratori improvizaţi perorau la răspântii. În Piaţa Teatrului, pentru un motiv ridicol în aparenţă, o gravă încăierare avusese loc. Forţa publică, fireşte, triumfase. Ordinea părea restabilită. Armătura statului jubiliar, neştirbită încă, putea să considere acalmia că definitivă. O acalmie grea, tăcută, apăsătoare, ca somnul după o noapte de beţie,

ca aerul imobil când se apropie furtuna.

Şi furtuna a izbucnit. În două zile uraganul s-a dezlănţuit de la un hotar al ţării la altul. Focul aprins în nordul Moldovei a răbufnit la „Severin. Trenurile nu mai circulau decât sporadic, pe apucate. Hambarele pline cu rodul pământului ardeau cu vâlvătaie de flăcări până la cer. Ca vulgare şire de paie, ca stoguri de fân, se mistuiau conacele boiereşti. Veşti cumplite, umflate de panică, deformate de groază, aruncau stupoarea în sufletele pacinicilor târgoveţi. Factorii responsabili, faimoşii faqtori responsabili din vremea aceea, adunaţi la „Capşa „i la cluburi, sau în Dealul Mitropoliei, se priveau unii pe alţii, speriaţi de proporţiile dezastrului, miraţi de sălbătăcia norodului. De patruzeci de ani îşi cunoşteau turma cuminte, supusă, necuvântătoare, purtată între baionetele jandarmilor, fără să crâcnească de la munci grele la sălile de vot, din snopeala cazărmilor la coarnele plugului, şi n-o mai recunoşteau. Ce-o schimbase? Cine le-o înnebunise? Unde erau, Junii semănători”, cântaţi de poet? Unde era voioasa Rodică a veselului Alecsandri? Asemenea câinilor turbaţi, muşcau acum mâna stăpânului care-i mângâiase, care-i hrănise,

care-i slăvise în admirabile discursuri parlamentare sau în grave tratate dee Economie politică”. Talpă ţării” distrugea totul în calea ei. Junã Rodicã purta pe umerii ei albi-rotungiori, în loc de cofiţă, bidoane de Plăcură. Scene oribile, povestite în şoapte, treceau din gură în gură: Un mare latifundiar, cunoscut pentru patriotismul lui luminat, fusese sfâşiat în bucăţi. O doamnă din protipendadă, proprietară a câtorva mii de pogoanq, bună, cucernică, filantroapă, cu dragoste de sătenii „ei” şi cu fricã de Dumnezeu, fusese arsă de vie. Copii nevinovaţi spintecaţi fără milă. Arendaşi traşi în ţeapă... Oraşele erau asediate. Capitala ameninţată. Din ceas în ceas telegraful anunţa că la Bolintin ţăranii au pus stăpânire pe primărie; că la Snagov au intrat cu plugurile în semănăturile moşierului; că jandarmul din Periş fusese schingiuit şi ucis în bătăi; că din Cocani, din Fierbinţi, satele răsculate, cu studenţii şi cu iconarii în frunte, porneau în cârduri spre Capitală. Ediţiile speciale dădeau alarma. Clopotele bisericilor sunau. Şcolile se închideau.

Numai după de s-a izbit cu nasul de poarta cea maişte a şcolii, ferecată şi închisă cu lacăt, Tănase

Bojoc a aflat că în ţară era răzmeriţă. Câţiva copii, care au uitat de rândul ăsta să-şi mai bată joc de numele lui, i-au povestit în pripă ce prinseseră şi ei cu urechea de pe străzi şi de-acasă. Le mergea gura ca meliţa. Erau veseli. Jucau şi zburdau de bucurie. Cine ştie cât o să rămâie şcoala închisă. Poate că n-o să se mai deschidă niciodată!

Tănase şi-a simţit inima topindu-se.

În zilele acelea, cele dintâi ale răscoalei, numai inimile marilor proprietari şi inima micului Tănase s-au strâns de durere. Îşi repetă cu groază: dacă e adevărat ce spuneau copiii? Dacă şcoala o să rămâie închisă pentru totdeauna? Dacă n-o să mai poată umbla la învăţătură?

Pământul îi fugea de sub picioare. O pâclă i se aşternea pe ochi. Visurile lui!… Premiile lui!…

Ca un câine alungat, deşi de data asta nu-l huiduia nimeni, s-a depărtat de zidiările şcolii. Multă vreme, cu capul între umeri, cu privirile în pământ, a rătăcit pe uliţe. Nu s-a întors decât târziu acasă.

Casa era mută. Porţile zăvorâte. Nici ţipenie de om nu se zărea prin curte. Slugile alunecau, se strecurau pe scări, de-a lungul pereţilor, în vârful

picioarelor. Parcă un mort ar fi fost în apartamentele de sus. Nu era mort. Nu era moartea... Era ceva mai temut decât morţii şi decât moartea. Era tăcerea. Era necunoscutul.

Boierul, de când se sculase în zorii zilei, nu vorbise cu nimeni, nu bruftuluise pe nimeni. Nici pe Stan măcar nu-l bătuse. Se închisese în odaia lui de lucru. Chemase pe Mălina şi pe Nelu lângă dânsul. Trântit, doborât, ca trăsnit pe fotoliul din faţa biroului, citea şi recitea telegramele ispravnicului, sosite cu mare întârziere şi toate în acelaşi timp. Veştile erau sinistre. Administratorul dispăruse. Vătăşelul, mâna lui dreaptă şi singurul în stare să înfrunte urgia ţăranilor, fusese spânzurat de cumpăna fântânii, coborât şi urcat din puţ ca o ciutură, batjocorit şi înecat. Fiarele sălbatice dădeau foc pătulelor în vremea asta şi-i strigau vătăşelului, în derâdere, să scoată apa cu gura din fântână ca să stingă focul. Din conac nu mai rămăsese piatră peste piatră. Pădurile ardeau. Valea Sălbioarei era o mare de flăcări.

Cu ochii uscaţi, ca şi cum dogoreala jărateculuide la Opricani le-ar fi secat şi scurs toată seva dintr-înşii, colonelul citea şi recitea telegramele

ispravnicului, fără să le mai înţeleagă, fără să mai ştie ce citeşte. Un glas monoton gemea şi se tânguia într-însul: Pădurile lui!... Acareturile lui!... Bogăţiile şi munca lui!...

Mălina îşi zvânta din când în când colţul pleoapelor cu marginea batistei. Domnişoara Roger, în genunchi, lângă peretele dinspre răsărit, se ruga, făcând cruci mari şi rare cu latul palmei. Nelu tăcea.

Pricepea despre ce este vorba. Îşi dădea seama de întinderea dezastrului. Ar fi vrut din toată inima să ia parte la durerea alor lui. Se silea să fie trist, să pară îngrozit, să-şi stoarcă o lacrimă. Şi nu putea.

XVI

Represiunea a venit repede, crâncenă, implacabilă. Puşca” Manlicher”, împotriva coaselor şi parilor rupţi din garduri, a făcut minuni de vitejie. În mai puţin de o săptămână, unsprezece mii de ţărani, dintre sutele de mii care cereau pământ şi „lot universal” – lotul acela universal de care stâlpii regimului aveau să facă atâta caz şi haz mai târziu – au primit pe vecie unicul lor lot de pământ. Simplu,

fără inutile considerente de drept şi de umanitate, sate întregi au fost rase cu tunul. Bisericile, pe-alocuri, şcolile, unde nu se ridicau prin apropiere curţi boiereşti, primăriile, pe unde nu erau nici şcoli, nici conace, au fost prefăcute în tot atât ea aşezăminte de justiţie sumară. Operaţia era expeditivă. Proprietarul acuza. Ofiţerul judeca. Soldatul executa. Dreptatea sau, în lipsa dreptăţii, măcar tradiţionala şi inofensivă milă creştinească nu erau îngăduite nimănui. Ordinele de la centru erau explicite, categorice. Ţin fruntea statului-se găsea atunci un om capabil să le dea şi să le aplice. Cum e foarte puţin probabil că posteritatea o să-i păstreze amhrtirea, e folositor să-i schiţăm aici portretul, nu de dragul lui, fireşte, dar fiindcă întrupa a. Dmirabil într-însul însuşirile şi scăderile clasei conducătoare româneşti din zilele acelea.

Îl chema Ion I.C. Brătianu.

Era un bărbat nalt, spătos, greoi în mişcări, leneş în mers. Din trupul lui voluminos ieşea, la zile mari, o voce piţigăiată şi subţire ca dintr-o ţiuitoare de iarmaroc. Avea o cultură generală destul de întinsă, nu pentru vremea lui, ci pentru ţara lui. Citise, fără

îndoială, *Vieţile*... lui Plutarh, memoriile oamenilor de stat celebri, câteva opere clasice şi istoria neamului. Era bogat. Avea vii, moşii, păduri şi interese bine stabilite în principalele ramuri de activitate ale industriei şi finanţei naţionale. În familie, ca şi în cercul restrâns al rarilor prieteni şi-al numeroaselor slugi politice de casă, era fermecător. Ştia să îndulcească asperităţile dintre partizani, să potolească duşmăniile, să irite sau să înfrâneze ambiţiile, să satisfacă poftele, să facă loc vanităţilor, să fie în acelaşi timp, cu nuanţări imperceptibile sever şi împăciuitor. Inspira tot atâta dragoste cât teamă şi devotament. Când eternii ministeriabili ieşeau plouaţi de la dânsul exclamau în ei înşişi cu durere: „Ah, Ionel!...”, continuau cu amare imputări: „Mi-ai făcut-o, Ionel!...”, dar tot ei se grăbeau să adauge, cu sinceră uimire, cu resemnat fatalism: „Cum să rezişti însă lui Ionel?!...” Iar numeroasele doamne din elită, învinse fără luptă, languroase după posesiune, suspinau: „Ah! Jean!...”

107

De mărunta plevuşcă politică, de clienţii cluburilor, de mesele profunde şi haotice, de anonimii

vieţii, de umanitatea aceea vagă şi confuză, care trăieşte totuşi şi-o fi având şi ea sărmanele ei nevoi şi năzuinţe, nu se ocupa. Plutea, senin sau indolent, în fumul gros de tămâie al adulaţiilor oficiale, deasupra contingenţelor. Îşi iubea ţara cu sacră pasiune. O iubea cum atâţia alţi mari proprietari stabiliţi pe Coasta de Azur îşi iubeau moşiile strămoşeşti arendate. Îl emoţionau crucile de lemn, primitiv sculptate, ridicate la răspântii de mâna tot pe atât de neîndemânatecă, pe cât de pioasă, a evlavioaselor generaţii de altă dată. Îl încântau piscurile sălbatice ale Carpaţilor, văile înflorite, murmurul izvoarelor, molcoma legănare a lanurilor de grâu, pierdute în zarea infinită. Bisericuţe străvechi, care n-aveau altă frumuseţe decât poezia trecutului sau o modestă legendă locală, îl mişcau până la lacrimi. Le ridică cu grijă, le aşeza frumos în parcul moşiei lui de la Florica. Punea să se strângă cu aceeaşi râvnă fote ţesute în fir, marame tivite cu aur, icoane de argint.

— Fecior de slugă hrisoave îngălbenite, cusături, broderii, scoarţe, ulcele, toate hârburile şi, cioburile, toate peticele şi zdrenţele care, prin izvoadele lor moştenite din moşi-strămoşi, fac mărturia netăgăduită

a unui unitar trecut naţional. Trăind mai mult printre ele, nu observa însă ca viaţa se retrăsese dintr-însele; şi că bisericuţa din care au pierit cântecele şi credinţa e vană adunătură de scânduri, de lemne şi de şindrile moarte. Născut spre sfârşitul unei epoci şi în preziua unei mari ere noi, care avea să zguduie din temelii şi să schimbe pe de-a-ntregul structura şi înseşi bazele milenare ale omenirii, micul potentat cu aliuri occidentale şi cu apucături asiatice de la gurile Dunării n-a înţeles şi poate că nici n-avea cum să înţeleagă că o ţ; ară nu e făcută din munţi, oricât. De vertiginoase le-ar fi înălţimile; din plaiuri, oricât de bogate le-ar fi holdele; din fluvii şi lacuri, oricât de adânci le-ar fi apele; din kilometri pătraţi, ori peste câte suprafeţe s-ar întinde; din văi, din torente, din peşteri, din cascade, din mormintele eroilor, din datinile şi oasele strămoşilor. El nu ştia şi, chiar de-ar fi ştiut, n-ar fi putut să creadă, că puterea statelor stă mai puţin în întinderea graniţelor şi mulţimea baionetelor decât în imponderabilul sufletului şi inteligenţei omeneşti.

Inteligenţa omului ai era însă incomprehensibilă. Iar sufletul norodului îi era străin. Din toată tragedia

unui popor care se răscoală, el n-a văzut decât mâna instigatorilor, ca şi cum flămânzii ar mai avea nevoie şi de alt instigator decât foamea; şi-n-a reţinut decât faptul brutal al rebeliunii, împotriva căreia a dezlănţuit, cu inimă uşoară, cu pumn masiv, urgia ororilor inutile.

Sub guvernarea lui, din imboldul sau păsuiala lui, în anul de la Cristos 1907”, ororile inutile” n-au fost două cuvinte de polemnică deşartă. Răscoala fusese înfrântă de mult. Glasul tunului înăbuşise şi ultimele strigăte de deznădejde. Ordinea, o ordine mută, ilimitată, întinsă ca un giulgiu asupra ţării, domnea nestânjenită. Nimeni nu mai îndrăznea să ridice capul. Singură, neîmpăcată, răzbunătoare, represiunea continua. Ţăranii erau prinşi în bordeiele lor subterane ca bestiile în vizuine. Fugarii erau urmăriţi că fiarele sălbatice. Şi unii şi alţii erau ucişi, pe tăcutele, ca vitele aduse la junghiere. Sau schilodiţi în chinuri şi bătăi. După inspiraţie sau putere de imaginaţie, li se rupea carnea cu cleştele, li se smulgeau unghiile, li se ardeau tălpile picioarelor. Într-un cătun din Oltenia au fost puşi, pe îndelete, sub privirea impasibilă a ofiţerului, care îşi fuma liniştit

ţigara, să-şi şape singuri gropile, să-şi cioplească crucile şi să le înfigă cu propriile lor mâini pe mormintele în care aveau să fie îngropaţi, în judeţul Buzău, patru sute de săteni – babe, moşnegi, copii, de-a valma – legaţi, din ordinul prefectului, între caii călăraşilor, au fost târâţi în galop, cale de două poşte, până la scările prefecturii. Pe drumul străbătut de dânşii, dârele de sânge erau neîntrerupte. Şi când au poposit la prefectură, de oblâncuri atârnau buturi informe, trunchiuri bizare, cu fluierele picioarelor bălăbănind albe printre zdrenţe de cărnuri şi de iţari.

În vremea asta justiţia ancheta. Birourile autorităţilor, cabinetele judecătorilor de instrucţie gemeau sub povara denunţurilor. Trei mii de mari proprietari îşi denunţau adversarii: învăţători, plugari mai dârji, muncitori socialişti, studenţi, intelectuali. Niciun surtucar pripăşit la sate nu scăpa de bănuială. Instigatorii erau la ordinea zilei. Justiţia îi căta cu lumânarea. Proprietarii îi descopereau.

Printre aceştia, colonelul Hotnog era neobosit. Anticamerele ministerelor răsunau de ameninţările lui. Procurorii nu mai pridideau înregistrându-i plângerile. Autoritatea lui era cu atât mai mare cu cât,

personal, nu cerea nimic pentru dânsul. Spaima îi trecuse. Pagubele materiale nu-l mai interesau. Mai ales că ştiri ulterioare, controlate la faţa locului, infirmaseră în bună parte textul alarmant al primelor telegrame. Nici conacul nu-i fusese ars din temelie. Nici pădurea nu căzuse pradă flăcărilor. Nici vătăşelul nu pătimise prea mult. Satul răsculat se mulţumise să-l coboare de câteva ori, legat butuc de ciutură, în apa îngheţată a fântânii, ca să-i răcorească entuziasmul servil. Câţiva flăcăi, mai şugubeţi sau dornici de petrecere, pătrunseră apoi în conac şi scoseseră în mijlocul ogrăzii un jilţ sculptat, două canapele, scaune, mindire, nişte tablouri care reprezentau vederi de la staţiunile balneare din străinătate şi-un piano cu coadă, de pe vremea răposaţilor. Tolănindu-se cu trupurile lor butucănoase pe arcurile moi, desfundaseră canapelele; şi atingând clapele pianului cu degetele lor noduroase, îi plesniseră mai toate coardele. Pagubă nu era decât ireparabilă. Numai la gândul, însă, că mâinile spurcate ale mocofanilor se atinseseră de lucrurile lui, de bunurile lui sfinte, colonelul vedea roşu înaintea ochilor. Crima i se părea monstruoasă. Profanarea, de neiertat. Le-ar fi spălat,

bucuros, în sângele satului. Dacă n-a făcut-o, nu e fiindcă i-au lipsit doriiiţa şi puterea. Singură raţiunea l-a împiedicat. Venea primăvara. Îşi dădea seama, cu amarnice regrete, că de braţe o să aibă imediată nevoie pe moşie. Recunoştea, scrâşnind din dinţi, că barem pentru muncile câmpului ţopârlanii tot erau buni la ceva. Neputând astfel să-i suprime pe toţi ai lui, denunţa pe-ai altora. Şi fiindcă n-auzea vorbindu-se în conversaţiile oamenilor cu răspundere, în declaraţiile primului ministru, în discursurile parlamentarilor decât de instigatori; şi fiindcă nu citea în ziarele partidelor de ordine decât despre instigatori; şi fiindcă e mai lesne şi mai util să descoperi un ţap ispăşitor decât să te răfuieşti cu propriile tale vini, căta şi el instigatori cu înfrigurare, cu tenacitate, părându-i-se că se izbeşte de ei la tot pasul, pretutindeni, pe stradă, la club, la cafenele, în însăşi incinta ministerelor, în propria lui casă. Visa instigatori. Respiră aerul otrăvit de miasmele instigaţiei. Indolenţa birocratică a slujbaşilor îl punea pe gânduri. O privire chiorâşă îi dădea de bănuit. O vorbă în doi peri îl scotea din sărite. Dacă prindea pe Stan şoptind îndărătul uşii cu fata din casă, îşi ieşea

din minţi. Ca în vremurile bune, când nu era Mălina să-l audă, urla şi înjura:

— Patravanghelul şi cădelniţă cui te-au închinat!: Unelteşti, hai Slugă ticăloasă!... Borfaşule!... Instigatorule!...

Când mârâia printre dinţi sau rostogolea cu zgomot silabele „ins-ţi-ga-lorului”, punea în neologismul acesta, încetăţenit de curând, accentul, savoarea, plenitudinea sudalmelor naţionale. Se gargarisea cu ele. Le scanda ameninţător. Dimineaţa, dacă nu putea să-şi facă mustăţile în ghetele lustruite ca oglinda. La prânz, dacă ciorba era prea fierbinte sau cafeaua prea rece. Peste zi. Seara. Oriunde. Oricând.

Rostindu-le cu semnificaţia lor misterioasă, nepătrunsă de vulg, ca pe nişte formule cabalistice, grele de primejdii necunoscute, băgase spaima în slugi şi dezorganizase gospodăria casei. De teama instigatorilor, bucătăreasa spiona mişcările rândaşului; rândaşul pândeşt intrările şi ieşirilie Vizitiului; argatul se certase ia cuţite cu jupâneasa Anca deşi i se scurgeau ochii după ea şi ar fi făcut moarte de om pentru dânsa, iar Stan, bătutul şi

bruftuitul Stan dintotdeauna, uluit acum ca vai de capul lui, ajunsese să se întrebe dacă nevastă-sa nu-l pâra cumva boierilor. Până şi micul lor Tănase n-a scăpat, în zilele acelea de dezordine şi suspectare universală, de Inchizitoriala privire a stăpânului.

Colonelul observase, în adevăr, fără prea mare atenţie la început, apoi cu sentimente de uimire străbătute de straşnice bănuieli, că de la o bucată de vreme încoace Nelu nu mai era acelaşi. Răspundea morocănos la întrebări. Venea fără tragere de inimă, parcă în silă, de câte ori îl chema lângă dânsul. Stătea ţeapăn între genunchii lui, cu coatele) strânse, cu capul dat pe spate, parcă s-ar fi ferit de mângâierile lui. Tânchiu-său continua să-l răsfeţe, fără să se sinchisească de toanele copilului. Într-o zi, însă la masă, privirile li s-au întâlnit. Pentru nu-şi mai aducea aminte ce greşeală, colonelul aruncase cu o farfurie după Stan. Farfuria se sfărâmase într-o mie de ţăndări, izbindu-se de pieptul servitorului. Servitorul nu se clintise. Dar Nelu sărise el în picioare, palid, galben ca moartea.

— Ce este?... Ce ai?... Îl întrebau alarmaţi cu toţii.

— Nimic!… a răspuns târziu copilul, cu ochii pironiţi în ochii lui unchiu-său.

Bizar!… Privirea aceea l-a urmărit, pe colonel câteva zile de-a rândul.

Într-o altă zi, era pe înserate. Nelu răsfoia, cuminte, un volum mare, cu ilustraţii, desfăcut pe genunchi. Colonelul străbătea odaia în lung şi-n lat, cu paşi săltăreţi. Stan asculta, smirna, ordinele stăpânului.

— Mâine iau baia la 7… Să nu care cumva să-mi mai dai halatul ud ca de rândul trecut… Vezi dacă a mai rămas apă de colonie în sticlă… Spune… Trecând pe lângă nepotusău, lăsă baltă poruncile şi-l întrebă, cu interes: Vezi ce citeşti acolo, măi mânzule?… O să-ţi scoţi ochii… Vrei să-ţi aprind lampa?

— Dacă vrei, moş Spiridoane… Vedeam şi-aşa…

— Vedeai!… Vedeai!… Aşa vă stricaţi voi ochii!

— Stane, aprinde lampa!

Stan răsuci un comutator.

1 în ediţia întâi: *Safta* (n.ed.).

— Nu candelabrul, boule! urlă colonelul. Ce ţi-am spus eu? Lampa!… Lampa de masă, tâmpitule! idiotule!… Uite-o colo… Nu aia, mă!… Cealaltă!…

Grijania şi parastasul cui te-au fătat!…

Cu pumnul ridicat, se repezise la dânsul. Fără să ştie cum, dintr-o săritură, Nelu s-a trezit între dânşii. Cu părul vâlvoi, cu pumnii lui mici proptiţi în pieptul lui unchi-său, striga înverşunat:

— Nu da!… nu da!… De ce dai într-însul?

Dacă din mijlocul tavanului candelabrul s-ar fi prăbuşit la picioarele lui” colonelul n-ar fi rămas mai trăsnit. Se uita la nepotu-său. Repetă, uluit

— Hai!?… Tu!?… Îndrăzneşti, tu?!… Mucosule! Fuţoiule!…

N-avea puterea să se înfurie. Stupoarea era prea mare. Îi paralizã mânia. Se silea aproape să rostească vorbe grele, să pară de temut. Mai mult din deprindere, ca în jocurile lor obicinuite, îl înşfăcă cu o mână de ceafă, cu cealaltă de fundul pantalonilor, scuturându-l şi zgâlţâindu-l zdravăn. După fiecare scuturătură, repeta aceeaşi ameninţare goală:

— Mucosule!… Sfrijitule!… Tu să mă-nveţi pe mine?… Te-ai găsit tu să-mi dai lecţii?… Dacă te-oi lua de-o aripă şi-oi da cu tine de pământ?…

Cu ochii în ochii lui, cu aceiaşi ochi din ziua când farfuria se sfărâmase în ţăndări de pieptul lui Stan,

Nelu răspundea dârz:

— Da!...

Fireşte că putea să dea. Avea şi dreptul, şi datoria, şi puterea să dea într-însul. Cu toate astea, colonelul n-a dat în el. O mie de gânduri îi clocoteau în cap, anihilându-i voinţa, paralizându-i braţele. Ce se întâmplase? Ce se petrecea în jurul lui? Cine-l învăţase? Cine-i schimbase şi-i stricase nepotul? Cine uneltea sub ochii lui, în casa lui? Dascălii? Slugile? Guvernanta? Cum nu observase el că ceva necurat se punea la cale sub propriul lui acoperiş? Orb fusese? Surd fusese? Nu văzuse că el, de la o vreme încoace, Nelu nu mai era acelaşi? De ce nu-l întrebase? De ce nu-l iscodise, pe departe? Ce aşteptase? Revolta?... „Revoltă, hai!?... Las că vă arăt eu revoltă! Vă pun eu mâna în beregată! îi învăţ eu minte pe instigatori! Mustăţile să-mi radă dacă nu-i belesc de vii!”

Cu ideea sumbră a instigatorilor, înfiptă şi răsucită în creier ca un şurub, colonelul s-a pus pe lucru. Se prefăcea” că uitase neghioaba răzvrătire a copilului. Îl iertase. Se juca şi glumea cu el ca şi mai înainte. Îl urmărea, însă, îl pândea pe ascuns. Îi spiona toate mişcările.

Munca nu era tocmai uşoară, dar nici prea grea. Împrejurările îl favorizau. Gospodăria era dezorganizată. Viaţa familială, ca şi viaţa publică nu reintraseră încă în făgaşul lor tradiţional. Un fel de incertitudine, făcută tot pe-atât de marasm, din descurajare, cât şi din agitaţie sterilă, plutea în aer. Profesorii lipseau uneori de la cursuri. Domnul Ţibă, preparatorul, grăbit fără motiv, îşi scurtă lecţiile. Domnişoara Roger, înfricoşată încă de sălbăticia poporului român, nu-şi revenise pe deplin în fire. Mai în fiecare dimineaţă se ducea la biserică. Cu sufletul ei speriat de primejdiile prin care trecuse, îngenunchea în toate colţurile casei şi uită de Nelu în conversaţiile ei interminabile cu Dumnezeu. Supravegherea slăbise.

Profitând de ceasurile lor libere, încurajaţi de lipsa unui control riguros, Nelu şi Tănase îşi scriau tot mai des. În bileţelele lor vorbeau de şcoală, de dascăli, de Băile Herculane, care nu le mai ieşeau din minte, de visuri naive pentru viitor, de răscoală câteodată, cu însufleţire sau cu ciudă, şi, permanent, cu înfrigurare, de proiectul unei întâlniri pe furiş. Tănase visa şi el o întâlnire. Nelu nu se gândea decât la asta. Făcea planuri peste planuri. Chibzuia, organiza. Într-o

sâmbătă seara l-a înştiinţat că totul era gata. Profesorii nu veneau duminica. Domnişoara Roger îşi ceruse voie să lipsească până la prânz. Maică-sa era cam bolnavă de vreo câteva zile. Tânchiu-său, ca de obicei, pe la 10 pleca în târg. Nimeni nu putea să-i surprindă. Tănase ar fi putut să se urce şi pe scara cea mare. Numai din exces de prudenţă îl sfătuia să se furişeze pe scara separată, care, din stradă, ducea la apartamentul lui. Ar fi putut să se întâlnească oriunde, şi în biroul lui unchiu-său dacă ar fi vrut. Numai din exces de precauţiune alesese – privată. Nu era prea mare; destul de încăpătoare, însă, pentru amândoi. Se întâlnise şi cu Stan într-însa. Nimănui nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i caute acolo. Puteau să tragă zăvorul, să stea pitiţi, să se sfătuiască în linişti, fără teashă că o să-i tulbure cineva.

După ce-a încredinţat scrisoarea lui Stan, ca şi cum i-ar fi încredinţat sufletul, Nelu s-a închis în odaia lui.

Asemenea tuturor îndrăgostiţilor, simţea nevoia să fie singur. Prelungea emoţiile întâlnirii, savurându-le cu anticipaţie. Se gândea la Tănase. Visa cu gândurile la el.

Nici cu gândul n-a visat însă că, la aceeaşi oră, închis, ca şi el, în biroul lui, în halat, în papuci şi cu ochelarii încălecaţi pe nas, unchiu-său îşi descifra epistolia. Explicaţia era totuşi simplă. Tragedia banală. Ca absolut în toate comploturile româneşti, în care complotiştii sunt mai numeroşi decât doi, adesea decât unul singur, cel de-al treilea trădase.

Stan, fără remuşcări, cu cugetul împăcat, aştepta lângă uşă. Colonelul citea şi mârâia:

— Aha! care va să zică de ăştia îmi erai, marţofoiule! Întâlnire, hai?... Las, că vă dau eu întâlnire! Moş Spiridon pleacă la 10?... V-arăt eu cum o să plece! Ţi-ai făcut socotelile, bobocule, fără dânsul. Ştiam eu! Bănuiam eu cine e capul răutăţilor! Uneltire, hai? Răzvrătire? Vă scot eu pe nas răzvrătirea. Te-nvăţ eu să mai unelteşti... trântorule!... ticălosule!... instigatorule!... Ia scrisoarea asta, Stane. Du-i-o lui fiu-tău. Să nu te împingă însă Necuratul să-i spui că mi-ai dat-o mie mai întâi s-o citesc, că-ţi culeg creierii de pe pereţi. M-ai înţeles?

— Nţeles, s trăiţi!

— Mâine mă scoli dis-de-dimineaţă. Ieşi!

Dimineaţa aceea a fost minunată. Sub un cer

schimbător de april, spălat de ploi, nori albi şi repezi se jucau de-a v-aţi ascunsele printre razele soarelui. Liliacul era în floare. Păsările, înnebunite de dragoste, beţe de lumină, ciripeau şi ţiuiau în frunzişul copacilor. Din pământul jilav se ridicau efluvii leneşe, calde; parfumate. Se târau în aer. Se revărsau, ca o apă, printre ferestrele deschise. Se amestecau, în nasul colonelului Hotnog, cu mirosuri insistenţe, persistente, de petrol, de creuzot şi de latrină. Cu urechea lipită de uşa privăţii, colonelul asculta fără să piardă un cuvânt. În şoapte grăbite, întrerupte de chiote înfundate, copiii îşi comunicau tot ce-aveau să-şi spună de-un an şi mai bine de când nu-şi mai vorbiseră. Nu-şi povesteau cine ştie ce lucruri importante. Nimicuri! Ce-a făcut Nelu. Ce-a învăţat Tănase. Pe cine văzuseră. Pe unde umblaseră. De Băile Herculane. De domnul Ţibă. De domnişoara Roger. De jocuri. De nebunii. O singură dată au dat prilej colonelului să tresară:

Ai o ţigară, Nelule? întrebase Tănase.

Am! Cum să n-am! Ţi-am adus două pachete.

„Aha! se gândi triumfător colonelul, neîndrăznind să-şi frece mâinile de bucurie. Fumezi, hai? îl îaveţi şi

pe Nelu să fumeze! Las5, că-ţi arăt eu ţie fumat, spânzuratule!... Pe gât o să-ţi bag ţigările aprinse”.

Continua să înjure în gând, mai ales că nu mai auzea nimic. Copiii tăceau. Nu mai aveau nimic să-şi spună? Sau fumau amândoi? Enervat, nerăbdător, mulţumindu se şi cu jumătatea asta de victorie, colonelul se pregătea tocmai să pună capăt experienţei, cu pumnul ridicat în aer, gata să-l izbească în uşă, când, în tăcerea closetului, glasul lui Nelu tremură cald, rugător

— Când ne mai vedem, Tănase?

— Ştiu şi eu!... Cu şcoala!... Cu răscoalele astea! ...

Colonelul îşi opri pumnul din zbor. Ciuli urechile. Încremeni cu tâmpla lipită de scândurile uşii. „L-am prins! se gândi el. Am pus laba pe dânsul! Tâlharul! Năpârca! Anarhistul! Instigatorul

— Ai văzut ce-a fost?... Întrebă Nelu după un lung moment de aşteptare.

— Ba bine că nu!... Cum să nu văd? Trei săptămâni a stat şcoala închisă... Credeam că n-o să se mai deschidă!... Ce mă făceam eu? Gândeşte-te şi tu! Dacă n-aş fi putut să mai învăţ?...

— Bieţii ţărani!… l-a întrerupt Nelu. Ai văzut câţi au ucis?

— Ucigă-i toaca! Cine i-a pus să se răscoale?… pe tir acu l-au vrut? Pe dracu’ l-au găsit.

Un protest timid tremură în liniştea closetului:

— Tănase!… Cum poţi să vorbeşti aşa, Tănase?… Aşa nu vorbeşte decât moş Spiridon…

Era glasul lui Nelu. Era, fără putinţă de tăgadă, glasul lui Nelu. Unchiu-său l-a auzit. Nu putea să nu-l audă. Sângele i-a clocotit în vine. Obrazul i-a plesnit de ruşine. Pe ce lume trăia? Ce zile apucau bătrâneţile să-i vadă? S-ajungă un plod, o stârpitură, un desculţ crescut din mila stăpânilor, un fecior de slugă boierească, să aibă mai multă minte în cap, mai multă judecată şi înţelepciune decât el, Nelu, vlăstar din neamul lui, ţinut în vată, îndopat cu carte, crescut cu risipă de dascăli, de guvernante, de preceptori X

Ce păşteau dascălii? Ce-mi făcea guvernanta? La ce li-era bună învăţătura? Un neisprăvit fecior de slugă ştia mai multe decât dânşii!

În closet conversaţia continuă. Colonelul nu mai ţinea s-o asculte. Îşi strângea ochii ca să nu vadă. Şi-ar fi băgat pumnii în urechi ca să nu mai audă. Şi-ar fi

oprit respiraţia ca să nu mai simtă mirosul cald de primăvară, amestecat cu efluviile insistenţe de creuzot şi de latrină.

XVII

Copiii nu şi-au explicat niciodată de ce şi cum, cu începere din dimneaţa aceea parfumată de april, au putut să se vadă tot mai des, să se întâlnească, cu temerară îndrăzneală, până şi sub nasul ascuţit al domnişoarei Roger, fără să-i vadă nimeni, fără să dea de bănuit nimănui. Parcă toţi aveau orbul găinilor în jurul lor. Mălina nu-şi mai dojenea odorul, cu o lungă şi blândă privire care-l ierta de mai înainte, de câte ori întârzia seara să se instaleze la căpătâiul patului şi să-i continue lectura romanului francez întrerupt în ajun. Unchiu-său nu-l mai întreba, sâcâitor, unde-o şterge, ce blestemăţii mai pune la cale, de câte ori se scula grăbit de la masă, odată cu sosirea cafelelor. Domnişoara Roger, până şi domnişoara Roger trecea pe lângă dânşii, poate ceva mai înţepată, poate cu vârful nasului ceva mai subţiat, dar fără să-i vadă, fără să-i simtă” cu ochelarii ei negri traşi peste ochi ca obloanele prăvăliilor în zilele tulburi de manifestaţii populare.

Lăsaţi în plata Domnului, copiii îşi vedeau, liniştit, de treburile lor mărunte. Jocurile nu-i mai pasionau. Sub impulsul lui Tănase, Nelu stătea şi el ceasuri întregi cu cartea în mână. Învăţa în felul lui. Răsfoia volumele alene. Frunzărea de ici, de colo câte-o idee, câte-un fapt care i se părea mai interesant. Începea o pagină. O lăsa baltă. Deschidea altă carte. Descoperea deodată un vers sonor sau câteva rânduri care, într-o clipă, pe aripi nevăzute, îl purtau prin Asia, prin Africa, printre piramidele Egiptului sau stelele cerului. Încerca, vibrând de entuziasm, să i le citească şi lui Tănase.

Dar Tănase, scurt, aproape răstit, îi făcea semn să tacă. El învăţa aplicat, studios, cu pumnii strânşi, cu fruntea încruntată. Înainta încet de-a lungul buchilor negre, ca plugul care răstoarnă pe îndelete, dar adânc, brazda înţelenită. Repeta aceeaşi frază de zece, de-o sută de ori până ce-i intra bine în cap. Punea pe Nelu să-l asculte. Nelu îl întreba uimit:

— De ce înveţi aşa?... Ce-o să foloseşti dacă îi ştii cartea pe de rost?... Hai mai bine să citim din Eminescu.

Tănase îi răspundea acru.

— Citeşte-l tu!... Tu poţi să-ţi pierzi vremea. Ai de toate. N-ai nevoie să munceşti. Eu trebuie să învăţ.

Superioritatea sistemului acestuia de învăţământ, consacrat de pedagogia oficială, s-a dovedit la examene. Nelu, cu doi dascăli, cu Preparator, cu guvernantă, abia a putut să se strecoare într-a doua de liceu. Tănase a luat încă o dată premiul întâi. Domnul director l-a felicitat. Familia colonelului Hotnog l-a sărbătorit, Nelu, cu mâinile lui, care-i tremurau parcă de-o confuză emoţie, i-a înmânat cutia cu bomboane. Tănase a avut satisfacţia supremă s-audă, cu urechile lui, pe domnul colonel dându-l ca exemplu lui nepotu-său. Râvna i s-a întărit. Ambiţia i-a crescut. Ajungea repede din urmă pe nepotul boierului. Visa să-l şi întreacă. I-ar fi luat-o la sigur înainte dacă rigide regulamente şcolare nu l-ar fi împiedicat să sară câte trei patru clase într-un an.

Tot o să-l ajung!... Îşi jură Tănase, Era cu cinci clase înaintea „mea. A rămas cu două. La liceu o să-l întrec... La liceu o să-mi schimb numele”.

Ştia acum că numele nu e legat, ca o coadă, de trupul omului. Domnul inspector, el însuşi, îl îndemnase să şi-lv schimbe. Mai toţi copiii şi-l

schimbau. Chiar cei care aveau nume vechi, cu rădăciniadânci în datinile, în credinţele, în meşteşugurile de altă dată. Operaţia era simplă ca bună ziua. Pe tată-său îl chema Stan. O să-şi zică Stănescu. E drept că o droaie de Stăneşti erau în şcoală. Aproape tot atâţia câţi Ioneşti şi Popeşti. Uşor ar fi putut să fie confundat cu dânşii. Dar mai era şi Tănase la mijloc. Tănase Stănescu nu mai era niciunul. Numai pe el îl chema Tănase. Tănase!… Tănase!… repeta amărât copilul. Nici numele ăsta nu i se părea din cale-afară de straşnic.

Pe toţi grăjdarii, pe toţi rândaşii îi chema Tănase. Ce să facă? Cum să iasă din încurcătură?

Cum să se cotorosească în acelaşi timp şi de Bojoc şi de Tănase? N-avea cu cine să se sfătuiască. Cu Nelu, cti el singur ar fi putut să pună ceva la cale. Dar tocmai lui Nelu îi venea mai peste mână să i se spovedească. Îşi amintea că de-o rană veche, rămasă tot deschisă, de-o mirare, de-o exclamare, făcute cândva, într-o zi cu soare, pe undeva, pe lângă grajduri…

O să găsesc eu şi fără dânsul, mormăia el cu năduf, cu o exasperare vecină cu ura, printre dinţii

strânşi. Să învăţ numai carte!... Să ies întâiul în toate clasele!”

Învăţa până ce cădea pe brânci. Devoră manualele, aride, greu de înţeles, cu atât mai lesne însă de memorat cu cât erau mai absurde. Cucerea premiile unul după altul. Până într-a patra de liceu nimeni n-a putut să-i ţie piept. Niciun elev nu se încumeta să reţie lecţiile şi să le recite papagaliceşte ca dânsul. Îi făcea praf pe toţi la matematici, la ştiinţe, la literatură, la declinări pe latineşte, la conjugări pe elineşte. Ajunsese pe Nelu. Se pregătea serios să-l întreacă. Către sfârşitul primului semestru şi-a cumpărat cărţile de-a cincea. Le cântărea. Le răsfoia îşi încorda puterile.

Încă o săptămână de răgaz, îşi acorda el un ultim termen de păsuială, şi mă pun pe ele. Cum s-o sfârşi semestrul...”

Începutul celui de-al doilea semestru coincidea, în anul acela, cu începutul primăverii. O primăvară prematură, după o iarnă scurtă şi grea, surprinzătoare ca o veste bună, aaldă ca o mângâiere, leneşă şi parfumată ca o curtezană. Copacii, abia treziţi din letargia somnului hibernal, îşi întindeau într-un căscat

braţele înflorite. Pe drumul de la şcoală la casa colonelului Hotnog, braţe la fel de albe se strecurau printre muşcatele ferestrelor. Capete zburlite sau râzătoare de copile apăreau când şi când printre flori. Zâmbete străluceau. Priviri îl urmăreau. Miresme dulci pluteau în aer. Pe pământ, de-a lungul uliţelor, se târau dorinţe, langori, gânduri fără ţel, şi fără nume.

Tănase grăbea pasul. Nu voia să vadă. Nu voia s-audă. Încruntat, îndârjit, reîncepea pentru a zecea oară fraza învăţată în ajun. Dar fraza nu se lipea de dânsul. Cuvintele alunecau, se împrăştiau din capul lui, împroşcate care-ncotro, ca stolurile speriate de vrăbii. O oboseală, o sfârşeală necunoscută îi apăsau fruntea. Oasele îi erau zdrobite. Carnea îl durea. Repetă cu energie deznădăjduită: *Digni autem sunt amiciţia quibus* în *ipsis inest* – Cătttstt…

Causa /… Caus*a* /… *ce* venea după causa?! *Cuvân*tul îi umbla prin cap. Îl avea pe limbă. Şi nu-l găsea. Făcea eforturi supraomeneşti ca să-l găsească. Se oprea prosteşte în mijlocul uliţei său mergea în bobote. Strângea pumnii. Strângea fălcile. Se chinuia. Îşi punea capul la tortură. Zadarnic! Cuvântul nu-i venea în minte. Un gol imens îi umplea ţeasta.

Cuvântul se evapora în gol.

Cu un trist surâs de mulţumire, nu-l regăsea decât târziu, noaptea, în aşternutul care-l dogorea ca focul, pe când degetele unei singure mâini i se mişcau repede, înfrigurat, sub aspra pătură soldăţească. După câteva momente de luciditate, cădea într-un somn greu ca plumbul. Se deştepta mahmur. Îi era silă şi lehamite de toate. Avea ca un cerc de fier în jurul frunţii. Cu cartea înaintea ochilor, îi alunecau privirile de-a lungul rândurilor, fără să le vadă, fără să le mai reţie. În clasă nu-şi mai ridica degetele din bancă. La tablă stătea cu creta în mână, învârtind-o, frecând-o până ce-i albea toată palmă, pe când tablă neagră se mărea, se lăţea, se adâncea sub” privirile lui stupide, imensă şi profundă că bezna nopţii.

— Ce-i cu tine, băiete?… Îl întrebau dascălii miraţi.

Unii adăugau, sever:

— Uite… azi nu-ţi pun notă rea. Nu-ţi pun nicio notă. Ar trebui să-ţi pun un unu, sau un zero cât ţine de mare. Ar fi o ruşine pentru toată clasa. Să nu te mai prind, însă m-auzi tu?… să nu te mai prind cu lecţia neînvăţată, că…

Aceştia erau cei mai buni, cei mai umani.

Ceilalţi îl ignorau. Aveau alte griji. Viaţa e scurtă. Şcolarii sunt mulţi. Dacă dascălii şi-ar pune mintea cu fiecare elev în parte! Din treacăt îl sfătuiau, părinteşte, să se lase de învăţătură.

Domnul Axente, întâmplător, din simple şi banale necesităţi băneşti, profesor de algebră, dar în realitate fire poetică, blând cu elevii, izolat printre ceilalţi colegi, trăind retras într-o modestă căsuţă de mahala, cu rafturi până-n tavan pline de cărţi, l-a chemat într-o după-amiază la el acasă, l-a descusut cu abilitate, l-a făcut să vorbească cu încredere şi, după ce l-a îndemnat să se arate mai întâi unui doctor, l-a sfătuit şi el, ca toţi ceilalţi, să se lase mai bine de carte decât să înveţe aşa cum învăţase până atunci.

Tănase l-a ascultat, cum îi asculta pe toţi, cu capul între Umeri, cu privirile în pământ. Doar că de data asta un zâmbet rău i-a înflorit nu pe buze, ci în fundul inimii. Apucase să vadă cărţile din rafturi. Domnul profesor nu şi le arsese pe ale lui! Pe el îl îndemna să se lase de dânsele! Să nu mai înveţe. Să nu mai fie întâiul în clasă. Să nu-l mai întreacă pe Nelu. Să i-o ia Nelu înainte. Să rămâie de râs şi de

botjocură. Mai bine moartea! Orice! Să crape muncind ca vita în jug. Să râcâie cărţile cu unghiile. Să tocească până ce n-o mai vedea înaintea ochilor.

Cu puteri înzecite s-a pus pe carte. În resursele infinite ale nervoasei energii omeneşti a regăsit o aparenţă de forţă. A putut zs-o ducă astfel până la sfârşitul anului şcolar. A putut să-şi dea şi examenele. A izbutit să treacă într-a cincea. Nu întâiul, de bună seamă. Nici măcar printre premianţi. Ci tocmai hăt! la urmă, în rândurile codaşilor: al douăzeci şi şaptelea.

Saltul, de-a-ndăratele, era prea mare, prea scandalos. Domnul colonel l-a privit de sus, cu vădită reprobare. Domnişoara Roger şi-a ridicat vârful nasului. Nelu n-a mai avut ocazia să-i ofere tradiţionala cutie cu bomboane. În schimb, cu ce precauţiuni, cu câtă simpatie, izvorâtă tot pe atât de înţelegerea instinctivă a suferinţei cât şi din dorinţa de mângâiere, de alinare, s-a apropiat el însuşi de Tănase.

De trei ani aproape nu-şi mai vorbiseră decât de lucruri indiferente: de geometrie, de geologie, de zoologie, de botanică, de toate ştiinţele sau noţiunile care ar putea în adevăr să facă farmecul copilăriei şi

savoarea adolescenţei dacă arta pedagogică nu le-ar fi transformat în tot atâtea motive ridicole de premii, în mijloace aprige şi lamentabile de căpătuială, Neavând nevoie să-şi câştige existenţa, Nelu avusese norocul să treacă printre ele ca printr-un parter înflorit. Admirase economia lor, culesese, la întâmplare, ici un prilej de emoţie, colo un învăţământ ceva măi durabil şi simţise, poate, mai mult decât pricepuse în chip conştient, că fiecare lucru, oricât de neînsemnat, oricât de ingrat în aparenţă, îşi are totuşi poezia lui intimă, pe care numai multă ştiinţă şi un grăunte de filosofie pot s-o releve. Dar ştiinţa nu se recoltează pe băncile şcolilor şi nici filosofia în rafturile bibliotecilor. Nu-i e de ajuns omului să aibă ochi, ca să vadă, şi urechi, ca să audă. Cei mai mulţi dintre noi suntem asemenea grădinarului care-şi trăieşte zilele lui printre florile pământului, sub miracolul etern al cerului, cu soarele, cu luna, cu hlamida lui de stele, şi care totuşi nu vede altceva în lume defeât năpasta buruienilor său” rentabilitatea morcovilor şi-a ridichilor de lună.

Nelu, cu ochii lui mari de copil, deschişi, uimiţi şi încântaţi, asupra aceleiaşi lumi, vedea grădina. Ar fi

vrut, din adâncul inimii, să ştie pe Tănase lângă dânsul, să-i poarte paşii, să-l îndemne, să-l îmbie, să i-o arate. Cu premiantul întâi din toate clasele îi fusese greu să stea. De vorbă. Îi închidea repede gura cu premiile lui. Cu un Tănase, însă, căzut, umilit, ajuns al douăzeci şi şaptelea, lucrurile trebuiau să meargă mai lesne.

Au mers, dar nici aşa de repede, nici aşa de simplu cum par când le scrii sau le citeşti.

Tănase era mohorât. Ca un animal rănit, căta singurătatea. Privea bănuitor. Ascultă cu nerăbdare. Răspundea în silă. Nelu, deşi îl vedea umblând pe picioare ca omul sănătos, avea de multe ori impresia că e lângă patul unui bolnav. Abia cu vremea, după ce-au trecut zile şi săptămâni lungi de odihnă, după ce s-a colbăit amintirea lecţiilor învăţate pe de rost, a ceasurilor rând pe rând de friguri şi de prostraţie din toiul examenelor, a eşecului şi dezastrului final, parcă o pâclă grea ca un giulgiu i s-a luat de pe ochi, şi Tănase, cu convulsiuni, cu contorsiuni, că insecta care se zbate ca să iasă din crisalidă, şi-a scuturat umerii şi, trezit, ca omul care se deşteaptă dintr-un somn letargic, a privit surprins în jurul lui. Punea întrebări

acum. Găsea răspunsuri. Începea să râdă. Odată i-a cerut şi ţigări. Atunci Nelu a ghicit că era la căpătâiul unui convalescent. Şi-a îndoit puterile. Şi-a întreit atenţiile. Îl întreba vioi

— De-a ce ne jucăm azi, Tănase?

— De-a orice!… Cum vrei tu.

— S-aduc mingea?

— Ad-o!…

Băteau mingea. Sărea într-un picior dintr-un pătrat al şotronului în alt pătrat. Alergau cu limba scoasă după ţurcă. Jucau poarca.

Când cădeau rupţi de oboseală, se refugiau la umbra rară a copacilor tăiaţi şi înşiraţi ca soldaţii în front din ordinul domnului colonel. Grădina nu mai era raiul pe care-l cunoscuse cândva Tănase. Se şi micşorase parcă. Tot mai avea, însă, pe-alocuri, câte-un ascunziş. Lungiţi în iarbă, cu ochii pe jumătate închişi, copiii ascultau murmurul vântului bătând din frunze sau urmăreau, printre ramuri, conturele sch im îi at o are, capricioase, ale norilor vagabonzi. Îi interesa bizareria formelor, Descopereau asemănări stranii cu oamenii şi lucrurile de pe pământ.

— Uite-l pe cel de colo, arăta Nelu cu degetuli N-

ai aşa, Tănase? Parc-ar fi o cetate, cu turnuri, cu metereze, cu soldaţi agăţaţi de ziduri.

Tănase abia apuca să vadă cetatea.

Limbi de flăcări lingeau cerul. Turnurile. Se prăbuşeau. Soldaţii cădeau. Din vălmăşagul norilor se desprindeau formei noi, neprevăzute.

— Uite, Tănase!... uite bine într-acolo!... Îi arăta Nelu, pufnind de râs. Un colţ de cer... vezi pelerina?... Vezi ochelarii?... Vezi cum se întinde şi se subţiază nasul...

— Franţuzoaica!... exclamă Tănase.

— Leită ea!

Copiii se tăvăleau de râs în iarbă. Domnişoara Roger, cu pelerina ei atârnându-i de umeri ca de-un cuier, cu nasul ei de prins peşte, proiectându-se întreagă, din vârful penelor răshirate pe târtiţa pălăriei până la corăbiile picioarelor, pe candoarea cerului albastru, îi înveselea pentru restul zilei.

Alteori, o tristeţă dulce, o tristeţă fără motiv, făcută din descurajări cu neputinţă de definit, din dorinţe cu neputinţă de exprimat, îi cuprindea pe amândoi. Grădina era aceeaşi în jurul lor. Doar că printre frunzele imobile nu mai suflă nicio adiere.

Ramurile păreau sleite de puteri: Aerul, ca fundul pnei ape. Singur pământul, dogorit de arşiţa soarelui, răcorit de furtunul grădinarului, exala în calmul naturii moarte mirosuri suave, iritante, ca şi cum în fiecare floare ar fi fost pitită o cădelniţă aprinsă.

Tolăniţi, aproape aţipiţi în iarbă, copiii îşi lăsau să le-alunece gândurile obscure, privirile adormite spre zarea împurpurată. Nori rari se târau alene, între pământ şi cer, ca iazuri fără ţărmuri, ca stepe de nisipuri, ca porturi depărtate cu pânzele corăbiilor atârnând desfăcute de catarge. Se destrămau pe nesimţite. Se refăceau în forme noi, imprecise.

— Parc-ar fi un om purtat de ape... murmură Nelu.

— Un om... Un om... repeta Tănase, încercând să dea linii netede conturului nesigur. Nu-i un om, Nelule... Uită-te bine!... Mai curând... stăi... mai curând o fată... Uite rochia... şi pletele.

— Aşa-i... O fată!

— Cum or fi oare făcute fetele, măi Nelule?

— Cum să fie! Ca şi noi, pesemne... Aproape ca şi noi.

Cădeau amândoi pe gânduri. Norii şi încolăceau,

se depărtau, se împreunau în atingeri leneşe, languroase. Aveau rotunzimi diafane, reflexe la ivoriu sau de carne omenească. Florile fumegau din casolete misterioase. Pământ – tul se înfiora.

Tănase întreba încet, tainic, întru târziu:

— Tu ai văzut vreodată, Nelule?... Ai văzut vreuna goală 7

Nelu se înroşea până la rădăcina părului. Un val de căldură i se ridica în obraji:

— Nu... n-am văzut... Ba mint... Am văzut odată... o singură dată... Într-o carte a lui moş Spiridon.

— Într-o carte?

— Da... Într-o carte.

— Mi-o arăţi şi mie?

— Ţi-o arăt, de ce nu?... O ş-o caut... Trebuie să fie tot acolo... Numai s-o găsesc.

Nu i-a fost greu s-o găsească.

Biblioteca colonelului Hotnog încăpea toată în patru rafturi. Printre opere severe de tactică şi strategie militară, se rătăciseră într-însa câteva romane franţuzeşti cu scoarţa galbenă, un volum de Versuri, căzut acolo Dumnezeu ştie când şi cum, şi vreo duzină de albumuri. Mai toate cuprindeau vederi

de pe la diferite expoziţii internaţignale. Unul singur, legat în pânză roşie, avea o aproximativă valoare artistică. E cel pe care-l căuta Nelu.

Cu el pe genunchi, închişi cu cheia în iatacul lui, îmbujoraţi la faţă, muindu-şi nervos degetele în buzele arse, întorceau filă după filă, cu regret că se despart de-o imagină, nerăbdători să vadă pe celelalte, în mai puţin de-o săptămână, educaţia lor estetică a fost aproape tot aşa de desăvârşită ca şi educaţia lor sexuală. Cunoşteau toate graţiile, toate muzele, toate afroditele din pinacotecile europene; şi cunoşteau în acelaşi timp, până în vecinătatea ascunzişurilor ei cele mai intime, anatomia corpului femeiesc. Rotunzimea divină a sânilor le înfierbânta imaginaţia: îmbinarea delicată a pulpelor, sub molcoma arcuire a pântecului, îi hipnotiza. Serile mai ales, la lumina lămpii, figurile din albumul colonelului Hotnog parcă trăiau. Afroditele culcate respirau printre buzele răsfrânte. Sânii palpitau. Pulpele se într edeschideau.

Într-o seară Tănase a stins şi lampa. Prin ferestrele deschise luna plină îşi revărsa pe podele, ca un văl spectral de mireasă, valurile de lumină. Adieri de aer cald le mângâiau frunţile. Niciun zgomot,

niciun cântec nu întrerupeau misterul nopţii. Undeva, departe, vuietul prelung al oraşului ţinea isonul tăcerii.

Culcaţi pe-o coastă, cu capetele sprijinite în coate, întinşi unul lângă altul pe covor, sub ploaia de raze care le lumina cartea, copiii întorceau rar paginile fosforescente. Vorbeau tot aşa de rar. Aveau aceleaşi gânduri. Aceleaşi visuri. N-aveau nevoie să şi le comunice. Sub ochii lor cu cearcăne vinete, accentuate de argintul lunii, se perindau imagini tulburătoare. Femei goale, ţinându-se de mijloc. Copile abia învolte deznodându-şi sandalele. Diane plecând la vânătoare în cămeşi străvezii, prin care se ghicea uşoara bulbucătură a sânilor şi încordarea coapselor băieţeşti. Fauni. Nimfe. Sirene. Naiade. Un satâr cu picioare de ţap cântând din n-ai unui efebpe care-l ţinea strâns bine între genunchii lui jăroşi. O Ledă răsturnată pe spate, desfăcându-şi larg pulpele voluptuoase. O Veneră, pe-o pagină întreagă de album, ascunzându-şi pudic virginitatea alarmată.

Palma ei, rotunjită ca un ghioc, era mai evocatoare decât toate goliciunile. Nelu nu se mai îndura să-şi ia ochii de la dânsa. Tănase nu mai putea

să-şi moaie degetul în gură şi să întoarcă pagina…

XVIII

Două zile Nelu nu l-a mai văzut pe Tănase. Îşi făcea de treabă singur: îl ocolea cu grijă; se ferea ca de foc de toate locurile pe unde ştia că ar fi putut să treacă. Nu-şi plângea inocenţa pierdută. N-avea, poate, nici noţiunea că pierduse ceva iremediabil. Nu-şi căta justificări. Nu-şi învinovăţea prietenul. Dar îi era scârbă şi ruşine. Îi plesnea obrazul de ruşine numai la gândul că maică-sa ar fi putut să se uite mai lung în ochii lui, că domnişoara Roger ar fi putut să-l întrebe ce făcuse în seara aceea, că moş Spiridon ar putea să-i citească în gânduri, ca într-o carte, îi era teamă de gânduri şi greaţă de el însuşi. Îşi spăla de-o sută de ori pe zi mâinile şi i se părea că sărutările lui Tănase îi lăsaseră lipit de cerul gurii un fir năclăit de păr. Se căznea să-l dezlipească cu vârful unghiei şi îşi jură, pe ce-avea el mai sfânt, să nu-l mai vadă, să nu-l mai lase în iatacul lui, să nu-i mai dea voie să se întindă sau să se apropie măcar de dânsul.

„Chiar dacă l-oi vedea – îşi spunea el în dimineaţa zilei de-a treia, abia deşteptat din somn, cu trupul şi gândurile încă moleşite de căldura nopţii şi-a

aşternutului – o să mă fac că nu-l cunosc... O să trec pe lângă el... O să mă uit în altă parte”.

Cum să se uite?... La ce să se uite? Lesne de spus! Dar dacă o fi cineva prin apropiere? Dacă l-or vedea slugile?... unchiu-său?... domnişoara Roger?... N-o să le dea oare de bănuit? N-o să-l întrebe? N-or să-l descoase? Ce să le spuie? Cum să se îndreptăţească? Şi dacă Tănase, Tănase el însuşi, va veni spre dânsul? N-o să vie! îşi repetă el cu convingere, ghemuindu-se sub plapomă, înfundându-şi capul în perne, simţind cum îl trec, de teamă, valuri-valuri de năduşeli. N-o să vie! Dacă ar fi ţinut să vie, ar fi venit până acum. De două zile nu mai dăduse nici el vreun semn de viaţă. E drept că o dată sau de două ori i se păruse lui Nelu că cineva umblă îndărătul uşii. În ajun, pe înserate, clanţa scârţâise. El încremenise în mijlocul odăii. Nu se clintise din loc. Tăcuse chitic. Dar clanţa nu se mai mişcase. I se păruse numai? Se înşelase? Nu fusese nimeni? Nici Tănase? Poate că nici el nu mai îndrăznea să dea ochii cu dânsul. Poate că şi lui îi era acum ruşine de ce făcuse.

Asigurat întrucâtva de presupunerea asta din urmă, Nelu s-a coborât în dimineaţa aceea până în

ogradă. Tănase nu era în ogradă. După amiază s-a coborât în grădină. Tăiriase nu era nici în grădină. Nici pe aleile centrale. Nici în chioşcuri. Spre seară, prinzând curaj, încredinţat că nu mai avea să se teamă de nimic, s-a abătut pe aleile lăturalnice, a iscodit tufişurile, a căutat până şi în scaieţii şi bălăriile dindărătul grajdului. Nimic! Nici urmă de Tănase. Cu un mare răsuflet de uşurare, s-a oprit lângă o bancă singuratecă şi s-a lăsat, obosit, pe dânsa. Ridicându-şi ochii spre cer a căzut o stea palidă pâlpâind, singură, ca şi dânsul, în imensitatea văzduhului. Câteva frunze moarte, îngălbenite prematur, foşneau în jurul lui. O cioară rătăcită croncăhea jalnic deasupra copacilor. Minutele treceau încet, interminabil.

Unde era oare Tănase la ora aceea? Ce-o fi făcând? îi părea şi lui rău? Avea remuşcări? De ce nu venea? Ar fi putut totuşi să vie; să se explice, să-i vorbească. Cu tot ce sepetrecuse urât între dânşii, cine ştie, poate că tot ar mai putea să se înţeleagă împreună. I-ar fi fost, desigur, greu lui Nelu, la început, să-l ierte; aşa de uşor, însă, aşa de dulce în urmă…

Dar Tănase nu venea.

Noaptea venise în locul lui. O noapte de august caldă, lâncedă, culcată în alcovul jilav al pământului ca o convalescentă arsă de friguri, sub plapumă ei neagră, brodată cu stele. Fiori reci treceau prin aer. Efluvii subtile se târau pe aleile, grădinii. Înlănţuiau ca iederi picioarele copilului, îi mângâiau gleznele, îi învăluiau trupul, îi forfoteau pe piele ca o armată de furnici, îi moleşeau gândurile şi i le întărâtau în acelaşi timp.

„De-ar veni Tănase!” se gândi el.

I se părea acum că nimic n ar fi fost mai normal, mai natural decât să-l ierte. Ceea ce i se păruse monstruos numai cu două ceasuri mai înainte, îl ispitea, îl atrăgea acum. Sub broboada complice a nopţii, vedea lucrurile cu totul altfel decât la lumina brutală a zilei.

Optică întunericului e mai înşelătoare decât miragiul.

Actele cele mai absurde, cele mai hidoase, intenţiile pe care le-am respinge cu oroare în toiul zilei ni se par, noaptea, fireşti, logice, necesare, perfect chibzuite, uşor de realizat. Judecata omului matur rezistă arareori logicii acesteia speciale a

întunericului. Dar încă mintea unui copil!

Nelu se întreba, tot aşa de sincer ca în cursul celor trei zile, ce-avusese cu Tănase? Cu ce-i greşise? Ce i se năzărise împotriva lui? De ce-i ocolise? Noţiunea păcatului nu-l mai speria, nu-i mai repugnă. Nu se mai gândea măcar la iertare. Ce să ierte? De ce să-l ierte? De-ar veni numai! Era singur. Se simţea părăsit şi singur. Inexplicabila solitudine a vieţii, sub miracolul stelelor, printre frumuseţile pământului, îi strângea inima. Sufletul îi era gol. Sângele îl ardea. Carnea îi era încinsă. Ar fi vrut pe cineva… pe oricine… pe Tănase… lângă dânsul.

Dar Tănase nu venea. Minutele treceau. Ceasurile, poate, treceau şi ele. Stelele se înmulţeau. În fund, departe, dincolo de grajduri, ffelinare aprinse se legănau, străbătând ograda. Îl căutau pe dânsul, Stanca, cea dintâi, l-a găsit. Linguşitoare şi limbută, se minună:

— Mă-ta eşti, conaşule?… Vai, conaşule, pe unde nu. Te-am căutat! Boierii s-au pus de mult la masă. Domnu’ colonel e necăjit tare pe conaşu. Coana Mălina e îngrijată. Nimeni nu ştia unde e conaşu nostru. Ne-a spus Tănase că trebuie să fii prin

grădină. Cui să-i dea prin cap că nu ne minte, ca de obicei…

— Tănase e-acasă, Stanca?

— Păi unde să fie, conaşule! E-acasă, vezi bine, cu noi, în bucătărie. Vii, conaşule?… Să spun boierilor că vii?…

— Da… Nu… Nu, Stanco, spune-le mai bine că nu vin. Nu mi-e foame. Mai stau aici. Dacă vrei… cheamă pe Tănase… roagă pe Tănase să vie şi el.

— Bine, conaşule… Îl chem, conaşule… cum să nu-l chem, păcatele mele!… Ce-aşteaptă, afurisitul!… Da’ zău, conaşule, ai face mai bine să vii matale… Zău că nu vii?…

— Stanco, ţi-am spus… lasă-mă!…

— Bine… bine… conaşule… Să nu se supere conaşu. Dacă conaşu nu vrea să vie, îi spui lui Tănase… i-l trimit într-o fugă.

— Trimite-l, Staned!

Nelu îl aştepta ca pe jăratec aprins. Tănase întârzia. Tănase se lăsa aşteptat. Când l-a zărit, în sfârşit, în mijlocul aleii, dincolo de grajduri, cu capul în piept, târându-se în silă, făcând un pas înainte, oprindu-se, mai făcând încă unul, oprindu-se iarăşi,

parcă cineva l-ar fi tras cu boii, inima lui Nelu i-a bătut mai tare în piept şi s-a strâns în acelaşi timp de-un presentiment inexplicabil de rău şi de dureros. Ar fi vrut să-i sară el înainte. Şi n-avea puterea nici să se ridice de pe bancă. Genunchii îi tremurau. Grădina se învârtea cu dânsul. Abia a putut să îngâne.

— Tănase!… Bună seara, Tănase!

— Bună!… i-a răspuns Tănase scurt, dar din vârful buzelor. La ce m-ai chemat?

La ce? De ce? se întreba şi el acum, umilit, nenorocit, la ce-i mai chemase. Nu ştia nici el. Nu putea, n-ar fi avut ce să-şi mărturisească. Dacă Tănase nu pricepea atâta lucru, că era singur, că se plictisea fără dânsul, că de trei zile nu-şi mai vorbiseră, crbtââi să i-o spuie, ce să-5 spuie? L-a întrebat, timid:

— Nu vrei să stai oleacă cu mine?

— Să stau!… La cea să stau? îi fi crezând, poate, că n-am şi altă treabă?

— Numai oleacă; Tănase…

Şi-a ridicat şi şi-a îndreptat spre dânsul ochii rugători. Tot adâncul, toate tainele, toate dorurile nopţii se reflectau într-înşii. Tănase nu le vedea, nu le simţea. Bodogănea, morocănos, ca pentru el singur:

— Ieri n-ai vrut să ştii nimic de mine. Nici alaltăieri. Boierul făcea nazuri!... Conaşul se închidea cu cheia!... Şi acum, aşa tam-nisam, l-a pălit dorul!... Nu stau!

— Te rog, Tănase!

— Poţi să mă rogi mult şi bine!... Nu stau!... Şi dacă stau?... Ce-mi dai dacă stau?

— Ce vrei să-ţi dau, Tănase?

— Să-mi dai... Să-mi dai. Un pachet de tutun şi cinci lei... Îmi dai?

Nelu îl privea nedumerit. Nu înţelegea bine sau îi era teamă să înţeleagă. Ceva încă frumos şi, cu tot ce se petrecuse între dânşii, curat totuşi îi murea în suflet. Zâmbea trist. Îşi lăsă capul în pământ. Ar fi vrut să tacă. Un glas mai puternic, însă, decât voinţa lui, decât toată tristeţea lui se ridica într-însul, vorbea pentru dânsul. Făgădui, ca în vis:

— Îţi dau, Tănase!...

XIX

De-atunci, cu intermitenţe mai lungi sau mai scurte, cu intervale de dezgust, cu tresări îi de revoltă, cu căderi şi capitulări necurmate, copii s-au întâlnit adesea. Pe scara particulară, visată şi croită

de colonelul Hotnog pentru încântătoarele aventuri ale amorului romantic, se urcau, tiptil, bocăncile lui Tănase.

Până în postul Crăciunului, nicio piedică, niciun eveniment neprevăzut, altele decât cele izvorâte din propriile lor simţuri exasperate sau refulate, n-au venit să tulbure misterul practicilor lor solitare, schimbate, pe nesimţite, în obicinuinţă. Nelu, cu fierbinţeala sângelui oarecum potolită, îşi păstra mintea limpede pentru surprinz aţo ar ele frumuseţi ale ştiinţei şi ale artei pe care începea să le descopere. Tănase, după o lungă vacanţă de odihnă, studia cu râvnă şi spor. Profesorii îşi urmau regulat cursurile. Domnul Ţibă îşi vedea, tot acru, dar resemnat, de lecţii. Domnişqara Roger îşi ridică din ce în ce mai des nasul ascuţit spre cerul intangibil, care, singur, o mai consola de dezamăgirile existenţei. Viaţa continua pentru toţi, pentru cei mari ca şi pentru cei mici, în tihnă ştearsă, mohorâtă, dar binefăcătoare prin siguranţa ei, a mediocrităţii traiului zilnic.

Atunci, însă, pe neaşteptate, sub înfăţişarea burlescă a unui nou personagiu, ridicol în aparenţă, redutabil în fond, a survenit în viaţa celor doi copii

evenimentul grav care avea să modifice radical raporturile dintre dânşii şi, poate, însuşi viitorul lor.

Vechea bucătăreasă, pentru motive comune tuturor gospodăriilor, fusese concediată. Colonelul, sătul de lături, cum spunea el, şi vrând să mănânce şi el ca lumea măcar de sfintele sărbători, după laborioase investigaţii şi serioase recomandaţii, tocmise o alta. Noua bucătăreasă s-a prezentat la post cu vreo două săptămâni înainte de Naşterea Domnului. O chema Safta sau, mai exact, madam Safta, aşa cum din prima zi, cu unanim respect pentru formele ei impozante, i-au spus servitorii.

Madam Safta era o femeie de cincizeci de ani bătuţi pe muchie, grasă că de-abia intra pe uşă, dar – din pricina grăsimii care-i rotunjea obrajii, a cărnurilor care îi umflau braţele ca jamboanele, ţâţele ca cimpoaiele şi pulpele ca două butii – părând mai tânără cel puţin cu câteva primăveri. Avea privirea imperioasă, gesturile hotar iţe şi energice, un neg cu păr în bărbie, deasupra guşii, şi două rânduri de mustăţi bărbăteşti deasupra buzelor. Slufeteşte şi trupeşte era făcută sădomine. Era croită din ştofa dictatorilor.

Din prima zi a pus ordine şi disciplină nu numai în bucătărie, dar şi în toate încăperile, coridoarele şi chichineţile subsolului. Privirea ei ageră mergea până în inima lucrurilor şi descoperea repede cauza iniţială a tuturor relelor. Vedea dintr-o aruncătură de ochi ceea ce nu vedea nimeni: praful de-un deget pe poliţele de sus; gunoiul uitat sub scară; murdăria de muşte pe bliduri sau fereşti; cuiburile de ploşniţe mai pretutindeni în scândurile de la paturi, în cercevelele de la fereşti, în ramele cărţilor poştale ilustrate, bătute în cuie de-a lungul, de-a latul, cruciş şi curmeziş, în chip de floare, de inimă sau de alte figuri geometrice, mai în toţi pereţii, până şi în chenarele icoanelor.

Măturoiul cel mare şi-a făcut apariţia. Apa clotiotea în cazane. Cu poalele sumese, cu mânecile suflecate, jupânesele scuturau, frecau, opăreau zidurile şi podelele. Madam Safta n-avea nevoie să poruncească sau să ridice glasul! Era de-ajuns să-şi înfigă bine pumnii în şolduri. Opoziţia amuţea. Treaba mergea strună. Fiindcă şi răsplata era mare. Neam din neamul lor, slugile casei boiereşti nu trăiseră cum au trăit în zilele „lui” madam Safta. Cafea cu lapte

dimineaţa. Bucate din belşug la prânz. Gustare pe la toacă. Ospăţ în toată regulă după ce se culcau stăpânii. Ea singură, madam Safta, mânca cât zece. Nu-i tihnea însă mâncarea dacă vedea pe alţii lihniţi de foame în jurul ei. Oamenii i se păreau numai cu oasele şi pielea pe dânşii. Când se uita la Tănase, îi plângea de milă. Din ţâr nu-l mai scotea. Îl silea să ia de câte trei ori din acelaşi fel. Îl îndopa bu ciorbe şi sarmale. Îi rezerva şi alte bunătăţi.

În odaia ei avea un dulap plin cu resturi de plăcinte, cu borcane de dulceaţă, de şerbeturi, de compoturi, cu gărăfi pe jumătate golite, cu zaharicale şi conserve de tot felul. În cursul zilei se abătea adeseori pe la dulap. Atunci mesteca singură. Noaptea, însă, împărtăşea bucuros şi cu alţii. Comunicativă din fire şi suferind de insomnie, îi plăcea să stea la taifas, dacă s-ar fi putut, cu cafeluţa dinainte şi aprinzând ţigară de la ţigară, până la ziuă. La lumina chioară a lămpii de gaz, în nori groşi de fum să-i tai cu cuţitul, în mirosuri amestecate de ceapă prăjită, de unt topit, de oţet aromatic, de vanilie, de scorţişoară şi de alte condimente culinare, ea plutea, asemenea unei zeităţi binefăcătoare, printre maldăre

de perne şi ţâţe revărsate, în mijlocul patului. Rândaşi şi jupânese, pe rând ca la moară, se înfruntau din bunurile ei. Într-o zi a căzut norocul şi pe Tănase.

Era într-a doua zi de Crăciun. Precum e datina creştinească, stăpânii benchetuiau în vecini, iar slugile erau învoite în târg sau „sforăiau pe sub mese, ghiftuite de mâncare şi de băutură. Singură madam Safta era trează în toată pustietatea casei. Ea şi Tănase. După ce l-a îndopat cu bunătăţi, i-a dat să guste din şipuri cu forme ciudate, din sticle cu conţinut şi etichete multicolore. Picăturile roşii, galbene, verzi, violete îi ardeau gura şi-d aprindeau mintea. Sub înrâurirea licorilor colorate, începea să vază lumea în roz şi viaţa în albastru. Odaia sordidă i se părea frumoasă ca-n basme, iar madam Safta, ca pâinea caldă. Prinsese şi mâncărime de limbă. Trăncănea de câte-n lună şi-n soare.

— Ştii că ai haz, ţarule! se minuna bucătăreasa. Cine te-a învăţat să vorbeşti aşa, ca din carte?

— Nimeni!… Eu singur!… se lăuda trufaş Tănase.

— Minţi, ţarule!… Asta s-o spui mutului!… Pe miile nu mă legi la gard, aşa, cu una, cu două.

— Zău, işadarn Safta.

— Te mai şi juri încă!... Ia seama!... O să-ţi taie popa limba.

— Să mi-o taie dacă mint.

— Da, câţi ani ai, piciule?

— Cincisprezece!... Merg pe cincisprezece!”

— Nu se poate!... Iarăşi minţi!... Minţi de la obraz... Ia fă-te mai încoa5... Pe mine nu mă încânţi cu migdale amare... O să-ţi spun eu acuşi câţi ani ai!

Tănase încercă să se ridice ţanţoş în picioare. Podelele se clătinau sub dânsul. Pereţii se apropiau şi se depărtau. Căzu mai mult decât se lăsă pe marginea patului, cu capul răsturnat pe umărul bucătăresei. Madam Safta îl scruta atent cu privirea, îi trecea buricul degetului, ca Vârful unui caltaboş, pe deasupra buzelor.

— Aşa el... mărturisi ea uimită. Ţi-a dat puful, ţarule... Te pomeneşti că-i fi având păr şi pe piept!

— Mai ştii!... Şi de ce nu?... râdea Tănase.

— Ia să vedem...

Sub degetele ei groase, dar repezi şi abile, care îi dezbugheau nasturii jiletcii, îi desfăcu cămaşa, îi pipăiau pielea ca şi cum ar fi întins în pripă foi diafane de plăbintă, Tănase, gâdilat, râdea şi se zvârcolea,

răsturnat pe spate. Madam Saftă nu mai isprăvea să se mire

— Uite un fir… Şi altul… O să fii păros ca un ţap, ţarule!, Om, nu glumă!… O să bagi fetele în draci… Haz ar avea să-ţi fi dat tuleiele şi-acolo!…

— Ba bine că nu!… Afirmă orgolios Tănase, gâlgâindu-şi râsul.

Ca să se convingă, madam Safta îşi strecură braţul/ ca un enorm şarpe boa, de-a lungul cămeşii, pe sub cureaua pantalonilor…

XX

Ca altă dată lui Nelu, îi era rândul lui Tănase acum să-i fie scârbă şi greaţă. De câte ori se trezea dimineaţa în aşternutul soios şi cleios ca o cârpă de bucătărie, şi-ar fi borât şi maţele dintr-însul. O zbughea pe uşă ca piatra scăpată din praştie. Cu aceeaşi viteză, însă, revenea în fiecare scară. Nu fiindcă madam Safta ar fi avut cine ştie ce farmece ascunse sau fiindcă ar fi cunoscut taine inedite în arta milenară a amorului, ci, natural şi simplu, fiindcă la vârsta ei, cu experienţa ei, ştia să preţuiască şi să răsplătească darul tinereţii. Căptuşită cu aur să fi fost, n-ar fi deschis mai larg băierile pungii. Tot ce visa

Tănase pe băncile şcolii, în ceasurile anoste şi interminabile ale zilei, găsea noaptea, fără eforturi, fără bătaie de cap, între mamelele ei lăptoase. Bani de tutun. Bani de tramvai. Bani de cinema. Bani de aruncat pe gârlă şi pe fereşti, după pofta schimbătoare a inimii, după toane şi inspiraţie. De la Nelu ciupise el, când şi când, ba câţiva gologani, ba şi câte-o piesă de cinci lei. Dar trebuia să ceară, să se căciulească. Uneori şi umilinţele astea erau de prisos. Nelu n-avea de unde. Madam Safta avea. Din piatră seacă, adică de la coşniţă şi de la măruntele, dar nenumăratele învârteli ale meşteşugului, scotea bani pentru dânsul. Îi dădea fără să ceară. Îl îndemna ea însăşi să cheltuiască. Îi descoperea nevoi, îi inspira trebuinţe la care Tănase, singur, nu s-ar fi gândit, poate, niciodată. Cu miile de necesităţi ale existenţei, născocite zilnic şi uşor de satisfăcut, îl lega astfel mai solid de dânsa decât dacă l-ar fi prins în laţurile efemere ale amorului. Ceasornicul cu lanţ de argint de la brâul lui Vasilescu, briceagul lui Constantinescu Amedeu, cu plăsele de fildeş, cu cinci lame şi cu foarfeci de tăiat unghiile, ghiozdanul de piele al lui Stănescu Tancred, condeiul care scria singur al

tâmpitului şi înfumuratului cela de Ionescu-Bârloagă, toate obiectele inutile şi strălucitoare care, de când lumea, au răscolit poftele oamenilor, fie ei bărbaţi în toată firea, capete seci de muieri sau suflete zvăpăiate de copii, şi pe care Tănase le văzuse la alţii, le jinduise –, le crezuse până atunci partea celor născuţi în zodia porcului, vedea acum, cu surpriză, că pot fi şi ale lui numai după câteva nopţi de muncă, nu tocmai plăcută, desigur, dar în definitiv, nici mai plicticoase, nici mai respingătoare decât atâtea altele. Când Stan purta pe braţe, de pildă, de-a lungul coridoarelor, ca un potir ţucalul domnului colonel, Tănase găsea că între îndeletnicirile lui tatu-său, exercitate la lumina zilei, şi propriile lui îndeletniciri nocturne, deosebirile, dacă erau, erau „cu toatele în favoarea lui. Era şi mai bine plătit. Avea şi mai puţină treabă. Şi nimeni nu-i cunoştea izvoarele prosperităţii. Asemenea milionarilor, care inspiră obştească stimă fiindcă norodul bănuieşte arareori cât de spurcată e originea mai tuturor averilor, putea şi el să spere că încet-încet o să crească în văzul şi respectul lumii.

De fapt creştea repede. În câteva luni numai, de la Bobotează, când s-a întors la şcoală cu ceasornic şi

lanţ de argint în buzunarul jiletcii, şi până în sărbătorile Paştelui, când a tratat din punga lui mai toată clasa la cofetăria din piaţa lui Matache Măcelarul, a făcut salturi prodigioase. Ceea ce nu izbutise în ani de muncă, cu premii peste premii, obţinea acum dintr-odată, cu cuţitaşe, cu genţi de piele, cu creioane de metal, la masa cofetăriilor sau în grupurile compacte din preajma alviţarilor. Ionescu-Bârloagă, călcându-şi pe inimă şi pe ifose, i-a cerut să facă schimb cu tocul lui. Constantinescu Amedeu nu-l mai scotea din „dragă Tănase”. Iar într-o zi, fiind mai grăbit şi având nevoie urgentă de câţiva gologani cu împrumut, i-a spus, scurtându-i numele: „Dragă Tase”. Feciorul lui Stan a avut, auzindu-şi numele mutilat, ca un fel de revelaţie: „Ăsta el” şi-a spus el. Şi repetă de-a lungul drumului: „Tase… Tase!… sună mai bine, orişicum, decât Tănase… Tase… Tase Bojoc”.

Era mulţumit şi nu prea. Simţea el că-i lipseşte ceva, că ar fi de adăugat ceva, dar neştiind ce anume, s-a resemnat să-şi iscălească de-aci înainte bileţelele, strecurate în clasă pe sub bănci, scurt şi amical *Tase.* Înainte de sfârşitul anului şcolar, toată clasa, tot liceul nu-i mai spuneau decât pe noul lui nume. Tase în sus,

Tase în jos. Tase pe ici. Tase pe dincolo. Tănase era definitiv uitat. Singur Nelu se încăpăţâna să-i rostească numele, cum apucase, pe de-a-ntregul. Dar pe Nelu îl vedea din ce în ce mai rar.

Deprins cu mângâierile lui madam Safta, cocoloşit, îndestulat şi supt de dânsa, nu-l mai atrăgeau practicile rudimentare, fără variaţie şi fără folos, din iatacul boieresc. Rărea întâlnirile. Îşi croia drumul aparte. Se simţea în stare să zboare pe propriile lui aripi. Când şi când doar, dintr-un exces de prudenţă sau impus de nevoi, după ce-i lăsa. Vreme destulă lui Nelu să-şi rotunjească economiile, îi acorda momente scurte de bucurie, tot mai pasive, tot mai triste. Nelu ajunsese şi el să nu le mai dorească, îşi căta consolaţi! aiurea; şi începea să le găsească, cu uimită încântare, cu o beatitudine aproape tot aşa de istovitoare ca şi voluptatea fizică, în cărţile poeţilor. Descoperise în acelaşi timp pe romantici, pe naturalişti, pe simbolişti, pe Faust, pe *Candide* şi pe ruşi. Îi citea de-a valma, îi adoră deopotrivă. N-avea încă eclectismul vârstei sau al snobismului. Trecea de la Voltaire la d’Annunzio, de la Byron la Dostoievski, de la Ibsen la Mallarmé. Trecea cu aceeaşi uşurinţă de

la o stare sufletească la alta. Reuşea să îmbrăţişeze aproape simultan şi să împace în acelaşi sentiment de divină adoraţie concepţiile cele mai opuse, toate contrastele, toate exagerările, toate divagaţiile din lumea poeţilor, lumea aceea etern grandioasă şi puerilă, ordonată că mecanismul orologiilor cu grote şi figuri din clopotniţele catedralelor gotice, simplă şi complicată, reală şi himerica, vecinic absurdă şi totuşi fermecătoare. Cu aceiaşi ochi cu care golea până la drojdie cupa amară a dezamăgirilor din paginile lui Leopardi, privea cerul transparent ca o lacrimă înduioşată şi ironică din versurile lui Heine, zâmbea cu rictus satanic în tovărăşia lui Baudelaire, vedea galere şi trireme vâslind tăcute pe ape imobile, în ritmurile dezabuzate, şi obosite ale ultimilor decadenţi, râdea blând cu Shelley, aiura cu Verlaine.

Când, pe aleile grădinii, recita mintal, abia mişcându-şi buzele: „Bazser *la roşe tremiere au jar din des caresses*”… lumea se deschidea într-adevăr pentru dânsul ca o imensă rază triumfătoare şi simţea trecând prin aer dâre epuizante de sărutări. Visa o dragoste imposibilă şi îmbrăţişări imateriale. Confunda lumea strălucitoare a poeziei cu proza

penibilă a vieţii. Nu vedea deosebirile. Nu-i vedea acesteia din urmă nici abjecţiile, nici trivialul. Călca pe pământ, şi bulgării pământului, şi caldarâmul dur, şi sufletele aspre se aşterneau lin sub paşii lui, ca un covor de mătase.

— Tare mă tem, Mălino, că copilul nostru umblă cu capu-n nori, dacă nu cumva şi-o fi scrântit capul de-atâta învăţătură!... Îşi dădea cu părerea bravul colonel Hotnog, îngrijorat şi alarmat de apucăturile copilului.

Îl surprinsese, într-o seară, în odaia lui de lucru. Nelu îşi adunase acolo, în câteva rafturi, cărţile citite şi răscitite. Le dezmierda cu privirea. Le mângâia cu degete pasionate, aproape senzuale. I se părea că măcar o părticică din viaţa scriitorilor, din sufletul poeţilor palpita într-însele. Adesea ar fi vrut să le poată spune şi el ceva, să le vorbească, să le exprime, să le arate printr-un semn, printr-o ofrandă pioasă, chiar dacă ar fi fost pur convenţională sau de-a dreptul ridicolă, imensa gratitudine care-i umplea inima.

Într-o zi a găsit.

Domnişoara Roger avea pe măsuţa ei de noapte un vas plin de boabe de smirnă şi tămâie. Se servea de

ele pentru respectabilele ei practici religioase. Nelu a luat câteva grăunţe. Sacrilej fără să-şi dea seama de-a ars în odaia lui de lucru, în faţa bibliotecii, ca dinaintea unui altar. Din cădelniţa improvizată, fumul albastru se ridica în rotocoale diafane şi parfumate. Învăluia volumele. Le căptuşea cu azur. Cinicii şi scepticii, ateii şi poeţii blestemaţi, Voltaire şi Rimbaud pluteau, asemenea Tatălui nostru ceresc, în nori groşi de miresme. Nelu îi tămâia dimineaţa, peste zi şi seara, de câte ori îşi simţea sufletul debordând de-o amploare, de-o plenitudine a vieţii cu neputinţă de conţinut. Impulsia era naivă. Gestul copilăresc. Ar fi fost pe de-a-ntregul grotesc sau scandalos dacă intenţiile nu i-ar fi fost pure şi inima curată.

Colonelul n-avea, însă, de unde să i le cunoască. Surprinzându-şi nepotul în atitudinea preotului care oficiază în biserică, şi-a făcut cruce cu amândouă mâinile şi s-a furişat îngrozit, pe uşă

— Copilul nostru şi-a pierdut minţile!... repetă el Mălinei. A căpiat! O să ia câmpii! Cărţile i-au sucit capul!

Înjura în gând de smirnă, de tămâie, de toate ustensilele şi odoarele bisericii; şcoala, învăţătura,

cărţile, dăscălimea. Regretă amar, în faţa soră-sii, că nu-l băgase de mic în şcoala militară. Instrucţia cazonă i-ar fi scos gărgăunii din cap. Miliţia i-ar fi venit de hac…

Tănase, el, încaltea, n-a fugit. Când şi-a surprins prietenul cu cădelniţa în mână, a uitat că venise să-i ceară câţivi lei cu împrumut şi, ţinându-se de burtă, abia putea şi e lame printre hohote de râs:

— Popă!… Te-ai făcut popă, Nelule î»

— De ce râzi?… Ce găseşti de râs? îl întreba Nelu mân:) s şi totuşi intimidat şi ruşinat ca şi cum ar fi fost surprins făcând o faptă de ocară.

— Mai întrebi încă!… Nu te vezi?

— Ce să văd?

În faţa cărţilor!… Cu cădelniţă în mână… Parcă ai fi u: ţârcovnic! Uită-te în oglindă! Nu-ţi lipseşte decât poate. Pul!… Să tămâiezi tu nişte cărţi!…

— Nu tămâiam cărţile.

— Ce atunci?

— Îmi place mirosul de smirnă. Tămâiam pentru mine.

Minţea. Îi părea rău că trebuie să mintă. Ar fi vrut să-şâdestăinuiască cuiva, măcar şi lui Tănase,

ceea ce avea pe suflet, ceea ce-i umplea inima, ca un potir, în serile lung de singurătate, când stelele, una câte una, se aprind pe Qr, când versuri uitate revin şi ne cântă în minte, când sub. Mensitatea spaţiului, copleşit de frumuseţea şi de vrenelnicia lucrurilor, simţim în noi înşine nevoia să ne îndom genunchii, să credem, să sperăm, chiar dacă speranţele ar fi amăgitoare, iar credinţa, slăbiciune sau rătăcirea: minţii. Cum să-i spuie, însă? De unde să înceapă? Curr să-l înţeleagă, când nici el însuşi nu se mai înţelegea? încercă, evaziv:

— Şi chiar dacă aş fi tămâiat cărţile!… Ce vezi tu caraghios în asta? Când ai şti tu. Tănase…

— Ţi-am spus să nu-mi mai spui Tănase… Spune-mi şi tu Tase, ca toată lumea…

— Bine, Tase… Când ai şti tu, Tase, câte frumuseţi… câte minuni…

Qlta cuvinte rare, profunde, emoţionante. Le căta zadarnic. Din tainicele comori ale simţirii cine-a putut vreodată să extragă măcar a mia parte! Şi câţi dintre cei care se liiptă cu fraza se pot lăuda că n-au simţit, până şi în elipse cele mai fervente de inspiraţie, inanitatea cuvintelor! Tănase, sau Tase, aştepta ca pe

ghimpi

— Ei, spune odată!... N-o fi aşa de greu de spus dacă-i aşa de frumos... Ce naiba ai mai găsit în hârţoagele astea?

— Da, Tase... Am găsit... Ascultă!...

Noaptea îi învăluia. Fereastră era întredeschisă. Perdelele tremurau uşor. Respiraţia vastă a pământului agita draperiile şi sufletul lui Nelu. Glasul îi tremura şi el. Vibra cald în noapte. Renunţase la propriile lui cuvinte. Renunţase să le mai caute. Spunea din Arghezi:

„De tot ce nu cunosc mi-e dor, şi dorul tremură în mine..."

Tase sau Tănase asculta interlocat. Se temea că Nelu vrea să-şi bată joc de dânsul. Se silea să înţeleagă, să simtă. Şi-l pufnea râsul. Ce dor ascuns avea Nelu? De ce-i tremura dorul? Ce-avea dorul lui de-a face cu cărţile şi cu tămâia? Asta era tot ce găsise el în cărţi? Pentru asta făcea atâtea nazuri şi-şi luă ifose de nesuferit? Pentru câteva cuvinte goale, care nici măcar nu sunau din coadă? Apoi, dacă era vorba de versuri, ştia şi el vreo două. Şi le reaminti, strâmbându-se de râs. Le declamă cu emfază, silindu-

se să imite accentele pasionate ale lui Nelu

„Foaie verde trei sarmale, Mooor!... de dorul dumitale..."

Declama, urla, râdea cu hohote. Se tăvălea pe pat de râs. Printre sughiţuri, ca de plâns, zvârcolindu-se în aşternut, îi găsi mâna. Se agăţă de dânsa:

— Zău, Nelule... spune-mi şi mie de ce ţi-e dor.

— Lasă-mă, Tănase!

— Tase, Nelule.

— Lasă-mă, Tase!

— Nu te las! Trebuie să-mi spui!

— Ce vrei să-ţi spun!

— De ce ţi-e dor?

— Nu ştiu!... lasă-mă... nu mai mi-e dor de nimic Oricum.

— De nimic?... De nimic?... Uită-te în ochii mei.

Îi căta privirea. Nu mai râdea. Se potolise. Calculă. Nelu şi uita îndărătnic în altă parte. El îi repetă întrebarea:

— De nimic?... Spui drept că de nimic?...

— Lasă-mă...

— Bine!... Să ţii minte!... O să mă ţii minte... Una la mână.

XXI

Înstrăinaţi sufleteşte unul de altul, despărţiţi şi trupeşte, adolescenţii se vedeau totuşi din când în când, din obişnuinţă sau prin ftirţa împrejurărilor, deşi nu mai aveau nimic să-şi spuie şi nicio dorinţă să-şi împărtăşească. Ca oamenii care trăiesc fără voia lor pe aceeaşi uliţă sau în aceeaşi casă, se întâlneau, se salutau, îşi vorbeau de lucruri indiferente şi aflau mai curând prin alţii de ce fac sau pun la cale, fără prea mare interes însă, fără resentimente, dar şi fără simpatie. Nelu ştia astfel că Tănase ducea o viaţă zvânturată, că adeseori nopţile nu dormea acasă şi că fusese văzut, de câteva ori, în tovărăşii echivoce. Colonelul înjura şi ameninţa:

— O să-l dau afară!... Ne necinsteşte casa!... O să-i dau pe toţi afară... şi pe el, şi pe lipitoarea ceea de mă-sa, şi pe dobitocul de Stan!

Nelu le lua partea. Îi apăra mai mult de formă. Ştia el că unchiu-său, de l-ai fi tăiat bucăţele, nu s-ar fi putut lipsi de serviciile „dobitocului”. Pe cine ar mai fi putut el să stâlcească în bătăi? Asupra cui să-şi mai reverse focul şi mânia? Zâmbea îngăduitor de

slăbiciunile colonelului şi de isprăvile lui Tănase. La urma urmei, ce-aveau cu dânsul? De bine, de rău, îşi vedea de carte; târâş-grăpiş, îşi dădea examenele; Dacă o avea norocul să se suprime a opta, cum era vorba şi cum era foarte probabil – fiindcă la fiecare schimbare de guvern, mărea reformă a învăţământului nostru secundar, atunci că şi astăzi, începea şi se termina cu adaosul sau cu suprimarea unei clase – Tănase o să-şi poată lua în toamnă bacalaureatul. Tănase, bacalaureat! Tănase, student! Ce puteau să pretindă mai mult de la feciorul lui Stan? Şi cine ştie ce-i rezerva şi lui viitorul?

Mai curând decât şi-ar fi putut imagina el însuşi şi spre marea surpriză şi confuzie a bravului colonel, evenimentele s-au însărcinat să dea dreptate lui Nelu.

Era în epoca aceea cam spre sfârşitul războiului balcanic. Ţara era agitată. Cafenelele clocoteau. Guvernul se clătina. Opinia publică descinsese în stradă… Steaguri tricolore şi pancarte întinse de la un trotuar la altul purtau, deasupra valurilor furtunoase ale mulţimii, inscripţii eroice:

„Vrem război!… Moarte trădătorilor!… Jos guvernul!…”

Colonelul Hotnog era mai agitat, el singur, decât tot restul ţării. Nu-şi mai găsea astâmpăr. Plecă de zece ori pe zi în târg după ştiri şi se întorcea acasă zdrobit de deprimare sufletească sau turbat de exasperare. Pe câţi văzuse, cu câţi vorbise, la club ori la „Capşa” deputaţi, senatori, prefecţi, comandanţide trupe, dipipmaţi, miniştri – toţi bâţâiau din capete, toţi ridicau din umeri, doreau războiul, voiau războiul, dar niciunul nu îndrăznea să-l ceară sau să-l impună. Vodă nu voia. E) e frică neamţului de pe tron, sfetnicii Coroanei tremurau ca piftia. Discutau, la Londra, se tocmeau la Viena, precupeţeau drepturile noastre sacre şi imprescriptibile mai rău decât chivuţele în gura pieţei. Pălăvrăgeau în loc să scoată sabia. Trăncăneau, în loc să treacă Dunărea. N-aveau inimă. N-aveau un pic de demnitate naţională. N-aveau o picătură de sânge românesc în vine. N-aveau…

Ca să nu spuie ce n-aveau, pe şleau, în faţa Mălinei, colonelul izbea cu pumnul în masă, de săreau în aer cuţitele şi paharele. Era îngrozit de laşitatea politicienilor. Vedea cu ochii cum ne ducem de râpă. Zilele treceau. Momentele prielnice, cu care statele, ca şi oamenii, nu se întâlneau de două ori în viaţă,

treceau şi ele. Grecii ne-o luau înainte. Sârbii ne lăsau în urmă. Râdea de noi, Europa. Râdeau şi curcile. O să ajungem de râsul şi batjocura lumii. Până şi bulgarii începeau să ne ia peste picior. La gândul că zarzavagiii de peste Dunăre o să-şi poată bate joc de noi în voie, colonelul se oţerea şi musteţile în furculiţă i se umflau, i se resfirau că penele curcanului. Exasperarea îi era cu atât mai mare cu cât operaţia i se părea mai sigură, pleaşca mai excepţională. Desenă pe faţa de masă, cu scobitori, cursul Dunării. Îndrepta cuţite, linguriţe, pahare, tunuri, corpuri de armată spre şiragul de scobitori. Explica Mălinei, domnişoarei Roger, lui Nelu, lui Tănase, oricui era silit sau avea vreme să-l asculte:

— Urmăriţi-mă cu atenţie!... Pe-aici trecem!... În flancul stâng avem marea. În flancul drept avem pe sârbi. Suntem apăraţi din toate părţile. Nicio primejdie. Nici capul nu ne doare. Trecem Dunărea fluierând. În două zile de marş forţat suntem la Sofia. Intrăm în inima bulgarilor ca în caşcaval. Îi facem marţ. Praf şi pulbere s-alege dintr-înşii. Numai să vrem! Colonelul oftă din băierile inimii: Asta e, însă că nu vrem. Ne tocmim. Ne codim. Ne scărpinam la

ceafă. Ne întrebăm ce-o să facă Austria?... Ce-o să zică Europa?... Austria?!... Europa!?... Pe Europa şi pe Austria mă...

Ca să nu spuie în gura mare, în faţa Mălinei şi a domnişoarei Roger, ce-ar fi făcut el pe Europa şi pe Austria, îşi muşca limba şi-şi ridică braţele neputincioase în tavan. Ca să-şi răcorească năduful, îşi lua pe Mălina şi pe Nelu cu dânsul şi, în străvechea şi încăpătoarea caleaşcă a familiei, legănat pe arcurile ei moi, ca într-o corabie pe valuri, se ducea la Şosea. Era sătul de politică. Îi era lehamite de politicieni. Se înăbuşea la club. Voia să respire. Visa aer curat.

La Şosea, însă, între cele două rânduri de tei pleoştiţi, arşi de secetă, năpârliţi de Vânturi, în coada automobilelor care stârneau nori de colb în urma lor, aerul nu era mai respirabil şi nici atmosfera mai senină. Tăn soare trist, umflat ca o bubă coaptă, roş ca o rană îndoielnică, scăpăta îndărătul hipodromului. Scheletele rarilor copaci, strâmbi şi negri ca măselele găunoase în gura bătrânilor, se profilau lamentabil pe cerul mohorât. Bărăganul, pe atunci aproape ca şi astăzi, începea de la porţile oraşului.

Plictisit, stenahorisit, colonelul dădea ordin

vizitiului să întoarcă spre casă. Calea Victoriei era cel puţin stropită. La umbra zidurilor mucede, nu te sufoca zăduful, nu te îneca praful.

Astfel, într-o după-amiază, pe la asfinţitul soarelui, se întorceau agale, în trapul obosit al căilor, dinspre capul Podului. Trăsurile se ţineau lanţ. Pe asfaltul ud roţile huruiau înăbuşit. Pietonii erau rari. Strada părea moartă. Din când în când şiragul de trăsuri se oprea, pornea din loc, se oprea iarăşi. În dreptul Ministerului de Finanţe, după câteva opinteli zadarnice, a înţepenit definitiv. Caii băteau nerăbdători caldarâmul. Maşinile sforăiau. Nervos, colonelul s-a ridicat în picioare, în spatele vizitiului. Cât putea să cuprindă cu ochii, nu vedea decât coşuri de trăsuri. Un vuiet surd, neîntrerupt, venea dinspre centrul oraşului. Zărind un vardist, l-a apostrofat furios:

— Ce este, mă! Ce mă-ta faci acolo de nu ne faci loc să trecem?

Smirna, cu palmă la cozorocul chipiului, vardistul, care-l cunoştea, cum îl cunoşteau toţi vardiştii Capitalei, i-a răspuns milităreşte

— E manifestaţie… s trăiţi, domnule colonel!

— Ei şi?!... dacă e manifestaţie?!... Tu ce paşti? N-o să m-apuce noaptea în stradă fiindcă e manifestaţie. Hai! Ce mai aştepţi? Mişcă-te! Ia caii de dârlogi şi fă-ne loc!

Vardistul n-a aşteptat să-i poruncească de două ori. Şi-a înfipt pumnul lui solid în căpestrele cailor. Smucind zdravăn de ele, a izbutit să-i scoată din rând şi să-i ducă, printre proteste viguroase şi recriminări acerbe, cu ciocniri şi izbituri nenumărate, până în dreptul Ateneului. Vuietul creştea în vremea asta. De la „Nestor”, cât vedeai cu ochii, cum au mărturisit sincer ziarele de a doua zi, Piaţa Palatului era o mare de capete, din care se ridicau, asemenea talazurilor tumultuoase ale oceanului, steaguri, pălării, bastoane, pancarte, umbrele, şuierături stridente, clamori entuziaste. Un cordon subţire de jandarmi, întinzându-se şi îndoindu-se ca un gumilastic după cum îl împingeau din spate oiştile trăsurilor sau îi sufla în faţă elanul mulţimii, încerca să bareze drumul. Câţiva ofiţeri, amabili, surâzători, executând probabil un consemn tot aşa de elastic ca şi cordonul de jandarmi, afirmau totuşi imperativ:

— Nimeni nu trece!

— Ei, asta el... O să mă opriţi voi, mucoşilor, să trec dacă vreau?... Aş vrea s-o văd şi pe asta? tună colonelul.

De fapt, însă, impresionat de proporţiile manifestaţiei, nu prea ţinea nici el din cale-afară să treacă. Parlamenta mai mult. Din principiu.

— Eu sunt colonelul Hotnog!...

— Am onoarea să vă cunosc, s trăiţi, domnule colonel... i-a răspuns primul ofiţer, un locotenent, lipindu-şi disciplinat şi elegant călcâiele.

— Atunci?... Dacă mă cunoşti!... Cred, domnule loco „tenent, că ordinul nu e pentru mine...

— Natural! Ţ Bineînţeles... Ordinul, fireşte, nu e pentru dumneavoastră... Dar doamna?

— Doamna?... Ei şi? Ce-are a face doamna?

— Vă luaţi dumneavoastră răspunderea... domnule colonel?

— Răspunderea?... Hm!... Adică cum?

Tulburat, îşi îndrepta musteţile căzute de emoţie. Se uită la soră-sa. Mălina era mai mult moartă decât vie. Se uită la Nelu. Copilul era palid şi străveziu ca foaia de ţiplă. De el uitase. Uitase de propriul lui curaj. Nu se mai gândea decât la dânşii. De hatârul lor

se pregătea tocmai să cedeze stăruinţelor tânărului locotenent, să renunţe la drepturile Lui cetăţeneşti, când, deodată, dindărătul cordonului de jaridarmi, se ridică un glas ascuţit, strangulat, dar răsunătoare că şuieratul unei locomotive:

— Trăiască colonelul Spiridon Hotnog!

Colonelul s-a simţit lac de sudoare la subţiori. Sângele i se opri la inimă. Fără să aibă timp să mai cugete, să ia o hotărâre, ca într-o scăpărare de fulger, a văzut cum mulţimea, atrasă de ţipătul strident se repezea, buluc, într-o singură direcţie. Într-o învălmăşeală de nedescris, printre urlete, gemete, vociferări, strigăte, urale din ce în ce mai frenetice: „Trăiască eroii neamului!... Trăiască colonelul lâotnog!...”, valurile ei impetuoase s-au izbit de cordonul jandarmilor. Jandarmii, în momentul acela, îşi căutau locotenentul. Unul a scăpat puşca din mâini. Altul a alunecat şi-a căzut pe spat e. Prin zidul spart de baionete, aseânencă, puhoaielor umflate de ploi, când când zăgazurile şubreda, norodul se irevărsa de pretutindeni. Liceeni, studenţi, pensionari, simpli şi pâcinici mahalagii, beţi de entuziasm patriotic, năvăleau potop, înconjurând vechea caleaşcă.

Făcându-şi vânt din fruntea manifestanţilor, un lâeeeali sări pe scata trăsurii. Era Tănase! Cu şapca în vârtit, ţipa cât îl ţinea gura:

— Trăiască eroii neamului!... Trăiască colonelul Hotnog!... Fraţilor!... Viteazul colonel Hotnog, la şapşapte, a luptat la Plevna! a trecut Dunărea!... Ştie, pe unde se trece!... Cunoaşte calea!... Fraţilor!... să ne-o arate şi nouă!

— Să ne-o arate!... Să ne-o arate!... repeta frenetic poporul. Mergem după dânsul!... Trăiască colonelul Hotnog!... Noi îl ducem!... Înainte!... Ura!... Deshămaţi caii!...

În mai puţin timp decât e nevoie pentru consemnarea pe reci pagini de hârtie artiomentului acestuia vibrant şi memorabil din istoria neamului, caii au fost deshămaţi, studenţimea română înhămată în locul lor, bătrâna caleaşcă urnită din loc, luată pe sus, purtată pe aripile avântului naţional până în mijlocul pieţei. Piaţa întreagă urla, delira:

— Trăiască colonelul Hotnog!... Să vorbească colonelul lâotnog!... S-auzim!... S-auzim!...

Sprijinit pe Tănase, urcat de Tănase, care-l ţitică de subţiori, colonelul se instalase pa capra trăsurii.

Picioăr ele lui crăcănate, proiectate pe zidurile Fundaţiei „Carol”, păreau făgăduiala arcut-ilor de triuitif viitoare. CU un pumn ridiqat spre cer, cu celălalt bătându-se în piept, colonelul se adresă poporului:

— Fraţilor!…

— Ura!!… i-a răspuns într-un glas mulţimea.

— Fraaaţilor!!!… a repetat, mai cald, mai pasionat colonelul.

— Uraaa!… Ura!!… i-a răspuns delirant norodul.

Ar fi vrut să mai adauge ceva. Îşi simţea capul clocotind de idei. Vedea Dunărea. Auzea bubuitul tunurilor de la Plevna. Ştia acum ce trebuie să le spuie. Un cuvânt numai! Un semnal!…

Dar norodul n-asculta. Unii răguşeau strigând”. S-auzim!… s-auzim!…” Alţii urlau „Trăiască colonelul Hotnog”. Un grup de studenţi începu să cânte. Şi piaţa întreagă… cânta în cor după dânsul:

„Deşteaptă-te, române! din somnul cel de moarte în care te-adânciră barbarii de tirani, barbarii de tirani”.

Cocoţat pe capră trăsurii, crăcănel, cu-amândouă braţele ridicate în aer şi bătând involuntar tactul

muzicii, colonelul Hotnog părea, în clipa aceea supremă, unicul şi miraculosul capelmaistru al redeşteptării noastre naţionale. Soarele, apunând, îi lumina fruntea inspirată. Sudoarea îi scălda faţa. Lacrimi de sfântă, de invincibilă emoţie îi umezeau ochii. Simţea, din adâncul sufletului, ridicându-se dintr-însul o gratitudine infinită şi orgolioasă către cerul care-l făcuse român. Văzând de departe pe prefectul Poliţiei Capitalei străbătând repede gloată şi venind direct spre dânsul, pe când valurile furtunoase ale mulţimii se despicau respectuos în calea lui, a crezut, un moment, că-i aducea pe tipsie patalamaua de cetăţean de onoare al naţiunii sau mandatul de arestare. Le-ar fi primit bucuros, cu aceeaşi nobilă linişte sufletească, pe oricare din amândouă. Totul i se părea acum egal. În faţa patriei, ce puteau să mai însemne: oprobriul sau răsplata, apoteoza sau martirajul?

Prefectul, însă, nu-i aducea nici recunoştinţă, nici ameninţări. Venea în calitatea lui de om al stăpânirii, iniţiator al manifestaţiei, dar responsabil de ordinea publică. Neştiind ce braşoave spune golanilor, voia să-l potolească, întrevederea dintre ei a fost scurtă, dar

demnă de reţinut pentru posteritate. Înălţându-se până la urechea colonelului, prefectul i-a şoptit repede, jumătate pe franţuzeşte:

— *Mort colonel*... e inutil să mai insişti... Nu-i mai aprinde!... Nu mai turnă gaz peste foc!... Dă-i în aia a mă-sii... Declaraţia de război e gata!

— S-o văd! i-a replicat, incredul şi patetic, colonelul.

— Mă parole dyhonneur? mon cher!

— De-ajuns!... Te cred!... Dă-mi mâna, Costache!

Şi-au strâns viguros mâinile; s-au îmbrăţişat scurt, ostăşeşte, sub privirile, aplauzele, aclamaţiile, uralele pieţei. Aerul vibra. Caldarâmul se cutremura. Momentul era istoric.

Atunci, fără să fi dat nimeni vreun semnal... a ţâşnit, a crescut, s-a umflat, s-a revărsat, ca un muget de orgă, ca un prinos de recunoştinţă către Cel-de-Sus, ca un etern: Axe *Cesar!... că*tre Molohul căruia în curând avea să-i dăruiască tot sângele altora, himnul larg, sumbru, macabru

„Trăiască regele în pace şi onor!...

Gurile căscate urlau neîntrerupt spre cer. Steagurile se înclinau. Colonelul îşi ştergea fruntea

brobonită de sudoare, în aceeaşi seară, în ediţiile speciale ale ziarelor, şi-a citit discursul reprodus în *eoctenso*, după note stenografice, şi însoţit de poza lui, vechiul clişeu, în ţinută marţială de cavalerist, de la moartea lui Mirel Azan. Şi-a citit discursul, şi l-a recitit, fără să obosească, fără să se sature de dânsul. Îl învăţase pe de rost. Putea să-l rostească cu ochii închişi. Negru pe alb scria la gazetă:

În momentul acela îşi făcu apariţia echipagiul gloriosului veteran din Războiul Independenţei, colonelul de cavalerie Spiridon Hotnog. Mulţimea îl recunoscu la moment. Aplauze furtunoase izbucni din toate piepturile. În numele organizatorilor manifestaţiei patriotice, tânărul Tase Bojoceanu îl rugă să vorbească.

— «Fraţilor!

— Îşi începu discursul înflăcărat viteazul colonel, ridicat pe umerii cetăţenilor – fraţilor! sunt treizeci şi cinci de ani de când, sub comanda Marelui Căpitan, trecând peste valurile Dunării îngheţate, până în inima Balcanilor, am implântat stindardul României pe redutele lui Osman-paşa. Cunosc drumul, fraţilor! În treizeci şi cinci de ani nu s-a schimbat. Inimile

bulgarilor… şi au rămas şi ele neschimbate. Ce mai aşteptăm? Până când, cum spunea strămoşii noştri, romanii, vom permite să abuzeze de răbdarea noastră? Ajunge fraţilor!; Funia ne-a ajuns la os. Dunărea ne cheamă. O cunosc! Am trecut-o! După mine, fraţilor.»

Salve de aplauze, aclamări vijelioase, îndelung repetate, subliniau fiecare cuvânt, întrerupea frază cu frază, accentele sublimei peroraţii”.

Colonelul se întrerupea şi el din citit. Auzea încă o dată mugetul de valuri almulţimii. Asemenea bubuitului de tunuri de la Plevna, glasul presei îi gâdila plăcut auzul. Se minuna în sinea lui de perspicacitatea ziariştilor. Nu-şi amintea, bineînţeles, exact tot ce spusese în Piaţa Palatului. Îşi recunoştea, însă, rând după rând, slovă cu slovă în proza tipărită, gândurile lui inexprimate, toate gândurile lui, cele mai intime, cele mai patriotice.

„Cum naiba fac, dom’le, pârliţii ceia de gazetari de-ţi ghicesc gândurile?” se întrebă el, cu candidă sinceritate.

Totul îl uimea, de altfel, în peripeţiile zilei aceleia miraculoase. Viaţa lui începea să i se pară o înlănţuire

inexplicabilă de evenimente, unele mai prodigioase decât altele. În fitece lucru, în fitece amănunt al epocalelor întâmplări de peste zi vedea degetul Providenţei. Ea îl alesese. Ea îl călăuzise. Se dusese la Şosea. Putea să nu se ducă. Putea să se întoarcă mai devreme acasă sau mai târziu. Putea să se abată din drum, să se coboare la vreo prăvălie, să se oprească la club. Putea să nu se ia la colţi cu vardistul sau să nu fie recunoscut de mulţime. Dacă Tănase nu-l zărea?

Numele lui Tănase, imaginea lui Tănase i-au cam răcorit entuziasmul. Strâmbă uşor din nas. Alungă gândurile inoportune. Alunecă asupra lui. Cătă pe celălalt. Se opri la celălalt. Îi regăsi numele în gazetă. Repetă, ca să nu-l uite, ca să-i mulţumească la ocazie: „Tase… Tase Bojoceanu”.

Parcă şi numele ăsta îi spunea ceva. Parcă-l mai auzise cândva. Era sigur că-l auzise. Nu ştia, însă, nici când, nici unde. Nu izbutea să şi-l reamintească. Nu-l recunoştea.

XXII

Tânărul Tase Bojoceanu, în două luni numai de dezordine naţională şi de acea firească răsturnare a valorilor pe care războiul o târăşte totdeauna după

dânsul, a făcut câteva salturi pe treptele ierarhiilor sociale pentru care nici doi ani poate că nu i-ar fi ftist de ajtihs îţi vremuri aşezate şi normale. Scria la gazete. Reptră îgiul lxii înflăcărat asupra marelui miting din Piaţa Falăirului ţilâctiae deopotrivă direcţiei, ca şi marelui public. Sosit cel dintâi la redacţiei cu foile umede încă de cerneală, fusele adoptat cu entuziasm, mai ales fiindcă nu pretindea niciun fel de remuneraţie. Senina „cu încrederi. Scria despre orice. De vremea bună sau rea, de pace său război, de iiidde, de curse, de teatru, de arte, de ştiinţă, de politică, de literatură. Neprifcepându-se, în special, la nimic, era buh la toate. Avea nevoia secretarul dendapte, în grabă, de confirmarea unei ştiri, de câteva vingalace sau de-o coloană întreagă? În pustietatea redacţiei nil dădea decât de Tănase.

— Dragătase!... Dragă Bojocene! dă, te rog, o fugă până la Interne... Sau dă-mi câteva rânduri despre orice... despre ce vrei tu!

Tase nu ezita. Nu-şi pierdea vremea să se gândească. Avea gata, în imaginaţia lui fertilă de începător: recenzii, dări de seamă, note, impresii, interviuri. Interviurile, îndeosebi, îl scoteau din toate

încurcăturile. Nu-i cereau să-şi stoarcă creierul. Întrebări şi răspunsuri îi veneau de-a gata. Îi aduceau şi mici foloase. Actriţele îi zâmbeau graţios. Politicienii îi strângeau amical mâinile. Mâinile lor nu erau totdeauna gdale. Adesea îi lăsau în palmă câte un sutar. Până şi tiameriii mari, celebri – miniştri sau profesori universitari, sau savanţi cu renume academicse lăsau interviaţi cu vădită mulţumire. Nu se uitau la vârsta lui. Nu-i incomoda ignoranţa lui. Răspundeau grâv. Aşteptau, provocau: interjecţiile de admiraţie, exclamările de uluitoare surpriză. Cu cât erau mai sus puşi, cu atât aveau o mai nepotolită sete de adulaţie. La început, tânărul gazetar, neexperimentat, nu prea îndrăznise să-şi exagereze sentimentele. Îi era parcă teamă şi ruşine să spuie tiitiii lui de la obraz: „Domnule general tilescu, eşti mai mare decât Napoleon”... sau: „Domnule Marghiloman, uite, tocmai aşa ar fi vorbit şi Bismarck”... sau: „Domnule Take Ionescu... domnule ministru... domnule cutare... excelenţă... ce vervă ai! ce talent! ce geniu!”...

Apoi, în câteva săptămâni de contact strâns cu necesităţile administrative ale gazetei şi cu măririle

ţarii, se de finsese şi cu asta. Văniâia cu amândouă mâinile. Fecior de *popă*, Să fi fost, n-ar fi învăţat mai repede să mânuiască şi să gornăiască respectuos ciaiâelâiâfa admiraţiei ştab fâă SUKrile puternicilor zilei. Chiar dacă din Nadiere, prin creştere, prin educaţie, n-ar fi fost predispus să servească reuşi pe oricine, meşteşugul gazetăricesc i-ar fi îndoit pe nesimţite şira spinării şi l-ar fi silit, cu o dulce şi coti, stanţa presiune, să-şi moaie pana în cerneala incoloră a aprecierilor măgulitoare. Vorbea gudurându-se. Scria cum vorbea. Natural, scria mai mult cu picioarele decât cu mâinile. Dar asta nu era un neajuns. Mai curând-o calitate. Tţ România mică din vremea aceea, aproape tot atât cât şi în România mare de astăzi, scrisul, această oglindă fidelă a sufletului şi-a minţii, reflecta admirabil nivelul intelectual al clasei noastre conducătoare. Gramatica, sintaxa, legile elementare ale acordurilor dintre predicat şi subiect, dintre substantive şi articole erau călcate vitejeşte în picioare sau ţinute într-o tacită şi unanimă desconsiderare. Fiecare vorbea cum gândea, scria cum vorbea, şi toţi scriau lamentabil de prost. Excepţiile puteau fi numărate pe degetele unei

singure mâini, Erau socotite ca adevărata monstruozităţi. Simplicitatea, claritatea lor speriau lumea; iar gândurile în care îşi aveau obârşia o înfricoşau. Instinctiv, oamenii îşi căutau un reazăm, o proptea în proza celor care cugetau la fel cu dânşii. Proza lui Tănase, geniul lui Tănase nu puteau să bage în sperieţi pe nimeni. Numele lui apărea din ce în ce mai des în coloanele ziarelor. Semnă cu iniţiale transparente: T.B., sau cu pseudonimul tot aşa de străveziu: *Tăbo*; sau cu tot numele lui întreg, recent, dar triumfător: *Tase BojoeegxtiJL*. Cercurile politice începeau să-l cunoască. Cafeneaua începea să-l aprecieze. Faima lui zilnică – purtată din Sărindar pe aripile pestriţe ale presei de picioarele desculţe şi murdare ale ţigănuşilor până în fundul palatelor şi-al bordeielor celor mai umile – trebuia să ajungă într-o zi, nu se putea să iii! ajungă şi la urechea colonelului Hotnog.

Descoperindu-i într-o bună dimineaţă numele pe prima pagină a unei răsunătoare ediţii speciale, colonelul a bătut vesel din palme:

— Asta e Am pus mâna pe dânsul. Aşa îl cheamă, Mi-aduc bine aminte. De data asta nu-mi mai scapă.

Trebuie să-i dau de urmă. Trebuie să-l caut. Trebuie să-i mulţumesc.

L-a căutat, prin Urmare. Cum se întâmplă mai totdeauna în viaţa oamenilor care caută mereu în alţii, sau aiurea, sau în nouri, sau în lună ceea ce le-ar fi aşa de lesne să găsească în el însuşi, sau la doi paşi de ei, pe pământ, aşa i s-a întâmplat şi bravului nostru colonel. În loc să-şi caute eroul în subsoluri sau în grajduri, l-a căutat la redacţia ziarului cu pricina. Mare i-a fost surpriza, şi nu mică dezamăgirea când, într-o chichineaţă dosnică dintr-o magherniţă sărăcăcioasă şi ieftină, îmbâcsită de mirosul acru al tutunului amestecat cu duhniri grele de clei, de cerneală, de cămeşi neprimenite cu săptămânile, de picioare nespălate cu lunile, printre câţiva mucoşi de seamă lui, s-a trezit nas în nas cu Tănase. Dacă n-a înjurat surugeşte şi n-a trântit furios uşile în urma lui, e numai şi numai fiindcă n-a avut timpul material strict necesar ca să se gândească. Prea cădea dintr-al nouălea cer. Stupoarea i-a luat piuitul. Tănase a profitat de situaţie. L-a primit ca pe Mesia. Cu avânt şi, totuşi, cu nesfârşite ploconeli, l-a recomandat confraţilor ca pe adevăratul inspirator şi autor al

victoriosului nostru război cu bulgării. Confraţii, de altfel, îl cunoşteau sau aveau aerul că-i cunosc pe degete vitejiile fără seamăn. Se linguşeau. Îi băteau în strună. Îl ridicau în slăvi. Unul i-a cerut, *stante-pede*, un interviu. Altul i-a solicitat colaborarea. Un articol, de pildă, sau, mai bine, un şir de articole, de studii critice, tactice, strategice, imparţiale, asupra, fazelor şi învăţămintelor ultimei campanii. Opinia publică, îi afirmau cu toţii, era teribil de îngrijorată. Războiul, deşi norocos, pusese în evidenţă atâtea lipsuri, o nepregătire, o incurie atât de mare, încât până şi cetăţenii cei mai disciplinaţi, care votau totdeauna cu guvernul, se întrebau îngroziţi ce-ar fi fost dacă duşmanului i-ar fi trăsnit cumva prin cap să ne reziste. Din fericire, bulgarii nu trăseseră niciun foc de puşcă. Niciun viteaz soldat român nu murise de gloanţe. Singură holera secerase câteva, mii. Cu musafirul acesta nepoftit nimeni nu-şi făcuse socotelile. Intrase în rândurile falnicei noastre oştiri ca-n satul lui Cremene, ca într-un sat fără câini. Făcea hecatombe de jertfe inutile. Amenința, la rândul ei, să treacă şi ea Dunărea. Opinia publică striga alarmată…

Colonelul Hattnog a sesizat, dintr-odată,

gravitatea şi repercusiunile inchietudinii acesteia obşteşti. Avea printre vechii lui camarazi de arme, destui rivali. Toţi câţi îi luaseră înainte, pe vremuri, la inspecţii, la manevre, la galoane, la decoraţii, îi fuseseră şi-i rămăseseră duşmani de moarte. Nu-i uitase. intui iertase. Putea, în sfârşit, să-i arate cu degetul, să-i denunţe vindictei publice. Nu-şi răzbuna amărăciunile trecute. Îşi răzbună patria. În numele patriei, care e deprinsă să înghită orice, să scuze orice, îşi dădea violent cu părerea, prindea cheag la limbă, perora, vărsa foc pe nări, făgăduia băieţilor să le scrie.

— Cu spada!... Ca la Plevna!... l-a întrerupt măgulitor un reporter.

Colonelul s-a răsturnat pe speteaza scaunului, râzând încântat, ca şi cum ziariştii l-ar fi gâdilat la subţioară. Se simţea la largul lui. Băieţii îl ascultau cu gurile căscate. Ciuleau urechile, de altfel răscăcărate de la natură. Erau numai ochi, cam puchinoşi, e drept, dar atenţi şi respectuoşi. Venise şi directorul. Atraşi de zgomot sau, ca muştele, de mirosuri specifice, imperceptibil nărilor profane, se strânseseră cu toţii: redactori, administrator, reporteri, secretari, corectori

de zi şi de noapte. Colonelul le oferea, graţios, ţigări din propria lui tabacheră. Le-a plătit şi câteva rânduri de halbe… La plecare, după un sfert de ceas de congratulări reciproce, a declarat, important şi răspicat, că de-aci înainte îl pot considera ca făcând parte din corpul redacţiei.

Uu reporter, mai uşuratic, a pufnit de râs în urma lui.

Dar directorul, înfigându-i în ochi o privire ascuţită că un vârf de peniţă, a luat pe Tănase la o parte şi l-a întrebat, discret:

— Dumneata eşti aşa de bine cu ramolitul ăsta de colonel?

— Da! s-a grăbit să răspundă Tănase. Apoi, presimţind, ceva, dar neştiind încă unde voia să ajungă directorul, a adăugat, mai prudent Destul de bine, domnule director.

— Şi-i aşa de bogat cum se spune?

„Aha! s-a gândit imediat Tănase în sinea lui. Aici e buba! Asta te doare! Ţi-a mirosit a ceva lei noi, jupâne!…” Şi tare, cu o explozie de entuziasm:

— Bogat?! domnule director… putred de bogat!

Directorul îl mângâia cu privirea. Începea să se

intereseze de soarta lui:

— Ce leafă ai dumneata… la gazetă?

— Leafă! a exclamat Tănase, râzând într-însul, pe când pleoapele i se lăsau smerit în jos. Leafă, domnule director? N-am nicio leafă.

— Bawrău, Efocuia să mi spul… mă; fegşi iem uncească, fără leafă… Dumneata şşti muncitor… Suntem cu toţi mulţumiţi de dumneata. Şi adresâmun evreu gras, buhav, cu pielea îmirxşă şi şieioasă sub grăsimea rânceda” căruia i se potrivea numele ca nunqa-n perete: Pomnule Miereanu, fii te rog, să treci în stat pe domnul Bojoceanu cu… şaizeci… ori mai bine cu optzeci de lei pe lună… Dă-i şi un aconto dacă vrea… Vrei? Ai nevoie de ceva?

Tunase părea radios. Se silea să exulte de fericire. Ileşi n-avea nevoie de niciun aconto, deşi optzeci de lei pe lună erau un mezelic pentru dânsul pe lângă ceea ce ciupea, la ziar, pe de lături, şi-a exprimat, emoţionat, recunoştinţa:

— Aş avea… Cum să n-am! Dacă sunteţi aşa de bun… Nu ştiu, zău, nu ştiu cum şi vă mulţumesc, domnule director…

— Lasă mulţumirile!… O să-mi mulţumeşti mai

ţţtrziu... Cu noi, dacă o să fii băiat deştept, o să mai câştigi... O, să vezi!... Deocamdată ţine-te scai de colonelul ăsta... Ia-i mai întâi un articol. Vezi să fie tare, şi nu prea tare... Ştii dumneata... Nota gazetei... Şi dacă, lucrurile merg bine... uite!... fac ceea ce nu fac pentru oricine... Deşi nu, eşti de-ai noştri, – ne eşti la toţi simpatic... Uite! Ţine minte! Ai zece la sută din tot ce ne aduci.

j anase n-a înţeles, pe dată, cum venea asta şi ce pl tsa, şi cum putea să câştige zece la sută dintr-un articol şi scris de altul. În scurta lui viaţă de ziarist nu ev multe la început. Văzuse, însă, atâtea! Nu se în i mira, Făgăduindu-şi să fie cu ochii în patru, şi-a spus, vorba jupânului, că deocamdată ce-avea mai bun de făcut era să se ţie scai de colonel.

Din fericire, n-a avut nevoie să alerge după dânsul. Din Qum s-a întors acasă, mai devreme ca de obicei, a aflat din gura slugilor speriate că boierul îl căutase şi întrebase în câteva rânduri de el. L-a găsit instalat la barc? u, cu toate luminile aprinse, pierdut, disperând între vrafuri de cărţi, de hărţi, de broşuri, de ziare, de hârtii răvăşrte. Scria pe capete. Scria aceeaşi frază, prima, pe care. Reuşise s-o cioplească,

s-o netezească, să-i puie virgulele şi punctul final. O copiase de nenumărate ori. De câte ori se poticnea de începutul frazei de-a doua, relua fraza diintâi şi, cu mici modificări punctuaţie, cu neînsemnate înfloriturі de istil, o cofaa ţâţa. CBĂ M de hârtie. Adunase ţin maldăr de coli, aba în

dreapta lui. Ceaiul fierbinte Bburea. Aburii îi îâivăluiau fruntea umedă de sudoare. Cu tâaiplelfe în păite, linea, îşi muşca sfârcul mustăţilor, înjura:

— Crucea şi mama lui de condei!... Cerheală-i arestă?... Peeniţă-i asta?... Vascrisul, precista şi parastasul cui la a născocit!

— Nu vă supăraţi, domnule colonel... Îl sfătuia, îmiid şi modest, Tănase. O să vă pierdeţi şirul ideilor...

şi-mi mai bine mie ce vreţi să se iţi...

Uite, mă, ce vreau să scriu...

Prăitic, încâlcit, amestecând huine dertegim iitfe, râuri, de munţi, de generali, de cetăţi, de vechi resetitimente, de proaspete ambiţii, într-un talitoeş-b ea inextricabil de fraze fără şir, fără cap şi fără chacâă, Colonelul i-a explicat ideile lui. Tănase nu pricepea boafcă. Bâţâia însă imereu din cap

— Biile!... Poarte bine –!... Minurlat! Admirabil

Limpede ca lumina zilei… Cu asta îi facem mart!… Numai să le punem pe hârtie… Uu o să scriu… Daţi-mi voie să iau note… Dumneavoastră dictaţi-mi!

Cu un profund răsuflet de uşurare, colonelul i-a cedat locul la birou. Condeiul în mâna lui Tănase zbura, parcă avea aripi. Într-un sfert de ceas i-a dat gata articolul. L-au citit cu glas tare. Colonelul nu-şi recunoştea toate expresiile. Îşi recunoştea, însă, toate ideile, până la una. Se minuna el însuşi. S-au minunat şi alţii, cei care îl cunoşteau personal, când i-au citit proza pe primele coloane ale ziarelui de-a doua zi.

Fără să facă prea mare vâlvă, articolul n-k trecut totuşi neobservat. Oficioasele opoziţiei l-au relevat cu satisfacţie. Gazetele guvernului l-au combătut cu vehemenţă. Un ministru l-a interpelat, amical, la club:

Ce ai cu noi, colonele?… Cu de ţi-am greşit?”

Iar Pherekidy, vulpoiul de Pherekidy, vechiul lui adversar la toate bneselia tibâcără, trecâhHU-intâhă Eh toiul uhxâi partide înverşunata, i-a strecurht în tirâch:

Bravo, bolbhele!… Am vă Ut cu plăceri cil mâniileşti până cu aceeaşi măiestrie ca şi spada… Aşteptăm urmarea Ve

Hi

„Asta l-a ameţit. I, audele grecoteiului, cunoscut tot pe atât pentru perfidia cât şi pentru cinismul lui abominabil, l-au îmbătat ca un vin dulce de Parnas.

A dieta „în repezeală, al doilea articol.

Spre marea lui surpriză, însă, nici a doua zi, nici în dimineaţa următoare nu şi-a găsit numele la gazeta. Tănase, chemat telefonic, a intrat în birou constrâns, umilit, cu coada între picioare. De la uşă şi-a ridicat braţele în tavan. Nu se putuse. Nu se putea. Articolul era prea tare. Directorul se speriase. Administratorul se speriase. Retururi şi scrisori anonime de ameninţare soseau cu ghiotura. Riscau să-şi piardă un mare număr de cititori în cercurile militare. Aveau de furcă şi cu acţionarii. Printre acţionari erau şi câţiva generali. Pe sfânta dreptate, oricât de simpatic le era la toţi domnul colonel, oricât ar fi dorit cu toţi să-l servească nu puteau să-şi pericliteze interesele ziarului numai de hatârul lui. Cititorul nu vrea să ştie de nimic. Cu acţionarii nu te joci. Sunt intratabili. Cum să le rezişti? Ah! dacă domnul colonel ar fi avut şi el, acolo, barem câteva acţiuni!…

— R Câte, mă?

— Nu ştiu… N-am întrebat… Cred însă că zece… cincisprezece acţiuni…

— Şi cât costă hârţoagele astea?…

— Scump, domnule colonel… Foc de scump! O sută de lei bucata.

— …Vrea să-mi sugă tot sângele pentru un articol!… Nu dau!… Spune-i că nu dau!… Să-şi cate altă gâscă de jumulit.

Înjura de templu, de Moise, de *Tablele legii*. Spumega de furie. Devenea iarăşi antisemit. Dar ghimpele gloriei îi zgâriase pielea. În cursul zilei, tot înjurând şi pufnind, s-a gândit mai matur. Zece acţiuni! O mie de lei! Pe ce n-arunca el o mie de lei? Pe-o damă, la pocher. Trăgând peste cinci, la bacara. O să-şi scoată paguba la cărţi. O să tragă o cacealma lui Pherekidy. Grecul o să plătească… Cu gândul ăsta vesel în minte, rechemă pe Tănase. Îi numără zece hârtii de câte o sută. Peste o jumătate de ceas Tănase îi aducea, fâlfâind triumfător, nu numai acţiunile, dar şi două bumaşte… Se tocmise cu el ţigăneşte. I le scoase cu optzeci de lei bucata. Se jura că altă dată o să i le scoată şi mai ieftin.

— Dar articolul? a întrebat colonelul.

— Se culege!

În adevăr, articolul a apărut şi, de data asta, vâlva a fost mai mare. Un general era atacat pe nume; alţi câţiva erau vizaţi în chip destul de străveziu. Scandalul lua proporţii. Rufele murdare, spălate în mica albie a României de altă dată, făceau deliciile publicului cititor. Numele colonelului începea să fie pe toate buzele între „Capşa” şi Palat. Un ministru i-a strâns solid, pe furiş, mâna. Ceilalţi îl salutau ei cei dintâi, de la distanţă. Opoziţia jubila. Colonelul călca pe pământ ca pe nouri. Se umfla în pene. Visa roluri politice. Plănuia o gazetă a lui proprie. Dicta pe capete. Ar fi dictat toată ziua. Articolele apăreau regulat. Nu-l mai costau aşa de scump. Tănase îi procura acţiunile cu reduceri amicale şi fanteziste. Îi dădea mâna. Tocmindu-se cu directorul, blestemându-şi soarta, afurisind zgârcenia colonelului, i le rupea cu douăzeci de lei bucata. Le revindea cu şaizeci, cu cincizeci, cu şi mai puţin chiar, cu cât putea mai mult să smulgă zgârceniilor intempestive sau inexplicabilelor toane boiereşti. Sugea astfel de la două vaci. Îşi păcălea şi pe stăpân şi pe jupân, fără să le facă rău la niciunul, ba dimpotrivă. Cu bani buni, cu

bani gheaţă, „directorul îşi vindea maculatura. Iar colonelul, pe te miri ce şi mai nimica, avea gloria.

Trăia în glorie. Plutea în glorie. Respira în gloria cea mai beştelită, dar şi mai râvnită dintre toate, cea care e făcută din teamă condeiului, din panică adversarului.

Cum nimic, însă, nu e pe deplin desăvârşit şi mulţumitor pe lumea asta, în fumurile lui de glorie, avea şi el, totuşi, o racilă ascunsă, o profundă şi inconsolabilă mâhnire. Ai lui nu-l înţelegeau. Vechea zicală că nimeni nu e perfect în casa lui se adeverea încă o dată. Mălina tremura şi îngălbenea citind articole furibunde sau notiţele veninoase din presa guvernamentală. Nu-i mai tihnea somnul. Nu-i mai priia mâncarea. Se temea şi de umbra ei. Îl ruga, îl imploră să se astâmpere, să se lase de scris. Iar nepotu-său parcă trăia pe altă lume. Degeaba le citea şi le recitea el, la prânz şi la masa de seară, replici violente, ţâşnite tot pe atât din peniţa agresivă a lui Tănase, când scria sub semnătura altuia, cât şi din geniul propriilor lui înjurături: Mălina pălea, Nelu n-auzea. Cu o carte rămasă deschisă pe faţa de masă, ridicându-şi în silă ochii de pe dânsa, se uita ţintă în

ochii lui unchiu-său, cu sufletul străin, cu gândurile aiurea fără să-l înţeleagă. Xânchiu-şău avea dreptate. În simplicitatea lui ghicea ceea. Ce durea mai mult şi n-avea puterea să priceapă. Nepotu-său trăia pe altă lupae. Ga mulţi din generaţia lui, adăpată la cultura veacului, trăia într-o lume aparte. În lumea aceea largă, senină, tolerantă gândurilor noi, ca şi rătăcirilor omeneşti, zâmbitoare în somptuozitatea civilizaţiei ei ajunse la apogeu, uşoară, fericită, sceptică, strălucitoare şi pe care azi, cu sufletul sfâşiat de regrete tardive, nici nu mai suntem în stare să ne-o înghipuim cum putea să fie şi cum a fost în realitate pe la începutul anilor una mie nouă sute paisprezece.

Pacfa domnea pe pământ. Cele câteva încăierări izolate, localizate cu grijă la periferiile lumii burgheze – în şudyl Africii, pe ţărmurile Asiei, în fundul Balcanilor – se terminaseră şi ele. Omenirea respira liniştită. Ştiinţele făqeau progrese uluitoare. Undele heriziene străbăteau spaţiul. Primele aripi îşi încercau zborul. Nobila frunte a lui Curig se sfărâmase, e drept, de caldarâmul Parisului, dar forţă, radiantă a materiei era găsită, şi sufletul ei, vizibil în bombardamentele atomilor, supravieţuia corpului inert. Artele înfloreau.

În zarea unei umanităţi care părea, în sfârşit, împăcată eu ea însăşi şi stăpână pe propriul ei destin, şi ridica, radios şi cald, *Sărutul* lui Rodin. Ca altă dată, în epoca fecundă a Greciei antice, o societate infinit mai vastă, dar tot aşa de înţelegătoare, îşi îngăduia luxul suprem şi conceapă eternitatea liniilor pure, să se pasioneze pentru o idee, să creadă în frumos, Sub vana şi sterpa agitaţie a competiţiunilor politice locale, bătea, încă timid aceeaşi inimă, scăpărau, din ce în ce mai intens, inteligenţe înveşmântate ca în azur de caracterul universalităţii. Pământul începea să facă un singur tot. Oceanele nu mai constituiau piedici invincibile; munţii nu-şi mai înălţau coame sălbatice şi orgolioase cu neputinţă de străbătut; graniţele erau lesne de trecut. De la un stat la altul schimburile de mărfuri, de grâne, de materii prime sau confecţionate, de mode, de opinii, de credinţe, de convingeri, de idealuri se făceau cu o uşurinţă care nu părea nimănui excepţională fiindcă intrase de mult în ordinea stabilită a lucrurilor. 3 Era pe atunci mai simplu să oferi iubitei un mănunchi de floH proaspete, aduse în două zile de la Nişa, decât să-i dăruieşti astăzi o ramură înflorită la marginea capitalei. Plita îşi spăla

cămeşile la Londra, îşi aducea blănurile şcumpş din gheţurile Siberiei sau din pampele Americii de Sud, în procura hainele pe măwa trupului şi nile pe măsura greierului dâret de la Paris, pricpigle preţ nu ştiau de vămi, sau aşa de puţin, aptele» ştiinţă, poezia n-aveau hotare. Nimic din ceea ce era omenesc la poluri, la Ecuator, pe platourile Tibetului, în junglele Indiei, în tenebrele trecutului nu era străin. Acordurile lui Beethoven umpleau lumea. Pisonanţele lui Wagner răsculau pasiuni şi un implacabile. Blocul enorm de marmură şi de gânduri al lui Bal a îşi avea partizanii lui aprigi, adversarii lui ireductibili până şi pe meleagurile Dâmboviţei româneşti.

Welu trăia în lumea asta sonoră, luminoasă, neverosimilă, reală şi factice, cu toată candoarea vârstei cu toate avânturile şi impetuozitatea tinereţii. Se înscrisese la litere. Legase cunoştinţe, îşi făcuse repede un cerc – pţtr strâns de prieteni, care împărtăşeau aceleaşi visuri, alergau după aceleaşi himere. Se întruneau la el acasă, la ei, în fundul cafenelelor, pe băncile grădinilor, oriunde găseau o carte, o revistă abia sosită din străinătate, un prilej de discuţii şi de gâlceavă literara îi apuca de multe ori

ziua discutând. N-aveau două idei la fel, n-aveau un singur criteriu de judecată, comun tuturor a sau ceva mai Et şi ornic şi se înţelegeau de minune. Doctrinele puteau să-i divina teoriile puteau să-i dezbine. Viaţa, cu necesităţile ei aspre, plătea să-i dsepartă îi reunea o pagină profund gândită. Îi potolea cadenţa unui vers, o fată îi împăca.

În cenaclul lor instabil şi zgomotos, domnişoara Evlampia Mladian, sau, mai pe scurt, duduia Fia, aşa cum i-au spus cu toţii *idin* prima zi, purta, cu asentimentul tacit al tuturor colegilor şi în graţia fustelor ei vaporoase, gravele insigne ale preşedinţiei inamovibile. N-avea nevoie să ridice glasul. Toţi o adorau. Era şi delicioasă!

Figură stranie şi dulce, enigmatică şi încântătoare, de studentă emancipată din vremea aceea. Venise de departe. Din liniştea patriarhală a unei vechi familii de răzeşi din nordul Moldovei. Nu cunoştea viaţa. Nu umblase la şcolile statului. În orăşelul ei provincial, aproape că nu trăise printre bărbaţi. M-avea nimic băieţeşte într-însa. Nici părul tuns, nici ţigara în colţul gurii, nici palele şomase până mai sus de genunchi, nici aroganţa atitudinii,

nici priviri dezabuzate sau impertinente. Era un pui de femeie vioi şi adorabil, cum sunt atâtea. Cu toate astea, în fizajele ei trăsături feminine, în ochii mari, umezi şi albaştri ca floarea de cicoare când roua dimineţii întârzie pe dânsa, în fruntea netedă, dar înveselită de zburdalnici cârlionţi de păr bălai, avea, netăgăduit, ceva grav şi viril, sever şi patetic, Era, poate natura ei intimă croită astfel. Sau răsunau profund într-însa ecourile cărţilor citite. Citise mult. Citea admirabil. Versurile poeţilor cântau pe buzele ei înroşite de plăcere, rotunjite de voluptate, cu sunet argintiu, cu înţelesuri nebănuite. Mallarmé părea luminos ca ziua cânt stihurile lui obscure treceau printre dinţii ei albi. Când citea studenţilor din Baudelaire, adolescenţii vedeau aievea trupuri goale de femei damnate, procesiuni lungi de efebi cătând zadarnic în porturi cu miros de smoală, de peşte, de tamarini şi de portocali, viziunea ţărmurilor depărtate spre care aleargă vecinic, fără să le atingă niciodată, paşii omului rătăcitor. Şi deodată, ca prin miracol, zidurile odăilor se surpau în jurul lor, oraşele se năruiau, cerurile se deschideau, clinchete de clopoţei treceau prin aer, ciripit de păseri, foşnet de frunze,

susuri de mătase şi şoapte de iubire urcând pe-o rază de lună sau tremurând pe-o coardă de vioară, când le citea din Verlaine.

Nelu se mira în sufletul lui cum de se făcea că nu simţise, că nu pricepuse niciodată aşa de bine versurile poeţilor ca atunci când le sorbea de pe buzele ei. Adevărul e că într-însa totul trăia. Operele altora, ca şi propriile ei avânturi. Nu vorbea prea mult. Dar o vorbă, o privire, un simplu clipit de gene evocau lumi, inspirau gânduri, caracterizau tipuri, situaţii, împrejurări.

Într-o seară i-a fost dat lui Nelu să-şi verifice convingerile la lumina unui unic cuvânt. În cercul lor, ferit totuşi de priviri indiscrete, căzuse Tănase. Îl căuta pe dânsul. Era zorit. Trebuia să plece. Dar a stat. Două ceasuri buchite nu s-a urnit de pe scaun. Prins de-o vervă subită, perora, exuberant şi strălucitor. Nu se uită prea insistent la domnişoara Pia, dar se vedea de la o poştă că vorbea numai şi numai pentru dânsa. Era inspirat. Impresiona. În atmosfera pură, dar calm lâncedă a cenaclului, aducea parcă cu dânsul aerul rece şi înviorător al luptelor de afară. Vorbea de ziare, de partide, de politician! de

miniştri, de intrigi, de cabale, de averi făcute peste noapte, de pasiuni născute şi îngropate într-o singură zi, de chefuri nesfârşite, de duşmănii ucigătoare, de tot ceea ce nu ştiau, nu presupuneau măcar studenţii că e cu putinţă şi existe şi auzeau, poate, pentru întâiaşi dată. Tinerii îl ascultau surprinşi şi fermecaţi. Unul nu s-ar fi îndurat să-l întrerupă. Domnişoara Pia tăcea. Nelu asculta şi el, tăcut. Un sentiment bizar, amar, dulce şi dureros în acelaşi timp, îi înţepa inima. Era fericit de succesul lui Tănase. Începea să fie mândru de vechiul lui tovarăş. Şi sufletul îi tremura. Din când în când, cu coada ochiului, se uita la dânsa. Ce credea? Ce gândea? Cum îl judecă duduia Pia? N-ar fi îndrăznit s-o întrebe. Îi era teamă s-o întrebe. De mai înainte îl durea răspunsul. Nici după ce Tănase şi-a luat rămas bun de la ei toţi, făgăduind să mai revie, nu s-a uitat în ochii ei. Dar a auzit-o murmurând, simplu, cu o nuanţă de infinită compătimire în glas, ca pentru ea singură; în urma lui

— Sărmanul!

Dacă Nelu n-o iubise de la început, din clipa când pentru întâiaşi dată li se întâlniseră privirile, dacă n-o adorase îndeajuns în ceasurile lungi de reculegere,

sub vraja poeziei, când ritmuri şi rime picurau de pe buzele ei, măsurând eternitatea, ca tic-tacul unui ornic, a iubit-o cu patimă înăbuşită, cu izbucniri nebune de orgoliu, cu dorinţe umile de renunţare, de anihilare la picioarele ei, din clipa aceea.

Bineînţeles, nu i-a mărturisit nimic. Nu venise încă vremea declaraţiilor repezi, în galopul simţurilor, printre grijile accelerate ale existenţei. Dar o căta. O căta pretutindeni. Nu-şi găsea astâmpărul inimii decât lângă dânsa. Nu se simţea trăind decât în preajma ei. Avea invenţii subtile în diabolica lor inocenţă, ca s-o atragă în cursa discuţiilor interminabile. Autori indescifrabili! Texte susceptibile de interpretări variate! Probleme greu de rezolvat! mai toate cursurile le preparau acum împreună. Îşi împrumutau cărţi. Îşi comunicau impresii. Zilele treceau în cercetări pline de surprize, în descoperiri pline de încântare. Într-o singură lună ea a descoperit pe Nietzsche; el pe Shaw şi pe Anatole France.

Cu ei trei, aproape tot atât cât cu ei înşişi, au trăit zile şi nopţi de luciditate intelectuală mai clară decât apa izvoarelor, mai amară decât valurile oceanului. Li se atingeau febril degetele întorcând una

după alta paginile incendiate de verbul lui Zarathustra. Li se împreunau frunţile, grele de gânduri, peste foile risipite, cu o blândă şi dezolantă înţelepciune, în grădina lui Epicur. Li se strângeau mâinile, dezamparate şi îngrozite de rictusul sardonic al eroilor lui Bernard Shaw.

Împlând cu tustrei, cu el însuşi, cu teama, cu iubirea, cu îndoiala, străbătut de fiorul dorinţelor tot de puternic ea şi fiorul marţii, Nalu întârrciură:

— Evlampia!…

— Evlampia!?… Ce ţi s-a năzărit?… Ce te-a apucat să-mi spui acum Evlampia?

— Nu ştiu… Iartă-mă!… Mi se parcă mai potrivit… E un nume de soră –, de maică… Aş fi vrut să-l rostesc ca într-uil templu… MĂ tem, Piaş, că Itimcă astă în care trăim niâiâiai templu nu ilai felstfe…

— Ce este atunci, Nelule?…

— De unde vrei să ştiu!… Nu mai pricep nimic… Poate că e totuşi bună… Poate că e iremediabil rea… Poate că sunt eu de vină că n-o mai înţeleg… Poate că tu, Evlampia, lipseşti din ea…

— Cum asta? îl întreba fata, cu surpriză

prefăcută, dar în fond măgulită şi încântată. Nu sunt şi eu pe lume? Nu sunt lângă tine? Nu mă vezi?

— Ba da!... Ba da!...

ÎDar nu ştia să-i spuie, nu ştia cum să-i spuie că dacă o vedea lângă el, n-o vedea şi într-însul, că dacă o simţea în preajma lui, n-o simţea a lui, toată şi definitiv a lui, în carnea lui, în sângele lui, în lumea lui arsă, scormonită, răvăşiră tot pe-atât de gândurile altora cât şi de propria lui pasiune. Revenea, cu avântul şi naivitatea tinereţii, la vechile, la eternele întrebări pe care oamenii şi le-au pus de când lumea şi pe care el credea că le pune pentru întâiaşi dată:

— Ce este viaţa? Ce este universul? Ce este societatea? Unde sunt legile care conduc omenirea? Unde e fericirea? Şi ce fel de ordine socială desăvârşită e aceasta pe care o pun mereu în cumpănă sarcasmul poeţilor şi cugetarea filosofilor?

Vorbea astfel fiindcă iubirea nemărturisită era într-însul, fiindcă ironia lui Shâw şuiera biciuind pământul, fiimda grehiul lui Nietăsche zguduise şi prăbuşise în el temeliile credinţelor şi certitudinilor de altă dată, fiindcă zâmb tul lui Frahete trecea peste el mai pustiitor decât vântul d şerililui, ihai dezesperânt

decât deşertăciunea Eclemamtilui.

Erau acestea prin luna mai. Primăvara fusese prematură. Soarele dogorea binefăcător. Fără să le pese de inchietudinile adolescenţilor intelectuali, olteni cu coşurile încărcate abia duceau pe umerii lor puternici povara poamelor şi legumelor timpurii. La toate răspântiiie se aţineau chivuţe smulse, zdrenţuite, dar cu obraji în floare şi cu braţele pline de flori. Pământul vibra. Aerul răsuna de strigătele vânzătorilor.

— Hai la fragi şi la căpşune

— Cireşe!… Cireşe!

— Vişine şi drăgănele de Piteşti!

Natura, ca şi cum ar fi presimţit dezlănţuirea furtunii apropiate, înduioşată şi milostivă bieţilor oameni, îşi deschisese coapsele într-o supremă eflorescenţă de sunete, de parfumuri, de fruqte, de culori. Din ierburi, ca şi din caldairâmul străzilor, se ridicau formele voluptuoase ale vieţii. Pe sub arbori, ca şi pe sub streşinile caselor, rătăceau perechi înlănţuite. Darurile lumii păreau inepuizabile. Universul părea un miracol realizat. Din oaza lui vremelnică şi precară, ridicându-şi ochii spre cerul

clement, omul puntea, în sfârşit, să-şi spuie, măcar o dată în scurgerea veacurilor, în tragedia zilelor lui triste:

„Ce dulce e viaţa!... Ce bună şi ce divină e plăcerea de a trăi...45

CARTEA A DOUA

I

Peste lumea asta liniştită ca un întins adânc de ape, ca două trăsnete din cer senin, la interval numai de-o lună, a căzut vestea atentatului de la Sarajevo şi textul ultimatumului austriac.

Chiar şi cei „care au apucat zilele acelea cumplite cu greu ar mai putea să retrăiască azi cu imaginaţia momentele de panică, de stupoare, de prostraţie, de sălbatică şi deznădăjduită revoltă prin care a trecut atunci omenirea. N-a fost, probabil, om, oricât de redus la suflet, oricât de mărginit la minte, care să nu fi resimţit atunci, măcar o clipă, undeva, în inima lui, oricât de înrăită, dacă nu zadarnica bunătate şi frumuseţe a vieţii sub pumnul brutal al destinului, cel puţin teama oarbă şi spasmul de răzvrătire al vitei târâte la abator.

Un moment, un unic moment de nobilă speranţă,

cei mai buni sau mai nebuni dintre Oameni – au putut să creadă că baioneta încredinţată proletariatului se va întoarce împotriva provocatorilor şi conducătorilor războiului. Nu s-a întors, însă. Social-Democraţia germană s-a tăvălit pe brânci la picioarele Kaizerului. Un glonte a spart ţeasta lui Jaurès. Noaptea s-a lăsat asupra pământului.

Noapte grea ca plumbul, vâscoasă şi neagră ca smoala, străbătută de fulgerarea oţelului, spintecată de trăsnetul tunurilor, împurpurată de flăcările incendiilor, roşii ca sângele care ţâşneşte din răni. Catedralele ardeau. Şcolile ardeau. Bibliotecile ardeau. Bruma de ştiinţă omenească, adunată în rafturi de-a lungul veacurilor, îşi îndeplinea pentru ultima dată misiunea ei inutilă, mistuindu-se sub cerul de funingine, sub privirile întunecate ale popoarelor, în limbi de foc şi de lumină. Era singura lumină a vremii.

Deşi România nu intrase încă în horă masacrului, întunericul se lăsa şi se întindea treptat şi asupra ei. Ziarele nu mai aveau altă preocupare. Cetăţenii nu mai aveau alte gânduri. Pe stradă, la cluburi, în cafenele, în berării, în sferele guvernamentale, ca şi în

intimitatea familiilor, unicul subiect de conversaţie posibil, unica îngrijorare a sufletelor, chiar şi când gurile, luate de curentul mărunţişurilor zilnice, vorbeau despre altceva, era războiul.

În aparenţă, natural, nimic nu se schimbase. Viaţa continua ca şi mai înainte. Restaurantele erau tiesite. Tarafurile de lăutari erau tot aşa de numeroase. Balurile, seratele, chefurile, zaiafeturile se ţineau lanţ. Ba se poate spune că erau încă şi mai dese, şi mai zgomotoase. Orăşenii petreceau cu înfrigurare, cu un fel de veselie exasperată, ca şi cum le-ar fi fost teamă de precipitarea evenimentelor, sub biciul destinului, că nu vor apuca să-şi golească paharele până la fund. Şampania curgea. Cupele se ciocneau. Dar negurile războiului, ca şi fumurile beţiei, se întindeau zi cu zi între hotarele României neutrale, peste sufletele şi peste minţile împăingenite.

Semne imperceptibile mulţimii anunţau viitorul. Teatrele se goleau. Expoziţiile tânjeau. Revistele, anemicele noastre reviste de artă şi literatură din toate timpurile, expiau. Cui îi mai ardea de litere şi de arte în asemenea vremuri! Cine să-şi mai piardă ceasurile numărate ale neutralităţii cu mâzgăliturile

pictorilor, cu aiurările poeţilor! Firele cele mai entuziaste cedau pe nesimţite sau îşi schimbau direcţia entuziasmului. Frunţile cele mai idealiste se înclinau.

Din cenaclul lor de odinioară, Evlampia, cea dintâi, s-a lăsat târâtă de curentul universal. Cu Nelu după dânsa, alerga la mitinguri, organiza manifestaţii gălăgioase, semna cu amândouă mâinile moţiuni războinice în sălile Universităţii, transformate în permanente săli de întruniri. Îşi înmulţea zilnic numărul discipolilor, ciracilor, adoratorilor. Studenţimea naţionalistă o adora. Când cârlionţii ei de păr bălai se învolburau ca pălălăi de flăcări deasupra tribunei, zidurile se cutremurau de ropotul aplauzelor. Nelu o asculta surprins şi trist, emoţionat şi sumbru. Ar fi vrut-o numai a lui. Şi-acum era a tuturor. Ar fi vrut-o ca altă dată, în pacea înserărilor, pe-o bancă din grădină, în focul discuţiilor, sau ceasuri întregi, tăcută, cu o carte uitată pe genunchi. Dar unde mai erau acum cenaclul lor, cărţile şi disputele lor, versurile şi filosofia, febra cercetărilor, mirajul descoperirilor, misterele ştiinţei şi visurile, şi liniştea, şi frumuseţea, şi primele gââigâviri de dragoste îţi

limba stihuitorilor! imseâtu una câte una, se risipeau şi se împrăştiau, când mai încet, când în ritmul precipitat al epoci î; se destrămau şi se spulberau în uraganul care sufla neîntrerupt, cu oarbă mânie, cu egală furie, de la miazănoapte ca şi de la miazăzi, din foalele morţii.

Moartea rânjea la hotare. Zgomotul armelor domina gândirea izolată. Glasul patrioţilor creştea, se umfla pe pieţele publice. Reprezentanţii fireşti ai năzuinţelor neamului": studenţi, popi, pensionari, avocaţi fără clienţi, scribi fără cititori declamau la răspântii. Vociferările lor ignorau sfaturile prudenţei. Tumultul străzii acoperea calculele raţiunii. Judecată limpede era înăbuşită. În presă domină ştiriştil lui Tase BojoceanU. Vremea cugetării trecuse. Venea, se apropia vădind cu ochii, vremea lui Tănase.

Junele Tănase, înflăcăratul şi vajnicul Tănase, era infatigabil. Scria la gazete, perora în cafenele, tuna în văzul şi auzul lumii contra guvernului, solicita subvenţii patriotice în penumbra anticamerelor ministeriale, descoperea izvoarele de propagandă ale legaţiilor, agita studenţimea, trezea mahalalele, lua conducerea ghedfeniştilor, se bătea cu poliţia, informa

Siguranţa, avea întrevederi diplomatice, conciliabule misterioase, capul plin de proiecte întortocheate şi contradictorii în aparenţă, practice şi solide în realitate, buămnările din ce în de mai pline şi mesele de seară asigurate în casa colonelului Hotnog.

În casa colonelului, ca într-un microcosm, se refledtau toate pasiunile şi toate curentele care dezbinau atunci pe români.

Mălina suspina pentru Franţa. Romanele cu scoarţă galbenă, tot pe-atât dat şi inima ei de mamă, îi inspirau o aversiune aproape fizică împotriva nemţilor, care tăiau mâinile pruncilor, Când caleaşea, lor se încrucişa, la Şosea, cu automobilul lui von Busche, coatele ei. Se ridicau, instinctiv, în aer, ca şi cum ar fi vrut să apere trupul şi mâinile lui Nelu. Exclamă cu oroare:

AH, ces Boches!... ces sales Boches.

Colonelul o aprobă, cu jumătate de glas, însă cu un fel de mârâit surd şi imprecis. Inima lui era împărţită. Adora, bineînţeles, Parisul. Se balada se şi el pe marile bulevarde. În tinereţile ÎNI chefuise şi el în Montmartre.

Fădtiie de întâlte ori să roşească, până îţi vârful

nasului în umixtit ŞI GTaridídy pe domnişoara Rtfgfer, povestind la mâs-a, în mate ravagiile lui de roffi-att ţeăpâft îţi IMmile franţuzoaicelor setisimle de la Maxirja a „şi din Place Blanehe. le. EVOca, fată de alţii, cu răţdieli de cueoş cuceritor. Şi le reamintea, îl! el înauşi, cu oarecare tristeţă, cu oarecare atxtârăeâttăe, du vagi regrete şi remuşcări. Pasionatele franţuzoaice îi devoraseră, regulat, într-o lună, câşt igt l pe doi arii al moşiei. Iar una, mai *cu* moţ ea toate «2 ce –, lelalte, un prişti de fată, pari iâncă până în vârâtil unghiilor ei rz şi agresive, năzurast să lascivă, sprinţară, indiferentită, felină, agăţată într ţin zori de 2 i şi între două câttcănitri la „Motilin Rougefff, îi lăsase pe deasupra, colac peste yupâaa portofelului gol, în semn de etern suvenir, o blenoragie. …1 Săltându şi reminiscenţele, la întineietură pantalonilor, cu gestul dezinvolt şi clasic al cavaleristului de profesie, colonelul găsea Franţa prea coruptă, Parisul prea degenerat, civilizaţia Apusului prea descompusă şi efeminată că să nu treacă victorios peste ele pasul masiv, cu talpa bătută zdravăn de pământ, al imperialelor armate nemţeşti.

— Dar Montmartre nu e Parisul!… Şi Parisul nu e

Frătiţa!... replica, cu acră suavitate, domnişoara Roger.

Colonelul se înclina, curtenitor:

— Astăzi aşa! recunosc că sunt şi excepţii onorabile... Dar cu o floare, domnişoară, ca dumneata, nu se face primăvară.

Complimentul direct, greoi ca un bolovan, n-o tulbura câtuşi de puţin pe domnişoara Roger. Continua, cu aceeaşi stiâtvă acremă:

Vă rog să mă credeţi că nu cunoaşteţi îndeajuns Franţa. Nu diinoaşteţi provincia. Sfu sunt unică de felul meu. Ca mine sunt mii şi sute în fiecare colţişor al frumoasei noastre Franţa.

Aş vrea s-o cred, pentru victoria Franţei, răspundea incredul colonelul.

5, Văleu!... te pomeneşti că are dreptate vu exclama în sinea lui, Tănase, simţind cum urâţenia domnişoarei Roger îi luă de pe inima şi ultimele resturi de francofilism.

Ce importă asta! Ce importă familia, morala, societatea, existenţa sau inexistenţa atâtor domnişoare Roger, trase şi răspândite în milioane de exemplare pe scoarţa răbdătoare a pământultii îşi

spunea Nelu, cu inima zdrobită, cu sufletul răzvrătit numai la gândul că, în vremea asta, armatele Kaizerului devastau muzee, ardeau biblioteci, ameninţau Parisul, care văzuse înflorind printre lespezile lui de piatră, între cheiurile lui somptuoase sau sordide, de-a lungul a două veacuri, râsul lui Voltaire şi surâsul lui Anatole France. Oraşul iluminat de zâmbetul înţelepciunii nu poate să cadă sub brutala cizmă prusacă, îşi repetă el cu oarbă încredere, împotriva evidenţei evenimentelor de-atunci, împotriva temerilor lui unchi-său, împotriva socotelilor lui Tănase, împotriva însăşi a domnişoarei Roger, cu urâţenia şi lamentabila platitudine a gândurilor ei exprimate, ca în derâdere, în suculenta limbă a lui Rabelais, împotriva ştirilor care soseau din ce în ce mai dezastruoase de pe toate fronturile de luptă, dar care, fiindcă erau răspândite mai ales de „Wolffbureau”, i se păreau lui Nelu, în naiva lor exagerare tendenţioasă, tot aşa de stupide ca şi bruta prusacă, şi tot aşa de groteşti ca şi pretenţiile Kaizerului. Nu putea să creadă în triumful răului, în victoria nemţilor. Credea în geniul Franţei. Credea în isufletul umanităţii. Era convins că, de hatârul artelor

şi literaturii, oamenii de pretutindeni, cu mic, cu mare, până la ultimul negru din mijlocul Africii, se vor scula şi vor sări în ajutorul Franţei. Citea acum ziarele cu pasiune. Aştepta în fiecare dimineaţă o nouă declaraţie de război. Intervenţia Italiei l-a făcut să plângă de fericire că patria lui Petrarca nu-şi dezminţea trecutul, de ruşine că România rămânea iarăşi de căruţa statelor civilizate.

— Dar nemţii au şi ei o civilizaţie!... Îl combătea Tănase, silindu-se să-l puie în contradicţie cu el însuşi. Au şi ei teatre, muzee, muzică, literatură. Dacă armatele franceze Vor fi victorioase, cine o să le împiedice să treacă Rinul, să devasteze Germania, să meargă la Berlin?...

— Mai va! mormăia colonelul.

— Oh, da!... suspina Mălina.

— La Berlin!... La Berlin!... se agita domnişoară Roger.

— A nu!... Asta nu!... protesta Nelu.

Voia război, voia ultimul război împotriva barbariei. Dar nu voia răzbunare. Tot aşa cum credea în geniul Franţei, credea în generozitatea ei. Era încredinţat că ţara care dăruise odată lumii drepturile

omului, răsturnând imperii, spulberând tronuri, zdrobind pe tirani sub paşii desculţi ai armatelor ei revoluţionare, va dărui şi de data asta lumii egalitatea între oameni şi pacea între naţiuni. Îşi imagina copilăreşte pe Joffre cusufletul lui Jaurès şi pe Foch meditând, între două planuri de atac, asupra mijloacelor celor mai sigure de adus înfrăţirea între popoare şi fericirea pe pământ. Nu-şi dădea seama că de la epoca marii revoluţii până la epoca marelui capitalism trecuse un veac şi mai bine. Nu putea să creadă că de la un veac la altul totul se schimbă, totul se preface clase, aşezăminte, condiţii materiale de existenţă, interese, ideologii. În entuziasmul lui fervent confunda pe Clemenceau cu Danton, pe Albert Thomas cu Mirabeau, pe Poincaré cu Robespierre. Nu vedea deosebirile dintre clasele în numele cărora vorbeau. Nu vedea prăpastia dintre viemea celor dintâi şi vremea celor din urmă. Vedea pacea. O pace largă, îngăduitoare, justă, echitabilă, idilică, semnată de Krupp sau1 impusă de Creusot, tot aşa ca şi cum ar fi impus-o şi-ar fi semnat-o, prin punere de deget, ultimul *sansculotte*.

Tănase îl asculta cu nerăbdare, ridica din umeri

cu dispreţuitoare compătimire. El nu umbla cu capul în nori. Călca pe pământ. Trăia printre oameni. Îi auzea-vorbind. N-avea urechile astupate. Ştia ce au în burtă. Idealism? Justiţie? Generozitate? Haida de! Gogoşi! Vorbe de clacă! Nu era el de-alde aia care se îmbată cu apă chioară. Dacă voia războiul, ca şi Nelu, dacă-l cerea pe toate glasurile şi pe toate drumurile, la gazetă ca să salte tirajul, la tribune ca să smulgă aplauzele mulţimii, îl voia cu socoteală, îl cerea la vremea lui. Să vedem mai întâi cine învinge. Apoi cine dă mai mult. Învinge Franţa? Ura! De trei ori ura! Mergem cu Franţa. Îşi dezleagă nemţii băierile pungii? Adică de ce nu? Văzând şi făcând. De ce să ne pripim? De ce să dăm vrabia din mână pe cioara din păr? Ce pierdem aşteptând? Nu e toată lumea mulţumită? Când a mai fost atâta bănet în ţară? Ce nu le vindem nemţilor: untură râncedă, benzină cu apă pe din două, boi numai cu pielea şi oasele pe dânşii, porumb încins, mazăre cu gărgăriţă, grâu stricat. La noi nu le-ar mânca nici porcii! Nemţii le mănâncă. Să le fie de bine! Să mai ţie războiul, să mai cumpere!

— Nu credeţi, domnule Bojoceanu, că sunteţi prea materialist? l-a întrebat într-o zi domnişoara Pia,

cu ochii ei calzi şi umezi, întunecaţi de dezamăgire.

— Sunt, domnişoară Pia! Recunosc că sunt materialist! Şi bătându-se cu pumnul în piept, a adăugat sunt materialist, (domnişoară, B adevărat că sunt materialist. E ar nu pentru miiae. Ci pentru ţară!

Replica nu era a lui. Putea să şi-o însuşească, însă, fără remuşcare. Era a lui Brătianu. Era, cu variante sau atenuări ipocrite, a tuturor oamenilor noştri de stat. Toţi voiau războiul, ca şi Tănase. Toţi aşteptau ceasul României, ca şi Tănase. Îl pregăteau pe îndelete, târguindu-se cu ruşii, tocmindu-se cu Franţa, precupeţind cu ambele tabere duşmane neutralitatea noastră *usque ad fznern*, intervenţia noastră, grânele noastre, păcura noastră, idealurile şi vieţile noastre.

II

Pregătită astfel sufleteşte, la ora fixată tot pe atât de priceperea factorilor ei responsabili, cât şi de paradoxalul ei destin, România s-a aruncat în vâltoarea războiului mondial. După entuziasmul primelor ceasuri, peste care au căzut, ca un (duş rece proclamarea stării de asediu şi instalarea cenzurii, au venit repede înfrângerile, retragerile, invazia, bejenia,

refugiul armatelor decimate, al politicienilor valizi, al clasei conducătoare, scăpată intactă din dezastru în fundul Moldovei. Patruzeci de ani de domnie glorioasă, de împilare şi abrutizare obştească s-au răzbunat în câteva zile. Nici impenetrabilele trecători ale Carpaţilor n-au oprit puhoiul nemţesc. Nici faimosul Cadrilater strategic n-a împiedicat pe bulgari să treacă. Nici valurile Dunării n-au înecat hoardele duşmane. Cu vurta şi cu toptanul, pământul României cădea pradă cotropitorilor. Trenurile, scurgându-se spre nord, gemeau de jalea noastră şi de greutatea bogăţiilor: mobile, covoare, blănuri, argintării, poloboace de vin şi de ţuică. Iar drumurile, desfundate de ploi, plângeau de mila copiilor prinşi cu arcanul, luaţi cu miile de prin sate şi semănaţi de-a lungul şanţurilor, flămânzi şi goi, până ce moartea, mai clementă decât stăpânirea, se îndura, în sfârşit, de dânşii.

Şanţurile, de-o parte şi de alta a drumurilor, erau pline de care răsturnate, de tunuri împotmolite, de răniţi, de hoituri, de copii. Nelu le-a văzut cu ochii lui.

Plecase la război nu numai că toţi cei de-o vârstă cu el, dar ca toţi maiorii, coloneii, generalii,

căpeteniile de oameni şi de oştiri din vremea aceea, ca la paradă sau la nuntă. Credea Ea răafatsilil B o aefilară mââidfă de Uniforme strălucitoare, în muii să fanfarelor, în bubuitul tunurilor, în apoteoza actelor individuale de eroism.

La Turtucaia a întrevăzut primul aspect al războiului românesc: nepregătirea totală, vitejia inutilă a soldatului, incapacitatea şi laşitatea şefilor.

Pe drumurile retragerii i-a cunoscut şi cea de-a doua înfăţişare: dezordinea, dezorganizarea, haosul, foamea, mizeria, ruşinea vagoanelor încărcate de bunătăţi, treciând pe sub nasul regimentelor desculţe şi flămânde.

La Bârlad, în sfârşit, unde poposise vremelnic Marele Cartier şi unde a ajuns după trei luni de fugă ruşinoasă mai mult decât de luptă voinicească, i-a cunoscut şi ultima ipostază.

Pe strada principală, în dreptul cofetăriei de lângă pod, cum rătăcea căutând zadarnic un cvartir pentru noapte, s-a întâlnit, nas în nas, cu Tănase. Vechii prieteni aproape că nu s-au recunoscut. Nelu era negru la xa a, cu obrajii scofâlciţi, cu gâtul slab, ieşind ca un maţ din gulerul tunicii. Tănase abia îşi

încăpea în piele, sub Uniformă nouă-riouţa, străbătută de fireturi, încifrsă cu tot felul de curele, înzorzonată cu brandenburguti, zornăind de paftale şi eghileţi. Cel dintâi, trebuie să recunoaştem adevărul, spre cinstea lui, el a ridicat braţele în aer, el a exclamat, cu strigăt v pornit sincer din inimă:

— Nelule!... Tu eşti, Nelule?... Ce-i cu tine, rha? De unde vii în halul ăsta? Vino să te strâng în braţe, dragul meu!... Nu poţi să-ţi închipui ce plăcere îmi face să te revăd... Te credeam mort... Două săptăfnâni am bătut telegrame dupfră tine pe la toate unităţile... Ai tăi te fered dispărut... prizonier... poate şi mai rău... Nimeni nu-ţi ştia de urmă; Ai dezertat, mă?... Tiii! ce bucurie o să-i faci colonelului când te-o vedea!

— E aici? întrebă Nelu pe negâiidite. Apoi, rtişiriat că-i vorbea de-ai lui fără să se intereseze mai întâi de dânsul, s-a grăbit să rectifice: Dar tu?

— EU?! Cuth tiia vezi! Sănătos tuft. Tu mă cuiioşti. Ştii că-mi prileşte mutica. Belele şi buclucuri câte vrei. De răspunderi nu-ţi mai viirbesfe. Ştii diiiri e la miliţie. Cei mai mari cu folosul, cei mici cu ponosul. Mă strecor şi eu cum pot. Să nu vorbesc într-un feeâs rău; până acum mi-a mers strună. E drept că munţi

esc cât zece. Ţie *p*a*t* să-ţi spun. Dacă n-aş fi eu, nu ştiu, zău, ce s-ar face Miră. Mine cei de la Marele Cartier. Eu îi duc în spinare. Eu îngrijesc şi văd de toate. Nu mă plâng. Cheresteaua e solidă. O duc la tăvăleală. Rezist. Mă învârtesc, O să fie bine. Chiar dacă n-o fi ca mai înainte, ce vrei, dragul meu, la război nu e ca la mama acasă... La război, ca la război!...

— Râdea zgomotos şi jovial. Îşi luase camaradul de braţ şi-l târa după dânsul. Îi vorbea cu ochii fugindu-i în toate – părţile. Salută pe unii, râdea altora, schimba o vorbă, două, în treacăt, cu fiecare. Cunoştea tot oraşul. Toţi îi erau prieteni. Figurile se luminau, braţele se întindeau în drumul lor. Ceva din simpatia obştească se revărsa şi asupra lui Nelu. Îl prezintă radios, elocvent, ca pe-un erou al războiului. Eroului îi şoptea la ureche, după fiecare prezentare:

— Xân imbecil... un înfumurat... un trădător!... L-ai văzut?... Ăsta a fugit de pe front... Dacă nu era mătuşă-sa, coana Sultană, ştii, cea care a trăit cu vodă, dădea ochii cu Curtea Marţială...

Ca o gazetă vie, îi destăinuia amănunte din viaţa fiecăruia, îi povestea vrute şi nevrute, intrigi, bârfeli,

clevetiri, tot ce văzuse, tot ce auzise, de-a valma, unele peste altele, cu tot ce făcuse, cu tot ce se petrecuse de patru luni aproape de când nu se mai văzuseră.

— Mi-ar trebui o noapte-ntreagă ca să te pun în curent! îl asigură el exuberant. Ştii ce? Mâncăm împreună, sau nu… La popotă n-o să fim singuri… n-o să putem vorbi… Unde stai?

— Unde? îi repetă Nelu întrebarea. Nici eu nu ştiu… Tocmai căutam, când…

— Căutai!… Asta e bună!… Asta le întrece pe toate!… Asta eşti tu întreg, din cap până-n picioare!…

Se oprise în mijlocul străzii şi râdea de-i zăngăneau decoraţiile şi eghileţii pe piept. Se uita sincer la Nelu, ca la un fenomen. Se izbi cu palma peste frunte

— Tu eşti!… Te regăsesc, în sfârşit! Mă întrebam eu, ce s-a schimbat în tine? Nimic! Acelaşi! Cu capul tot în nouri… Nici războiul nu ţi-a deschis ochii… Dar, dragul meu – urmă el înţelepţeşte, părinteşte, cu un ton ceva mai confidenţial în glas – n-aveai decât să baţi la prima uşă ieşită în cale. La uşa unei case mai bune, mai arătoase. Un jupân cu caftan şi perciuni ţi-

ar fi ieşit înainte... „Bucuroşi de oaspeţi, jupâne?” îl întrebi tu. Îţi răspunde: „Bucuroşi”!

N-ai decât să intri în casă. Îţi răspunde că-i ocupat? Faci vânt jupânului pe uşă, balabustei pe fereastră... afară doar numai dacă de!... ca românului... nu-ţi zice inima s-o opreşti pe frigul ăsta ca să-ţi încălzească aşternutul...

— N-aş vrea să... Încercă Nelu să-l întrerupă.

Tănase nu-i lăsă timp să-şi termine gândul:

— Nu vrei?... Te înţeleg... Dar fiecare cu gustul lui. Toate gusturile sunt în natură... Nu vrei, prin urmare? Bine! Fie!... Hai!...

Se opri un moment. Ezită. Apoi, hotărât

— Hai la mine atunci!... Eşti oaspetele meu.

— N-aş vrea să te supăr...

— Ce să mă superi!... Nu fi prost...

— De altfel... se scuză Nelu, n-o să te supăr decât o noapte. IVtâine, în zorii zilei, plecăm...

— O noapte!... Zece!... cât vrei, dragul meu. Am pus mâna pe tine. Nu te mai scap. N-am decât două odăi. Şi nici alea ale mele. O să-ţi explic eu... Patul e larg. O să ne strângem cum om putea... Ce dracu’!... Am mai stat noi într-un pat!... Nu ne cunoaştem doar

de ieri, de alaltăieri... Vino, mă!... O să fie bine... Ţi-o fi foame... Am de toate.

Avea, în adevăr, de toate în odăile lui încăpătoare, dar tiesite de provizii, ca magazia unei popote ofiţereşti: lăzi de zahăr şi de conserve, saci de făină, de orez şi de cafea, pachete de şocolată peste cutii de sardele, munţi de şunci şi drugi de salam. Stânjenit oarecum la început printre ele, Tănase şi-a revenit repede în apele lui. Făcea glume sărate şi pipărate, scoţând din cufere tot ce-avea mai bun pentru Nelu; poruncea lui Oprea, vistavoiul, să puie sticlele la gheaţă şi să nu lase pe nimeni să intre în casă, oricine ar fi, bărbat, gradat, gheneral sau muiere, aşeza tacâinurile, aprindea lumânările, trăgea perdelele. Făcându-şi singur de treabă, învârtindu-se agitat prin odaie, se simţea mulţumit de el însuşi, fericit, profund fericit, ca şi cum ar.fi ospătat la dânsul pe-o cucoană din lumea mare. Sentimente confuze, reminiscenţe, visuri, gânduri uitate îi reveneau şi-i înfloreau în suflet. Se uita, cald, la Nelu. Îl învăluia cu o largă şi bună privire maternă. Ar fi vrut să-l sărute, să-l îndoape, să descopere pentru el bunătăţi rare, necunoscute. Nelu mânca tăcut.

— Şampania, Opreo!... Adă şampania!... Un pahar de şampanie, Nelule! Dezgheaţă-te, mă, ce naiba!... Lasă gândurile, dracului! O viaţă are pânul. Begl, J pluip V? Să bem primul pakar în einştea prieteniei npast pe! a tp ţesti, Tănase!

— Tase! isteiiule. 5 Ei-mi şi tu Tase, ca toată lumea? Tănase a murit 1 Nu ştiai pă a Sat ortul popii? A murit, săracul. A murit în război, ca un erou, într-un şanţ» în primele rânduri... Bea Nelule!... Încă un pahar în memoria lui Tănase.

Glumind pe seama lui însuşi, cu cinism, cu candoare, râdea cu hohote, gplea pahar după pahar şi descreţea treptat fruntea lui Nely.

— Bea, Nelule! Bea pentru Tănase dacă nu vrei să bei pentru mine. L-ai cunoscut şi tu. Ţi-a fost şi ţie drag.

— Drag, Tănase.

? r-TBea atunci!... Ţi-aduei aminte, mă?...

— Mi-aduc!... Cum să nu-mi aduc aminte...

tsyqeau popilaria. În fumul de tutun şi în fumurile şampaniei, în mirosul jgrpy, rânced, care ce ridica din movilele şunci şi de gârnaţi, treceau anii limpezi, şi perindau imagini, întâmplări, x ppişagâi,

nume, emoţii, amintiri…

Băile Herculane…

Îţi mai aduci aminte, Nelule!…

Prima ţigară…

Când te înecai şi-ţi scuipai şi sufletul

Moarţea licuriciului…

— Qe ţi-a venit Ce te-a apucat să te baţi tu cu mine, mă!

bgmnişpara Roger…

— Rsiuţă mai era, maţnă!

Latrina…

— Ghemuiţi unul în altul… La strâmtoare., în duhoare… Ce fericiţi eram atunci!

Ca firul de lâna care se-nvârte din caier, pa borangicyl caşp, şi desface din gogoaşă, se desprindeau, se despleteau şi se depanau amintirile. Evenimente vechi numai de-un an, întâmplări petrecute py şase, cu patru luni în urmă li şi păreau depărtate, pierdute în haosul războiului? ca şi cum ş-ar fi Petrecut cândva, „în vremi imemorabile, Sau nu şi îl petrecut niciodată.

— Rei grădina

— Cine-o fi stând acum pe banca noastră?

Par domnul colonel!

— Şi Pia!... Unde-o mai fi Pia acum?...

— Aici.

— Cum? Unde-ai spus?

Nelu sărise de pe scaun. Buzele îi tremurau. Privirile îi ardeau ca focul. Fumurile şampaniei i se luau die pe minte, Tănase încerca să-şi revie în fire. Nelu îl zgâlţâia:

— Ai spus c-aici?

caici... A fost pe-aici...

— Când?...

— Odată... Pe la început... Mai de mult... Am zărit-o, dacă o fi fost ea... Cred că era ea... Sigur că era ea.

— Şi-acum?

— Nu ştiu... De unde vrei să ştiu!... N-am mai întâlnit-o... N-am mai zărit-o pe nicăieri... O fi plecat. S-o fi dus şi ea, cum pe rând s-au dus cu toţii. Cine ştie pe unde-o fi, dacă o mai fi... Dar ce-ţi pasă! Ce-ţi mai pasă acum de femei! Ea sau alta... O fustă! Sunt atâtea!... Câte vrei!... Pe toate drumurile... Ele te cheamă. Ele îţi aţin calea. N-ai decât să faci un semn. Pe care-o vrei! Ia!... Alege!... Nu te mai gândi la

dânsa!... Bea mai bine!... Bea, Nelule!... O viaţă are omul. S-o trăim. TJite-n faţa ta, paharul e plin... Cu şampanie ca asta n-o să te mai întâlneşti... Bea, mă!... Când ne-o fi mai rău, să ne fie ca acum.

Nelu, recăzut pe scaun, murmură deznădăjduit:

— Cine ştie!

— Ehei!... Aşa-i că nu mai ştii nici tu acum? Aşa-i că ai venit la vorba mea? Ce-ţi spuneam eu! Voiai războiul! Cereai război! Uite unde am ajuns...

Cu un gest larg al braţelor vru să arate în dreapta, în stânga lui. Se izbi, cu dosul palmei, de muchia unei lăzi de zahăr. Rectifică, simplu:

Uite unde-a ajuns ţara...

Par umbra lividă a războelului, evocată o cijbă, trecu peste capetele lor. Le apăsa, le pleca frunţile. Sunb penară i mută, tăceau, imobili, într-un colţ se auzea ronţăitul unui şoarec. Zgomotul vieţii redeşteptă în Tănase simţul realităţii. Îşi scutură umerii puternici. Îşi scutură gândurile funebre. Apucă, de gât, altă sticlă şi-o trânti, hotărât, pe masă. Dopul de plută sări voios în aer, târând după dânsul, ca un penaj de general, un smoc de spumă albă.

— Ia seama... Se varsă... O s-o verşi toată,

observă Nelu, cu privirile ţintă înaintea lui.

— Verse-se!... Ce-mi pasă!... Curgă... 1 Ducă-se! Risipească-se!... Am destulă! Am câtă vrei.

Şampania îl încălzise. Se înfierbânta vorbind. Limba începea să i se împleticească

— Nu mă crezi?... Nu crezi tu pe Tase al tău?... Vrei să mă jur? Pe ce să mă jur? Ce să mă mai jur! Uite colo!... Vezi tu lăzile alea?... Toate-s pline. Şi podu-i plin. Şi pivniţa... Am, mă! să vă îmbăt pe toţi, să-ţi îmbăt tot regimentul... Nu mă crezi? Spui că nu-s ale mele?... Ei şi? Ce-mi pasă dacă nu-s ale mele! Cine le bea?... Eu le beau!... Ăsta-i războiul!... Lş. Război ca la război. Ce-i al tău e şi-al meu. Bea, măi Nelule... Bea, măi frate-meu... Să bem până ce-om cădea morţi-beţi... Să spui şi tu, pârlit de ofiţer ce eşti, că ai băut din şampania lui Iliescu...

— Iliescu?... Care Iliescu?

— Ei, care Iliescu! Parcă cazi din lună!... Pe ce lume trăieşti?... Unu-i doar tată Iliescu în ţara românească... Iliescu, de!... Iliescu-Turtucaia...

— Cum?... ale lui?

— Ale lui... ale mele... Ce-ţi pasă! Bea şi taci. Las pe mine. Tata Iliescu să trăiască. Eu sunt omul lui. Aşa

cum mă vezi, numai în Tase Bojoceanu se încrede. În nimeni altul. Fac ce vreau dintr-îiisul... Pe mine mă întreabă. Cu mine se sfătuieşte. Eu sunt mâna lui dreaptjă. Eu tai şi spânzur. Eiţ îi dau totul de-a gata. Vrea şampanie? Poftim şampanie!... Vrea muieri?... Na muieri! Vrei trese, Nelule? Vrei decoraţii? Sp ne o vorbă. Decretu-i gata. Eu îl fac 1 Eu iscălesc! Eu sunt cheia şi lăcata. Fac din tine om dacă vrcăti... Şi vreau, Nelule... Ţi-o jur că vreau... Pe ce vrei să mă jur, mă, că vreau?...

Se pleca spre dânsul, jyg te niasă, răsturnând tacâmurile, vărşândv o aharele. Avea tssţia îgatoare şi duioasă. La beţie se şpiine că şi cunoaşte omul. Inima lui recunoscătoare se exprimă în fraze incoerente, în accente pasionate. Suspină din adâncul pieptului. Cu cât suspinst mai des şi vorbea mai mult, cu atât se înduioşa mai tare. Se simţea mişcat până la lacrimi de propriile lui cuvinte, de făgăduielile solemnede, poezia” amintirilor duci, dezordonate:

— Ai tăi au fost buni cu mine... Coana Mălina mi-a dat odată, pe ascuns, o piesă de cinci lei... Pe moş colonelu numaj. Eu ştiu cât l-am ciupit... Nici tu n-ai fost mai rău că alţii... Mi-ai făcut şi tu un pic de bine...

Munte cu munte se întâlneşte... Oameni suntem, bre! ... Obraz avem!... Acum mi-a venit şi mie apa la moară... O să vezi şi tu cine sunt eu... Unu-i Tase Bojoceanu!... Spuneai că pleci? N-o să pleci!... Jură, mă, că n-o să pleci!... Jură, hai!

Se agăţase de mâneca lui Nelu. I-o squtura 9, se ţinea de dânsa, ca să nu cadă. Capul îi alunecă mereu spre masă. Tresărea. Icnea. Se oţerea. JSughiţa şi bolborosea din ce în ce mai surd, mai confuz:

— Jură, mă!... Dacă mă iubeşti... Fac priv din tine... Eu sunt Tase!... Tase Bojoceanu... Eu te ataşez... Mâine dimineaţă... Adu-mi aminte, Opreo!... Unde eşti, Opreo!... Crucea şi dumnezeii mă-tii!... Adu-mi aminte, mă!... Te ataşez la Marele Cartier.

III

pe T te ei luni Nelu nu se mai culcase pe saltea de lână, între Qa târî albe, mirosind a proaspăt.

După ce, cu ajutorul lui Oprea, şi-a dezbrăcat camaradul, desfăcând şi deitiddând zece rânduri de copei, de nasturi, dB curele, de fel de fel de fireturi şi paftală, s-a întins şi el, în aşterxiut. Câteva minute s-a simţiţ Tgine, ca într-o baie caldă, şut priapoma de mătase şi între pernele de puf. C BEea a-ţi să apărmă

dus. A închis ootiii cu deliciu. A încej ciat să nu se mai gândească la nimic. A izbutit s-alunge Dar, deşi strângea cât puţea din ochi, somnul ritif i se atingea „de pleoape. Plapoma îl înrile îl opţeş u. Casa răsuna în jurul lui ca o cutie sonoră. Şoareciironţăiau în toate colţurile odăii. Tase sforăia lângă dânsul, grav şi neîntrerupt, ca hogeagul vetrei în toiul iernii.

Pe la 5 dimineaţa, tocmai când i se părea că O să aţipească în sfârşit, a auzit că prin vis, depărtat şi lung, un suneţ de goarne. Mai întâi nu şi-a dat seama de undg vine, ce este, ce înseamnă. Se lupta cu seniniilt Apoi drepţiată, ca şi clinjL o fkehetă luânirioăşă i-ar fi or e rul, şi-a adus aminte: „Războiul! … Deşteptarea îl Pleacă regimentul!…”

sărit ca ars idin aşternut. În friguri, dibuind prin întunericşi-şi. Ui irma. Din rabl a aâiurhaţ un scaun. Trezit jumătate, Tase a mormăit:

— Tu eşti, mă?

— Eţi… Eu sunt.

— Spune lui Oprea…

S-a întors pe partea cealaltă. A răsuflat greu de câteva ori, A mai mormăit printre dinţi

— Adă-mi aminte Spune-i să-mi aducă aminte! Te

fac om… Să ştii, mă… te fac… te ataşez…

Ultimele cuvinte i s-au pierdut într-un gâlgâit care prevestea sforăitul.

Afară plouă cu găleata. Mijea de ziuă. Aerul rece pătrundea în plămâni, dur ca oţelul, curat şi binefăcător ca un sloi de gheaţă pe pieptul unui bolnav. Pe-o treaptă a cerdacului Oprea văesuia cizmele. Sculându-se zmirna în picioare, l-a întrebat, uimit

— Plecaţi pe-o vreme ca astă; domnule sublocotenent?

— Da, Opreo, plec. Să spui lui stăpână-tău că i-am lăsat un bileţel pe masă. Nu se vedea bine în casă. Nu ştiu cum l-ram scris. Să-i spui şi tu, din gură, că-i mulţumesc şi că o să-i mai scriu.

Nu i-a mai scris. Iarnă grea şi nesfârşita din 1916 a îngheţat nu numai izvoarele apelor, dar şi mâinile şi sufletele oamenilor.

Moldova părea un mormânt. Nici bubuitul tunurilor, nici vaietele răniţilor, nici aiurările bolnavilor de febră recurentă şi de tifos exantematic, nici durerea, nici compătimirea nu izbuteau să întrerupă tăcerea vastă care se întindea, ca un al

doilea linţoliu de zăpadă, peste pământul îngheţat şi amuţit sub teroarea Curţilor Marţiale. Viaţa românului nu mai avea preţ. Mureau mai mulţi de foame, de boli, îndărătul frontului sau în faţa plutoanelor de execuţie, decât de gloanţele duşmanului. Spitalele erau inutile. Camioane după camioane descărcau vii şi morţi, unii peste alţii, fără alegere, fără zadarnică pierdere de vreme, pe marginea şanţurilor. Dintre mormanele de hoituri se ridicau feţe livide, priviri înnebunite, pumni încleştaţi spre cer. Moartea trecea. Nu cu seceră în mână, nu cu coasa, aşa cum e arătată în legendele poeţilor, ci cu tăvălugul, cu năvodul şi cu plasa. Oamenii mureau ca muştele. Cei mai mulţi mureau de inaniţie. Hambarele erau goale. Depozitele sleite. Cuptoarele stinse. În ţara grâului lipsea pâinea. În ţara porumbului mămăliga ajunsese un lux. În ţara păcurii nu mai era gaz nici pentru păduchi.

Nici pe front lucrurile nu stăteau mai bine. Dacă ofiţerii mai aveau hrană din belşug şi îmbrăcămintecaldă, trupele erau desculţe, dezbrăcate, hrănite cu lături. /Plinea mucedă şi mazărea cu gărgăriţă erau unicele bunuri pământeşti care mai ajungeau până în tranşeele soldaţilor. Soldaţii le

rumegau pe încetul, între fălcile lor puternice şi mute. Deprinşi din moşi-strămoşi să mănânce ceapă cu mămăligă, puteau la nevoie, să se mulţumească şi cu coajă de copaci. Asta făcea uimirea celor câţiva ofiţeri francezi, risipiţi în primele rânduri, şi orgoliul şefilor naţionali. Recapitulând învăţăminte le războiului, în aplauzele unanime şi îndelung repetate ale unei Camere brătieniste, un cogeamite general de corp de armată avea să peroreze mult mai târziu: „Ce-i trebuie românului puşti, tunuri, mitraliere şi merinde, când pieptul lui e de aramă şi braţele lui de oţel!”

Nimeni n-a plesnit în faţă pe acest general cu propria lui sabie, pe care şi-o zăngănea trufaş în culoarele Camerei, pE scările ministerelor, în saloanele potentaţilor, refuzând-o celor de pe front; nimeni nu i-a smuls-o de la şold; toţi l-au aplaudat.

Dar ceea ce pricepe sau înghite românul nu e dat oricui să înţeleagă. Ofiţerii francezi, îndeosebi, deprinşi cu stările din ţara lor, nu şi le explicau pe ale noastre. Colonelul Audon, printre alţii, deşi străbătuse, sau tocmai fiindcă străbătuse tot frontul, de la Galaţi până în munţii Bucovinei, interesându-se despre toate, vorbind cu toţi, ispitind cu vorba,

iscodind şi trăgând de limbă, în românească lui aproximativă, nu numai pe şefii oştirii, dar şi pe gradaţii de rând şi, mai ales, cu predilecţie, pe soldaţi, mărturisea cinstit lui Nelu, descurajat ca în faţa unei probleme insolubile, că nu mai pricepea nimic.

Cu Nelu se împrietenise din prima seară când poposise la Oituz. Îl judecase în câteva zile. Nu-şi ascundea simpatia pentru ofiţeraşul acesta timid ca o fată mare, la popota ofiţerilor şi care nu redevenea bărbat decât în tranşee. Şi-l apropiase sufleteşte. Îl îndemna să vorbească. Îi plăcea să-l asculte. Discutau ceasuri întregi, în nopţile nesfârşite, – întrerupte când şi când de lumina spectrală a rachetelor, zguduite rar, intermitent, de bubuitul tunului.

— N-aveţi patriotism… N-aveţi pic de patriotism… Nu vă iubiţi ţara. Asta el… Asta le explică pe toate… Îi spunea colonelul Audon.

— N-avem patriotism?! exclamă Nelu cu ochi umezi, plini de imputare. Dar soldaţii!… domnule colonel. Soldaţii noştri care luptă şi care mor…

— *Voyons* /… Voyo*ns* /… mon ami… *Nu m-ai* înţeles, sau nu m-am exprimat eu bine. Pe soldaţi îi cunosc, îi ştiu. Nu mă gândeam la dânşii. Îţi vorbeam

de patriotismul conducătorilor… al oamenilor voştri de stat… al acelora, în definitiv, care poartă pe umerii lor şi gloria, dar şi răspunderea propăşirii unui popor.

— Oh! aceştia…

Pe „aceştia” Nelu se simţea dispus să-i părăsească, să-i sacrifice cu inima uşoară. Începea şi el să-i cunoască. Cu toate astea, din pură şi tolerantă echitate, încerca să-i explice şi pe „aceştia”. Vechea, eterna explicaţie. Suntem un popor tânăr. Am trăit, veacuri de-a rândul, sub corupta ocârmuire turcească. Peste noi au trecut valuri-valuri de barbari. N-am avut aşezămintele stabile. N-am avut şcoli. Conducătorii neamului au fost siliţi să-şi caute noţiunile elementare ale ştiinţei peste graniţă. Ne-am adăpat, în pripă, la cultura Parisului. Ştiinţă rudimentară. Maimuţăreală de cultură. Diplome bune pentru Orient. Savanţi cu mari pretenţii şi cu cunoştinţe mediocre. Miniştri ignari. În cincizeci de ani de asemenea pospăială de cultură nu puteam să ajungeam prea departe şi-ar fi exagerat să ni se pretindă un nivel de civilizaţie egal cu al ţărilor occidentale. Printre ţările occidentale – chiar, câte sunt la acelaşi nivel? Anglia şi Franţă de o parte, cu tradiţiile, cu umanităţii e lor aproape

milenare; de partea cealaltă, restul Eupei, cufundată încă în vestigiile barbai; iei medievale. Imperiul britanic şi-a dat Marea Chartă a drepturilor cetăţeneşti cu veacuri în urmă. Franţei i-au trebuit cinci secole de războaie, de revoluţii, de spăimântătoare zguduiri interne şi externe ca să ajungă la noţiunea modernă a patriei. României i se cere să facă saltul ăsta mortal într-o jumătate de veac.

— E nedrept, domnule colonel, susţinea Nelu cu tărie şi cu oarecare amărăciune.

Şi termina glumind: Franţa îşi avusese de mult pe Voltaire când românii abia îşi descopereau graiul strămoşilor şi scandau, în versuri mişcătoare poate pentru noi, dar deplorabile.

Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce vorbim;
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim”.

— Dar sârbii? îl întrerupea insistent colonelul Audon. După câte ştiu, sârbii n-au avut nici ei o altă soartă. Au trăit şi ei sub turci. Au pătimit şi ei de invazii. N-au avut şcoli. N-au nici astăzi bruma de civilizaţie cu care se laudă românii. Şi cu toate astea…

— Sârbii! recunoştea Nelu, lăsându-şi umilit nasul în jos.

Îl durea profund permanenta comparaţie cu sârbii. I se părea cel puţin prematură. Aştepta verdictul viitorului, îşi ridica nasul, încet, timid:

— Să-i vedem şi pe ei mai târziu, domnule colonel. Iri război şi-o brută poate să fie eroică, poate să pară nobilă, în vremi de pace e mai greu. Să-i vedem şi pe dânşii după qe-o trece furtuna… când s-or potoli apele…

Colonelul Audon ştia lucrurile astea mai bine decât Nelu. Ştia că, în paginile istoriei, nenumărate sunt mărturiile de popoare care, după ce s-au bătut vitejeşte, după ce-au învins, s-au întins, s-au revărsat ca puhoaiele şi-au răsturnat totul în calea lor, au dispărut deodată, ca şi puhoaiele, nelăsând altă urmă decât ruine din trecerea lor pe pământ. La porţile vieţii, pentru indivizi, ca şi pentru neamuri, sunt mulţi chemaţi, puţini aleşi. Dar era prea francez în inimă, îşi iubea prea mult ţara, aşteptase prea mult de la intervenţia României, ca să-l mai interese ce-o să fie după potop. Deocamdată nu vedea decât primejdiile care îi ameninţau patria, şi inexplicabilul dezastru al

României. Cum a fost cu putinţă, se întrebă el, ca în câteva luni de război, fără lupte ca pe Marna, fără rezistenţe ca la Verdun, fără retrageri glorioase ca ale armatelor sârbeşti, fără să facem metereze din trecătorile Carpaţilor şi, din fiecare cot de râu sau muchie de deal, tot atâtea cetăţi inexpugnabile, să fi pierdut totuşi, în goană şi fugă neobosită, mai mulţi flăcăi în floarea vârstei decât alte popoare în trei ani de măcel? Nu ne ierta, mai ales, părăsirea Capitaliei. Era cetate, chipurile, dragă Doamne! Era încinsă cu un brâu mândru de forturi. Ani şi ani de recolte se duseseră pe apa sâmbetei ca să îngropăm în ele, ca într-un mormânt, tunuri grele, mitraliere, arme de tot felul şi cu nemiluita vieţi de oameni şi vagoane de muniţii. De ce-am părăsit-o? se gândea la Paris. Parisul, cu Luvrul lui, cu operele lui prodigioase de artă şi de frumuseţe, cu catedralele lui sculptate în granit, cu bulevardele lui tăiate în inima veacurilor, s-a pregătit să se apere şi s-ar fi apărat, o! de asta era sigur, dacă armatele lui von Kluck ar fi ajuns până la dânsul, făcând la nevoie tărgi pentru răniţi din pânzele lui da Vinci şi ghiulelele pentru tunuri din cioburile marmurelor antice. Pe când capitala

României? Ce-avea de apărat capitala României? Ce-avea de pierdut? Ce-avea de salvat? Grotescul palat al lui Sturdza? Palatul Poştelor 7 Cheiul gârlei? De ce nu ne-am lăsat să fim îngropaţi mai bine sub ruinele lor, care ar fi devenit astfel cel puţin impunătoare, decât să le vedem vecinic înaintea ochilor, ridicole şi hâde ca şi sufletul celor care le-au ridicat? De ce am fugit? De ce, intraţi cei din urmă în horă morţii, am fost scoşi din luptă cei dintâi?

Nelu nu mai ştia ce să răspundă. Singurii factori responsabili, faimoşii factori responsabili din vremea neutralităţii şi din toate epocile vacilor grase, ar fi putut să răspundă. Dar cine să-i întrebe? Cum să-i cauţi? Unde să-i găseşti? Erau pitiţi, ca în gură de şarpe, în casele tăcute, cu ogrăzi nesfârşite, din suburbiile Iaşilor. Frontul era departe. Câteva duzini de comisari regali erau mai aproape. Aceştia răspundeau în numele lor. Aceştia aveau în mâinile lor severe pâinea şi cuţitul, jandarmi, poliţie şi articolele *Codului Militar*. Prin mâinile lor, făcute să slujească, deprinse să slujească, treceau şi se filtrau: ziare, ştiri, corespondenţă, vagi licăriri de conştiinţă, ultimele tresăriri de agonie ale unui popor care nici nu mai

avea puterea să se zvârcolească murind de deznădejde.

Cum se şi cuvine. Tănase era printre dânşii.

Nelu nu ştia. În tranşee, veştile din ţară veneau rar şi cu mari întârzieri. Arareori primea câte-o carte poştală sau scrisori deschise de Cenzură. Mălina îl rugă ca pe Dum-x nezeu să aibă grijă de el şi milă de dânsa. Să-şi facă datoria, desigur, dar cu măsură, cu prudenţă, fără exagerare, fără entuziasmul acela copilăresc pe care i-l cunoştea ea, din păcate. Să se îmbrace cald mai ales şi să se hrănească bine. Îi trimitea pachete care ar fi putut să sature şi să înţolească o companie întreagă dacă spiritul de echitate al părţilor sedentare n-rar fi avut precauţiunea să le vămuiască mai înainte. Unchiu-său îi trimitea bani şi admirabile încurajări patriotice – cu care nu prea avea ce să facă –, sfaturi înţelepte şi întrebări discrete: dacă n-ar dori cumva să fie permutat la Marele Cartier?

— Care îl întristau pentru restul zilei – şi ştiri de-acasă, simple, precise, pe cât permitea cenzura, care îl bucurau până-ri adâncul inimii. Astfel a aflat, încetul cu încetul, că toţi ai lui, de la maică-sa până la Stan,

după ce se refugiaseră mai întâi la Bârlad, apoi la moşie, de unde se cărăbăniseră într-o noapte, cu nepusu-n masă, fără să poată lua nimic cu dânşii, se găseau, în sfârşit, acum, sănătoşi şi teferi, într-o căsuţă modestă, dar destul de încăpătoare, la Iaşi în Sărărie.

Odaia ta te aşteaptă", îi scria colonelul". Ţi-am făcut cu mâinile mele aşternutul, adăuga Mălina. Îl fac în fiecare dimineaţă. Îl desfac în fiecare seară. Parcă tot mă aştept să te găsesc, într-o bună. Dimineaţă, într-însul. Vino, dragul mamei!"

Lui Nelu i se muia inima. Dacă ar fi avut aripi, în zbor s-ar fi dus până la dânsa. Măcar pentru o noapte. Dar n-avea aripi. Trenurile mergeau greu sau nu mergeau deloc. I-ar fi trebuit o săptămână numai pentru drum. Lupte mari se pregăteau în vremea asta. Colonelul Audon aştepta minuni de la eroismul soldaţilor noştri. Nelu ar fi murit mai bine decât să-i dezmintă aşteptările.

Pe de altă parte, ştirile din Iaşi, venite pe căi lăturalnice, erau mai curând făcute să deprime sufletele decât să le înalţe. Răniţii întorşi din spitaluri veneau mai des decât scrisorile. Aduceau veşti

lamentabile. Lipsuri, foamete, destrăbălare, partide de bacara până în zorii zilei deasupra lui" Tuf fii", chefuri la toartă în crâşme sau la „Bolta rece"... intrigi, învârteli, trese cucerite pe sub poalele muierilor sau la asalt, cu ţucalele în mână, pe scările Marelui Cartier, înaintări peste înaintări, ploaie de galoane, grindină de decoraţii. Cutare era deja maior. Un altul sărise două grade deodată. Pe Bojoceanu îl făcuseră căpitan.

De Tănase, Nelu începea să audă tot mai des. Deşi îi despărţea toată lăţimea ţării şi prăpastia tranşeelor, numele lui, faptele lui, gloria lui ajungeau până la dânşii. Camarazii întorşi din refacere le răspândeau în şoapte. Unii le pizmuiau. Alţii îşi încleştau fălcile. Nelu se silea să nu dea crezare zvonurilor ne controlate. Îşi dădea seama că frontul e ca o îngustă şi acră cutie de rezonanţă, care îngroaşă, amplifică „şi deformează sunetele cele mai curate. Viaţa de câine a celor care vedeau zilnic moartea cu ochii îi explica, în parte, dacă nu-i justifica pe de-a-ntregul, multe din amărăciunile lor.

Dar într-o zi, un fost coleg de clasă al lui Tănase, care-l cunoştea şi pe dânsul, sublocotenentul Ionescu-Bârloagă, i-a adus veşti proaspete de la Iaşi şi amicale,

cordiale salutări de la Bojoceanu. Se întâlnise cu Bojoceanu. Prânzise cu Bojoceanu. Nu vorbea decât de Bojoceanu

— Să-l vezi, dragul meu, nu-l mai recunoşti. Elegant şi fercheş, ca scos din cutie. Automobil la scară. Casă frumoasă, peste drum de Copou, un adevărat palat. Trăieşte ca un prinţ! Are toate noroacele băiatul ăsta… Şi-un pui de fată!…

Nelu asculta distrat. Nu-l pizmuia pe Tănase, ca atâţia alţii. Nu-l dispreţuia. Dar nu-l mai interesa. A întrebat, mai mult din politeţe

— S-a însurat?

— Ah! De unde! Aşa de prost îl crezi? O să se însoare el odată şi-odată, când o da peste vreuna cu milioane. Ştie Ql ce face. Nu se încurcă cu una, cu două. Îţi spun că-i dat dracului. Să vezi ce fetişcană şi-a găsit! S-o sorbi într-un pahar, nu altceva! Tot laşul e nebun după ea. O blondă răpitoare… Un drac de fată, amorezată lulea de dânsul… Una Pia…

Lui Nelu i s-a întins ca o ceaţă pe ochi. Ceva greu, că destinul celor fără de noroc, i-a apăsat inima. A trebuit să facă un efort mai mare decât bietele puteri ale omului ca să se stăpânească şi să întrebe cu

un zâmbet indiferent şi palid

— Ai văzut-o?... Ai vorbit cu ea?

— Ţi-ai găsit! Crezi că m-a prezentat, ticălosul! Nu e el aşa de prost! Am zărit-o numai, o dată, la braţul lui... Ce mers! măi dragă... Ce şolduri!... Ce sâni!... Ce ochi!

Ionescu-Bârloagă îşi lingea buzele, descriind-o. Nelu abia a putut să îngaime:

— Ai spus c-o cheamă Pia... Şi mai cum?

— Nu ştiu. N-am întrebat. Cum dracu' nu m-am gândit să întreb? Nici nu era nevoie, de altfel. Pe câţi i-am auzit vorbind de ea, toţi nu-i spuneau decât Pia...

— Pia!... i-a repetat Nelu numele, cu teamă, cu îndoială, cu tristă speranţă, cu dulce şi amară dezamăgire.

Ea să fie oare? Ea, Pia, la braţul lui Tănase? Gura ei, din care picurau versurile ca mierea din faguri, lipită de gura lui Tănase? Şi numele ei, uşor ca o şoaptă de iubire, cald şi pur ca o rugăciune, târât pe toate buzele, repetat că un refren pe uliţele laşului?

Încerca să judece. Se silea să raţioneze. Compară descripţia camaradului cu imaginea pe care o avea vie şi luminoasă într-însul. Nu era ea. Nu putea să fie ea.

Nici umbră de asemănare. Nici sânii, aşa cum îi descria Ionescubârloagă. Nici legănarea obscenă a şoldurilor. Nici ochii, mai ales ochii ei de cicoare, opriţi şi murind în ochii lui Tanase. Cine ştie cu ce altă Pia o fi trăind Tănase! Cine ştie pe care o văzuse Ionescu-Bârloagă! N-o fi doar o singură Pia pe lume. Or fi atâtea!

Când însă, câteva zile mai târziu, într-un număr vechi din *România*, oficiosul Marelui Cartier, a dat de iscălitura lui Tase Bojoceanu, cu aldine grase, sub un articol palpitând de suflul sacru al celui mai fervent patriotism, care începea cu: „Românul are şapte vieţi în pieptu-i de aramă” şi se termina cu afirmarea ameninţătoare şi categorică: „Pe-aicea nu se „trece!”, Nelu a lăsat ziarul să-i cadă din mâini, fără să-l mai citească, fără să-l rupă, fără să-l mototolească măcar, cu o silă infinită într-însul, de el, de viaţă, de lume, de front, de ţară, de toţi şi de toate.

În aceeaşi seară, la popota ofiţerilor, fără să-l fi provocat cineva, fără să-i fi căutat nimeni ceartă cu lumânarea, aşa tam-nisam, s-a ridicat împotriva celor de la Iaşi şi-a aruncat câteva vorbe pe atât de grele pe cât de imprudente împotriva sedentarilor şi

învârtiţilor de la Marele Cartier. Nu s-a mulţumit numai cu aluzii. A evocat fapte. A citat nume. Exasperat de tăcerea laşă a celorlalţi, şi-a zvârlit şervetul ghem în mâncarea care se sleise pe farfurie, a trântit uşa grea în urma lui şi s-a pierdut în noapte, năuc, cu gustul de fiere al deşertăciunii pe buze şi în suflet. Două-trei săptămâni a căutat moartea cu ochii. Prilejurile nu-i lipseau, începuseră luptele de la Oituz.

Zi şi noapte pământul se cutremura de bubuitul tunurilor. Din adâncul văilor, cu zgomot de cataracte, se ridicau clocote neîntrerupte. Pădurile gemeau. Munţii trosneau şi pârâiau din rărunchi. Ca sinistre păsări de pradă, urlând şi miorlăind, obuzele vâsleau din greu, spintecau văzduhul, se prăbuşeau şi se spărgeau cu hohote sălbatice. Piscurile fumegau. Tranşeele săreau în aer. Stejari bătrâni se rupeau în două, ca beţe de chibrituri. Stâncile se rostogoleau. Un vulcan era sub paşii oamenilor şi ploaie de foc, plumb topit şi pucioasă aprinsă vărsa cerul peste dânşii.

Sub grindina de fier, Nelu nu vedea, nu auzea nu simţea nimic. Dacă i-ai fi tăiat carnea cu sabia sau ai fi băgat baioneta într-însul, nu i-ar fi curs o picătură de

sânge. Lupta orbeşte. Nu lupta ca un viteaz; lupta ca un disperat. Se arunca dincolo de primele rânduri. Călca consemnele. Depăşea obiectivele stabilite. Făcea acte superbe şi stupide de eroism. Soldaţii îl adorau. Camarazii începeau să-l invidieze. Moartea nu-l voia.

Într-o dimineaţă neverosimilă de acalmie, comandantul regimentului, o brută obtuză şi loială, care n-avea decât 6 unică grijă: să-şi ascundă bunătatea caldă a inimii sub aere feroce şi înjurături înfricoşătoare de vagmistru, l-a chemat la dânsul. În subterana care-i servea de culcuş şi de birou, învârtindu-se ca un leu în cuşcă, izbindu-se la tot pasul de colţul mesei, de muchia patului, de cele două scaune şchioape, care ele singure ocupau mai toată suprafaţa bordeiului, blăstămând şi înjurând pe toţi sfinţii de câte ori se izbea de ele, comandantul ridică îmbufnat din umeri, ca şi cum ar fi vorbit cu el singur, pufnea de câte ori trecea pe lângă Nelu, bodogănea, tuna şi fulgera:

— Te-am chemat!… Vezi bine că te-am chemat!: Vreau să ştiu o dată pentru totdeauna!… Dumneata comanzi aici, dom’le, sau, eu?… Cine-i stăpân aici?…

Cine-mi trimite ţingăi... ţi vili de ăştia pe front? Iar ţi-ai făcut ieri de cap!... Câţi oameni ai pierdut? Hai? Cum?... Niciunul Norocul prostului!... Mai bine crăpaţi cu toţii acolo L... Scăpa ţara de voi... Ce crucea şi dumnezeii lui de inamic pasc şi nemţii ăştia în tranşee!... Beţi erau?... Orbi erau?... Cum de nu v-au văzut venind?... De data asta ai scăpat!... Nu ţi-ai lăsat oasele!... Te-ai purtat ca un erou... Te-am propus pentru decoraţie... Se oprise în faţa lui Nelu. Cu pumnii strânşi, urla la el să ştii însă că altă dată U. M-auzi, dom'le?!... Eu sunt comandant aici!... Eu sunt stăpân!... Eu răspund!... Nu vreau să ştiu de nimic Aşa decorat cum eşti, cu mâna mea îţi fac de seamă!

M-auzi dumneata?... Înţelegi ce-ţi spun?... Îţi vorbesc româneşte!... Nu vreau acte de anarhie!... Nu vreau buclucuri... Numai belele am pe cap. Alta acum! ... Poftim!... Citeşte şi dumneata... Citeşte telegrama asta... Eşti chemat de urgenţă la Marele Cartier... Ce înseamnă asta?... Cine te cheamă?... Cine-a stăruit?

— Nu mă duc!... a ripostat sumbru sublocotenentul Azan.

Hai!... Cum?... Nu te duci?... Acte de indisciplină acum?

— Mă iertaţi, domnule colonel, dar nu mă duc., N-am cerut... N-am nevoie de concediu...

Comandantul, la auzul răspunsului, şi-a ieşit din pepeni. Pe sub sprâncenele stufoase îi fulgerau ochii înlăcrămaţi şi tulburi, S-a repezit furios la Nelu. A ridicat amândoi pumnii, ca şi cum ar fi vrut să-l lovească. A lăsat pumnii să-i cadă pe umerii sublocotenentului. L-a zgâlţâit bine de câteva ori. L-a atras spre dânsul. Şi deodată, brusc, aprig, ca şi veum ar fi vrut să-i zdrobească oasele, l-a strâns lung şi cald n braţe, înjurând înfricoşător printre dinţi:

— Grijania şi parastasul lui de război!... Am ajuns mai rău ca muierile...

Cam la o săptămână după aceea, Nelu a primit de la unchiu-său o scrisoare lungă, încâlcită, dezlânată, în careţi vorbea, printre altele, de nişte plângeri împotriva lui, de o reclamaţie la M.C.G., de-un concediu absolut necesar, de Mălina, de Tănase, de sănătatea lui, care începea să lese de dorit.

Nelu n-a terminat scrisoarea. Era rupt de oboseală. Nu înţelegea mai nimic. Îi era silă să înţeleagă. A lăsat-o pe-a doua zi.

A doua zi, însă, lucrurile s-au agravat. Un ordin

confidenţial şi telefonic l-a chemat să se prezinte imediat la comandantul armatei. De data asta nu mai avea încotro. A trebuit să se ducă.

Generalul Averescu l-a primit în picioare. Sprijinindu-se cu două degete de marginea biroului, l-a lăsat să se apropie şi să aştepte câteva minute, lungi că ceasurile. Avea înfăţişarea severă şi ochii blânzi. Intimidat, Nelu nu şi-a adus aminte că trebuie să se prezinte. Târziu, generalul l-a întrebat, cu un zâmbet binevoitor:

— Sublocotenentul Ion Azan?

— Dă, domnule general!…

— Din rezervă… cum văd?

— Dă, domnule general!…

— Sunteţi nepotul colonelului Hotnog?

— Da, domnule general!…

— Am cunoscut pe unchiul dumitale… Un brav militar… Sunt mulţumit că nepotul îi calcă pe urme, deşi, – şi-un zâmbet bun şi trist trecu mai mult prin ochii decât pe buzele generalului Averescu – deşi mi se raportează că nepotul vorbeşte mai mult decât s-ar cuveni unui ostaş… nepot de ostaş.

— Domnule general!…

— Nu... Nu... nu te-am chemat să te disculpi. N-ai nevoie. Faptele vorbesc pentru dumneata... Eşti chemat la Iaşi... Te rog să faci astfel că luni, cel mai târziu, să te prezinţi la Marele Cartier... Nu ştiu pentru ce e nevoie de prezenţa dumitale acolo... Nu ştiu dacă o să te mai întorci sau nu pe front... De aceea am ţinut, înainte de plecare, să te decorez cu mâna mea şi să-ţi înmânez decretul de avansare...

Nelu tremura ca zgâlţâit de friguri. Zâmbetul trecuse de data asta din albastrul ochilor de-a lungul buzelor generalului Averescu. Pe când îi prindea decoraţia pe piept, urmă grav şi amical în acelaşi timp

— Îţi urez, domnule locotenent, să porţi cu cinste insignele astea meritate şi...

— O umbră de amărăciune îi trecu pe frunte ieşi dacă permiţi unui bătrân militar, care-ar avea, poate, mai mult drept, mai multe şi mai grele lucruri de spus şi care, totuşi, tace... dacă-i permiţi să-ţi dea un sfat... ascultă-i sfatul... vorbeşte mai puţin!

I-a întins mâna încet, o mână timidă, parcă, de om cinstit, care se întreabă cine o să i-o apuce în viesparul vieţii, şi l-a concediat cu o uşoară înclinare a capului.

Nelu a plecat ca beat din cabinetul generalului Averescu. Ochii îi înotau în lacrimi. Inima şi mintea îi pluteau în nouri. Mai erau, prin urmare, oameni în ţara asta! mai era dreptate! N-a ştiut niciodată cum a făcut drumul până la Iaşi, N-a simţit frigul străbătându-l până la oase în vagoanele cu geamuri sparte. N-a văzut ruina, prăpădul, murdăria, paragina care se întindeau, cât cuprindea! cu ochii, de-e parte şi de alta a liniei ferate. N-a auzit geamătul surd, ca un blestem, care se ridica din osiile neunse; din staţiile îngheţate, din satele pustiite, din turma omenească înghesuită pe peroane său împinsă, de la spate, în vagoanele de vite. Nu-şi auzea, nu-şi Vedea decât dreptatea triumfătoare. A dat să intre buzna cu ea pe porţile Marelui Cartier, aşa cum era deprins să se arunce în tranşeele inamicului. Abia atunqi s-a dezmeticit.

Zece rânduri de santinele i-au barat drumul. Ofiţeri, cârduri de ofiţeri de toată mâna, de toate gradele, umpleau vasta grădină a şcolii militare, ocupau scările, astupau intrările, împotmoleau coridoarele, foiştii şi forfoteau ca trupele la împărţirea ciorbei. Străluceau de galoane şi de decoraţii;

plesneau de sănătate. În uniforma lui jerpelită, Nelu încerca şi se strecoare neobservat printre dânşii. Se informa sfios. Camarazii, distraţi sau aferaţi, indiferenţi sau politicoşi, îl trimiteau de la o cancelarigjla alta, de la biroul P. La direcţia M., de la Ana la Caiafa. Un căpitan scurt şi gras, cu bucii obrajilor umflaţi că ţâţele doicilor şi cu un maldăr de dosare la subţioară, s-a oprit din drum pentru dânsutl. L-a apucat de nasturul de sus al mantalei, şi nasturul de alamă fără smucituri, i-a rămas între degetele dolofane, pătate de cerneală.

— Ce înseamnă asta?... Ce vra să zică asta?

— Vin de pe front... domnule căpitan!

— Ei şi?!... Dacă vii de pe front?... Înseamnă că trebuie să umbli destrăbălat... dezmăţat... ca o târfă?... Un pic de demnitate, domnule, ce naiba!... Doar eşti militar Hai!... Să nu te mai prind în halul ăsta!... Coasă-ţi nasturele!...

Unui planton, care căsca de-şi strămuta fălcile pe-o bancă întinsă lângă uşa nu mai ştiu cărui comandament superior, i s-a făcut milă de dânsul sau i-a căzut, taman la ţanc, ca să-l distreze. Întinzându-i un ac şi-un mosor de aţă, a intrat în vorbă cu el. Nelu

i-a mărturisit că era chemat la Marele Cartier, dar că nu ştia nici de ce, nici de cine. Din fericire, plantonul nu era o ţoapă. Era dezgheţat şi se vedea că avea creştere de-acasă. S-a prezentat amical, aproape protector

— Coco Ghica.

— Locotenentul Ion Azan.

— Azan!... Azan?... Care Azan?... Nu-i fi cumva din familia lui Azan, părintele automobilismului român?...

— Ba da... fiul lui.

— Nepotul lui Hotnog atunci! Asta e bună! Fenomenal! Oricui oi spune-o, n-o să mă creadă... Prea-i ca-n romane!... Închipuie-ţi mon ch*er, că nu* mai departe decât aseară am vorbit de dumneata. Merele, *alors* /... C*e buc*urie o să-i faci colonelului. Te aşteaptă. Până la 3 am jucat pocher împreună. Nu ne-a vorbit decât de dumneata. O duce rău bietul colonel... S-a hodorogit... A început să se ramolească... Poate că de asta te-au şi chemat... Văd eu îndată. Aşteaptă-mă aici! Dăr-mi acul... şi aţa. Într-un minut sunt înapoi.

dispărut agitat, servil, lăsând pe Nelu îngrijorat de boala lui unchiu-său, ameţit de potopul cuvintelor.

Nu s-a întors peste un minut. A întârziat Vreun sfert de ceas. A revenit oarecum alarmat. Nu-l chemau pentru ce crezuse el. Era citat la cabinetul 3 de maiorul Haită.

— Pentru o anonimă, pe cât se pare, după cum mi-a spus grefierul.

— Anonimă?… Ce anonimă?

— Nu ştiu. N-am înţeles. O să vezi dumneata. Vino cu mine! N-avea nicio grijă. Eu mă duc să previn pe colonelul. Ţine-l în vremea asta cu vorbă pe Haită cum îi putea.

Maiorul Haită Arhip; fost inspector de Siguranţă în Capitală, era subşeful de informaţii al M.C.G. Personal îl cunoşteau foarte puţini; toţi îl ştiau însă din nume sau îi ştiau de frică. Îi mersese vestea până-n tranşee. Auzise şi Nelu de dânsul. Se povesteau lucruri sinistre despre el. Nu se arăta niciodată printre oameni. Lucra, mânca, dormea în cabinetul lui. De acolo, din umbră, torceape tăcutele, împletea şi întindea asupra frânturii de ţară, câtă mai rămăsese neocupată de duşman, o reţea inextricabilă de spionaj, indivizibilă ca o pânză de păianjen, solidă ca o plasă de prins peşte. Nimic nu-i scăpa. Nimeni nu-i scăpa.

Deşi privea cruciş, sau tocmai pentru că privea cruciş/ parcă vedea deodată în zece direcţii deosebite.

Când grefierul l-a anunţat că locotenentul Ion Azan aştepta în anticameră, maiorul Haită şi-a lăsat mai întâi pleoapele peste ochii încrucişaţi, ca şi cum în intimitatea sufletului ar fi vrut să recapituleze o afacere plicticoasă; apoi buzele subţiri i s-au destins, descoperind în dreapta gurii un lung canin de aur; în sfârşit, şi-a concretizat intenţiile în trei fraze precise:

— Să poftească!... Cheamă pe Bojoceanu! Nimeni nu intră!

Nelu a intrat pieziş pe uşă. Avea cugetul curat... Dar în biroul poliţiştilor, pe vremea aceea, nimeni nu intră cu fruntea sus. Spre uimirea lui, maiorul Haită l-a primit extrem de afabil, cu amabilitatea exagerată a omului de jos care, chiar ajuns fiind, ţine să dovedească celor de sus că e om de bună companie. Caninul de aur îi lumina zâmbetul. Asta a dat curaj lui Nelu. L-a privit, cu mai multă siguranţă, în ochi:

— Sunt chemat, pe cât se pare, pentru ceva grav, domnule maior!

— Oh! grav?... asta depinde. Cred mai curând că e vorba de-o neînţelegere... de-un echivoc... de-o

simplă în adv ertenţa.

Îşi căuta cuvintele. Le alegea manierate, savante, *cu* eleganţa aceea preţioasă a vorbelor subţiri când trec printre buzele parveniţilor. Îl asigura că-i cunoaşte familia, că are un deosebit respect pentru onorabilul colonel Hotnog şi că nu dorea nimic mai sincer decât să fie agreabil şi nepotului său. Dacă-l chemase, e pentru – că nu putea să facă altfel. Îl silea datoria. Odioasa datorie îl obliga – oh! era vorba de-o simplă formalitate – să-i ceară o scurtă declaraţie…

— O declaraţie?… Ce să declar, domnule maior?

— Oh! mai nimic!… Numai ele formă… Mă-nţelegi dumneata… Ca să pot închide dosarul… Să declari că n-ai provocat… că n-ai rostit niciodată, la adresa superiorilor dumitale ierarhici, cuvinte de aţâţare… de rebeliune.

— Eu?… de rebeliune?!

— Nu-i aşa?… E absurd!… Îmi spuneam şi eu. Vezi cât de uşor ne explicăm!… Fii, te rog, aşa de bun atunci şi ia tocul!… Uite colo… hârtie… cerneală… şi scrie… Un moment, te rog. Răsfoi un dosar subţire: Scrie, te rog, că în seara de 8 ianuarie, anul curent la popota ofiţerilor, n-ai afirmat, în auzul tuturor a, că

cumnatul generalului Prez an se învârteşte la Iaşi... că... un moment... că redacţia ziarului România e o adunătură de sedentari şi de esc*roci... că... c*ă... că căpitanul Tase Bojoceanu e un beţivan şi-un muieratic.

După fiecare afirmare, ochii spanchii ai maiorului Haită cătau, evaziv, privirile lui Nelu. După fiecare afirmare, privirile lui Nelu se lăsau, treptat, pe coală albă de hârtie. Un gol i se făcuse în cap. Condeiul îi alunecase din mâini.

— Scrie!... Scrie, te rog, domnule Azan!

Nelu nu-şi ridică privirile spre dânsul. Murmură surd:

Nu scriu!... Nu pot să scriu, domnule maior!... Ori ce-o fi, orice s-ar întâmpla, nu pot să scriu.

— Ah! Nu poţi să scrii!

L

Un moment, un unic moment, ochii spanchii ai maiorului Haită s-au iluminat, ca de-un incendiu, pe dinăuntru. Caninul de aur i-a sclipit. O mâncărime i-a străbătut vârful degetelor, uşoară, delicioasă, aşa cum trebuie să simtă pisicile când îşi scot ghearele din manşonul labelor. Cum le-ar mai fi înfipt el în altul, în orişicine, dacă i-ar fi răspuns la fel! Cum să le înfigă,

însă? Cum să i le arate măcar? Avea ordin de sus să facă afacerea muşama. Ordinele, oricât de stupide ar fi, nu se discută, se execută. Nu cerea nici el altceva. Îşi cunoştea meseria. Ştia cum să puie juvăţul de gâtul nenorocitului care-i cădea în mână sau să-l scoată alb, nevinovat, ca din pântecele mă-sii. Dar, ce naiba! şi imbecilul din faţa lui să-i dea o mână de ajutor, să-i uşureze situaţia. Să nu stea ca mutul. Să tăgăduiască. Să nu mărturisească cel puţin. De la deşucheaţii, de la descreieraţii ăştia de pe front te poţi aştepta la orice/! De n-ar mărturisi idiotul!

Dulceag, mieros, s-a apropiat de dânsul. I-a explicat propriile lui sentimente din seara aceea nenorocită de la 8 ianuarie. I le lămurea. I le justifica. Se bătuse ca un erou pe front. Văzuse zilnic moartea cu ochii. Îndurase foamea, setea, frigul, mizeria. În vremea asta, alţii, la Iaşi, învârtiţi sau sedentari, îşi închipuia el, fără teamă, fără ruşine/ îşi făceau de cap. Ce era mai omenesc decât să-i scape, o dată, un strigăt de mânie împotriva lor. Dar unde era să ştie el, pe front, că şi la Iaşi oamenii îşi vedeau de datorie, că armata nu putea să fie toată în tranşee, că ţară avea nevoie şi de altfel de apărători decât numai şi numai

de soldaţi, că şi sedentarii şi învârtiţii, sau ceea ce credea el că sunt sedentari şi învârtiţi, se jertfeau şi ei, în realitate, pentru neam, că un Tase Bojoceanu, de pildă, făcuse mai mari, şi mai nepreţuite servicii patriei ridicând moralul trupelor prin articolele lui patriotice decât dacă ar fi căzut prosteşte, ca atâţia alţii, într-un şanţ.

— Ţire prieten!... Îl asigura confidenţial maiorul Hâită. Nu ştii cât ţine la dumneata. Te ridică în slava cerului. N-ai un prieten mai bun pe lume. El ţi-ar putea explica, poate, mai bine decât mine... Vrei să-l chem?

O! nu!... nu!... domnule maior.

— De ce? Nu fi copil. Eşti încăpăţânat ca un copil. Sunteţi oameni amândoi, ce naiba!... Sunteţi prieteni!... O să vă înţelegeţi dintr-un cuvânt... Grefierule, spune lui Bojoceanu că-l chem eu.

Căpitanul Bojoceanu a intrat pe uşă ca la el acasă. Se schimbase mult în ultimele luni. Era. Mai gras; dar şi măi maturit, îmbătrânit parcă înainte de vreme. Când a dat cu ochii de Nelu, i-a scăpat o exclamaţie înăbuşită de surpriză

— Nelule!... Tu eşti?

S-a repezit la dânsul, cu braţele întinse. S-a oprit, însă, la timp.

— Mă iertaţi, domnule maior… Nu m-aşteptam. Nu ne-am văzut de-atâta vreme. Dă-mi mâna, Nelule! … Hai, mă, nu fi prost… Uită-te la mine. Ştiu doar pentru ce eşti chemat!… Fleacuri!… Mofturi!…

— Nu-i aşa?… Aşa i-am spus şi eu, interveni amical şi persuasiv maiorul Haită. Spune-i şi tu. De tine o să asculte. Nu-i cerem doar marea cu sarea… Să dea, acolo, o declaraţie de formă.

— Nu dau!… Nu pot s-o dau± domnule maior.

— Dar nici n-ai nevoie s-o dai! izbucni Tănase. De asta ne arde nouă acum? Bârfeli! Anonime! Declaraţii! Mofturi! Şi adresându-se, patetic, maiorului Am încrederea dumneavoastră, domnule maior? Încrederea dumneavoastră întreagă?

— Dar mai e vorbă? Bineînţeles! Ce întrebare!

— Atunci, daţi-mi voie! Uită-te, Nelule!

Se repezi la dosar, îl luă de pe masă, îl fâlfâi un moment în aer, apoi brusc, cu amândouă mâinile îl făcu mototol:

— Uită-te, Nelule!… La coş cu el!… Dă-mi mâinile acum!…

Şi Nelu, din toată inima, strângându-şi buzele ca să nu-l podidească plânsul, i le-a dat.

IV

De două săptămâni colonelul Hotnog trăgea să moară. Îl lovise primul. Atac de paralizie în ziua când Nelu s-a întors de pe front nimeni nu s-ar fi putut aştepta la deznodământul acesta tragic. E drept că Nelu îl găsise extrem de slăbit, mai rău chiar decât îi afirmase tânărul Ghica. Auzea greu. Se târa mai mult decât mergea de la o masă la alta. Bolborosea în loc să vorbească. Căta cuvintele. Uita de la mână până la gură.

Dar la prânz fusese bine dispus. Mâncase cu poftă. Întoarcerea lui nepotu-său parcă îl întinerise. N-avea ochi decât pentru dânsul. Îi urmărea fiece mişcare. Îi punea întrebări peste întrebări. Îl silea să repete, cu de-amănuntul, tot ce făcuse, u; nde se luptase, cum trăise în tranşee, care era starea de spirit a trupelor. Nu se mai sătura să-l asculte. I se despleticise şi limba. Cu scobitori, cu cuţite, cu furculiţe, înşirate pe faţa de masă că în vremurile bune de altă dată, desena linia frontului, demonstra domnişoarei Roger că nemţii n-avea pe unde să mai

treacă, dovedea Mălinei că n-aveau nevoie să fugă de Odessa, cerea părerea lui Nelu, se consultă grav cu el, ca doi strategi îmbătrâniţi în arta milenară a războiului, îi repetă, victorios, asigurările eroice.

Mălina suspină. În inima ei, ca în inima tuturor cucoanelor din vremea aceea, unicul vis, unica speranţă posibilă era Odessa. Domnişoara Roger nu părea nici ea mai convinsă. Arăta cu degetul:

— Uite… pe-aici pot să treacă.

În adevăr, pe faţa de masă, o scobitoare, aşezată pieziş, lăsa un gol prin care ar fi putut să năvălească şi două corpuri de armată. Colonelul îndrepta repede scobitoarea

— Ei!… dar acum?… Pe unde mai pot să treacă? …

Anafora, paraclisul şi prescurea lor de nemţi! înjura ca în vremurile lui bune de odinioară. Ochil, spălăciţi de bătrâneţe, îi râdeau. La masa încărcată ele bunătăţi, cu toţi ai lui lângă dânsul, întinerea, se înviora unchiaşul. Încrederea, veselia se strecurau pe nesimţite şi în sufletele celorlalţi. Vinul gâlgâia în pahare. Focul duduia în sobă. Stan, încremenit, ca în extaz, cu o sticlă de şampanie învelită cucernic în

şervet, aştepta lângă uşă.

— Destup-o, mă!... bătu colonelul cu pumnul în masă. Ce mai aştepţi?... S-o bem, copii! O viaţă are omul! Cine ştie ce-o să ne mai aducă şi ziua de mâine!

Vinul îi înfierbânta sângele. Voia să pârş. Vesel. „Începu răguşit, strident, lamentabil, un cântec care pe-atunci plângea în toate inimile românilor, peste toată întinderea refugiului:

„Rămâi, o, nu pleca, rămâi I Căci mâine, cine ştie, De-oi mai avea la căpătâi De veghe o făclie!..."

Domnişoara Roger îşi suflă zgomotos nasul ascuţit. Ochii Mălinei înotau în lacrimi de fericire. Colonelul îşi urla, neîntrerupt, cupletul. Mai rămânând de vreo două degete şampaniei pe fundul sticlei, a răsturnat-o el însuşi într-un pahar şi l-a întins lui Stan;

— Bea-l, Stane!... Trage-l de duşcă, mă!... Să ştii şi tu, o dată în viaţa ta, ce-i şampania!

Stan l-a dat pe gât. Toată faţa i s-a oţerit, ca şi cum i-ar fi rămas cărbuni aprinşi în fundul gâtului. Tuşea şi strănuta. Ăsta le-a sporit veselia.

Abia la sfârşitul mesei, după ce Mălina s-a retras în iatac şi domnişoara Roger s-a închis în odăiţa ei, ca să-şi reînceapă rugăciunile, rămaşi ei singuri în

salonaş, un biet salonaş de provincie, care-şi ascundea cu greu sărăcia sub multe poleituri, colonelul a lăsat să-i cadă masca eroică de pe faţă şi, sprijinindu-se cu o mână de masă din mijloc şi cu cealaltă de umărul lui Nelu, l-a atras deznădăjduit spre dânsul şi i-a spus:

— Acum nu ne mai vede nimeni... Vino să te strâng în braţe, Nelule L... Să te sărute moşu-tău... Sunt mândru de tine, măi băiete... Sunt mândru... E singura mândrie care mi-a mai rămas.

S-au îmbrăţişat lung. Bătrânul parcă nu putea să se mai dezlipească de pieptul tânărului. Se agăţase de dânsul, îşi înfipsese degetele în uniforma lui, o pipăia ca orbul care dibuieşte prin întuneric, îl strângea şi-i repeta:

— Nu te mai am decât pe tine... Toate ştiau dus, Nelule... Ş-a dus casa noastră... S-a dus moşia... S-a dus şi ţara... Uite unde am ajuns noi să trăim. Mai bine muream decât...

— Lasă, moş Spiridoane, încerca Nelu să-l liniştească. P şi fie bine. Nu-ţi mai face sânge rău degeaba. Urma alege... La urma urmei, tot noi o să învingem... Tot aliaţii...

Dar colonelul dădea din cap cu mare îndoială, cu

multă amărăciune. Nu mai credea în nimic. Nu mai putea să creadă în nimic. Nu mai vedea o rază de speranţă de nicăieri.

— Ce-mi tot, cânţi mie la braşoave! Crezi tu că-s Mălina? Eu ştiu ce-i războiul... l-am făcut... Aşa era la şap şapte?... Aşa se purtau oamenii? Dar ce ştiţi voi pe front!... Să vezi tu ce-i aici, măi băiete!... Aliaţi... generali... politicieni... miniştri... Învârtiţi... muieri... Să scuipi, mă!... Să-ţi borăşti şi maţele din tine.

N-a putut decât să înjure şi să se tânguiască până pe la 4 când au început să sosească musafirii. Veneauunul câte unul sau în grupuri gălăgioase, obicinuiţii casei: doamne bătrâne, cunoştinţele de club ale colonelului, ofiţeri, domnişoare, tot felul de figuri necunoscute, pe care Nelu nu le mai văzuse niciodată în casa lor din Capitală, dar care acum, de când cu refugiiil, se adunau zilnic în cele câteva saloane şi salonaşe mai înstărite ale Iaşilor.

Coco Ghica a venit printre cei dintâi. Căpitanul Bojoceanu a sosit ceva mai târziu, zornăindu-şi pintenii, zdrângănindu-şi sabia, scuturându-şi voiniceşte zăpada care-i acoperea de-un lat de palmă epoleţii. Strigă vesel, de la uşă:

— Un ceai, coană Mălino, c-am îngheţat troscot!

De altfel, toţi câţi intrau pe Uşă veneau cu iarna în spinare. Ningea şi viscolea afară de era mânia lui Dumnezeu, nu altceva. Crivăţul se izbea de geamuri, zgâlţâindu-16 cu amândouă mâinile. Coşurile miorlăiau. Cucoanele, înfrigurate şi zgribulite, în rochiile lor azurii, făcute mai toate din solidă stofă ofiţerească, se alintau, lăsându-şi degetele îngheţate în mâinile ofiţerilor, care le duceau respectuos la gură, ca să le încălzească. Ţipete uşoare, exclamaţii, glume, reflecţii asupra vremii se întretăiau, se încrucişau, răsunau sonor în aerul cald, străbătut de parfumuri moleşitoare, O doamnă, înghesuită într-un colţ, se apăra

— Lasă-mă… zău, lasă-mă, Tudorel!…

— Dă-mi şi mâna cealaltă…

— M-am încălzit destul.

— Şi năsucul… Uite ce îngheţat e năsucul… Lasă-mă să-l încălzesc:

— Mă gâdili.

Un pupi.

— Eşti insuportabil. Zău dacă nu te spun Aglăiţei!

Alţii exclamau:

— Ce vreme, dom’le!

— Ce viscol!

— Parc-am fi la Bobotează.

— Nu se mai isprăveşte odată cu iarna asta.

— E-al şaselea rând de zăpadă.

— Ba al şaptelea.

Controversa era importantă. Era a şasea, a şaptea sau a opta iarnă? Fiecare cifră îşi avea partizanii ei ireductibili. Memoria nu-i înşela pe niciunul. Citau date. Evocau fapte precise. Invocau mărturii. Discuţia amenința să devie furtunoasă şi interminabilă. Noroc că s-a servit ceaiul. Cozonacii calzi şi plăcintele de tot felul şi-au făcut apariţia triumfală. Spiritele s-au potolit ca prin farmec. Flirturile abia începute au rămas suspendate. Glasurile au amuţit. Ceaiul fierbinte aburea cu mirosuri iritante de rom şi de lămâie. Aroma plăcintelor şi ridica suavă, aţâţătoare. Farfuriile erau încărcate. Ochii se făceau cât farfuriile. Doamnele exclamau, întinerite

— Plăcintă cu mere, draga mea!

— Şi plăcintă cu migdale!

— Ne răsfeţi!

— E de necrezut!

— Ce gospodină eşti, coană Mălino!

— Să găseşti migdale pe vremea asta!

Vreo jumătate de ceas, cu gurile pline, nu şi-au vorbit decât de mâncări, de provizii, de scumpete, de alergături şi dificultăţi stupide, revoltătoare, ca să-ţi procuri o biată şuncă, un pachet de cacao sau o sticlă de coniac.

— Ieri am vrut să-mi fac o maioneză, draga mea, povestea o doamnă cam trecută, cu obraji tineri încă, dolofani şi rumeni. Titel, ştiţi, Tâtel, comandorul, îmi trimisese un şalău de la Galaţi. Ce bucurie pe noi! Aveam ouă. Aveam untdelemn. Aveanş lămâie. Aveam de toate. Nu-mi lipsea decât muştarul… Ei bine, dragile mele, n-o să mă credeţi. Vă jur că am căutat eu singură. Am răscolit toate băcăniile. Pe unde n-am umblat? Pe cine n-am întrebat?

Cu toate astea, n-a fost chip să găsesc un pic de muştar… un borcan de muştar franţuzesc, draga mea, în tot laşul.

Doamnele celelalte sec minunau. Se mirau numai de formă. În fond, fiecare avea motive temeinice să se

plângă de câte ceva. Dacă aveau muştar, n-aveau capere. Dacă aveau zahăr n-aveau şocolată sau cafea. Chiar cele care aveau de toate n-aveau distracţii. După fire, stare socială sau temperament, se plângeau de lemne, de cărbuni, de electricitate, de trăsuri, de Crucea Roşie. Să te şcoli cu noaptea în cap, să-ţi pierzi dimineţile la spitaluri şi-seara să n-ai şi tu, ca omul, un teatru, un bal, o sindrofie! Oraş, era asta?... Viaţă mai era asta? Mai bine lipsă!... Totul lipsea... Până şi apa de colonie!

— De unde să fie dacă au băut-o ruşii! exclamă căpitanul Bojoceanu, în hohote generale de râs.

Era spiritul la ordinea zilei. Prindea fără greş. E şi explicabil. Românii sunt veseli prin natura lor şi extrem de spirituali. De când se ţine minte şi-au exercitat darul lor excepţional de observaţie şi isteţimea ascuţită a minţii în dauna vecinilor. Turcii, bulgarii, ungurii, evreii, ţiganii au fost rând pe rând ţinta vorbelor noastre de duh, a glumelor, a anecdotelor noastre afumate din belşug, sărate şi pipărate berechet. Se vede treaba că e mai uşor să râzi decât să pricepi. De data asta venise rândul ruşilor. Ingeniozitatea românilor născocea zilnic,

broda cu risipă, cu desfrâu de imaginaţie variante infinite pe aceeaşi temă» Lipsea gazul? Ruşii l-au băut! Lipsea tinctura de iod? Ruşii au băut-o! Lipsea săpunul sau roşul de buze? Ruşii l-au mâncat! Iar cum de la glumă la acreală şi amărăciune nu e decât un pas, românii l-au făcut şi pe acela. Cei care începeau râzând se trezeau blăstămând. Armată rusească era de vină dacă bravii noştri generali fugiseră mâncând pământul din faţa nemţilor. Încetineala rusească era de vină dacă steaua generalului Iliescu apusese la Turtucaia…

— Ah! Ruşii!… Ruşii!… gemea Bojoceanu.

— Dar dumneavoastră!?… Dumneavoastră ce-mi faceţi pe front, domnule Azan, de nu mai terminaţi odată cu războiul ăsta nenorocit?… s-a adresat direct lui Nelu o tânără doamnă mică, neastâmpărată, limbută, pârguită ca o cireaşă şi picantă ca o boabă de piper.

Nelu asculta aiurit. De vreo jumătate de ceas nu-şi mai dădea exact seama pe ce lume trăieşte. Era el imbecil? Se prostise, se idiotizase, se abrutizase pe front? îşi uitase limba strămoşilor? Nu mai pricepea româneşte? Ce eră amestecul acela hibrid de

recriminări, de râsete, de păr fumuri, de maioneză şi de ruşi?

Trezit din ameţeala lui de interpelarea nostimei doamne, i-a răspuns necăjit, fără pic de ironie, numai aşa, fiindcă nu găsea în pripă alt răspuns sau, poate, fiindcă sila îl îndemna să fie în nota tuturor:

— Ce să facem, scumpă doamnă?... Ia, aşteptăm şi noi ajutorul ruşilor.

Cuvântul a avut un succes enorm. Râsetele au ţinut pe puţin vreo cinci minute. Doamnele se înecau de râs, mâncând. Domnii pufneau în pahare. Pofta de mâncare şi de băutură le revenise la toţi. Sticlele se goleau. Foile diafane de plăcintă dispăreau ca luate de furtună. Pe tăvăle, în farfurii parcă suflase vântul.

După ce Stan şi fetele de casă au strâns tacâmurile în grabă, musafirii n-au avut nevoie să se mai întrebe ce să facă. Pe mesele umede încă de vin au apărut cărţile de joc. Unii voiau maus. Alţii pocher sau bridge. Îşi alegeau locurile. Îşi căutau partenerii. Domnişoarele ţineau şi ele să joace. Scaunele şi mesele nu mai ajungeau.

— Jucăm pe paturi atunci! a anunţat vesel Coco. Cine mă iubeşte şi mă urmeze!

— Jucăm şi pe podele la nevoie! l-a completat Tase Bojoceanu.

Şi-a aruncat, o pernă sub dânsu, s-a aşezat turceşte pe covor şi, cu vorba şi cu braţele, invită lumea, ca la iarmaroc:

— Aici, domnilor!... Poftiţi, duduilor!... Unde-o fi!, Cum o fi!... La război ca la război r...

Veselia era generală. Până şi babele se mişcau. Luau crivaturile cu asalt.

Voios şi întinerit, colonelul Hotnog le-a strigat:

— Eu dau banc!... Pun cinci mii de lei la bătaie!, Pe ei, băieţi!

A aruncat un vraf de hârtii albastre pe masa cea mare din sufragerie. Cât ai bate din palme o dată, salonaşul s-a golit, iatacurile s-au golit, claie peste grămadă s-au repezit eu toţii, pe toate uşile, în jurul mesei din sufragerie. Cucoanele căutau cu mâini impaciente în fundul poşetelor. Bărbaţii îşi goleau buzunarele. Mizele curgeau. Liniştit, tacticos, prelungându-le într-adins emoţia aşteptării, colonelul făcea cărţile. Le-a distribuit pe îndelete. Fără să se uite la cartea lui, i-a întrebat:

— Mă-ta, coniţă nostimă?

— Carte!… a suspinat doamna picantă.

— Tu, Bojocene?

— Şi mie, carte!

— Hapam de voi!… Niciun nouă!… Niciun opt!… Niciun „rest” măcar!… Cu-aşa ghinionişti joc eu? O să vă scutur!… O să vă iau şi banul de comând!… glumea colonelul, filându-şi din buricul degetelor, peste aurul ochelarilor, cartea lui.

Avea bac! a trântit voios cărţile.

— Ei! acum e acum!… Să vedem care pe care?… Matale ce-ai vrea să-ţi dau, coniţă scumpă?

Se uita ghiduş la dânsa. Se făcea că descântă cărţile. Boscorodea. Cu muchia palmei tăia cruci peste ele.

— Un aş ţi-ajunge?… Ori ai vrea cumva vreun doi… Poate şi-un trei… Ţi-ar da moşu! Frumoasă eşti… Cu picăţele eşti… Dar n-are moşu!… De unde să-ţi dea dacă n-are…

I-a dat pe faţă un popă! Râsetele au ţâşnit din toate părţile. Făceau haz, de voie bună sau de necaz, chiar şi cei care presimţeau c-or să piardă. Spiritele pârâiau. Glumele sărate izbucneau. Obrajii, pârguiţi ca cireaşa, ardeau ca focul. Toate privirile bărbaţilor îi

mângâiau, îi pipăiau. Era darul colonelului să-i înveselească şi să-i excite pe toţi cu ghidu iile lui. Numai după ce veselia s-a mai potolit oleacă, colonelul a întrebat:

— ŞEI! dar ţie, Bojocene, ţie ce să-ţi dau?... Ştiu eu cam ce-ai vrea mătăluţă, şolticule!... Oclamează, hai? Să ţi-o dea moş colonelu... O am, mă!... E pregătită!... Hocus, pocus!... Din pământ, din iarbă verde, din manşetă, o scot pentru tine... Uite-o!

I-a dat pe faţă un valet.

Nimeni n-a zâmbit.

Colonelul s-a grăbit să-şi fileze cartea. Abia a apucat să se uite într-însa, a ghicit-o mai mult decât a văzut-o. Avea nouă! Triumfător, şi-a ridicat cartea în aer.

Dar atunci, ca şi cum o schijă de obuz i l-ar fi retezat de la umăr, braţul i-a căzut, greu, cu zgomot surd şi adânc, ca un buştean răsturnat pe masă, ca bulgării de pământ peste capacul unui sicriu. Capul i-a alunecat pe spate. Trupul i-a înţepenit. Gura i s-a strâmbat. Ochiul drept, enorm, sticlos, ieşit din orbită, privea încremenit tavanul.

Cu un ţipăt oribil de spaimă, Mălina a sărit de pe

scaun. Nelu s-a repezit să-l prindă în braţe. Ceilalţi, într-o zăpăceală de nedescris, printre scaune răsturnate, în zornăitul banilor care se duceau de-a dura pe podele, alergau şi strigau: „Apă!... Gheaţă!... O lumânare!... Un doctor!... Trimiteţi după doctor!...

Un medic militar era din întâmplare printre oaspeţi... Abia ieşise din şcoal». Nu se pricepea la mare lucru. Dar nu era nevoie de cine ştie ce ştiinţă pentru stabilirea diagnosticului exact... Atacul de paralizie fusese fulgerător. Toată partea dreaptă a corpului era moartă. Partea stângă părea neatinsă. Inima era sănătoasă. Bătea răspicat şi normal, Primejdie iminenta nu exista. Somităţile medicale ale Iaşilor, chemate la căpătâiul bolnavului, au confirmat în totul primul diagnostic şi-au dat formale asigurări familiei că, ţinând seamă de starea lui generală, cu minimum necesar de îngrijiri, cu elementare precauţiuni, luându-i-se mai ales orice prilej de emoţie, colonelul ar fi putut s-o ducă mult şi bine. Atâţia paralitici trăiesc cu anii! E plină ţâra de damblagii.

Câteva zile au crezut cu toţii că pronosticul doctorilor se va adeveri. Deşi limba era complet

pierdută, şi-aveau toate greutăţile din lume să i-o scoată, uneori, din fundul gâtului, niciodată, nici chiar pe vremea când era în deplinătatea ascultăţilor lui mintale, ochiul colonelului, ochiul lui stâng, nu strălucise mai viu, mai vioi ca acum. Toată viaţa, toată inteligenţa parcă i se refugiase într-însul. Uneori lucea ca un fâhar; alteori sclipea şi scânteia ca un cărbune aprins. N-avea nevoie să vorbească. Cerea lămuijit cu el apă, ziare, medicamente, tutun, ştiri de pe front. Nelu îl înţelegea mai greu. Stan îi ghicea şi gândurile cele mai intime. Stăteau amândoi zi şi noapte, cu rândul, la căpătâiul lui. Nopţile treceau încet. Zilele mai repezi. Oamenii sunt buni. Mai. Buni adesea decât îi arată chipul. Nimeni nu-i uitase. Tot felul de cunoştinţe veneau să le ţie de urât. Au venit şi măririle zilei. Preşedintele de consiliu a trimis un aghiotant. Doi miniştri s-au prezentat în persoană. Senatori, deputaţi, oameni cu stare sau cu renume în societate au ţinut să se intereseze de sănătatea colonelului. Nelu auzise de câţiva dintre dânşii. Auzise. Câte ceva de inteligenţa, de talentul său de curajul lor civic. I-a primit tulburat, gâtuit de emoţie. Se aştepta să audă cuvinte definitive din gura lorf

Unul dintre ei, faimos pe vremea aceea – îl chema modest, dar răsuflător:

— Take Ionescu – a vorbit o oră, cu ceasul în mână. Despre ce n-a vorbit! De câte n-a vorbit! îşi trecea degetele pe sub mustăţi cu gestul sacadat al cucoanelor care-şi dau cu roşu pe buze, îşi ridica mereu cravata, ca şi cum ar fi vrut să-şi pipăie gâtlejul şi să-şi dreagă glasul, şi vorbea, şi vorbea, repede sau prelungind frazele de efect, amestecând anecdotele cu importante destăinuiri politice, amintirile personale cu vagi consideraţii de ordin general, perorând despre toate şi despre orice, de vremea bună sau rea, de interesele unora şi intrigile altora, de doamnele aci de faţă, de Stere şi de Petre Carp, care erau absenţi, e de rege, de Clemenceanu sau de Lloyd George, şi de eil, mai ales de el, prezent sub toate ipostazele altora, actual oricât de depărtat sau de străin părea subiectul conversaţiei, neobosite, irezistibile, fermecător, seducător, întărisabil.

Când a plecat, în sfârşit, a lăsat un gol vădit în urma lui şi-un gol şi mai mare în capul lui Nelu. Îl ascultase cu smerită atenţie. Îl urmărise un ceas întreg. Înşelesese totul şi nu reţinuse nimic. Avea

impresia ciudată a cititorului care a întors, interesat şi dezamăgit, ultima pagină a unui roman palpitant, pasionant, fascinant, dar de duzină.

S-a îndreptat, resemnat, către Coco. Coco nu vorbea strălucitor, ca Take Ionescu; nu spunea, însă, nici atâtea banalităţi sforăitoare. Era uşurel la minte, vesel din fire şi sănătos la trup. N-avea astâmpăr două minute. Se învârtea ca un titirez prin casă. Umplea el singur casa de zgomot şi mişcare. Organiza jocuri. Organiza adevărate sindrofii în jurul patului. Târa lumea după dânsul, făcând-o să-şi uite de necazuri şi pe colonel să-şi uite de paralizie. Din îndemnul lui, doamnele jucau maus pe aşternut, la picioarele bolnăvului. Iar domnişoarele ciripeau, ca un stol de vrăbii, în iatac. Medicii ar fi vrut să le alunge. Dar ochiul colonelului veghea, scăpăra, cerea să le aibă mereu pe lângă dânsul. Nu părea liniştit şi mulţumit decât seara, când casa era înţesată de musafiri. Ochiul îi umbla atunci de colo-colo. Urmărea pe fiecare, se agăţa de hainele lor, de buzele lor, cu un dor, cu o sete de viaţă nepotolită, insaţiabilă, aproape tragică. Cu cât larma era mai mare şi glumele mai îndrăzneţe, cu atât ochiul i se aprindea. Alerga după Tănase. Căta pe

Coco. Amândoi aveau darul să-i umple singurătatea sufletului. Bojoceanu adut cea veşti militare, comunicatele Marilor Cartiere, telegramă mă; mult sau mai puţin confidenţiale. Coco aducea cancanurile târgului. Unde se învârtea băiatul *Porcului*. Cât câştigase la o furnitură pentru armată un deputat guvernamental. De ce tremura Duca. Cum mătura străzile Bacăului feciorul lui Filipescu. Pe cine iubea prinţul de coroană. Ce făcea Elvira.

Într-o seară a intrat în casă, ca furtuna, strigând, victorios şi exuberant, de la uşă:

— Evrika!

Descoperise misterul cărţii poştale ilustrate, faimoasa carte poştală care făcea pe-atunci furori în lumea bună a Iaşilor. Toată lumea această bună o văzuse pe măsuţa de noapte a Elvirei. Toate cucoanele se delectaseră, savurând printre buzele strânse de invidie, nenorocita dedicaţie: „A *toi*, *ma chere Elvira*, *mon unique consolation dans ce pays de malheurs*!”

Când şi copiii o ştiau pe de rost, au prins de veste autorităţile. Bineînţeles că au intervenit. Târziu, la spartul târgului, ca totdeauna, dar sumar şi definitiv, ca de obicei. Au făcut să dispară corpul

delictului. Dispariţia n-a surprins pe nimeni; ceea ce i-a intrigat, însă, pe toţi au fost procedeele insolite, inedite însă la noi. Ştirile cele mai extravagante circulau în privinţa asta. Afhănunte hazlii treceau din gură în gură. Intrigi, uneltiri, peripeţii, lovituri de teatru, ca într-un roman foileton. Versiunea cea mai acreditată, însă, erk că prefectul poliţiei escamotase cartea poştală de pe măsuţa Elvirei, că de la acesta o şterpelise Take Ionescu, că Porcu' o furase de la Take şi că, în sfârşit, şi în virtutea drepturilor lui sacrosancte de stăpân incontestabil al ţării, Brătianu o confiscase de la Porcu'.

— Invenţii!... Născociri!... Minciuni!... exclamă Coco: N-au furat-o ai noştri. Am aflat. Au furat-o ruşii.

La gândul că ruşii ar putea să aibă pe mâinile lor blestemate secretele noastre de stat, Tase Bojoceanu n-a mai putut să-şi stăpânească firea. Ura l-a orbit. Patriotismul l-a luminat. Cu inimitabile accente de loialism dinastic, cu promptă şi instinctiva contestare a evidenţei, care anunţă din tinereţă maturitatea adevăraţilor oameni politici, Tase nu s-a mulţumit numai să contrazică pe Coco şi să-i combată afirmaţiile, ci, mergând până în inima lucrurilor,

smulgând răul din rădăcină, a tăgăduit însăşi existenţa cărţii poştale.

A terminat, peremptoriu

— Nu există!... Îţi afirm eu că nu există!

— Asta-i acum!... Nu există!: „Spui că nu există? repetă, buimăcit şi interlocat, Coco.

Personal, nici el nu ţinea din cale-afară la existenţa cărţii poştale. Nu-l indignase dedicaţia. N-avea veleităţi de scandal şi nici intenţii subversive de lezmajestate. Dacă-i susţinea morţiş existenţa, e fiindcă nu Vedea nimic vinovat într-însa, fiindcă astfel se găsea şi el în treabă şi fiindcă intrigile îl pasionau şi clevetirile îl amuzau. Dar Tase, cu reaua lui credinţă, îl exaspera. Cum putea să jure că n-o văzuse? Cine n-o văzuse? Tot târgul o văzuse. Era secretul lui Polichinel! Fără r îndoială că şi printre cei de faţă, printre doamnele aci prezente, era una, cel puţin una, care o văzuse. Le întreba din ochi. Imploră o confirmare.

Dar ochiul colonelului strălucea fără să poatămărturişi nimic. Iar doamnele n-aveau ce să mărturisească. Din păcate, niciuna din ele n-o văzuse. Li se scurgeau ochii. Mureau s-o vadă. Dar n-o

văzuseră.

Ei vezi! a exclamat Tase, biruitor.

— Ce! Ei; ezi!... Ce să văd?... N-ai văzut-o tu. N-au văzut-o dumnealor. Sunt atâţia alţii, însă, care au văzut-o. Toată lumea!... Toate prietenele Elvirei!... Poftim!... N-ai decât s-o întrebi... A văzut-o şi Pia!

— Care Pia?... s-a grăbit să întrebe, cu ochi inocenţi, arşi de curiozitate, doamna picată ca un bob de piper.

— Ei, care Pia!?... Parcă-ar fi o sută!... Parcă n-ai cunoaşte-o!... Pia!... Blonda Pia... Una-i doar Pia, amanta lui... Să-i spun, Bojocene?

— Eşti idiot!

Nelu se făcuse alb la faţă, ca faţa de pernă pe care odihnea capul colonelului. Tot sângele i se scursese din vine. Mâna îi tremura ca varga în mână. Stingă a lui unchiu-său. Din fericire, nimeni nu se gândea la dânsul. Tănase îi ocolea privirile. Cartea poştală era uitată. Toate gândurile erau numai pentru Pia. Coco jubila:

— Ea mi-a spus!... Întreab-o!... Vrei s-o pun faţă în faţă cu tine? Vrei s-o aduc aici?... Îiii! cum am Uitat! Unde-mi erau minţile?... Te cunoaşte şi pe tine,

Nelule. Vrea să te vadă. Pot s-o aduc?

— De ce nu!... a exclamat ironic o doamnă între două vârste, mult mai aproape de cea de-a doua decât de cea dintâi.

— Asta ne-ar mai trebui! mormăi Tănase cavalereşte.

— R Zău, Coco!... Adă-ni-o, Coco!... Se rugau într-un glas doamnele celelalte.

O fetişcană mărturisi

— Am zărit-o. Ai dreptate, Coco. E uluitor de frumoasă... Se pare că are un succes...

— Şi-un trecut!... se îngrozi o nobilă matroană»

— Oh! aşa de recent!... murmură visător o domnişoară candidă şi pură.

Uşoară, veselă, animată, cu varii intonaţii şi intenţii, cu subînţelesuri multiple, conversaţia continuă. Ochiul colonelului ar dea în vremea asta. Ce se petrecea în capul lui, pe trei sferturi paralizat? Ce simţise, ce pricepuse el din tremurul mâinii care rând pe rând, dogorea ca focul şi înţepenea inertă ca un sloi de gheaţă în mâna lui stângă? Voia să spuie ceva. Se vedea bine că face eforturi supraomeneşti. Un gâlgâit surd şi straniu îi horcăia în fundul gâtului.

Căsca gura. Închidea ochiul.

Cea dintâi doamnă picantă i-a observat neliniştea. 1 s-a părut că-i ghiceşte motivul. S-a apropiat repede de pat şi, pândindu-i trăsăturile feţei, bătând voios din pălme după fiecare clipire" a ochiului, ex-ultând de bucurie, îl întrebă

— Vrei ceva, moş colonele!... Vrei şi dumneata să neaducă pe Pia Uite-l cum clipeşte!... Nu-i aşa că vrei? ... Spune-le că vrei!... V-am spus eu că vrea!... Clipeşte!... Clipeşte mereu!... O să avem pe Pia! Adă-ni-o, Coco! Adă-ni-o, zău J... Vrea şi colonelul. Nu-i aşa că ne-o aduci?

— Ba bine că nu! i-a răspuns veselul Coco.

N-a apucat însă s-o aducă.

În aceeaşi noapte, un al doilea atac de paralizie a trăsnit şi ceea ce mai rămăsese viu din trupul colonelului Hotnog. Scena, lugubră şi lamentabilă, s-a petrecut în câteva minute. De vreun sfert de ceas bolnavul se frământă, agitat, nemulţumit, cerând lămurit ceva şi neizbutind să explice anume ce. Ca de obicei, Nelu proceda prin întrebări şi eliminări succesive:

— Vrei apă?

Unchiu-său făcea semn din ochi că nu.

Vrei să-ţi fac o ţigară?

fenu.

Să chem pe mama?

— Nu.

— Lăsaţi, domnişorule!… O să-l înţeleg eu mai bine… i-a cerut voie Stan, plecându-se de cealaltă parte a patului asupra colonelului.

Îl întreba din ochi. Când şi când şoptea câte o vorbă. La toate întrebările lui, însă, din ce în ce mai agitat, din ce în ce mai vânăt la faţă de furie, şi de neputinţă, colonelul răspundea: nu. Braţul stâng răscolea aşternutul. Degetele, afundate în palpomă, zgâriau plapoma, o atrăgeau spre dânsul. Dând de mâneca slugii, i s-au urcat pe mânecă, un moment i s-au oprit pe umăr, i-au căutat apoi obrajii. Parcă voia să-l mângâie. Dar nu-l mângâia. Îşi înfigea unghiile, adânc în carnea lui. La toate întrebările lui Stan, răspundea cu un horcăit, scurmându-i faţa, înfigându-şi din ce în ce mai adânc unghiile în obrazul lui. Îi răsucea pielea. I-o zgâria. Exasperat că nu putea să se facă înţeles, îi sfredelea carnea, i-o zdrobea între degete. O picătură de sânge apăruse şi se scurgea pe

bărbia slugii. Fără să simtă durerea, Stan îl privea cu ochi calzi şi blânzi. Nelu, zguduit de sentimente potrivnice, a încercat să intervie. Cu o mână mângâia fruntea lui unchiu-său, ca să-l liniştească; cu cealaltă se silea să-i descleşteze pumnul. Dar degetele, încordate, zgârcite, erau ca de oţel. Ochiul fulgeră. Din adâncul pieptului, ca din fundul unui mormânt, răbufneau horcăieli surde, oribile, neîntrerupte: Hăă! … Hăăă!…

O luptă aprigă, inegală, s-a încins atunci în jurul patului. Nelu, pe nesimţite, cu precauţiuni infinite, a izbucnit să-ik desfacă mâna. Colonelul a făcut, însă, cu un efort suprem, o mişcare neaşteptată. Şi-a eliberat braţul. O clipă l-a ţinut suspendat în aer. Apoi degetele resfirate, că cinci gheare de pasăre rapace, au căzut în jos, au trecut peste faţa slugii, au lăsat în urma lor cinci dâre însângerate de carne vie.

Braţul căzut nu i s-a mai ridicat. Ochiul i s-a stins, O spumă vânătă i-a umplut gura de clăbuci. Clăbucii clocoteau şi bolboroseau:

— Cru… Dum… Paşt…

V

Înmormântarea colonelului Spiridon Hotnog a

avut loc cu un fast excepţional, cu mai multă pompă şi desfăşurare de forţe militare decât îngăduiau pe-atunci vremurile să se îngroape morţii în laşul refugiului.

Guvernul, din înalte consideraţii de ordin de stat, ţinuse să trezească" patriotismul mulţimilor, răsplătind grandios pe unul din principalii promotori ai intrării noastre în acţiune. Cele trei sau patru ziare în format redus, care apăreau în capitala Moldovei, au primit ordin să ridice în slava cerului memoria marelui defunct. *România* a apărut într-o ediţie specială, cu larg chenar de doliu pe prima pagină, consacrată în întregime activităţii, energiei, faptelor eroice, idealismului, abnegaţiei, românismului, în veci regretatului colonel Spiridon Hotnog şi semnată de in veci nemângâiatul căpitan Tănase Bojoceanu. Felinarele, până în Piaţa Traian, au fost împodobite cu pânze tricolore sub crepuri cernite. Primăria, luând vizibil parte la durerea obştească, făcuse şi ea un nepreţuit, un nepregeţat sacrificiu ridicase zăpada de pe străzile centrale şi umpluse cu nisip gropile nenumărate care ţineau loc de caldarâm. De-o parte şi de alta a gropilor astupate erau înşiraţi, pe două

rânduri, elevii şcolii militare, elevii Liceului Internat şi cbpii din şcolile primare, în haine de duminică sau în Costume naţionale.

Copiii râdeau. Cerul era senin. Soarele strălucea, în ciuda nămeţilor de pe acoperişuri şi-a ţurţurilor de gheaţă care se ridicau, ca enorme stalactite, de-a lungul zidurilor, până la streşini, un vânt uşor şi căldicel, mirosind a primăvară, se juca în zulufii cucoanelor şi-ai venerabililor negustori ieşiţi în pragul prăvăliilor goale, ca şi cum natură: „În bunătatea ei infinită, înduioşată de pierderea ireparabilă a poporului român, şi-ar fi trimis crainicul de zile bune să înveselească puţin şi să consoleze sufletele îndoilate.

Iaşul, trândav şi mohorât de obicei, sub steguleţele tricolore care fâlfâiau în bătaia vântului, părea în sărbătoare. Geamurile, închise de cu toamnă, începeau să se deschidă. Capete râzătoare apăreau în pervazul ferestrelor. Curioşi se îmbulzeau pe trotuare. Certuri izbucneau la răspântii. Copiii chicoteau.

În atmosfera asta prietenoasă şi zgomotoasă au răsunat, pe la 2 după-prânz, primele accente, jalnice şi tragice, ale fanfarelor militare. Tunul a bubuit, în

deal, la cetăţuie. Clopotele s-au mişcat şi ele, cu toatele, în acelaşi timp. Clopotul cel mare de la Mitropolie vibra profund, lung şi rar.

Dar nimeni nu-l auzea. Era prea mult soare pe cer şi interminabilul cortegiu funebru, prea strălucitor. O armată de popi, în odăjdii de purpură şi aur, deschidea drumul. Un pluton de ofiţeri, purtând că mari tave de plăcinte perne de catifea stacojie, pe care sclipeau de-ţi luau ochii decoraţiile răposatului, îi călca pe urme. Două care, încărcate de coroane, se legănau, printre gropi şi hârtoape, cu reverenţe şi pavanări de malacoafe. Panglici, nenumărate panglici tricolore, râdeau printre florile de hârtie. Dricul el însuşi sălta zglobiu. Fiind făcut dintr-un afet de tun şi cântărind pe puţiâi câteva mii de ocale, se înfunda până la osii în gropile de nisip scuturând şi zgâlţâind vesel coşciugul masiv de stejar de câte ori dădea dintr-un hop în alt hop. Procesiunea nu părea nici ea mai îndurerată. Vreo trei sute de civili, mai numai din protipendada cluburilor politice, discutau cu aprindere, vorbeau tare sau râdeau între dânşii. Singură oştirea tăcea. Dar şi oştirea, ca de obicei, era prea înzorzonată Cât puteai s-ajungi cu ochii în lungul

străzilor, nu vedeai decât coifuri, pampoane, penajuri, hrandenburguri, fireturi, eghileţi. Regimentele de infanterie fiind pe front, călcau în pas cadenţat, în urma convoiului, trei batalioane de jandarmi pedeştri, o companie de jandarmi călări, un escadron de cavalerie din escorta regală, câteva chesoane fără tunurile respective şi ofiţeri, cârduri şi gloate de ofiţeri, brigăzi întregi de ofiţeri activi, mai mulţi colonei şi generali decât grade inferioare şi mai mulţi ofiţeri de toate gradele decât soldaţi în tranşee.

În Piaţa Traian dricul s-a oprit. Pe soclul statuii lui Cuza s-a ridicat, mărunţel, un ministru cu ochelari. Descifrând cu mari dificultăţi un manuscris scris, pesemne, de-o altă mână, făcea în schimb gesturi lapidare. Mulţimea nu vedea decât rotirea braţelor, care se învârteau larg şi maiestuos, ca aripile unei mori de vânt. Nelu, cu tot întunericui care-i împăienjenea mintea, a putut să-i surprindă şi să reţie câteva crâmpeie de imagini emoţionante: „... Jertfa pe altarul patriei... recunoştinţa naţiunii... pilda generaţiei de astăzi... idealul României întregite... opera Partidului Liberal!...”

În faţa Mitropoliei, după ce-au cântat popii, au

îngânat pe nas dascălii şi au zăngănit cădelniţele, au vorbit inconsolabilei asistenţe alţi doi înalţi demnitari ai statului. Nelu nu i-a auzit pe niciunul. Erau prea departe de el, agăţaţi în posturi inconfortabile, oarecum ridicol, de barele grilajului de fier.

Cortegiul s-a urnit din nou. Înainta mai greu. Zăpada le venea acum oamenilor până la genunchi, o zăpadă moale" cleioasă, amestecată pe din două cu noroi, care se lipea de tălpi şi fleşcăia sub fiecare pas. La fiecare colţ de stradă, rândurile civililor să răreau. Printre cei rămaşi, fără voia lui, Nelu auzea reflecţii abia înăbuşite

— Dracu' m-a pus să viu!

— Înmormântare-i asta?

— Mare lucru dacă nu m-aleg cu un guturai!

— Hai cu mine!... Am o sanie... Şi-o fetiţă acasă... Punem să ne facă câte-un grog fierbinte.

— Imposibil, *mon cher*... Am preparat discursul... Mi-am dat cuvântul că vorbesc.

— Dracu' te-a pus?

Un oftat sau o înjurătură erau răspunsul. Nelu le-auzea. Cu capătul cordonului strâns bine în mână, ca şi cum ş-ar fi agăţat de-o funie de salvare, privea ţintă

înaintea lui, ca în gol, şi se silea să n-audă, să nu simtă, să nu se gândească la nimic. Roţile tunului îi împroşcau cu noroi; picioarele i se înfundau în băltoace îngheţate; nu se ferea, nu le ocolea, mergea în neşitre. Din când în când, Tase se apropia de dânsul. Îi luă binişor braţul, i-l strângea, cu nobilă solicitudine, cu frăţească şi mută încurajare. El nu-i răspundea. Ar fi vrut să plângă, să plângă, cu hohote; ar fi vrut să-şi stoarcă măcar o lacrimă din ochii arşi şi seci şi-avea o singură groază să nu izbucnească într-un hohot spăimântător, de râs.

Ca şi cum ar fi avut ochi la spate, simţea îndărătul lui rărindu-se treptat, depărtându-se tiptil paşii fruntaşilor politici. Golurile se înmulţeau. Rândurile se destrămau. Convoiul străbătea acum mahalalele, tăcut, grăbit, ca o armată în derută. Cete de copii dacă se mai aţineau ici şi colo pe marginea şanţurilor. Câte-un moşneag, cu palma făcută streaşină deasupra sprâncenelor stufoase, încovoiat pe prispă caselor; babe, în dreptul porţilor luându-şi mâna de la gură şi făcând cruci rare până la pământ; jupâni, cu mari bărbi asiriene, în atitudinea hieratică a rasei lor milenare, mângâindu-şi religios perciunii.

Muzicile conteniseră. În toate ogrăzile, răsculaţi de noutatea lucrului, câinii lătrau.

Ordinea, în tactul marşului funebru, nu s-a restabilit ecât la porţile cimitirului. Comenzi scurte au spintecat văzduhul. Zăngănit de arme. Tropot de cai. Pe movila din faţa gropii deschise, inspirat şi patetic, cel dintâi s-a ridicat Jean Tehaş.

Discursurile au ţinut un ceas şi jumătate. Ar fi putut să ţie şi mai mult. Cerul era clement. Aerul pur. Asistenţa de ostaşi, disciplinată.

Perioadele largi, rostite cu tremolo în glas, se legănau deasupra mormintelor, rostogoleau printre lespezi funerare faptele vitejeşti ale eroului Spiridon Hotnog, duceau de la Nistru pân' la Tisa faima gloriei lui defuncte, trezeau conştiinţele, adormeau, încă o dată, pe cei morţi. Cum au recunoscut sincer ziarele de-a doua zi, cuvântarea domnului vicepreşedinte al Camerei a stors lacrimi din sufletul mulţimii şi a îmbărbătat inimile „lor".

După el s-au ridicat alţii. Un voluntar, actor de meserie, a declamat *Peneş curcanul*. Bătrânul general Aslan a vorbit în numele pensionarilor. Un invalid, cu hainele ferfeniţă pe el, dar cu pieptul plin de decoraţii,

a spus câteva cuvinte oneste şi calde în numele veteranilor de la Plevna. Un popă militar a prohodit norodul. Alţi câţiva au repetat ce spuseseră cei dintâi.

Cu toată rigoarea disciplinei, atenţia ascultătorilor începea să cam slăbească. Căpitanul Bojoceanu a simţit primejdia. Luând cu asalt movilă de pământ, ca pe-o simplă redută, a început.

— Români!… A continuat pe glasul al şaptelea Românism!… patriotism!… naţionalism!… Şi-a terminat, cu nimb de soare pe fruntea-i brobonită de sudoare, eu braţul drept întins rigid, ca o ţeavă de tun, peste groapa deschisă ca o tranşee: „Pe-aicea nu se trece!!!”

În freamătul de entuziasm care străbătea încă jandarmeria, s-a ridicat Nicolae Iorga. Barba lui apostolică mă – tura pământul. TJmărul lui stâng străpungea cerul. Aşezat astfel, în echilibru instabil, între cer şi pământ, cu picioarele în noroi şi cu capul în nouri, într-o singură frază, rând pe rând sobră, frenetică, torenţială, modestă, ofensată, umilită, hărţăgoasă, străbătută de curente potrivnice, clocotind de mânie reţinută, precisă în sentimente nemărturisite, haotică în intenţii şi în expunere, a

rezumat în cadavrul eroului, pe care patria îl plângea în clipele acelea, toate Virtuţile unui neam blând, supus şi de ispravă, care-şi croise drumul lui printre popoare cu buzduganul voievozilor în mână, cu evlavia strămoşilor în suflet, cu înţelepciunea boierilor pe frunte, cu smerenia şi cuminţenia ţăranilor la picioarele Tronului, până în zilele de grele încercări, dar binecuvântate de Cel-de-Sus, ale cuvioasei Maria şi-ale lui Ferdinand cel loial, care nu vor putea să nu vadă odată şi-odată că, printre slujitorii devotaţi ai patriei, ai Coroanei… pir-ai dinastiei, se găsesc şi alte inimi destoinice să se jertfească pentru ţară decât ale becisnicilor trecutului.

Dacă aplauzele n-au pârâit după ultimele cuvinte ale oratorului, n-au fost de vină respectul cuvenit morţilor şi gravă atmosferă a cimitirului, ci răspunzătoare a fost inflexibila disciplină ostăşească. În schimb, din toate părţile, din lături, din spate, de peste groapă, mâini nenumărate şi viu emoţionate s-au întins spre dânsul. Apostolul le strângea cu ruşinată modestie, ca o răsplată, pe când ofiţerii de „Serviciu, înşiraţi pe două rânduri, făceau respectuos loc spre tribună improvizată excelenţei-sale domnului

ministru ide Interne.

Excelenţa-sa era un om gras, ca umflat cu ţeava, greoi în mişcări şi vioi la minte, cu mici ochi porcini, plini de Şiretlic şi de isteţime în faţa buhavă, lipsită de expresie, dar nu şi de oarecare ciudată şi misterioasă putere de atracţie. Era stăpânul de fapt al ţării. I se spunea simplu, cinstit, familiar, prieteneşte: Porcul, nu într-atât pentru grăsimea aparentă a trupului, cât pentru tăinuitele, dat, incontestabilele lui calităţi sufleteşti. Cu el n-aveai nevoie să umbli pe zece drumuri. Era de ajuns să mişti din urechi. Te ghicea. Te mulţumea, Nu-l revoltau turpitudinile. Nu-l scandalizau ticăloşiile. Nu-l indignau trădările, vânzările, gheşefturile, hoţiile. Avea pentru toate o explicaţiepricepea orice. Tolera pe oricine. Spunea lucrurilor pe nume şi oamenilor pe şleau ce ştia că aşteaptă de la dânsul.

După ce adusese lui Nelu condoleanţele guvernului şi pe ale lui, personale, îl luase de braţ şi-i şoptise:

— Vino pe la mine, tinere!... Dacă ai dificultăţi cu fiscul, cu moştenirea... vino la mine! Le aranjăm noi pe toate... Aranjăm şi cu armata... Vii de pe front?...

Vrei să te mai întorci?... Nu fi copil!... Las „că-aranjez eu şi asta.

Iar când a simţit în fraza interminabilă a apostolului de la Văleni, sub entuziasmul patriotului, acreala opozantului, şi-a lăsat prudent pleoapele în jos, ca să nu i se vadă vliclenia ochilor, şi şi-a spus:

O fi terminat zahărul... sau brânza... să-i mai trimit o puţină... Să-i comand şi-o carte... Despre ce naiba să-l mai pun să scrie?... Despre aliaţi? Prea o să-i laude...

Tocmai căuta un subiect tăiat pe talia irascibilului istoric în resursele creierului lui plin de ingenioase subterfugii, când ofiţerii i-au deschis, curtenitor, dumul spre tribună. Povârnişul era repede. Noroiul lunecos. Excelenţa-sa înainta cu anevoie. Un locotenent îl trăgea respectuos de-o mână; alţi doi îl urcau, cu evlavie, ca pe sfintele moaşte, de subţiori. S-a urcat în sfârşit. N-a apucat, însă, să se instaleze bine şi să deschidă gura. Deodată, ca din senin, o mare mişcare s-a produs în rândurile armatei. Întrebări. Răspunsuri. Un coif cu penaj alb plutea peste capetele ostaşilor. Dispărea ca o barcă de argint înghiţită de valuri; apărea iarăşi. Un militar l-a recunoscut, de

departe:

— Aghiotantul regal!

„Ce-o mai fi?” s-a întrebat Porcul.

— Te pomeneşti că vine regele! şi-a dat cu părerea un civil.

Ministrul a ridicat din umeri. Aştepta intrigat. Asistenţa, emoţionată, tăcea. Spintecând valurile omeneşti, în zgomot răsunător de săbii şi de arme clintite din loc, aghiotantul regal se apropia. La doi paşi de groapă, mai alb la faţă decât fireturile care-i brăzdau pieptul, s-a oprit şi-a spus gâfâind

— Domnule ministru… Excelenţa… Maiestatea-sa vă invită… vă roagă să veniţi de urgenţă la Palat.

— Bine… O să viu… Viu, cum oi termina…

— Imediat!… excelenţă.

— S-a întâmplat ceva?

— Da.

— Ce?

— Confidenţial…

Porcul nu credea în gravitatea lucrurilor, care poe fi ţ aranjate totdeauna, şi nici în precara realitate a confidenţelor. Ştia el, dintr-o lungă experienţă, că secretele de ştat sunt şi secretele de alcov: ştie satul

ceea ce nu ştie startul său bărbatul. A invitat prin urmare, pe aghiotantul real să se urce până la dânsul şi să-i spuie la ureche ce se întâmplase. Aghiotantul regal s-a înclinat. Un gol s-a făcut în jurul lor. Ştirea a căzut numai în urechea Porcului, par – cum se cădea vremurilor şi ţării – din urechea Porcului a luat-o şi-a răspândit-o vântul. În mai puţine clipe decât e nevoie ca să fie aşternută pe hârtie, vestea trecut din om în om, din gură în gură, umflată, exagerată, grea de temeri necunoscute, mai încărcată şi măi, grea încă de speranţe ilimitate, până dincolo de zăplazul Cimitirului, de-a lungul mahalalelor, în târguri, în sate, în cătunuri, în bordeiul săracului, ca şi în cugetul cărturarului, oriunde mai bătea o inimă, mai licărea o conipiinţă sub spăimântătoarea şi implacabilă vitregie a zilelor.

Izbucnise revoluţia! Tronul ţarilor se prăbuşise. Păottântul era zguduit ca de un cutremur. Petrogradul ardea, gliiimbile de flăcări lingeau cerul, înroşeau zarea oamenilor, tăe răsfrângeau, cu reflexe sumbre de sânge şi de nădejde.

Toţi au simţit; şi românul cel mai nevoiaş la minte – a trebuit să simtă în zilele acelea trecând ceva

peste dânsul, care-l depăşea. Ce mai însemna războiul! Ce mai însemnau patriile! Ce mai însemna stârvul colonelului Hotnog, închis în coşciugul lui de stejar, sub faldurii steagului tricolor!

Cimitirul se golise. Soarele apunea. Groparii îşi vedeau liniştiţi de treabă. Prieten de zile bune, ca şi de zile rele, Tănase ş-a apropiat de Nelu, i-a luat braţul, a crezut că e datoria lui să-l sprijine şi, cu capul proptit în piept, i-a spus:

— Asta ne mai lipsea acum!…

Nelu s-a trezit ca dintr-un somn adânc. S-a uitat mirat în jurul lui. A privit în ochi pe Tănase. A privit în fundul gropii. A privit cerul. A respirat, până în adâncul plămânilor, aerul rece, cu miros de primăvară. Şi târziu, ca un ecou, i-a răspuns:

Da…» poate… ai dreptate… Asta ne lipsea.

CARTEA A TREIA

„*Fă-mă*, mamă, cu noroc
Şi aruncă-mă şi-n foc L… ce
X
t în foc a fost aruncată România. Nu într-un foc,

nu în zece, ci într-o sută şi-o mie de focuri. Foc în văgăunile Carpaţilor, foc şi prăpăd de-a lungul şi de-a latul ţării, ori încotro nimereai cu ochii, foc până şi-n apele Dunării. Nici scule, cum spuneau cătanele, n-am avut; nici generali, cum mărturiseau aliaţii, n-am avut. Foc şi pî jol a fost pe capul nostru.

Şi, cu toate astea, iată, dacă am avut şi fiindcă am avut, mai bine decât un car de minte, un dram de noroc, nu numai că nu s-a prăpădit ţara pentru asta, ba, dimpotrivă, s-a mărit de două ori cât era, praf şi pulbere s-a ales din duşmani, au luat-o nemţii la sănătoasa, fără să mai dăm iureş printr-înşii, s-au cărăbănit bulgării de la „Capşa”, fără să mai strige: „Ţal! că plec...”; E... şi domnii de la Iaşi au putut să revie în capitala României mari, falnici, ca şi cum ei ar fi făcut-o, trufaşi, ca şi cum ei ar fi trecut prin foc, făloşi şi lăudăroşi, ca musca sub coadă vitei trudite care se întoarce de la arat. Pe străzi, în cafenele, în cofetării nu mai aveai loc de dânşii. Calea Victoriei, de la Poştă până la capul Podului, era o apă de mândre şi intacte uniforme Ofiţereşti. Femeile n-aveau ochi decât pentru ele. Braţele lor, aceleaşi braţe care, încolăcite după gâtul învingătorului vremelnic, îi

domoliseră mânia şi-i muiaseră puterile, pulpele lor, aceleaşi pulpe întredeschise oricui şi tuturor, nemţilor ca şi ungurilor, bulgarilor ca şi turcilor, pentru un bon de zahăr sau pentru o pereche de ciorapi, se deschideau acum, larg, ospitalieradeseori pe veresie, numai în cinstea şi de dragul alor noştri.

Privind existenţa prin prisma aceasta triunghiulară, care de când lumea 9, încântat mintea oamenilor cu mirajuri fermecătoare, cum ar fi putut eroii de la Iaşi să nu-şi imagineze că războiul e un permanent prilej de cur ceriri, o veselă şi inepuizabilă sursă de aventuri galante., Se temeau că se stfârşise. Visau să-l reînceapă. Şefii oştirii ş-ar fi mulţumit cu un marş triumfal asupra Budapestei. Oamenii politici, marii proprietari, marii bancheri, marii beneficiari ai războiului nu s-ar fi oprit decât la Moscova. Din cabinetele miniştrilor porneau tatonări discrete. Din saloanele legaţiilor, prin canalurile presei, se răspândeau lozinci bătăioase. În rândurile elitei domnea duhul războiului. Pe străzi mişunau agenţii. La „Capşa” trona Tănase.

În vechea cafenea ciocoiască, Unde, de când o pângăriseră bulgarii, oricine putea să intre şi să iasă

ca la moară, maiorul Tase Bojoceanu, fiindcă era maior acum, îşi stabilise marele lui cartier general. Înconjurat de simpatia obştească, în zarva de lavră ovreiască a noii clientele, aducea ultimele ştiri politice din anticamerele miniştrilor, culegea impresii, distribuia zâmbete, discuta, perora înflăcărat. Raţionamentul lui era simplu. Argumentele, irezistibile. Erau ale mai tuturor factorilor noştri răspunzători din epoca aceea. Ca şi Brătianu, Tănase îşi spunea „Cu. Duşmanii dinafară am isprăvit-o. E momentul s-o isprăvim şi cu duşmanul dinăuntrul” Pentru el, ca şi pentru toate mărimile zilei, noţiunea duşmanului dinăuntru se rezuma la câţiva nemţofiii impenitenţi sau pocăiţi şi se întindea apoi, vagă, imprecisă, indefinită, incomensurabilă asupra tuturor categoriilor sociale care scăpaseră numai cu oasele şi cu pielea din război, care n-avuseseră, în panică retragerilor, nici vagoane calde la dispoziţie, nici sfinţi la Ierusalim. Pensionari neplătiţi, funcţionari prost plătiţi, ţărani fără pământ, munciţori fără lucru, de cum îndrăzneau să pomenească de drepturi sau să-şi ceară drepturile altfel decât cu îngenuncheată plecăciune, erau repede clasaţi şi definitiv etichetaţi

sub rubrica elastică a bolşevismului!

Când vorbea de bolşevismul lor, ca şi cum Lenin i-ar fi luat cine ştie ce moşii sau Troţki niscaiva acareturi, maiorul Bojoceanu vedea roşu înaintea ochilor. Se bătea cu pumnul în pieptul plin de decoraţii. Făcea spume la gură umedă încă de sărutările Piei. Gemea şi scrâşnea în sinea lui. Amenința la „Capşa”. Denunţa forurile înalte. Băga groaza în nenorociţii care îi încăpeau pe mână la cazarmă din Dealul Spirii, unde îşi avea instalate birourile Curţii Marţiale.

Ca Uzine în plină producţie, Curţile Marţiale lucrau pe brânci. Nu mai pridideau să ancheteze, să trieze, să judece, să condamne. Din zorii zilei şi până târziu după miezul nopţii, telefoanele zbârnâiau, ordinele plecau, preveniţii intrau, dulapurile se umpleau şi plesneau de mulţimea dosarelor.

Maiorul Bojoceanu, cu muncitorul aiurit în faţa lui, răsfoia sumbru dosarul inculpatului. Găsea de toate în cele două sau trei sute de pagini şnuruite şi parafate cărţi poştale ilustrate, acte de botez, contracte vechi de chirie, chitanţe de plată, descărcări, liste de bucate, almanahuri suspecte,

statute sindicale, scrisori de la ibovnică, tot ceea ce, în sfârşit, agentul de Siguranţă, care nu ştia să citească, găsise scris negru pe alb în sertarele, în cufărul său sub mindiruv prevenitului. Răsfoind impacient foile dosarului, maiorul strâmba din nas. Era nemulţumit. Nu găsea ce căuta. Deodată, însă, ochii i se luminau, un zâmbet dur îi încremenea în colţul gurii. Între două programe de cinematograf, pitită, pierdută printre zeci de foi volante, zărea o cărţulie cu scoarţa roşie. Corpul delictului! Numele doctorului Racovski pe că.

— Dar asta?! întrebă el, cu flăcări în ochi, bătând cu pumnul în broşura subversivă. Ce cată asta la tine? … Ce caută, mă, dacă nu eşti bolşevic?

— Care asta, s trăiţi, domnule maior? îndrăznea în cele din urmă să întrebe prevenitul, îngrozit.

— Care asta?! urlă ca un ieşit din minţi comisarul regal. Care asta? Hai? Te faci că nu mă înţelegi?… Eu citesc pe Racovski? Eu sunt de-ai lui Racovski?… Eu i-oi fi pus cartea în dosar?… Eu am pus-o, mă!… Răspunde, hoţule, că bag sabia în tine!

Sărea de la masă. Se proptea cu pumnul în pieptul muncitorului. Muncitorul recunoştea, pierdut,

uluit:

— N-aţi pus-o dumneavoastră…

— Cine-a t pus-o atunci? Cine ţi-a dat-o? Cu cine ai uneltit? Răspunde, mă! N-aştepta să-ţi scot vorba cu cleştele din gură. Cu măsele cu tot o să ţi-o scot! Îţi scot eu pe nas bolşevismul! De-ai lui Racovski, hai!… Înţelegere cu inamicul?… Las că te-nvăţ eu minte!… Scrie, grefierule: „Inculpatul recunoaşte că cartea lui Racovski a fost găsită asupra lui…” L-ai cunoscut, mă, pe Racovski?

— *Nu*… da… l-a în auzit, de!… ca tot muncitorul, la întruniri… pe vremuri.

— La întruniri, hai?… De asta-ţi arde ţie, de întruniri, prăpăditule!… ofticosule!… Abia te ţii pe picioare!… N-ai haine pe tine!… Şi te ţii de întruniri? … Scrie, grefierule: „Inculpatul recunoaşte că a luat contact cu numitul Racovski…”

Grefierul scria. Scria zi şi noapte. Declaraţii, mărturii, interogatorii, confruntări, denunţuri făţişe că, în strada cutare, la numărul cutare, se adunau în fiecare seară parla-giii de la abator sau ucenicii de la „Lemetru”; denunţuri mai pe ocolite, mai în doi peri, că faţa lui Teleleu Giambaşul sau nevastă lui Andronic

Ochirăi se avuseseră, sub ocupaţie, cu nişte gradaţi de la Comandatură; uneori şi denunţuri mai grave, încuiate repede cu cheia în biroul comisarului regal, privitoare la operaţiile unui cunoscut angrosist, la tratativele cu nemţii pentru vânzarea unui mare ziar patriotic sau la fiul unui bancher care dezertase de pe front. Pe dinaintea biroului lui Tănase, ca prin faţa duhovnicului său a tejghelelor negustoreşti în zilele de mare dever, se perindau fel de fel de oameni, fel de fel de mutre şi de chipuri, simandicoase sau smerite, de toate vârstele, de ambele sexuri, de sus şi de jos, cu proptele sau fără proptele, singuri sau cu baioneta jandarmului la spate. Mulţi intrau. Puţini ieşeau. Şi cei care ieşeau nu ieşeau întregi. Milionarii îşi lăsau cuvenita zeciuială. Pârliţii neavând altceva mai bun pe dânşii îşi lăsau pielea sau năravul bolşevic. Intervenţiile călduroase îndeobşte şi insistente pentru cei dintâi tulburau arareori conştiinţa magistratului şi sensibilă cumpănă a justiţiei militare în favoarea celor din urmă. O singură dată i s-a întâmplat lui Tănase s-audă, cu surprindere, un glas şi pentru dânşii.

Era pe la 9 dimineaţa. Frig de mama focului afară. Cald şi bine în cabinetul comisarului regal.

Răsturnat în fotoliul lui englezesc, luat de rechiziţie, Tănase căsca de-i veneau lacrimi de plăcere în ochi şi-şi întindea braţele până ce-i trosneau oasele din încheieturi. Nu dormise toată noaptea. Îi trăsese un pui de chef cu muieri şi lăutari cum nu mai făcuse de la Iaşi. Era rupt de oboseală. Dar datoria îl ţintuia locului. Datoria înainte de toate. Aştepta un telefon de la Haită.

Cam bănuia el despre ce putea să fie vorba. De trei zile Siguranţa aresta re capete. Haită, personal, conducea operaţiile. Îşi dăduse demisia din armată şi, reinstalat, cu un grad mai sus, în serviciul nobilei instituţii de stat, făcuse un apel prietenesc la Tase, din ajun să nu se mişte de la cabinetul lui până ce nu i-o chemă el la aparat.

— De ce mă? îl întrebase Bojoceanu.

— O să vezi…

— Ai pus laba pe ei?

Haită n-a răspuns. Nu încredinţa nimănui secretele lui de stat. A făcut numai cu pumnul strâns un semn, o răsucitură ca şi cum ar fi avut o cheie între degete şi-ar fi întors-o, definitiv, într-o broască imaginară.

Tănase a înţeles. Deşi era mahmur şi frânt de oboseală aştepta cu încredere. „Te pomeneşti c-a pus laba pe ei! se gândea el. Dacă a descoperit şi tipografia clandestină i-a pus Dumnezeu mâna în cap! … E priceput… E dat dracului. Ce-i al lui e-al lui… Să rămân bine cu el”.

Atunci a zbârnâit telefonul.

Un glas cunoscut dar care nu era al lui Haită, a întrebat de domnul maior Bojoceanu. Maiorul a răspuns plictisit:

— Aici Bojoceanu… Maiorul Bojoceanu… Alo!… cirne-i acolo?

— Aici… Aici… Vorbiţi vă rog!… aici… eu…

— Care eu? x

— Eu… eu.

— Spune o dată omule! Vrei să-ţi trântesc aparatul în nas? Alo!… care eu?

— Eu… taică-tău… Nu te supăra, Tănase… aici… eu… eu… Stan Bojoc…

— Maiorul Bojoceanu s-a încruntat şi s-a oţerit

— Dumneata eşti?… De ce nu spuneai omule!… Ce vrei?… Alo l… Spune mai repede ce vrei! Ştii că n-am vreme de pierdut.

Pe Tănase l-au trecut două rânduri de năduşeli până ce-a putut să afle din gura lui tată-său zăpjăcit şi fâstâcit la celălalt capăt al firului că domnişorul Nelu se întorsese de la moşie fără coniţa Mălina şi că dorea mult să-l vadă şi să-i vorbească. Cu aceeaşi dificultate l-a făcut să înţeleagă şi să repete că o să treacă el pe la dânşii, dacă n-o putea astăzi, mâine cel mai târziu.

A trecut în aceeaşi zi. Cu Haită o isprăvise repede. Îl făcuse să aştepte degeaba. Nu descoperise nimic nou. Nu pusese mâna pe nimeni. Ba i s-a părut chiar că-l găsise mai abătut ca de obicei, bosumflat şi trăsnit. Îi scăpase şi-o vorbă mare:

— Mă!: „e ceva la mijloc. Ce-o fi? Cine-o fi? Dacă n-aş dormi cu el în casă, l-aş bănui şi pe tată-meu!…

Vorba l-a impresionat pe Tănase. L-a pus pe gânduri. L-a urmărit tot restul zilei. N-a uitat-o decât pe înserate, când, de departe, şi-a revăzut uliţa copilăriei şi casă, mai joasă, parcă, mai dărăpănată de cum o avea în minte, şi, prin porţile de fier, dincolo de grajduri, grădina, vechea lui grădină de altă dată, cu pletele copacilor bătrâni albe de zăpadă.

Ceva trist, ca un regret, i-a înfăşurat mai întâi sufletul. Apoi un sentiment înviorător de sănătate, de

încredere în el însuşi. Abia doi ani şi ceva se împlineau de când nu mai călcase pragul caselor boiereşti; şi câte nu se schimbaseră de-atunci în lume! Cine mai ştia de colonel? Cine mai auzea de Nelu? Unde mai erau măririle de odinioară? Ce era el însuşi când plecase la război? Şi ce era acum!

S-a îndreptat, călcând apăsat şi sigur pe pământ, spre treptele peronului. A urcat scara cea mare cu paşi elastici. A ezitat un moment numai, când a ajuns în capul scării. Stan îi ieşise înainte, cu ochii umezi, cu faţa iluminată de fericire, cu braţele lipite de vipuşca pantalonilor, neîndrăznind să i le întindă. El l-a bătut protector pe umeri şi s-a grăbit să-l întrebe de Nelu. Nelu tocmai apăruse în pragul biroului. Nu-l aştepta. Cu atât mai mare i-a fost bucuria. L-a îmbrăţişat şi l-a poftit să intre

— Am musafiri, dragă Tase... Nu!... nu ne superi... Cum poţi să te gândeşti la aşa ceva! Dimpotrivă... Sunt numai prieteni... Oameni de inimă... Îmi pare bine tr-o să-i cunoşti şi tu.

Biroul colonelului Hotnog era acelaşi. Nimic nu se schimbase într-însul. Doar oamenii erau alţii. În fotoliul larg de piele din faţa mesei stătea un bătrân. Îl

privea cu ochi obosiţi, blânzi şi buni. Nelu şi-a luat prietenul de braţ şi l-a dus mai întâi la dânsul

— Domnul Dobrogeanu-Gfaercă, marele nostru critic. Desigur, Tase, că ai auzit şi tu de maestrul Gherea.

— Fireşte!... Cum să nu!... Mai e vorbă!... Îi asigura el pe amândoi, înclinându-se din mijloc şi zdrăngănindu-şi sabia, Cine nu cunoaşte pe maestrul Gherea. Pe vremuri; când făceam ziaristică, fiindcă, de! ca tot românul, am ţinut şi eu un condei înmână, a fost cât pe ce să-i cer un interviu. Ai scăpat ca prin urechile acului, domnule Gherea!... Dacă nu erai socialist, nu scăpai!... Zău, nu scăpai!...

Bătrânul îi strângea mâna, modest, cu acelaşi zâmbet bun în ochi şi pe buze, fără să-i răspundă. Ca să-şi facă datoria de gazdă sau ca să schimbe vorba, Nelu s-a grăbit să-l prezinte celorlalţi invitaţi: doctorul Cantacuzino... profesorul universitar Voinov... profesorul Parhon... alţi câţiva oaspeţi cu titulaturi tot aşa de respectabile... şi fruntaşul socialist Ion Frimu.

Tănase, instinctiv, fără voia lui, ca şi cum ar fi călcat în gol sau pe un şarpe, a schiţat un pas îndărăt. N-a apucat, însă, să-l facă. S-a oprit la timp.

Decoraţiile i-au zăngănit pe piept. A încercat să zâmbească şi să glumească:

— Încântat, domnule Frimu!… Nu-mi lua în nume de rău surpriza. M-aş fi aşteptat mai curând să fac cunoştinţă cu dumneata la Curtea Marţială.

A făcut el singur haz de spiritul lui. Ceilalţi s-au mulţumit să zâmbească binevoitor. Frimu, fără să-i răspundă, l-a privit cu ochi vineţi, duri şi reci. Conversaţia, un moment întreruptă, a continuat aşa cum începuse, uneori mai potolită, alteori mai aprinsă, în jurul problemelor” vremii.

Doctorul Cantacuzino îşi afirmă sus şi tare nestrămutata lui încredere în generozitatea Franţei. Nu putea să admită că Franţa Comunei, Franţa Marii Revoluţii, călcând în picioare toate sentimentele, toate principiile care i-au făcut gloria şi mărirea, va stărui mereu în atitudinea ei actuală. Neînţelegerile dintre ea şi revoluţia rusească i se păreau trecătoare. Le atribuia mai curând unei mutuale lipse de comprehensiune decât unor porniri sau interese vrăjmaşe.

Bătrânul Gherea se îndoia. Fruntea lui obosită se clătina uşor. Îşi trecea des palma peste fruntea

dezgolită, o frărmânta cu degete neliniştite, ca şi cum ar fi vrut să extragă dintr-însa un sâmbure de lumină şi de adevăr. Credea şi el în generozitatea Franţei. Credea în generozitatea tuturor popoarelor. Dar popoarele au arareori dreptul şi posibilitatea să vorbească ele însele. În numele lor vorbesc mai totdeauna alţii. În numele Franţei vorbeau azi militarii ei, industriaşii ei, bancherii şi oamenii ei de afaceri, o plutocihaţie implacabilă, cu rădăcini adânci în vechi aşezăminte sociale, în tradiţiile intelectualilor ca şi în egoismul micului proprietar rural. Cum ar putea să înţeleagă Franţa aceasta – suprapusă Frştnţei proletare şi conducătoarea de fapt a naţiunii – suflul revoluţiei ruseşti!

— Aţi vorbit de micii proprietari, domnule Gherea, a îndrăznit să-l întrebe Nelu. Dar dacă s-ar găsi un mijloc de împăcare între concepţia integrală a comunismului şi individualismul ţăranului, nu credeţi dumneavoastră că Occidentul ar putea şi el să se adapteze comunismului?

— E posibil… i-a răspuns Gherea. Viaţa popoarelor ca şi viaţa indivizilor e făcută din concesii, din adaptări succesive… din tranzacţii mai mult sau

mai puţin onorabile... a adăugat el cu un zâmbet îngăduitor şi cuminte.

— Asta nu!... Niciodată! i-a replicat Frimu. Revoluţia rusească...

— Revoluţia! l-a întrerupt bătrânul Gherea. Revoluţia, tovarăşe Frimu?... Dar ce este revoluţia decât o evoluţie întârziată?...

Tănase asculta atent. Nu prea înţelegea mare lucru, Nu se simţea tocmai la largul şi în apele lui. Dar se simţeai liniştit. Titlurile universitare îl impresionau. Numele doctorului Cantacuzino îi impunea. Urmărea discuţia cu interes. Gata un moment prielnic ca să intre şi el în vorbă, saşi spuie şi el cuvântul. A crezut că reflecţia înţeleaptă a lui Gherea îi oferea prilejul aşteptat. L-a aprobat zgomotos:

— Bravo! domnule Gherea. Să trăieşti, maestre! Aşa înţeleg şi eu. Nu mi-e teamă de evoluţie. În fundul inimii, oricât de militar aş fi în suflet, sunt şi eu socialist. Adp.it socialismul... Toţi suntem, mai mult sau mai puţin, socialişti... Dar bolşevicii?... Să mă ierte domnul Frimu. Dar spun şi eu ca dumneata: asta nu! şi basta!

— Ce-aveţi, în special, să le imputaţi bolşevicilor?

l-a întrebat Frimu, înfigându-i în ochi o privire albastră şi dură ca oţelul.

Lui Tănase i-a sărit muştarul. Ar fi răspuns bucuros maestrului Gherea. I-ar fi plăcut să discute cu doctorul Cantacuzino. Dar cu Frimu! I-a replicat tăios:

— Ce am cu bolşevicii?... Am, domnule... Oameni, domnule, sunt bolşevicii?! Fiare, domnule!... Bestii turbate!... Ai văzut cum au masacrat familia imperială?... ca pe câini!

Ţăcălia lui Frimu se agită. Pumnii lui masivi de tâmplar i se strângeau. Fălcile puternice mestecau un răspuns, greu ca o piatră de moară. Speriat, Nelu i-a luat răspunsul din gură. Făcându-se că glumeşte, l-a ameninţat pe Tănase cu degetul:

— Ia seama, Tase! Aduci tu singur apă la moara lui Frimu. Îi dai răspunsul de-a gata. N-ar avea decât să-ţi amintească paginile cele mai elementare ale istoriei. Le ştii şi tu. Englezii, care numai barbari nu sunt, au executat pe Carol al lor. Francezii, care râu sunt ruşi, care nu sunt sălbatici, au dat pe mâna călăului nu numai pe Ludovic, dar şi pe nevastă-sa. Recunoaşte, Tase! Toate popoarele, cu adevărat mari, la momentul oportun, şi-au ucis regii sau Împăraţii.

— Numai noi… a bombănit Frimu.

Din fericire, Tase nu l-a auzit sau s-a făcut că nu-l aude. În fond, era mulţumit de el însuşi. Îşi făcuse datoria. Luase apărarea Tronului. Salvase aparenţele. Nimeni nu putea să-i pretindă mai mult. Mai ales că în inima lui, ca în inima imensei, covârşitoarei – majorităţi a românilor, Tănase se sinchisea de regi şi de dinastii ca de papucii Maichii Domnului. Puteau să se dea suveranii de-a berbeleacul peste cap, să se ducă nouă şi cu-a brânzii zece, nu era el, Tănase, omul care să mişte barem degetul cel mic, de la mâna stângă ca să-i oprească din rostogol. Nici el. Nici alţii. Cât regii trăiau, însă, şi aveau în mâini pâinea şi cuţitul, era altă chestie. Măcar de formă, de ochii lumii, trebuia să le ia apărarea. El îi apărase. Avea conştiinţa împăcată. De aceea n-a auzit bombăneala lui Frimu, şi când, în zgomotul scaunelor mişcate din loc, printre musafirii care se pregăteau de plecare şi-şi luau rămas bun unii de la alţii, Nelu i-a atins uşor braţul şi i-a şoptit la ureche:

— Mai stai, Tase… vreau să-ţi fac o mare rugăminte!… el i-a răspuns vesel:

— Stau, Nelule. Cum să nu stau! Poţi să mă rogi

ce Vrei, mă! Ştii de mai înainte că ţie nu pot să-ţi refuz nimic.

În biroul răposatului colonel Hotnog au rămas singuri. Tănase s-a uitat un moment în jurul lui. L-au năpădit amintirile. Fotoliul colonelului. Scrumiera colonelului. Covorul în mijlocul căruia se oprise fricos, intimidat, când, pentru întâiaşi dată, venise de la împărţitul premiilor cu un maldăr de cărţi la subţioară şi cu coroana pe cap. Masa colonelului, la care scrisese atâtea articole războinice... Călimara... condeiul... Toate, aşa cum le lăsase. Pe cât puţea să i Se moaie şi lui inima, i s-a muiat. A întrebat pe Nelu, cu glasul uşor alterat de emoţie:

— Ei, Nelule, spune ce vrei!... Ce pot să fac pentru tine?

— Ceva greu, Tase... Nu ştiu cum să-ţi spun... Mă tem că n-o să se poată.

— N-o să se poată!... Mă! nu fi prost!... Ce nu se poate la Dumnezeu şi în ţara românească!

— Asta-i aşa... a zâmbit Nelu. Ai dreptate. Îmi dai un pic de curaj. Uite despre ce este vorba, Tase. În zilele din urmă s-au făcut o mulţime de arestări. Nu ştiu pentru ce s-au făcut şi nu mă interesează.

— Printre arestaţi, însă, e şi o persoană la care ţiu... E la tine... Mi s-a spus că e arestată la cazarmă din Dealul Spirii... Numai de tine depinde... Aş vrea... Te rog, Tase, dacă se poate, s-o pui în libertate.

— Cum îl cheamă, mă?

— Nu-i un bărbat, Tase... E o domnişoară... 6 fată...

— O fată?!...

Ochii lui Tănase îi râdeau în cap. Gura îi râdea până la urechi. Îşi spunea înveselit „Nelu şi o fată!...” Se uită la el ştrengăreşte:

— Frumoasă, mă?... Cu picăţele?...

— Nu prea frumoasă, Tase.

— Are-atunci pe vino-ncoace?

— Poate... Nu ştiu... Nu e ceea ce crezi tu.

Tănase îi urmă gândul:

— Nici frumoasă!... Nici dată dracului!... Ce-ţi pasă. Atunci de dânsa!... Las-o, mă, să mucezească în închisoare.

— Te rog... Tase!

Era atâta căldură în rugămintea lui Nelu şi în mâna care-i strângea braţul atâta mută insistenţă, încât Tănase s-a lăsat înduplecat.

— Bine, mă!… S-o pun în libertate. Slută, pocită, bolşevică, cum o fi… Fiecare cu gustul lui… Vorba ăluia… De gusiibus… Cum spun *eai c-o* cheamă?

— Lenuţa.

— Şi mai Cum?

— Lenuţa Floareş.

Lenuţa?… Lenuţa Floareş?” repetă Tănase în gând. Parcă-i spunea ceva numele ăsta. Parcă-l mai auzise. Când?

Unde? Nu-şi aducea aminte. Probabil vreo marţafină… Vreuna cu care se culcase… Asta ar avea haz! Noroacele lui Nelu!… Era scris, pesemne. Era un făcut să-i calce mereu în urmă, să-i ia îmbucătura de la gură, să-i sufle caimacul de sub naş.

Presupunerea îl amuza. „Chiar dacă o fi vreo bolşevică, îşi spunea el, îi dau drumul. Îi mai dau o dată poalele peste cap şi-i dau drumul”. Repetă, tare

— Bine, Nelule! Să ştii că-i dau drumul… O vorbă am… Mâine ţi-o trimit peşcheş.

— Tase, cum să-ţi mulţumesc?

— Lasă mă!… Ce să-mi mai mulţumeşti!… Ce nu fac eu pentru tine?

II

Tănase s-a ţinut de cuvânt. A doua zi de dimineaţă, de cum şi-a scuturat voiniceşte zăpada de pe dânsul şi-a repezit un pumn, aşa, numai ca să-şi dezmorţească braţul, în falca ordonanţei, care-i trăgea pieziş mâneca mantalei, a chemat pe grefier şi l-a întrebat:

— rână, grefierule, avem noi aici vreuna pe care o cheamă Lenuţa Floareş?

— Lenuţa?… Lenuţa Floareş? s-a gândit scurt grefierul. Da, domnule maior! Avem. Arestată de sâmbătă… În afacerea cu manifestele incendiare… Dosarul cu numărul treizeci de mii şase…

— Lasă dosarul! N-am nevoie de număr. I s-a luat interogatoriul?

Nu, domnule maior.

— Ai văzut-o? O cunoşti?… Cum arată?

— Aşa şi-aşa.

— Bine, mă! Spune-i să vie! O punem în libertate. Fă-i actele… Vezi să nu fie nimeni pe-aici…

— Am înţeles, domnule maior!

Înţelegea bine şi repede grefierul. Papugiu de mahala, crescut pe maidane, hârşcâit cu viaţa, îi cunoştea pe vârful degetelor rosturile şi resorturile,

dedesubturile şi învârtelile, le aproba cu un zâmbet fin sub mustăţile ca Vrabia, răsucite din vârf spre ochii şmecheri, le punea în aplicare pe măsura posibilităţilor lui de grad inferior, care erau totuşi mari în zilele acelea grele şi tulburi. Ce-i în mâna nu-i minciună, îşi repetă el înţelepţeşte, fie că era vorba de păsuiri, de întârzieri în comunicarea mandatelor de arestare, de mituiri, de bacşişuri sau de muieri.

Făcând stânga-mpr e un, s-a mulţumit s-arunce din coada ochiului o privire plină de tâlc spre canapeaua cu ţelurile desfundate şi s-a dus el însuşi să deschidă, cu mâna lui, uşa închisorii. Cu pumnii în şolduri, cu condeiul înfipt cuceritor după ureche, s-a oprit, însă, în pragul puşcăriei, trăsnit de putoarea care, amestecată cu aburi calzi, răbufnea prin uşa dată-n lături ca dintr-o gură de canal. Tăn moment s-a gândit să se repeadă în gardian, să dea tava santinelei. Apoi, cuminte, s-a înfrânat. Puşcăria-i puşcărie! Doar n-o să se spetească statul în cheltuieli pentru nişte ticăloşi de bolşevici.

Bolşevicii erau mulţi. Vreo două sute şi mai bine. Puşcăria nu era prea mare. Un vechi grajd de cai, cam de cincizeci de metri în lungime, pe vreo şi le în

lăţime, cu ieslele înşirate încă de-a lungul zidului din fund, fără paturi, fără mindire, dar cu paie răspândite economicos pe lutul bătut, care ţinea loc de podele. Nici scaune, nici mese, nici bănci nu erau. Singura mobilă îngăduită era un hârdău, aşezat drept lângă intrare, plin cu urină, şi în care pluteau petice de hârtie peste materii grase şi informe.

Grefierul şi-a dus mâna la nas, prefăcându-se că-şi răsuceşte musteţile. Avea încă, împotriva aparenţelor şi-a necesităţilor meseriei, un rest de pudoare. Silindu-se să-şi dea glasului o intonaţie cât mai severă, a întrebat:

— Care dintre voi, mă, e Lenuţa Floareş?

— Zent!... i-a răspuns din fund, din mijlocul unui grup compact de arestaţi, o voce caldă şi glumeaţă.

Peste capetele oamenilor, la lumina gălbuie a unui bec electric, grefierul a zărit un cap zburlit, cu păr de aur, cu nasul în vânt, cu buze rumene şi răsfrânte.

„Nu-i tocmai de lepădat...” şi-a mărturisit el, în inima lui sensibilă atracţiilor sexului. Îndulcindu-şi glasul, prin urmare, a chemat-o, cât putea el mai curtenitor:

— Ia fă-te-ncoa mamzelo!

— Poftim şi dumneata, *musiu*, până la noi, i-a răspuns fata, subliniind nostim pe „musiu”. Suntem bucuroşi de oaspeţi. Avem de toate. Apă chioară în loc de ceai, pe fundul ceştilor. Pâine mucedă… Şi colo”. În hârdău… Poftiţi, domnule grefier!… Gustaţi, domnule grefier!

Fată râdea provocatoare. Arestaţii râdeau şi ei, mai în surdină. Îşi dădeau cu coatele. Rând pe rând se uitau la capul grefierului şi la Lenuţa lor. Li-era la toţi dragă Lenuţa lor. Nu pentru că era fată sau pentru că era studentă – singura studentă venită printre muncitori dintre sutele şi miile de fâşneţe care n-aveau altceva mai grabnic de făcut, de cum treceau pragul facultăţilor, decât să-şi dea cu trei rânduri de spoială peste obrajii dogoriţi de focul bucătăriilor părinteşti – ci pentru că era simplă, veselă, cu tragere de inimă la orice ai fi pus-o, îndrăzneaţă şi plină de curaj faţă de orice. Cânta *Internaţionala* sub nasul militarilor şi strecura bileţele, ştiri, îndemnuri, ziare şi tot ce-i era interzis muncitorului – şi ce nu-i era interzis pe vremea aceea!

— Sub nasjul copoilor de la Siguranţă.

Autorităţile aveau de furcă cu ea. Curţile Marţiale o păşteau. Grefierul a simţit că e mai prudent s-o ia cu binişorul. I-a răspuns, ofensat, dar împăciuitor:

— Hai, lasă glumă la o parte. Zău dacă-mi arde de glume acum. Ia-ţi catrafusele mai bine şi fă-te-ncoa!

— Ce să iau?

— Calabalâcul!... Hainele... Rochiile. Tot ce ai aici.

O paloare uşoară s-a întins pe faţa fetei. Voia să pară tot veselă; dar era rândul ei să nu mai râdă de data asta. A întrebat, cu jumătate de glas:

— Unde mă duceţi?

— Nu ştiu... O să vezi...

Un muncitor, o namilă de om cât un munte, care era culcat pe-o rână, s-a sculat atunci în genunchi, apoi în picioare, s-a proptit în faţa grefierului şi, după ce l-a măsurat lung, de sus şi până jos, a scuipat o dată în lături şi i-a spus răspicat:

— Ori spui unde-o duci... ori altfel de-aici, dintre noi, nu pleacă!

— Cum! Nu pleacă? Ai spus că nu pleacă? Tu comanzi aici, mă? Să vezi tu cum o să plece! Căprar

de jgardă!... Unde eşti, căprar de gardă? Crucea şi dumnezeii mă-tii! Soldat! Ce stai? N-auzi?... Pune mâna pe dânsul!

Soldatul, cu baionetă la armă, a făcut, şovăind, un pas spre uşă. A vrut să-l facă şi pe-al, doilea. N-a mai avut, însă, timp. Din dreapta, din stânga, din fundul grajdului arestaţii răsculaţi au sărit ca un singur om. Un zid de piepturi baricada intrarea. Grajdul întreg urla, vocifera. Nu se mai înţelegea nimic. Nu se mai auzea decât un singur strigăt, acelaşi monoton, sumbru, deznădăjduit:

— Tovarăşi!... Tovarăşi!...

Grefierul îi privea tâmpit. Venise cu gânduri bune, cu intenţii pacinice. Auzise el că bolşevicii sunt zurbagii, zănateci, mai răi decât fiarele turbate. Dar orişicum! Ceaveau cu dânsul? Ce le făcuse? Ce le spusese? Ce-i apucase? Ce streche dăduse într-înşii? De unde avea el să ştie că muncitorii, oricât de ignobilă era puşcăria, preferau să moară acolo, în grup, strânşi cot la cot, lihniţi de foame, înţepeniţi de ger, străpunşi de baionete, decât să se despartă, măcar o clipă, unul de altul. Ştiau ei ce-i aşteaptă pe cei izolaţi. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu în care cei

mai buni, cei mai inimoşi dintre dânşii, să nu dispară fără urmă, pe tăcutele, ca şi cum i-ar fi înghiţit pământul. Cei plecaţi o dată din închisoare, ori trimişi de la o temniţă la alta, ori puşi în libertate nu mai ajungeau nicăieri, nu se mai întorceau, nu-i mai vedea, nu mai auzea nimeni de dânşii niciodată. Autorităţile nici nu-şi mai dădeau osteneala să anunţe: „Fugit de sub escortă”. Prea fugeau mulţi! Prea era bătător la ochi! Se învechise clişeul. Opinia publică, obosită sau laşă, prefera să fie scutită de explicaţii. Iar muncitorii, decât să moară în şanţurile drumurilor, împuşcaţi pe la spate, singuri, mai rău decât câinii preferau să moară făţiş, laolaltă, sub ochii tovarăşilor.

Hotărâţi, nestrămutaţi, cu pumnii strânşi, făceau din piepturile lor zid în faţa grefierului. Grefierul se gândea:

Să chem corpul de gardă? Să intru cu baioneta într-înşii? Să scot maţele din ei? Să le-arăt cine sunt eu? Să fac vâlvă de pomană? Ce-o să zică domnu’ maior? Ia să-i iau mai bine cu acadeaua…” i-a şoptit şmecherul maidanelor care veghea într-însul.

Scoţându-şi, prin urmare, tacticos o ţigară din încheietura tunicii, a cerut foc soldatului şi, cu capela

dată pe ceafă, cu ţigara aprinsă atârnând în colţul buzelor, în poza familiară şi clasică a haimanalelor de uliţe, s-a adresat arestaţilor:

— Care e mai mare între voi aici, mă?

— Nimeni!... Toţi!... Suntem egali!... Suntem tovarăşi!... au căzut răspunsurile, într-un tumult asurzitor de urlete şi de afirmări.

Grrefierul i-a lăsat să se potolească singuri.

— Bine... Bine, mă! Sunteţi egali... Dar n-o să vorbesc doar cu toţi! Cu care dintre voi pot să mă înţeleg?

Făcându-şi loc cu coatele printre tovarăşi, un copilandru apăru în faţa lui; o stârpitură de om să-l dai peste cap cu un bobârnac, agresiv, însă vioi în mişcări, cu ochi aprinşi, cu părul dat vâlvoi pe spate, descoperindu-i fruntea largă şi palidă.

— Puteţi să vorbiţi cu mine, domnule grefier L... Şi adresându-se muncitorilor Tovarăşi, să fim oameni de înţeles!

Spre surprinderea grefierului, arestaţii au tăcut, îmbunaţi, îmblâniţi ca prin farmec.

„Aha!... care vasăzică mneaţa îmi eşti şeful lor! şi-a spus grefierul în sinea lui. Tu-mi eşti capul

răutăţilor. Tu mi-i întărâţi! Lasă, ţingăule, că-ţi fac eu de petrecanie. Cuţu să-mi zici dacă… /6

Şi, amical l-a luat de braţ. I-a explicat, prolix, cu gesturi rotunjite, cu vorbe alese din vocabularul şefilor ierarhici, cum se prezintă situaţia. Au parlamentat vreo cinci minute, plimbându-se prin faţa grajdului. Din când în când se auzea glasul grefierului:

— *Să crăp* monşer /… Mă parol doner dacă *te* m*in*t*…*

Copilandrul nu prea avea aerul să-l creadă. Ridica obiecţii. Punea condiţii: ba că Lenuţa să nu-şi ia nimic eu dânsa, ba că el sau altul s-o însoţească până la cabinetul comisarului regal. Condiţia asta din urmă, mai ales, nu surâdea grefierului. Îi strică socotelile. A primit-o în cele din urmă, mofluz, înrăit, cu o perfidă restricţie mintală „Las, că ţi-o coc eu ţie! Scap eu fata… Dar tu, musiu, n-o să-mi scapi din gheară/6

Acordul încheiat astfel şi supus aprobării obşteşti a fost adoptat cu entuziasm. „Zidul de piepturi s-a deschis. Smulsă, ciufulită, veselă ca un cintez, Lenuţa şi-a făcut loc printre arestaţi.

De aproape, la lumina soarelui care râdea cu dinţi printre hogeagurile cazărmii, Lenuţa nu mai era

aşa de frumoasă. Mai curând urâţi că, Obrajii îi erau ofiliţi, buzele, veştejite, aurul părului, decolorat. Doar în ochii mari şi umezi, ridicaţi cu încredere spre tovarăşi şi numai către dânşii, strălucea o lumină albastră aşa de caldă, aşa de vie, încât biata ei făptură, de copil chinuit fără vroane, părea scăldată în cerul dimineţii.

Grefierul n-avea însă cum s-o vadă. Îi cântărea sânii, striviţi sub bluză de stambă grosolană, îi măsura pulpele strânse sub doi coţi de stofă proastă. Le-a găsit slabe, uscate, bune cel mult pentru gustul domnului maior. Asta l-a liniştit. Fără să se mai gândească la fată, fără, regrete, a introdus-o în cabinetul comisarului regal.

„Să se spele pe cap cu dânsa, cum o şti, şi-a spus el. Eu să-mi văd de celălalt”.

S-a întors, rânjind, către copilandru. Scurt, a făcut semn soldaţilor să-l umfle:

— Pe sus cu el, mă! La carceră cu el! Acolo să-i putrezească oasele.

Şi pe când nenorocitul, luat prin surprindere, ghiontit, şi strâns în pumni de fier, nici nu mai avea puterea să strige sau să se zbată, maiorul Bojoceanu,

politicos şi reverenţios ca într-un salon de cocoşneţe din lumea mare, făcea onorurile casei domnişoarei Lenuţa Floareş.

— Vă rog, domnişoară!... Luaţi loc, domnişoară! ... o îndemna el graţios, arătându-i fotoliul de piele din faţa biroului.

El însuşi, după ce i-a strâns amabil mâna, s-a răsturnat, picior peste picior, în fundul jilţului. Privindu-şi atent unghiile lustruite, se întreba cum să procedeze mai elegant cu prietena lui Nelu. Se simţea în oarecare încurcătură, fiindcă, împotriva aşteptărilor lui, nu-şi aducea aminte s-o mai fi văzut vreodată. Probabil că nu şi culcase cu ea. Se vedea bine că nu era de-alde alea. Deşi modest îmbrăcată, părea la largul ei, liniştită, nicidecum intimidată. „Trebuie să fie vreo fată de boieri scăpătaţi, şi-a rezumat el impresiile. Să mă port cu mănuşi”. Dregându-şi glasul, a început, preţios şi căutând cuvintele:

— Misiunea mea, domnişoară, recunosc, e destul de dezagreabilă... dar şi plăcută în acelaşi timp, fiindcă mi-a dat fericitul prilej să fac cunoştinţa dumitale.

Lenuţa Floareş şi-a ridicat din pământ o pereche

de ochi hazlii şi îndrăzneţi:

— Nu pot să spun că plăcerea e reciprocă, domnule comisar regal. Aş minţi. Detest minciunile convenţionale. Dar, nu-i aşa?... nu m-aţi chemat aici ca să ne spunem amabilităţi. Ce vreţi să aflaţi de la mine, domnule maior 2

„Ehe-hei! îşi spunea Tănase, ascultând-o. Asta nu umblă pe zece drumuri. Nu i se încurcă limb a-n gură. Are pe dracu' într-însa. Nelu, cât e el de nătăfleţ, ştie să le-aleagă. Să nu mă las nici eu mai prejos". Şi a continuat tare:

— Minunat, domnişoară! îmi pare bine că netezeşti singură drumul. Să jucăm cu cărţile pe faţă. Mi se cere să te pun în libertate. Cineva, cam bănuieşti dumneata cine, stăruieşte din răsputeri pentru dumneata. Vezi, nu-ţi ascund nimic. Azi o să fii liberă. Poţi să te socoteşti de pe-acum că şi liberă. Nu-ţi cer declaraţii. Nu-ţi cer mărturisiri. O să-ţi iau numai un interogatoriu de forma şi-., dacă se poate... dacă nu-ţi cer prea mult... o să te rog să păstrezi o amintire bună despre mine.

Lenuţa, uimită, mişcată oarecum, îl privea tot incredulă:

— Puteţi să mă întrebaţi, domnule maior!

— Lenuţa Floareş, nu-i aşa?

— Da.

— De câţi ani?

— De nouăsprezece.

— Născută?

— La Izmail, în Basarabia.

— De religie?

— Nicio religie… Nu sunt botezată… nu cred în Dumnezeu, nici în sfinţii şi popii lui.

— Evreică, atunci?

— Românca, domnule maior. Din părinţi neaoş români.

— De familie bună?… onorabilă?

— Bună?… asta depinde de ce înţelegeţi dumneavoastră prin familie bună… Onorabilă, însă, asta da! Tatălmeu e muncitor la fabrica „Filaret”, mama…

Lui Tănase îi scăpase condeiul din mână. Îşi bătea fata joc de dânsul? îl lua la vale? Fată de muncitor şi, nedusă la biserică, îndrăzneaţă ca la ea acasă în cabinetul unui comisar regal? „Asta s-o jspui mutului, mamzelo l” – a în it Tănase. Şi ca să-i arate că

înţelegea şi el de glumă şi că nu se lăsa mistificat cu una, cu două a întrebat-o pe franţuzeşte, cu accent inimitabil

— Petetră Tee vu parte osi le frânse, mamzel?

— Mais naturellement… le français, Vanglais et un peul'italien, i-a *răspuns Lenuţa într-o franceză impecabilă*

— Profesoară atunci?

— Nu, domnule maior. Abia studentă. Studentă la Litere şi Drept.

Tănase s-a luminat. Instantaneu a stabilit legăturile dintre cauze şi efecte. Părinţi săraci. Fata studentă. Învăţătura se ţine cu cheltuială. Nelu avea bani berechet. Simplu ca bună ziua. Era amanta lui.

A privit-o cu alţi ochi. S-a uitat mai insistent la dânsa. Nu i se părea tocmai frumoasă. Cum opinase şi grefierul, o găsea mai curând prea slabă, prea sfrijită cu umerii înguşti, fără sâni, sau aşa de mici, încât că două mandarine de furat ascunse sub cămaşă, abia dacă-i rotunjeau cutele bluzei. Hotărât, nu era pe gustul lui. De când cu Pia, îi era lehamite de mortăciuni, de femei ideale, trase ca prin inel, fine şi diafane ca fumul de ţigară… Ce gust pe Nelu să-şi

aleagă numai curci plouate şi pisici leşinate! Leşinată! Nu i se părea tocmai leşinată martafina lui. Fireşte, nu era aşa cum ar fi vrut-o. Dar nici de dispreţuit nu era. Avea ceva într-însa picant şi iritant. În buzele răsfrânte? În gropiţa din bărbie? În ochii cu lipici?

Tănase încerca să-şi dea seama. A privit-o mai lung în albul ochilor. Fata, indiferentă sau deprinsă să se aştepte la orice, i-a susţinut privirea.

— Mai aveţi vreo întrebare, domnule comisar regal?

— Hm!... Încă una.

S-a sculat de la birou. A străbătut odaia de câteva ori un lung şi în lat. Avea aerul că meditează. S-a oprit, în sfârşit, în faţa ei

— O să-ţi mai pun o întrebare. Dar să-mi răspunzi cinstit. Pe urmă eşti liberă.

— Întrebaţi, domnule comisar regal!

— De când îl cunoşti pe Nelu?

O privea ţintă în ochi. Dacă o umbră sau o licărire de lumină i-ar fi trecut prin ochi, Tănase ar fi văzut-o. Dar fata n-a tresărit. Ochii i-au rămas senini:

— Nelu?... Nu cunosc niciun Nelu.

— Nu te face!... Nu umbla cu mofturi... Îl

cunoşti… Mi-a spus el singur; Aseară am vorbit cu el. Te cunoaşte. El mi-a cerut să te pun în libertate.

— Tot ce se poate, domnule maior, i-a răspuns natural fata. Vreun tovarăş i-o fi vorbit de mine… i-o fi rugat pe domnul acesta. Dar eu, personal, vă repet, domnule maior, nu cunosc niciun Nelu.

— Nici măcar n-ai auzit de dânsul?

r

— Nu.

— N-ai auzit?… Poţi să juri că n-ai auzit niciodată de Nelu… de Nelu Azan?

— Oh! de tov… de domnul Azan… ba da… de el am auzit.

— Ei vezi?

— Ce să văd? Dacă îmi spuneaţi de la început că e vorba de domnul Azan, vă răspundeam cinstit, pe faţă, cum vă răspund acum, că am auzit de dânsul.

— Ai auzit numai? Nu-l cunoşti cumva mai de aproape. N-aţi vorbit niciodată, mai mult, împreună? Ia seama!… Ştiu ceva!

Fata a ezitat un moment. Dar momentul acela i-a fost de ajuns ca să simtă dincotro venea primejdia, ca să-şi cântărească şi să-şi aleagă răspunsurile.

Nu trebuia să tăgăduiască, prosteşte, totul. Să recunoască numai ce nu putea să compromită cauză sau pe tovarăşul-Azan. Mărturisi simplu:

Da… Nu tăgăduiesc… Am vorbit de două sau de trei ori împreună.

— Şi despre ce aţi vorbi?

— Oh!… banalităţi… Despre lucruri indiferente.

— Numai atât? Altceva nimic?… Gândeşte-te bine!… Nu ţi-a propus?… N-aţi făcut nimic împreună? …

Sub privirea lui insistentă, genele copilei au tremurat de data asta. O clipă, oricât de obicinuită era ea cu surprizele interogatoriilor, oricât de oţelită era în hărţuieli şi lupte – zilnice, a simţit terenul fugindu-i de sub picioare. De patru zile, de când fusese arestată, nu mai primise nicio veste sigură de afară. Întrebările, una peste alta, se rostogoleau în capul ei. Se mai făcuse vreo descindere? Mai căzuse cineva? Vreo anonimă? Vreo imprudenţă? Vreun denunţ? O trădare? Se descoperise tipografia? Fusese arestat tovarăşul Azan? În ochii comisarului regal, înveseliţi şi cinici, nu putea să descifreze nimic. O privea sigur de el însuşi

— Ei!… Aşa-i că taci acum? Ţi-a pierit glasul? Ai amuţit?… Mai spune… mai repetă că nu ţi-a făcut nicio propunere.

Cu un ultim efort, cu îndărătnicia aceea a tuturor arestaţilor hotărâţi să reziste şi să nege până-n pânzele albe, fata a murmurat:

— Ce putea să-mi propună!

Ei! ce Mai întrebi? Nu vezi cum te-ai înroşit?… De ce-ţi laşi nasul în jos? Uită-te în ochii mei!

— Mă uit, domnule maior.

— Ei, spune-mi acum!… A fost bine? Hai?

Fata nu înţelegea. Se uita la el nedumerită. Se vedea lămurit că nu înţelege. Tănase insistă:

— Hai, nu te mai face… Nu face pe proasta… Spune-mi şi mie cum a fost? Ce ţi-a spus? Ce ţi-a făcut?

Abia după ultima întrebare Lenuţei i s-a părut că începe să înţeleagă. Nu era sigură încă. Tot se temea. Îi întindea comisarul regal vreo nouă cursă? Nu era nici el sigur de bănuielile lui? Bănuia altfel de legături între ea şi tovarăşul Azan? Ar avea haz! Ar scăpa ca prin urechile acului. Lăsându-şi genele în jos, cu aer nevinovat şi pudic de mironosiţă, i-a răspuns,

îndoielnic:

— Ce-ar fi putut să facă?

— Ei!... ce să facă! Iar te faci că nu mă înţelegi. Ce să facă? Uite-te în oglindă! Fată nostimă... Cu vino-n-eoace; Nelu, oricât îl ştiu de ageamiu, o fi având şi el, ce naiba! o picătură de sânge în vine.

— Te-a văzut... Te-a plăcut... Te-a strâns în braţe... Te-a sărutat... Nu, zău, spune-mi drept! Suntem singuri. Nu ne-aude nimeni. Poţi să mărturiseşti. Te-a sărutat?... Ştie să sărute?

— Domnule – maior!

— Ei! ce, domnule maior! Doar nu-i o crimă! O scărut are... Ce-i o sărutare?... Nici n-ai simţit-o bine, aici, pe umăr, şi se coboară...

Se cobora, se plecă el însuşi spre dânsa în vremea asta. Îi înlănţuia braţele. Îi apucă mâinile. Încerca să i le imobilizeze. Îi căuta cu gura adâncitura umărului, suflându-i în ureche respiraţia lui fierbinte, opresată:

— Spune-mi!... Nu te las să pleci dacă nu-mi spui. Te-a sărutat? Te-a mângâiat?... Ţi-a luat gura?... sânii? ... Te-ai culcat cu dânsul? Te-a avut? Ştie să...

Domnule comisar regal!

Cu o smucitură fata a sărit în picioare, izbutind, prin surprindere, să-şi elibereze o mână. Cealaltă a rămas în mâna lui Tănase. I-o strângea, i-o îndoia încet, irezistibil, O silea aproape să îngenunche. Pe nesimţite o apropia de dânsul. Îi sufla în faţă:

— Spui?… spune odată!

— Strig, domnule maior!

Tănase rânji:

— Strigă!… Poţi să strigi cât îi vrea. Au mai strigat şi altele., încearcă!… Ţipă!… Zbate-te!… Urlă! … N-o să te audă nimeni. N-o să-mi scapi din palmă…

XII

Multe şi variate sunt spectacolele ridicole ale vieţii! Ridicol pare bărbatul încornorat. Ridicol e omul sau câinele cu tinicheaua legată de coadă…

Tănase, oricâte fireturi şi decoraţii avea pe piept şi oricât de severă era atmosferă Curţii Marţiale, în care crucea de pe birou îşi desfăcea braţele ei neputincioase, a simţit ridicolul situaţiei. Un nasture de la tunică îi sărise în luptă. Cămaşa îi era leoarcă… Râdea mânzeşte şi înjura surugeşte în gând. Înjura cu exasperare pe fleoarţa şi târâtura lui Nelu, pe Nelu, el însuşi, care i-o trimisese, pe grefier, care o lăsase să

intre, pe soldaţi, pe arestaţi, pe bolşevici. Aducându-şi aminte că vreo două sute şi mai bine dintre aceştia n-aşteptau decât bunul lui plac ca să-i scarmene şi să-i descoase, a intrat într-înşii ca în unt. Pe câţi i-au căzut în palme, în dimineaţa aceea, i-a înnebunit în pumni şi interogatorii. Ieşeau „ticăloşii” din cabinetul lui cu gâturile strâmbe, cu capetele cât baniţa. Cazarma răsuna de urlete; coridoarele gemeau de vaiete; pe pământ, dirispre grajduri, începeau să se târască mirosuri grele de io – doform. Neîmpăcat şi sumbru, Tănase îşi făcea datoria. Pe tată-său să-l fi prins printre bolşevici, cum îi spusese şi Haită, i-ar fi făcut de petrecanie. Avea impresia, calmantă, ca un strat de alifie aşternut peste usturimea pielii, că în înjurăturile lui vorbea societatea, că pumnii lui solizi răz – bunau o entitate abstractă, pură, fără contingenţe cu propria lui pică. Uita de Nelu. Cărând pumnii cu ghiotura, învârtind şi izbind vâna de bou în duşmanii societăţii, uita şi de fată. Nu se mai întreba dacă târfa o să vorbească sau nu, dacă o să-i spuie, dacă o să pălăvrăgească”. O să-i spuie? N-o să-i spuie? Spuie-i, la urma urmei, tot ce-o vrea! Ce-am avut şi ce-am pierdut! Tot n-o să fac nicio brânză cu prietenia lui

Nelu”, îşi încheia el socotelile, după fiecare pumn repezit în fălci.

Dar fata n-a vorbit.

Pudoarea femeilor, ca şi virtutea lor, îşi are raţiunile ei, căile ei misterioase, întortocheate şi inexplicabile. Tocmai când se gândea mai puţin la dânsul, Tănase s-a pomenit cu Nelu. Venea întins la el, cu braţele deschise:

— Îţi mulţumesc, Tase! N-o să uit niciodată ce ai făcut pentru mine. Iartă-mă dacă am venit aici... Văd că ai treabă... Nu vreau să te împiedic de la lucru... Dar nu m-a răbdat inima să mai aştept. Încă o dată îţi mulţumesc, Tase!

Tănase s-a uitat la el, cam bănuitor la început, cam incredul. Nu prea se simţea la largul lui. Arestaţii, vreo şapte la număr, înşiraţi în faţa biroului, erau toţi cu fălcile umflate. El însuşi avea încă în mâini vâna de bou. A învârtit-o uşor, elegant, între degete, ca o cravaşă, de cavalerist, şi s-a grăbit să-i răspundă!

— Da5 lasă, mă!... Ce atâtea mulţumiri!... Fac şi eu ce pot. Bine c-am putut de data asta. N-a fost tocmai uşor.

— Mi-nchipuiesc, Tase.

— Înţelegi şi tu… forme… control., răspundere.

— Îmi dau, cum să nu-mi dau seama, Tase… De aceea am şi ţinut…

— Ai văzut-o? l-a întrerupt el, tot cu oarecare bănuială în glas.

— Cum de nu. Fireşte! De-aici a venit glonţ la mine. Dacă ai fi văzut-o şi tu!… Era încântată… fericită… Te-ai fi simţit şi tu fericit de fericirea ei.

Tănase se silea să pară radios. Când Nelu a vrut să-şi ia rămas bun de la dânsul, scuzându-se încă o dată că-l întrerupsese de la lucru, el a protestat sincer:

— Ce lucru, mă!… Nu mai am nimic de lucru. A trecut de 12. Să isprăvesc numai cu ăştia şi plecăm împreună. Hai la „Capşa”, să luăm câte o ţuiculiţă. Azi faci tu cinste, mă!

Era vesel. Se simţea uşurat. Într-un minut a terminat cu toţi arestaţii. Pe patru dintre ei, care aveau vânătăi pe faţă mai puţin aparente, i-a pus pe loc în libertate. Pe ceilalţi, cum a şoptit grefierului”, văzând şi făcând”.

Cu Nelu s-a arătat adprabil. L-a instalat la

„Capşa”.

ca la el acasă. Chelnerii îl cunoşteau. Vânzătoarele, dindărătul vitrinelor de prăjituri, îi surâdeau. Domnişoara casieriţă i-a făcut amical cu ochiul. Cât ai bate din palme o dată, la masa lor s-au strâns cunoscuţi şi necunoscuţi, camarazi de arme, prieteni de căciulă, doamne din recenta elită a societăţii şi femei, fără stare civilă bine determinată, dar la fel de elegante şi de uşoare. Îşi muiau buzele violent înroşite în vermutul auriu. Ciripeau pe franţuzeşte. Una dintre ele, luând-o înaintea celorlalte, a şoptit lui Bojoceanu:

— I marel est vraiment charmant, votre a-mi…

— *Şarmant*… Şarm*ant… a ap*robat Tănase, şi unde mai pui că e şi bogat pe deasupra. Cât am la sută dacă îţi fac rosturile?

N-au apucat însă să facă târgul, pe trei sferturi, bineînţeles, numai în glumă. Între ei a apărut, ca dracul din cutie, Cotan, neobositul şi inenarabilul Cotan, Cotan, tartorul mahalalelor, deliciul saloanelor, bucuria cucoanelor, procuristul burlacilor, salvarea căsniciilor modeste, providenţa familiilor cu fete maţi în casă.

— Da’ eu cât am? i-a întrebat el din ochi şi din gura căscată până la urechi, pe când toţi cei de la masă şi de la mesele vecine îl salutau, îl chemau, îi făceau semne disperate să vină lângă dânşii. Cotan însă le-a dat la toţi cu tifla şi-a repetat întrebarea: Eu cât am?

— Tu, mă?… Pă ce, mă?… i-a răspuns Tănase. Un şpriţ dacă vrei. Şi nici pe ăla nu-l plătesc eu. Nelu plăteşte.

— Lasă şpriţul, maiorule!… i-a ripostat Cotan. Nu mă lua cu subţirelul, că-mi vine şpriţul cu sifon pe la nas… Să revenim la chestie… Eu cât am?

— Cotane, eşti insuportabil!… l-a dojenit frumoasa doamnă, privindu-l cu ochi şăgalnici, care nu credeau nici ei spusele buzelor umede de vermut.

Cotan s-a chiorât lung la daiisa, i-a trecut braţul pe după talie şi, strângând-o bine, îi spunea în vârful buzelor:

— Ascultă, beşondrino!… mie şi nu-mi umbli cu işoalda. Spune repede cât am. Altfel te pârăsc lui bărbatutău, spui sau… Ridicându-se pe jumătate în picioare, a strigat, perfid: Nene Istrati!

Cel interpelat astfel, un domn scurt, gras şi chel,

cu un neg enorm între, sprâncene, care se umfla radios de câte ori râdea faţa jovială a lui stăpână-său, i-a răspuns de la capătul celălalt al meselor lipite una de alta:

— Ce-i cu tine, Cotane?

— Ce să fie!?... Rău, nene Istrati.

— Când ne-o fi mai rău, măăă... să ne fie ca acum, i-a răspuns nenea Istrati, săltându-şi bărdăhanul, lăsându-se fericit pe speteaza scaunului şi ridicând paharul în cinstea tuturor.

Paharele s-au ciocnit. Invitaţii lui Nelu le goleau pe nerăsuflate. Chelnerii nu mai pridideau să le umple. În vremea asta Cot an parlamenta cu nevasta chelului:

— Îmi dai, fă, sau te spun?

— Îţi dau... dacă-i spui...

Cotan s-a uitat înveselit la dânsa. Îşi lingea buzele:

— Scârbo!... Parşâvo!... Mă iei la sigur, care vasăzică. Să bat şaua ca să priceapă iapa. Să-i spun bărbatului ca să m-audă craiul! Ce pui de muieruşcă îmi eşti! Ce pata „chină! Vino să te pup!

O lua de braţe. O strângea de mijloc. Schimele şi

giumbuşlucurile lui au atras atenţia celorlalţi. Glumele au început să pârâie:

— Ia seama, nene Istrati!

— Dormi, bărbate? Ţi-a pus gând rău Cotan!

— Pentru el?... Pentru altul?... Cine-o fi?...

Veselia creştea. Apariţia lui Coco Ghica, pe trotuar, în vitrina cofetăriei, n-a făcut decât s-o sporească, Unii i-a. U bătut în geam. Alţii s-au sculat de la mese şi l-au adus pe sus. Coco a intrat pe uşă, cu alai, ca un triumfător. Tănase a comandat alt rând de băuturi. Cotan a propus în mijlocul unei adevărate furturi de entuziasm:

— Măi, domnule Azan, ce-ar fi dacă am lua masa împreună? Eii! tot n-am decât un pol în pungă. Îl pun la bătaie! Cine are mai mult să ridice mâna... Nimeni n-o ridică?... Punem atunci mână de la mână şi, cât nu s-o ajunge, împlineşte Azan.

De data asta toate mâinile s-au ridicat. Majoritateat erşzdrobitoare. Nelu a trebuit să se încline. Doamnele s-bijistrâns în jurul lui. Discutau. Palavr ageau. Nu izbuteau să se înţeleagă. Unele voiau să meargă la „Flora Altele ţineau la „Capşa Fiecare propunea alt loval: „Suzana „Leul şi

cârnatu166, „La trei ochi sub plapomă”. Zarva creştea. Discuţia se prelungea. Tot Cotan a tăiat nodul gordian.

— Ce mai dura-vura!... Mergem la Azan acasă.

— Dar n-am nimic pregătit! Cum să vă primesc? a încercat Nelu să se scuze.

— Bani ai? i-a tăiat-o scurt Cotan. Dacă ai, găsim de toate aici. Dacă n-ai, luăm pe datorie. Eu girez!

Încărcaţi cu piachete şi coşuri de merinde, cu sticle de vin şi şampanie la gheaţă, aii pornit-o, ca la nuntă, în automobile deschise, spre casa lui Nelu. Rarii trecători de la ora aceea îşi strâmbau gâturile uitându-se după veselul şi zgomotosul cortegiu. Doamnele îşi îâlfâiau batistele. Din fugă maşinilor, Tanase arunca bezele fetelor oprite pe marginea trotuarelor. Coco le făcea semne entuziaste v să vie după dânşii. Cotan cotcodăcea ca găinile, cânta ca cucoşii, lătra şi miorlăia. În vechea şi tăcuta casă a răposatului colonel Hotnog, au pătruns ca o menajerie într-o zi de iarmaroc!

Petrecerea improvizată a reuşit peste aşteptările tuturor. Masa ca masă. Nimeni nu ţinea prea mult la mâncare; j? ar vinurile erau bune, şampania frapată, e

parchetul lunecos ca gheaţa, divarjurile adânci. Din pământ, din iarbă verde, Cotan a sepă un taraf de lăutari. În garderoba colonelului, domnul chel a descoperit zece rânduri de uniformeşi de halaturiv Tănase1 şi-a adus aminte de dulapul domnişoarei Rqger. Doamnele şi-au pus pe cap pălării de pe vrei mea bunicii, cu moţuri şi penagii extravagante. IDomnii aii apărut în laibăre groteşti. Salonul părea o caricatură de bal consumat. Perechile se înlănţuiau în «trepidante dansuri. Moderne, cu graţii perimate de pavane, se împleticeau în goalele prea lungi, se lăsau să cadă, cuprinse de vertigiu, ameţite de dans, de băutură, de inepuizabile dorinţe, în fufindul sofalelor.

Sofalele gemeau. Ţelurile scârţâiau. Doamnele suspinau.

„IV

În casa răposatului colonel Hotnog, Tănase se simţea acum ea la el acasă. De cum îşi isprăvea treburile la? scapşa” sau în Dealul Spirii, îşi făcea apariţia. Învăţase repede rosturile gospodăriei. Chemă slugile pe nume. Poruncea în gura mare. Zgomotos şi vesel, antrenant şi cu capul plin de idei ingenioase, propunea petreceri inedite, inventa mijloace noi de

distracţie, punea la cale înţâţniri, sindrofii, chefuri răsunătoare, zaiafeturi neaşteptate. Pe tată-său l-a povăţuit, destul de blând, dar inflexibil, să nu se mai urce din subsol. Pe invitaţi îi punea la largul lor.

Din şlăbiciune, din prietenie sau din recunoştinţă, INI – elu îi ceda locul sau întâietatea iniţiativelor. Apucă să făgă – duiască. Nu ştia să refuzez Ţinea să-şi respecte cuvântul dal. Răspundea arareori la invitaţiile altora. Dar casa lui, la orice oră din zi şi din noapte, era deschisă bandei vesele, condusă, rând pe rând, de Coco, de Cotan sau de Tănase.

De câteva ori tovarăşii socialişti, susceptibili şi lesne bănuitori, au încercat să-i deschidă ochii. Într-o zi, fiul lui Dobrogeanu-Gherea, care, spre deosebire de bătrân, era dintr-o bucată, fără prea multe subtilităţi, poate, în raţionamente şi socoteli, dar incapabil de tranzacţii, intratabil faţă de alţii, implacabil cu el însuşi şi neclintit că o stâncă său ca un catâr în ceea ce apucase odată să creadă, i-a spus, eu destulă iritare în glas

— Nu poţi să fii în acelaşi timp prieten cu muncitorii şi cu călăii muncitorilor.

— Despre ce călăi vrei să vorbeşti, tovarăşe Gherea?

— Mai e nevoi să pun punctul pe i? Despre cine vrei.

să vorbesc dacă nu de bruta... de bestia de Bojoceanu!

Nelu şi-a lăsat capul în pământ. Un zâmbet descurajat şi trist i-a trecut pe buze. Îl cunoştea şi el acum pe Tănase. Nu-şi mai făcea iluzii asupra lui. Un oră ca atâţia. Alţii. Hibridă amestecătură de rău şi de bine. Cu el fusese bun. Se arătase drept. Eliberase pe Lenuţa. Îi păstra recunoştinţă pentru asta. Ar fi vrut şi din partea tovarăşilor un pic de recunoştinţă pentru dânsul. Un pic de înţelegere măcar, şi de bunătate. I se părea că socialismul, care e n-Uj mai lumină, adevăr şi dreptate, trebuia să r aspândească în suflete atâta voie bună, încât să nu mai fie loc în ele nici pentru ură, nici pentru răzbunare. Când îl asculta pe tâflărul Gherea vorbind de gangrenă şi puroaiele lumii capitaliste, care nu pot fi spălate decât în valuri de sânge, se refugia, asemenea mai tuturor intelectualilor şi artiştilor de bună-eredinţă atraşi de mişcare, într-un vag ideâl de echitate socială, dulceag

ca o idilă, ireal ca o poveste dintr-o o *mie* şi *zirta de nopţi*. Ascultă atunci, cu mai multă luare-aminte, cuvintele liniştite, sfătoase, ale tovarăşului Frimu. Spre surprinderea lui, Frimu, muncitorul Frimu, i se păţea mai uman şi mai înţelegător, decât intelectualii, într-o seară, mesjtecând rar şi apăsat cuvintele între fălcile lui puternice, i-a spus

— Nu te întreb, tovarăşe Azan, cum poţi să fii prieten cu o asemenea brută. Dacă o vită sau un câine pot să gărsească adăpost în bătătura noastră, cu ce drept arh izgoni de la noi pe semenul nostru!... Eu, la ţară, de unde sunt; am crescut printre dobitoace şi printre oameni care nu ştiau mult măi presus decât dobitoacele. Ca şi dumneata, n-am făcut deosebire între ele. M-am deprins să respect deopotrivă tot ce vieţuieşte. Şi cea din urmă sălbăticiune are ceva omenesc într-însa. Dacă n-ar avea decât ocinii. Pe cât m-au învrednicit puterile şi puţina ştiinţă pe care am cules-o în cărţuliile noastre socialiste, m-am silit şi le fiu de folos. Am încercat să îmblânzesc dobitoacele, şi pe onci să-l împiedic de la rău. Dar m-am ferit, ca de foc, să trezesc animalul care dormitează în noi toţi. Nu m-am pus de bunăvoie între coarnele boului. N-am

ridicat copita calului nărăvaş. N-am lăsat să se apropie prea mult de mine câinele care muşcă pe furiş sau pe omul slugarnic, care are inimă de câine… După câte am aflată tovarăşe Azan, maiorul Bojoceanu, prietenul dumitale, e fecior de slugă. Nu-ţi spun să-l ocoleşti pentru asta, sau să-l îndepărtezi de la dumneata pentru o vină care nu e a lui. Rămâi prieten cu el dacă socoţi că e chip să mai faci ceva dintr-însul. Fereşte-te, însă! Păzeşte-te mai mult de dumneata decât de el. Nu-i câta în coarne. Nu-i da singur prilej să te muşte.

Jignit în sentimentele lui de prietenie, tot pe atât cât şi de faptul că sfatul acesta îi venea de la un munqitor. Nelu i-a reproşat blajin

— Tocmai dumneata, tovarăşe Frimu… un muncitor… să vorbeşti astfel!

Fruntea, lui Frimu s-a ridicat. Ţăcălia i-a tremurat. Ochii Vineţi i-au lucit ca muchia uneltelor de bţel. Apoi, ea o umbră i s-a aşternut peste dânşii şi un zâmbet bun şi trist, şi iluminat, şi ironic în acelaşi timp, i-a trecut pe buze.

Da, tovarăşe… Eu, muncitorul… Fiindcă muncitorimi, tovarăşe, nu e slugă… Fiindcă în ţara

asta de slugi, numai noi singuri, muncitorii, ne mai dăm osteneala san-avem nici suflete, nici apucături de slugi…

Îi vorbea cu durere acum. Îi explică ţara. Îi arăta pe oameni aşa cum sunt. O clasă stăpânitoare de slugi, peste un popor de iobagi. Slugă; militarul care dă umilit şi respectuos din coadă în faţa superiorului ierarhic. Slugă – rslujbaşul care-şi teme locul şi tremură ca varga în faţa ocârmuirii. Sluşă – politicianul care-şi linguşeşte deopotrivă alegătorii şi miniştrii. Slugă – intelectualul nevolnic care se ploconeşte în faţa privilegiilor sau prejudecăţilor sociale. Slugi – toţi câţi suntem dascăli, avocaţi, ziarişti, isâmsari, profesionişti aşa-zişi liberi, literaţi, artişti, toţi câţi aşteptăm o tocma sau un os de ros de la stăpâiire; toţi câţi avem ceva netrebnic de apărat câştiguri nelegitime, situaţii uzurpate, familii descompuse, proprietăţi încălcate s-au furate.

Nelu ar fi vrut, ca şi Frimu, să atribuie slugărnicia numai celor de sus. Dar nu1 putea. Cunoştea, din păcate, istoria ţării…

Nelu încerca să străbată cu gândul tenebrele trecutului. Explicaţiile nu-i lipseau. Manualele

elementare îi erau încă proaspete în minte. Am fost aruncaţi de soartă, izolaţi şi puţini la număr, într-un ocean de duşmani. Peste noi au trecut valuri-valuri năvălirile barbarilor. Numai cine n-a vrut n-a trecut peste noi. Cum spunea şi poetul;

„Vin şi hunii, vin şi goţii.

Vin potop, potop, cu toţii!”

Încălcaţi şi otropiţi de pretutindeni, bătuţi de la nord., alungaţi de la sud, ca să nu pierim sub copitele cailor sălbatici, am fost siliţi şi luăm călea munţilor; ca să nu fim smulşi din rădăcină, asemenea stejarului bătut de Vânturi, ne-am plecat şi ne-am îndoit că trestia de baltă. Cinci veacuri de plecăciune lasă urme în viaţa unui popor. Şi veacurile care au urmat n-au fost nici ele mai clementepieriseră hunii. Rămânea tătarul. Trecuseră vandalii. Se ridica Semilună. La apus, ca şi la răsărit, am fost siliţi, încă o dată, să ne închinăm. Feţele boiereşti au măturat cu bărbile lor albe covoarele sultanului. Şi voievozii, abră. Descălecaţi din Fanar, băteau mătănii pravoslavnicei Rtitsii. Dezmembraţi, neputincioşi… cum am fi putut” după un, mileniu de îngenunchere, să ne păstrăm dreaptă şira spinării! Cum au putut alţii însă? se

întreba Nelu. Cunoştea istoria. Nu putea să se gargarisească cu fraze. Nu putea să se îmbete cu apă chioară a rodomontadelor patriotice. Ştia că toate popoarele au trecut prin încercări la fel de dureroase. Ştia că invaziile barbarilor n-au fost o excepţie rezervată exclusiv românilor; şi nici umilinţa înfrângerilor; şi nici lanţurile robiei. Cuceritorii, slavă Domnului, n-au lipsit pământului. Şi omul, mereu şi pretutindeni, a muşcat pământul sub călcâiul lor.

Cum l-au muşcat, însă! Cu ce ură neîmpăcată în suflet; cu ce gânduri de mânie şi de răzbunare! Gem paginile istoriei tot pe-atât de faptele tiranilor, cât şi de clocotul de revoltă al mulţimilor.

În epocile cele mai sumbre prin care a trecut omenirea au înflorit ici şi colo firave, dar miraculoase, ca Oţ eternă agăduială a vieţii, licărirea de conştiinţă a cugetărilor şi mişcătoarea, nevoie de solidaritate umană a celor obijduiţi. Pe rugurile Inchiziţiei, ca şi între zidurile Bastiliei, în Roma cezarilor, ca şi pe malurile Nevei, oriunde şi oricând s-au găsit totuşi oameni; şi nicăieri şi niciodată omul n-a uitat permanent că este om…

Cu fruntea lăsată greu – în palme, legănându-şi

capul ca geamandura bătută de valuri, Nelu se întreba

„Ce, blestem apasă asupra noastră? În ce neguri ale trecutului trebuie căutată explicaţia ticăloşiei noastre actuale dacă mo putem găsi în vicisitudinile istbrii 7 Oum se face că eu, fiu de boier, nepot şi strănepot de boieri, îmi descopăr adesea în mine suflet de slugă şi nu mă pot ridica niciodată, dacă nu mai presus, cel puţin la înălţimeunui simplu muncitor, că tovarăşul Frimu”. Se gândea multle, Frimu. Îi plăcea să-l ascultesă-l audă rostogolind cu greu cuvintele, ca bolovanii târâţi de puhoaie, scoţâid dintr-însul, cu anevdie, ca avarul dintr-un sipeţ, revolta surdă şi idealurile primejdioase. Cunoştea şi pe alţi fruntaşi ai mişcării. Îi văzuse, îi auzise mai pe toţi. Niciunul nu-l impresionase însă ca tâmplarul acesta sobru, cumpătat, sfătuitor în vorbă ca un ţăran mblodovean, hotărât la faptă că omul care, o dată pentru totdeauna, şi-a făcut sacrificiul vieţii, şi drept, mai presus de toate, drept şi neîngăduitor faţă de el însuşi, drept şi bun faţă de clasa lui, drept, împăciuitor” înţelegător faţă de duşmanii lui de clasă. N-avea cine ştie ce ştiinţă de Carte. Vorbea însă, simţea mai aleşi, parcă părul n-ar fi albit pe

bucoavnele cărturarilor Nelu se întrebase adesea de unde o fi având oare tovarăşul Frimu ştiinţa asta a vieţii, care-l face solid ca o stâncă în laşitatea obştească, şi cunoaşterea asta. A datnenilor, care-l apără, ca o pavăză, împotriva descurajării? Cine i le dăduse dacă nu le găsise în cărţi? Ce flacără astiunsă îi întreţinea bunătatea în mijlocul prigoanelor de tot felul şi, inalterabilă, credinţa, în nhij locul trădărilor, vânzărilor, dezamăgirilor necurmate?

Ca un ecouj ca un ecou insinuant şi dulce, Lenuţa îi răspundea

— Socialismul…

1 239

Socialismul! exclamă Nelu, cu incertitudine, cu îndoială.

— 1

Ar fi vrut şi el să creadă în socialism. Crezuse în socialism. Îşi închipuise, de bună-eredinţă, că e de ajuns să prezinţi omului un ideal, ca să-i schimbi, prin aceasta chiar, firea şi apucăturile. Cu naivitatea cărturarului lipsit de simţul realităţilor, îşi imaginase cândva un proletar-ţip, un fel de cavaler cruciat al vremii noastre, glin de avânt, fără contact cu mizeriile

pământului, însufleţit de gânduri nobile şi vaste, pornit la atacul ignobilei lumi capitaliste ca altă dată feudalii la atacul Semilunii. Cum avea să nu cadă, ca dintr-al nouălea cer, de la înălţimea vertiginoasă a visurilor astea copilăreşti de câte ori se găsea printre tovarăşi! Fruntaşi acriţi. Muncitori ignari, inculţi, fără alt orizont intelectual decât al bietelor lor nevoi zilnice, sectari şi înguşti la minte ca şi burghezii, vulgari şi mediocri ca şi burghezii şi, ca şi burghezii, preocupaţi de griji mărunte, înrăiţi de certuri josnice, rd şi de ambiţii, scutiiraţi pe Dinăuntru de invidii şi de neputinţă, străini de tot ce e mare şi frumos pe lume, bătându-se şi încăierându-se între dânşii pe locurile din comitete. La ce bun, îşi spunea el cu amărâtă descurajare; la ce bun să înlocuim o clasă rea şi coruptă cu alta tot aşa de putredă şi de rea? Mărturisea Lenuţei

— Socialisnimi n-a prefăcut sufletul oamenilor. Muncitorii socialişti nu sunt nici mai drepţi, nici mai bultiyca ceilalţi muncitori. La ce să ne amăgim cu iluzii: deşarte? Miracolul făgăduit de socialişti nu s-a realizat.

Lenuţa îl asculta cu răbdare. Îi înţelegea

dezamăgirile. Ar fi vrut să i le ia cu mâna, aşa cttxn răcoreşti fruntea unui bolnav când îi treci palma pe fruntea înfierbântată. Ochii ei de peruzele, sub buclele prematur veştejite, străluceai, cald şi umed ca roua dimineţii pe florile albastre; I se aprindeau, vii, pe măsură ce vorbea

— Eşti nedrept, tovarăşe Azan. TJiţi că socialismul n-a fost încă nicăiri înfăptuit pe lume. Uiţi că muncitorii n-aţi putea să fie altfel decât aşa cum i-a crescut şi i-a făştiiţ societatea capitalistă... Te plângi că sunt inculţi? E adevărat, Dar cine le-a pus vreodată cartea în mână? îi învinuieşti că sunt egoişti şi răi? Poate că şi aceasta e adevărat. Dar cine s-a coborât vreodată printre dânşii să le vorbească altfel decât cu gând ascuns, dei jaf şi de exploatare? Nu pricep arta? Nu simt poezia? Se prea poate! Dar de unde să le cunoască? Când ar fi putut să afle. De ele? Cânditute-ai vreodată, tovarăşe Azan, la viaţa lor? Întrebatul te-ai cum trăiesc? Judecă singur! Dacă dumneata n-ai fi avut bani, dacă ai fi fost silit, de mic, să munceşti ca şi dânşii, muncă grea, câte douăsprezece, câte paisprezece ceasuri din zi, ia spune-mi, când ai mai fi avut vreme să răsfoieşti o carte şi cum ai mai fi putut

să-ţi împodobeşti mintea sau să-ţi legeni sufletul cu muzica versurilor lui Verlaine sau cu gândirea lui Anatole France, când nici franţuzeşte n-ai fi avut posibilitatea să înveţi?! Iată deosebirea dintre noi. Pe mine nu mă mira că muncitorii sărit aşa ciytm sunt. Ceea ce măuimeşte, în schimb, ceea ce-mi dă o încredere nebună în hiihe şi în cauza noastră e că/ ducând vişiţa de câine pe care o duc, mai au totuşi inima să lupte şi tăria să nu moară cu de esperaorea insuflate» Vezi, asta e miracolul!: Fii de bună crecinţă, tovarăşe Azane! Recunoaşte că miracolul acesta, dacă nu l-a înfăptuit pe de-a-ntregul, l-a anunţat cel priţin şi l-a pregătit socialismul şi că…

— Şi că… tovarăşă Lenuţo?

— Şi că… să nu te sperii, tovarăşe Azane, de ce-o să-ţi spun! ca mai curând, desigur, decât ai vrea dumneata şi toţi ai dumitale, mai curând, poate, decât ne aşteptăm noi, cu toţii, îl va înfăptui comunismul.

Nelu nu s-a speriat. Dar nici mă zâmbit. În glasul nuţei tremurase, sub aparenţa glumeaţă a vorbelor, ce vă cald, profund sincer, şi ochii ei albaştri luaseră culoarea cenuşei din vatră arsă de jăratec. A întrebat-o, cu jumătate de glas, ca în taină

— Eşti bolşevică, prin urmare? tda, tovarăşe Azkn.

Îi susţinea privirea. Îi vorbea rar şi grav.

Nu ţi-am spus-o până acum. Mă terheam, când ne-ai dat voie să instalăm tipografia în grajdul dumitale, că ai putea să ne refuzi. Nu te cunoşteam încă. Acum te cunosc. Şi ar fi mustrat cugetul să-ţi ascund mai departe adevărul. N b şi mi-o iei în nume de râu, în i aşa.

Nu, tovarăşă, A Vrut să-i întindă mâna. Ar fi Vrut s-o; strângă, toată, îţi braţe; să-i culce capul obosit pe umărul lui, să-i mingile încetişor părul decolorat şi veştejit. Tăn sentiment inexplicabil de pudoare, ca şi cum s-ar fi temut şi nu strice, să nu pângărească o clipă de ideal, i-a – reţinut braţul. Tăcerea s-a lăsat între dânşii. Târziu, cea dintâi, Lenuţa a întrerupt-o. Glumea acum

— Ce păcat că nu suntem făcuţi să ne înţelegem! Dar nu eşti dumneata de vină. Nici eu. Fiecare dintre noi vorbim o altă limbă. Am de multe ori impresia că nicio graniţa dintre state nu e aşa de redutabilă că graniţele dintre clase. O prăpastie ne desparte. Eu mă plâng că dumneata nu ne înţelegi, şi în vremea asta, la

rândul meu, cu toate silinţele pe care mi le dau, sunt silită să-mi mărturisqsq adesea că nu te înţeleg. C

— Ce nu înţelegi anume, tovarăşă Lenuţa? y Lenuţa zâmbea printre genele /umede rmulte şi mărunte, tovarăşe Azan. Iv – De pildă… una… x

— De pildă… Lenuţa căuta. Nu înţeleg, de pildă, cum un om ca dumneata, cu toate lipsurile şi scăderile pe care nu ţi le ascund, dar om de omenie, în definitiv, cult, civilizat, înzestrat cu oarecare calităţi sufleteştidestul de râre jri vremea noastră, poţi să suporţi nu spun prieţinia, dai1 măcar contactul linei bfuţe… unei bestii.

— Ca maiorul Hpjoceanu!

— Iai ghicit! I-ai spus pe nume. Ştii că eşti. Mai puţin naiv decât te credeam, tovarăşe Azan!

De data asta Nelu a zâmbit. A zâmbit într-un fel pentru dânsa şi altfel în el însuşi.

Întâmplarea făcuse ca tocmai cu o noapte mai înainte, la un chef monstru, organizat de Cotan, să se întâlnească pe neaşteptate, cu Pia. Nu se gândea la dânsa. De nuât nu se mai întrebase dacă mai trăieşte său nu. La început aproape că nici n-a recunoscut-o. Vedea bine; că era ea, şi parcă nu mai era aceeaşi.

Avea buzele multx prea roşii. Obrajii mai palizi. Sprâncenele smulse şi încondeiate. Peste genele arcuite, o pulbere uşoară, ca 6 ninsoare de funingine. Şi în colţurile gurii, în gura aceea din care picurau altă dată versurile ca mierea din faguri, două scobituri adânci, livide, da două pungi de fiere. Îl zărise din primul moment, probabil. Se silea să râdă zgomotos în mijlocul unui grup de tineri. El, întristat, fără motiv; simţindu-se deodată izolat, mai singur în larma chefliilor decât dacă s-ar fi trezit între dunele Saharei, se întreba ce să facă. Să inventeze vreo scuză? Să plece pe fuiviş? Şi în acelaşi timp se mira, în el însuşi, de liniştea care se pogora într-însul. De multe ori se gândise la întrevederea asta posibilă. Îşi închipuise că pământul o să-i fugă de sub picioare, că zidurile or să se prăbuşească asupra lui, că tavanul o să-i cadă în cap. Dar casa n-a căzut pe dânsul, Pământul nu s-a cutremurat. Când, dimpotrivă, ea făcut că-l tvede, în sfârşit, *şi*, peste umerii tinerilor, i-a întins un braţ arcuit ca un gât de lebădă, spunându-i „Vino? Nelule! … Ţi-ai uitat prietenii? Nu mă mai recunoşti? M-am schimbat aşa de mult?… M-am urâţit el s-a apropiat de dânsa, fără să-i şovăiască paşii, şi-a asigurat-o, cu

obicinuitele fraze de convenienţă socială, ca şi cum s-ar fi adresat oricărei alte femei, – că o găsea neschimbată, ba mai frumoasă chiar, cu mult mai în avantajul ei decât în trecut.

La masă s-a aşezat lângă dânsul. Toată noaptea rin i-a făcut gura. Gr ol ea paharele de şampanie unul după altul, parcă ar fi vrut într – adins să se ameţească. Aprindea/ ţigară de la ţigară. Făcea spirite. Răspundea cu glume celor de la capătul celălalt al mesei. Căta prilej de vorbă cu oricine. Cdeheţa cu bătrânii. Provoca pe adolescenţi. Îi anima pe toţi. O dată, o singură dată nu i-a vorbit de ea, de el sau de trecut.

Abia spre ziuă, când pe sub mese şi pe divainuri, bărbaţi şi femei, învinşi de băutură, căzuţi de-a valma unii peste alţii, gemeau sau bolboroseaţi cuvinte fără şir, ea i-a luat binişor amândouă mâinile, i le-a strâns uşor şi i-a spus:

— Sunt fericită, Nelule, că te revăd.

Glasul ei, mai gros şi mai grav ca altă dată, l-a mişcat:

— Şi eu sunt fericit, Pia. Nu m-aşteptam să te întâlnesc în noaptea asta. Nu mai speram să te revăd.

Cu toate astea, dacă ai şti de câte ori m-am gândit la tine! De câte ori, nu te-am aşteptat!... Ne-a despărţit aşa de curând viaţa... Ne-a despărţit cu cruzime, pe nedrept.

— Da, Nelule!... Mi-am repetat-o şi eu destul... Ce puteam să fac însă? Citie-i de vină Au trecut atâtea peste noi.

— Îmi pare bine că cel puţin tu ai rămas aceeaşi, neschimbată.

— În aparenţă, dragul meu... Dar să nu, mai vorbim de asta. La ce să ne întristăm degeaba. Deschide, mai bine o fereastră. Simt că mă înăbuş aici.

Au dat la o parte draperiile unei ferestre. Afară se făcea de ziuă. Săgeţi de foc spintecau bolta cerului. Zăpada însângerată înroşea acoperişurile. Streşinile picurau, în tăcerea imensă, subliniată de tic-tacul picăturilor de apă, odaia îndărătul lor, cu geamurile deschise, cu becurile îngălbenite, părea o stranie şi lugubră cameră mortuară. Când şi când, umflând draperiile, adieri de vânt curat şi rece suflau dinspre răsărit. Treceau că dinţii unui pieptene de metal prin părul lui Nelu, agitau şi fluturau zuluful de păr bălai

care lingea ca o flacără vie tâmplele Piei.

— Nici moţul ăsta de pe frunte nu ţi s-a schimbat, i-a şoptit el în glumă, dar emoţionat de caldă şi dulcea insinuare a reminiscenţelor. E tot cum îl ştiam. Tot neastâmpărat. Aşa cum fâlfâia la întrunirile noastre studenţeşti. Îţi mai aduci aminte, Pia?

Răzimaţi cu coatele de pervazul ferestrei, strânşi unul în altul, simţind parcă nevoia să se apropie şi să se sprijine după o noapte de orgie, în totală indif erenţă a oame? nilor şi a „naturii, au evocat trecutul.

El şi-a spus gândurile, inchietudinile, speranţele: ifara; ştirea lui, le împletea cu trupulpiei. Se răzima, şi lipea de dânsa.

Ea i-a vorbit de viaţă ei; Ce făcuse. Pe unde umblase. Câte văzuse. Cu câţi trăise. Cum căzuse. Numele lui Tănase plutea între dânşii. Îl aveau amândoi pe buze, Nelu aştepta. Un vierme îi rodea druma. O curiozitate absurdă şi bolnăvicioasă îi râcâia sufletul. Dar Pia nu-l rostea, Vor-i bea rar şi tărăgănat. În vorbele ei nu era nici bucurie, nici amărăciune. Povestea evenimente. Recunoştea greşeli, îşi mărturisea căderile. Nu învinuia pe nimeni. Aşa i-a fost scris… Aşa a fost să fie. Întâmplarea… Destinul…

Războiul care trecuse şi peste daiisa, cum trecuse asupra tuturor.

Umbra războiului s-a lăsat o clipă şi peste fruntea lui Nelu. A, ridicat-o, însă

— Cu toate astea, Pia…

Nu şi-a terminat gândul. N-a îndrăznit să-l exprime; Nici n-ar fi avut nevoie să-l exprime, de: altfel. Pia l-a în telesi. Li-a înţeles şi nu te-a răspuns. Privea ţintă; înaintea ei, ca în gol. Ascultă atent plescăitul, boabelor, de apă picurând din streşini, parcă ar fi încercate săle, numere. Ga x teamă, cu ezitare, el i-a luat mâna. L-a sărutat-o lung. 3 r-a trecut braţul pe după mijloc. Ar fi vrut s-o strângă. Dar n-a străiiş-o. I-a şoptit numai:

— Când ai ştil Pia… dacă ai şti cât te-am iubit de mult.

— Ştiu, Nelule. X

— Am fi putut să fim aşa de fericiţi împreună…

— Poate…” cine ştie!?

— Dacă m-ai fi iubit şi tu.

— Mi-ai fost drag, Nelule.

— Nu ca el.

tău fior a străbătut trupul Piei. Ş a strâns uşor

într-însul.

— Ş-a făcut frig... Închide ytai bine fereastra. O închid, Pia... dar spune-mi!

— E târziu... lua ce bun z

— Vreau să ştiu.

— Ce-ţi pasă!

— L-ai iubit aşa de mult?

— Nu.

Ţi-a fost mai drag ca mine?

— Nu.

— De ce te-ai dat atunci?... Te-ai dat de bună voife?

— Nu.

Te-a luat cu sila

BestiaxL... Bruta!... ei o sută şi-o mie de feluri sunt ca să spui acelaşi cuvânt. O vorbă de mângâiere poate să pară mai dură ca silexul. O înjurătură poate să fie mai dulce decât toate aiurările iubirii. Valoarea cuvintelor nu e în ele însele. E în accentul care le animă, în imponderabilul care le dă viaţă. Când Pia a lăsat să-i scape printre dinţii strânşi „Bestia!... Bruta! ...” dacă ar fi gemut cuvinte de adoţare şi de pasiune, n-ar fi p/utut să-şi destăinuiască mai aprig furtuna

care-i scutura, îi vânzolea îi pustia şi-i răvăşea sufletul.

Braţul lui Nelu, trecut pe după mijlocul ei, i-a alunecat, i-a căzut în jos. Gândurile, o clipă tulburate, i s-au potolit. Dorinţele i-au amuţit. Şi-a spus; cu tristă uimire, cu fereroasă resemnare:

— Şi o brută poate, prin urmare, să fie iubită… Şi-o bestie poate să inspire sentimente omeneşti…

V

Venise primăvara. Ultimul rând, de zăpadă se luă de pe apoperişuri. Zi şi noapte streşinile ţârâiau. Din cerul albastru şi curat ca lacrima se revărsau asupra lumii gânduri vesele, lumină în suflet, un pic de voie bună între oameni, verdeaţă peste câmpuri şi peste grădini. Sonor ca o scoică de mare, oraşul clocotea. Olteni cu coşurile încărcate îşi strigau marfa de-a lungul uliţelor. Gospodine se tocmeau în gura mare la portiţe. Trăsuri huruiau în trapul înviorat al căilor. Automobile sforăiau. Chivuţe chipeşe şi smulse, drepte ca lumânările, sub mari panere aşezate în creştetul capului, îndemnau şi îmbiau pe trecători eu glasul lor cântat:

— Ghiocei!… Ghiocei albi! Ghiocei!…

Pe caldarâmi în urma lor, trotuarele înfloreau ca semănate cu ghiocei. Şi ghiocei înfloreau în ochii copilelor.

Ca şi dânselte, prietenele lui Nelu aveau, în dulceaţa mai caldă şi mai insinuantă a g iv vie a trupului, toată prima vara dih natură. Noi şi măi găseau astârţipăr. Oricât de variate erau cunoştinţele spejciale ale lui Coco, oricât de inventiv era geniul lui Cotan, oricât îşi storcea Tănase creierul ca să iscodească şi să născocească noi mijloace de petrecere, nici el, nici Cotan, nici Coco nu izbuteau să le mulţumească. Chefurile obicinuite *inxi* le mai erau de ajuns. Localurile cunoscute nu le măi spuneau nimic. Cereau emoţii noi. Visau senzaţii inedite. Oftând din băierile inimii şi gândindu-se cu jind la *sieep*ingurile de odinioară, domnul gras şi chel propunea ba o excursie cu şampanie şi lăutari la Sinaia, ba o dlescindere, *in corpore*, cu alai şi tămbălăw la Constanţa.

— În munţi, în freamătul brazilor, suspina el poeticy sau pe malul mării, în murmurul valurilor…

Dar sieepzng-urile lipseau. Trenurile mergeau ca vai de capul lor. Ambele localităţi li se păreau la toţi

prea departe, iarx suspinele poetice prea nelalocul lor.

— La vreo mănăstire, pe aproape de oraş, ar fi mai niitierit, şi-a dat o doamnă cu Părerea. Z N

— Un Ceas de dragoste, în Cânteculcclopotelor… a murmurat visător Cotan.

— Printre maici!… a exclamat întinerit domnul chel.

— Sinistru!… a afirmat Coco.

— Dar într-un sat într-un sat devastat de nemţi… pe undeva pe unde a trecut războiul?… a întrebat o doamnă palidă şi languroasă. Gândiţi-vă!… e zi de chef printre ruine…

Propunerea le-a surâs celor mai mulţi. Ar fi adoptat-o fără discuţie dacă ar fi, ştiut unde să meargă. Cum însă, din păcate, afară de Nelu – şi Nelu tăcea – niciunul dintre cei de faţă nu făcuse războiul şi nu prea ştiau/cam pe unde s-ar putea găsi asemenea sate, au fost siliţi să renunţe şi la ruine. În vremea asta, nevasta domnului chel, făcând semn lui Cotan cu coada ochiului să vie lângă dânsa, jh-a şoptit ademenitor:

— Ce-ar fi, Cotane, dacă am merge la vreun bordel?

— Beşoandro l... Başoldino!... Dulceo!... i-a răspuns Cotan, lingându-şi buzele.

Şi clamori de entuziasm i-au răsplătit propunerea.

Din nefericire, însă, nici proiectul acesta modest n-a fost cu putinţă de realizat. Suntem într-un aşa hăl de barbarie, cum mărturisea şi Coco cu legitimă indignare, încât în toată capitala României mari, după două zile de alergături, ii-a fost chip să se găsească un singur bordel destul de încăpător pentru 9 societate numeroasă şi aleasă. Degeaba au răscolit centrul şi periferia. Degeaba au bătut mahalalele până-n Crucea de Piatră. Nimic, dbmnule! Hârâiţi de ţară/! Capitală-i asta? Numai cocioabe infame. Maghernițe şi chichineţe în care n-aveai loc nici să te învârteşti, darmită să... de! ca tot omul, să te întinzi şi tun la largul tău.

Cu degetul duş gravy la tâmple şi cu gândurile la Max, Cotan se întreba dacă n-ar fi locul şi momentul să dea marea lovitură a vieţii lui: un bordel naţional, pe acţiuni. Coco, descurajat, declara că nu mai face să încerci nimic în ţara asta păcătoasă. Doamnele, mai resemnate din fire, sau mai impaciente, renunţaseră la

bordel şi s-ar fi mulţumit cu orice, numai să scape odată din plictiseală şi mă-i rasmul chefurilor obicinuite. Într-o noapte, cum coborau treptele peronului, sub lumina lunii care poleia cu reflexe diafane de argint zidurile grajdului din fundul curţii şi culmile copacilor, NTănase, pătruns pe neaşteptate de frumuseţea lucrurilor, de măreţia naturii, de duioşia amintirilor, le-a arătat grădina şi, subit inspirat, le-a spus:

Măăă!… ce mai alergăm noi după potcoave de cai morţi!… Unde ni-erau minţile?… Ce-ar fi dacă am organiza un pui de chef colo, în grădină, pe iarbă verde, într-o noapte poetică ca asta…

— Un *garden-party* pe întuneric! a exclamat voios doamna domnului chel.

— Cu lăutari… cu lampioane veneţiene! au adăugat ceilalţi, bătând vesel din palme.

Şi cu toată slaba opunere a lui Nelu, care se gândea cu grijă la tovarăşi şi la tipografia lor clandestină, peste Capul lui inexistent au hotărât data serbării, au stabilit amănuntele, şi-au distribuit sarcinile şi atribuţiile. Sexul îl privea pe Cotan. Băutura pe Coco. Dinspre partea gurii trebuia să se

descurce cum o şti domnul chel. Nelu n-avea decât şi finanţeze. Bojoceanu îşi rezervase partea artistică.

— Măi, Nelule, nici tu n-o să-ţi mai recunoşti grădina! i-a făgăduit el.

Şi, într-adevăr, de-a doua zi de dimineaţă s-a pus pe lucru. Douăzeci de arestaţi, aleşi pe sprânceană printre bolşevicii din Dealul Spirii: tâmplari, dulgheri, tapxteră, zugravi de firme sau de case, electricieni şi. Meşteri fierari, sub puternică escortă, s-au instalat în grădină şi trei zile în şir au muncit pe capete. Ca un general pe câmpul de război, Tănase, în persoană, conducea şi supraveghea totul. Din sipete vechi a scos minunăţii împăturite cu grijă de pe vremea bunicilor răposatului colonel Hotnog. În cămări pe care nimeni nu le mai deschisese de ani de zile a descoperit scoarţe, covoare, preşuri mâncate pe trei sferturi de molii, dar care, cu niţică bunăvoinţă, mai puteau fi totuşi întrebuinţate. Din mătaşa crinolinelor şi malacoafelor de altă dată a pus să se facă lampioane. Şi horbotele, ştergarele, maramele grele de cusături înflorite şi stropite cu fluturi de aur le-a întins între ramurile copacilor. Grădina se împodobea văzând cu ochii, ca o mireasă din popor care-şi pune ocale de

pete ăla şi toate giuvaiericalele pe dânsa. Printre tâmplarii care băteau de zor meşele în cuie, printre electricienii pare atârnau de crengi lampioane multicolore printre tapiţerii care rotunjeau, deasupra divanurilor coborâte din casă, peşteri poetice din cârpe şi nafrairie Tănase trecea radios şi visător.

Asta era grădina în care el, odinioară, alergase şi zburdase! Acesta era raiul zvânturatei şi năbădăioasei lui copilării! Cum trecuseră anii I Câne ar fi putut să-i prorocească atunci că el, feciorul lui Stan şi al Ştancei, 6 să ajungă aşa de repede, din rândul slugilor, în rând cu atăpâfiii. Ca şi stăpân el, însuşi în casa boierilor Hotnogi. Nimeni nu-i sta în cale. El conducea. El poruncea. Pe apucate, însă” e drept. Trei zile numai, deocamdată. Dar trei zile care or să atragă, cu binişoarul, şi altele după ele. Ca mâine!… Te pomeneşti!… Cine ştie ce-o să-i mai aducă şi ziua de mâine.

Tănase socotea. Nelu era mină spartă El strângea. Nelu risipea. Îşi arunca banii pe fereşti. Fiecare făcea ce voia dintr-însul. Se lăsa purtat de nas, ca un copil. Tot umblând şi cotrobăind prin casă, trecând o dată şi pe lângă grajduri, Tănase văzuse o

mulţime de lucruri care numai a bine nu-i spuneau. Prevedea că Nelu o să-şi frângă singur gâtul. Prea se înhăitase cu tot feliţi de desculţi, de coate-goale, de dezmăţaţi, de vântur a-lume. După ce i-or păpa banii, or să-i mănânce şi capul…

! b; ăsându-se obosit de gânduri pe-o bancă din grădină, ca altă dată tată-său în fundul canapelei, visa… zâmbea1…

Din viâurile lui, însă, nu l-au trezit nici sudalme înfricoşate, nici ghionţi în fălci. Altele erau vremurile. S-a trezit în mijlocul celei mai zgomotoase şi mai încântătoare societăţi cu putinţă.

Grădina era feeric luminată. La braţul lui Rotaţi îşi făceau apariţiai rând. Pe rând, toate runauseţile Căjpitalei. Doamne din noua protipendadă, ifoatrdăhe din, vechea gardă a prostituţiei şom tuoăsşy dar Mile ţinute, pătrate ca murăturibţeturirtii aţe, fetişc îne pare abia deschideau naiv ochii lor viţioşi în lumea strălucitoare a galant efieibrune şi blonde, grase şi Slăbvnalte şi scunde, de toate vârstele, de toate stările şi pentru toate gusturile, Pe sub umbrele copacilor, printre fluturii de aur cârtremurau în aer că licuricii” treceau braţ la braţ sau prinse de mijloc” râzând şi

chihotind între ele, asexnenea viziunilor din basmele cu zâne şi Consinzene, Lumina instabilă a lampioanelor le înfrumuseţa pe toateşi cadrul nocturn le poetiza. Nelu abia îndrăznea să se apropie de cele care i se păreau mai ireale. Cotan trebuia aproape să se răstească la dânsul că „sări înduplece

— Pune mâna, bre omule L. Nu fi nătâng! Pune mâna, că doar n-01 să te muşte!... Tiite ce umeri!... ce sâni!... piatră, mori cher... şi *pulp*e*le... să* spargi nuca între ele.

Ca unui geambaş de meserie, lui Cotan nu-i mai tăceai, gurăi Profita în acelaşi timp un pic şi pentru dânsul. Mâinile îi umblau prin toate părţile, pipăiau pe cont propriu. Doamna sau fata, gâdilată şi enervată, se zbătea, se alintă” protesta cu gura pe jumătate

— Lasă-mă, Cotane!... Zău, Cotane, dacă eşti în toate minţile!... Ce-o să creadă domnul Azan despre mine?

— Ei, asta el... Ce-b să creadă, fă?... N-o să creadă. Ce-i spun. Eu. O să creadă ce-o să vadă el cu ochii... Nu-ţi fi vrând să-i placi pe nevăzutele?... Să vadă omul!... Şa pipăie... Să se convingă, că nu-l înşeli la cântar... Sin e asta?... Sau ghem de vată?... Carne-i

asta?... sau... Cârn – i, fă! Lână-n lină. Catifea, nu altceva. Poţi s-o arăţi. Ai ce s-arăţi. Mi-o-ţineai ascunsă, hai? Scârbo!... Otravo!... Nu mai fă pe parşiva, sfânto!... Ridică-ţi poalele mai bine L... Sus fustele, fă!...

Nu numai pentru Nelu, dar pentru mai toţi, ici şi colb pretutindeni, printre scaune, pe sub mese, pe: banei şail., pe divanuri, sub pologul vast al cerului său în peşt rilconcepute de geniul lui Tănase, în foşnet lung de frunze şi-n susururi de mătasa, fustele se ridicau. Lăutarii cântau în surdină. Vinul gâlgâia în pahare. Nisipul alelelor scârţâia sub paşii chelnerilor grăbiţi. Lumânările sfârâiau în lampioane. Aerul vibra. Când şi când se auzeau pocnete surde, înăbuşite, venind de departe, ca dopuri de şampanie sărind undeva în aer.

— Petrec şi alţii, nu numai noi! a exclamat Coco Ghicaciulind un moment urechile şi trântind paharul, făcându-l ţăndări de pământ. Cine-o mai fi petrecând?

Tinerii de la masa lui se întrebau şi ei. Nu ştiau. N-auziseră de niciun chef proiectat pentru aceeaşi noapte. Cu toate astea, pocnetele se repetau, răbufneau, înfundat, termitent.

— În vreo crâşmă… Or fi trăgând cu pistoalele… le-a spus unul.

Sau vreo petrecere… cu focuri de artificii… a adăugat un altul.

— Unde? La cine?… a urlat Coco. Cine-şi permite să petreacă fără noi? Bojocene! maiorule! Unde eşti, maiorule? Unde te-ai ascuns? Vino, dacă nu vrei să dăm noi peste tine.

Roş la faţă şi încheindu-şi în pripă mondirul, Bojoceanu a apărut, în sfârşit, între dânşii.

Ce-i cu voi, mă? Ce v-a apucat? urlaţi parc-ar fi dat strechea în voi.

— Vrem şi noi focuri de artificii! i-a răspuns Coco.

— Focuri?… Ce focuri, mă!… N-am niciun foc.

— Alţii cum au?

— N-ai auzit?

— Ai asurzit?

— Răsună târgul!

— Ce s-aud, mă! V-aţi îmbătat? Sunteţi beţi turtă! Vă ţiuie urechile de băutură!

— Nouă. Ne ţiuie?… Ascultă, mă!

Se îndemnau unii pe alţii să tacă. Toţi vorbeau şi

niciunul n-asculta. Cu mare greutate au reuşit să restabilească un simulacru de linişte. Nu se auzea nimic. Un singur pocnet, înăbuşit, izolat, ca o lovitură de ciocan într-un butoi gol, a răsunat în noapte. Bojoceanu le-a dat cu tifla:

— Un foc de pistol, mă… Pentru atâta lucru…

N-a apucat însă, să-şi termine fraza. Un pârâit scurt de salvă, ca o pânză care se rupe, i-a tăiat cuvântul. Bojoceanu a ridicat din umeri, A vrut să spuie – Vreun depozit care sare-n aer… Sar atâtea!…

Ceilalţi nu-i dădeau pas să vorbească. Urlau în cor

— Vezi, mă?!

— Mai spui că ne ţiuie urechile?

— Alţii petrec cu focuri de artificii.

— Alţii au, şi noi, nu.

— Ce fel de organizator eşti tu, mă!

— Chef fără foc bengal!

Îl strângeau din toate părţile. Îl înghesuiau. Nu-l mai lăsau să răspundă. Peana jlampioanelor cântau în cor strident: „Vrem foc bengal! Vrem foc bengal!…” Şi cei care habar n-aveau despre ce era vorba, atraşi de zgomot, apărând ca stafiile din umbre şi dintre

trunchiurile copacilor, se întreceau să le ţie hangul. Bărbaţii strigau cât puteau. Glasul ascuţit al femeilor domina biruitor. Tăn pui de fată, mai curând un pui de diavol, frumoasă ca păcatul şi neastâmpărată ca argintul-viu, a smuls un limpion cu creanga cu tot şi l-a fâlfâit victorios în aer. Atâta le-a trebuit la toţi, într-o clipă grădina a fost devastată. Fotele cu fluturi de aur scăpărau pe lumeni bărbaţilor. Lampioanele şi legănau, beţe, deasupra capetelor hilare. Râsetele cădeau în cascadă său picurau, ca mărgăritarele, din şiraguri desfăcute. Un vânt de nebunie trecea în galop pe sub ramurile copacilor bătrâni, Garilea satisfăcută era însetată. Cerea vin. Cerea şampanie, Cerea să-i alunece, peste nervii storşi şi obosiţi, ca un afrodiziac, arcuşul viorii.

Lăutarii!… Să vie lăutarii!… a strigat Coco.

Cu surâsuri sleite pe feţele lor smolite, lăutarii s-au apropiat.

— Ce-mi râzi, mă?… Ce-mi stai aşa, faraoane. Cu ochii zgâiţi la mine?… Ce mai aştepţi?… Cântă, mă Cântă-mi de inimă albastră.

Coco cerea de inimă albastră, Cotăn cântece fai: a dacă; alţii, de joc, de chef sau de lume. Nu se mai

înţelegeau. Fiecare voia cântecul lui. C2 avşăi roiul din mijlocul – a lui qatre ai că ialciit tău ţiuit, că ţin chiot, a şuierat printre Buzele de trestie ale naiului. Şi bătând îndesat pământul cwpipidrul, umflând pL guşa, săltându-şi în tact umerii şi capul» baragladina şi a dat drumul

„La moară la hârţa-pârţa, Un se macină tărâţa şi s-adună fetele!

— Olioleu, mă! Zi, mă, zi-i, că zici bine I... strigau, urlau, chiuiau cu toţii.

Nu se mai auzea nici în cer nici pe pământ. Coco a Aft râse în mijlocul lăutarilor. De unul singur, cu mâna la ceafă, cu strunele viorii la ureche, învârtea pe loc o bătută, chiriibata după tos ne şi inspiraţie; în maz urcă, în sau în fqxtrot. Alte perechi îl imitau. Porneau ca v: ijgeiiar reccău da viforul. Se abăteau ca vârtejul. Lampioan lezburau prin aer. Pământul duduia sub paşii lor. Meşele fzybite se răsturnau amestecând resturi de muncare exi scursoi i de vinv Zgonlotul paharelor şi fărfuriildsparte înteţea câul entuziasmului. Şi cei care nu jucau şiniţeau nevoia să se agite. La început şi-au aruncat cu coji de portocale. Apoi cu tot ce le cădea în mâini. Ee băteau cu şervete

făcute ghem, cu mere, cu mandarine; cu franzele, cu banane. Muierile erau mai îndrăcite decât bărbaţii. Tăbărau câte trei şi câte patru asupra unui singur, îi vărsau pumni de migdale prin deschizătura gulerului, îi frecau faţa cu ciorchini de struguri, îi zburleau părul, îi desfăceau hainele, îi turnau pe gât, vin, şampanie sau zeamă de portocalelina Prăvălie, între două doamne din societate, înghesuia! pe Nelu. Domnul chel se zbătea de moarte, gâfâind şi-abia putând să mai respire, între Miţa Doi poli şi alte câteva perechi de mâini, mai simandicoase, care-l gâdilau la subţioara şi pe sub burtă. Tănasfe a simţit două degete strângându-l uşor de braţ. Crezând că e vreo fetişcană, s-a întors vesel spre dânsa. S-a strâmbat, însă, parcă i-ar fi fost dinţii străpeziţi cu zeamă de lămâie. Îndărătul lui, umiladus din spate, pitit printre cheflii, era tată-său. Abia stăpânindu-şi mânia, s-a răstit la el

— R Ce vrei?... Ce cauţi aici?... Ţi-am spus să nu te arăţi printre oameni!... De câte ori să-ţi spun?

Bătrânul, făcându-se mai încovoiat decât era, a bâlbâit

— Tănase, Iartă mă, Tănase... N-am venit de voia

mea... Un domn ofiţer m-a trimis...

— R Ce ofiţer Nu Vreau să ştiu de niciun pfiţer... Aici nu-i la cazarmă... Cum îl qhcămă?

— Nu ştiu... Nu mi-a spus... Un domn ofiţer: „cu doi soldaţi...

— Hal?... Cum?

Tănase îngălbenise. Pământul se clătina sub dânsul. Un nod i se pusese în gât. Instinctiv şi-a pus mâna la portofel.

— Cu doi soldaţi, încerca să-i explice tată-său. Vrea musai să-ţi vorbească... Altfel, mi-a spus că vine el aici...

— Să vie!... Să vie!... a chiuit o fată care auzise numai ultimele cuvinte.

— Să vie! au strigat cu toţii după dânsa.

Tănase ar fi vrut să spuie şi el ceva, sau să fugă, sau să dispară; dar n-a mai avut timp., Tăn strugure l-a pocnit drept în faţă; şi două, trei, zece perechi de mâini 1 s-au înfipt în guler, în trese, în decidraţii, în brandenburguri. Îl trăgeau din toate părţile. Îl răstigneau ca pe Hristos între ochii de tâlhări ai dracilor de fete.

Aşa l-a găsit, cu părul vâlvoi.) cu faţa leoarcă de

zeamă strugurilor, locotenentul Pană, urmat, la respectuoasă distanţă, de un plutonier.

Tu eşti, Pană! … abia a putut să exclame Tănase, cu glasul încă sugrumat de spaimă, dar simţindcă-i revine inima la loc.

— Da, eu’s trăiţi, domnule maior., Mă iertaţi, domnule maior… nu ştiu, diimnule maior, dacă…

Se uita, fâstâcit şi înveselit, în jurul lui.

— Ce nu ştii, mă! a încercat Tănase să glumească, revenindu-şi repede în fire şi citind pe faţa cinstită a locotenentului că nicio primejdie nu era pentru dânsul. Ce nu ştii, mă? Spune, mă!

— Spune! Spune! v. L-au îndemnat la rândul lor fetele, tăbărând cu toatele asupra lui.

Cotorisit de ele, Tănase a putut să se apropie de Pană. În larma lor asurzitoare, printre paharele care veneaij şi se ridicau de pretutindeni în cinstea noului oaspete, locotenentul a izbutit să-i şoptească pe apucate.

Veniţi; x oflanule maior v V hiţi imediat 1 Sunt cut maşina… V-aşteaptă la aprpul de arhiâtă. E iată t, au în oraş.

— Cum, mă? Ce-ai spus?

— E lată rău… A fost revoluţie.

— Revoluţie?

Tănase, nedezmeticit încă bine din spaimă şi băutură, repeta cuvântul, fără să-i poată măsura întinderea şi grar vitatea. În mijlocul chefului, în cântecele lăutarilor, în veselia care se revărsa nebuneşte peste toţi ca şi vinul din paharele pline, cuvântul i se părea grotesc şi absurd. Ceilalţi în, au. Auzit şi ei însă. L-au presimţit mai mult decât l-au auzit. A trecut peste dânşii ca vântul de iulie care usucă frunzele şi florile câmpului, sau ca bruma care le opăreşte. Veneau tăcuţi şi îngrijoraţi. Se apropiau, se strângeauf în jurul ofiţerului, ca turma care a auzit urletul lupului. Kăutarii au tăcut şi ei. În tăcerea de moarte a grădinii, o salvă depărtată a pârâit ca o fâşie de mătaşă ruptă pe tejgheaua negustorului. O mitralieră a ţăcănit. Cu fruntea brobonită de sudoare, cu gâtlejul uscat, domnul chel a întrebat:

E grav, domnule locotenent?

— Destul de grav… Vă rog să nu vă alarmaţi însă… A trecut primejdia… Cred că suntem stăpâni pe situaţie… Borcalul muncitorilor e în Mâinile noastre… O să mă iertaţi numai dacă vă răpesc pe domnu’ maior

Bojoceanu… Regret, doamnele mele… Dar ce să facem? Avem nevoie de dânsul…

— Da!… da!… i-au răspuns doamnele într-un glas.

Se. Agăţau de braţul lui Tănase, îl îndemnau, al implorau:

— Du-te, maiorule!… Ai grijă de noimaiorule!… Nu ne lăsa” Bojocene!… Tase!… Dragă Tase…

Dezmeticit, în sfârşit, sigur acum de el însuşi, şi surâzător ca un erou în faţa primejdiei trecute, Bojoceanu le asigura şi le îmbărbăta

— Fiţi liniştite!… Aveţi încredere în mine… N-o să fie nimic, într-un ceas sunt înapoi… Vă dau cuvântul meu că mă întorc! Nimeni să nu plece… Nti-i lăsa, Nelule, să plece!: „Când m-oi întoarce, să-mi ieşiţi înainte cu pâine şi cu sare…

Cu şampanie!

— Cu sărutări!

— Cu lăutari!

— Lăutarii!! Să carite lăutarii!

Că oricând printre oameni, în ajunul primejdiilor necunoscute sau când vulcanul bubuie şi clocoteşte sub paşii lor, strigătele aii izbucnit mai (desperate,

rsete ţipatele au spintecat vazdutiulfrenezia plăcerilor care pot fi aşa de lesne trecătbarev încă b dată le-a urâţţ minţile şi trupurile le-a zgâiţâiţ.1 Lunb se ridică pe Rosie şi sumară” ca o pată de sânge, enormă:! şi rotundă, ca o roată cee moară. Cu ochii bulbucaţi la dânşay ţiganii cântau:

I „Vine lelea de la îndâră.

Zumbai!”…

Cânthau de foc lăutarii. Sfârâiiau arcuşurile pe strunele viorilor… Bâzâiau cobzele. Ca grindina repezită în asfalturi, aşa căDeau şi săreau de pe coarde ciocănelele ţimbalului. Triluri; de ciocârlie scăpau dintre buzele naiului, îşi luau zborul, dădeau iureş în frunzişul copia ilorgrădina răsuna de chiote haiduceşti, de cântece izvorâte din naiva impudicitate a satelor sau grase şi băloase că e impudoarea mahalalelor. Versuri stropşite. Cuvinte brutale şi triviale. Imagini obscene. Bărbaţii le repetau în cor; Cotan le şoptea, cu intonaţii lascive; cu modulaţii suculente, la Urechea cucoanelor. Trântind paharele de pământ în cadenţa bătutelor, făcând în lături cu mâna, ca şi cum i-ar fi fost silă şi greaţă de gânduri, Coco bolborosea:

— Cântă, mă!... Să vie revoluţia!, Să ne găsească beţi. Turtă!... Să vie, mă! Ce-am avut şi ce-am pierdut L...

Dar oricât sfida el revoluţia să vie şi să-l găsească b at mort, oricât zbârnâiau coardele, viorilor şi se străduiau cu toţii, şi se îndemnau unii pe alţii să râdă, să cântfe, să fie orice-o fi în urmă, şi potopul după dânşii, numai cupă pe care o aveau în mâini s-o poată goli până la fund, dfiti umbrele grădinii, ca şi din sufletele lor, din adierile nopţii, ca şi din aiurările lui Coco, se desprindeau griji, inchietudini, o veselie bizară şi deznădăjduita, ca un marş funebru de Beethoven cântat în ritm săltăreţ de foxtrot. Noaptea parcă mai opacă. Adierile se făceau mai reci. Doamnele îşi acopereau, înfiorate, umerii goi. Bărbaţii se uitau la ceas, Câţiva plecaseră după ştiri. Alţii aşteptau la telefon. Telefonul nu mai funcţiona, Ceasurile treceau şi Bojoceanu nu se mai întorcea. Unde-o fi? Ce-o fi făcând? De ce nu şi mai întoarce?

— Dacă am merge şi noi să vedem ce-i cu dansul? a întrebat o fată.

— Cei mai mulţi nu prea ţineau să vadă. Toţi simţeau însă. Nevoia şi se mişte, să-şi dezmorţească

trupul, să-şi scuture gândurile mahmure sau lugubre. Băutura nu le mai spunea nimic. Cheful tot le era stricat. Era şi târziu. Ce să mai stea! Plecau unul câte umil. Alţii, în grupuri răzleţe, încercau să râdă, să pară veseli; dar râsul le suna fals şi plecarea părea mai mult o fugă. Singur Coco mai ţinea piept, vitejeşte, unei baterii de sticle înfundate. Discuta cu ele, gesticula, le strângea la piept în accese subite de Şentimentalism acul său, furios” dintr-odată, le sictirea cât colo; Cineva l-a strigat de la poartă. Fără să ştie cine-l strigă, de ce pleacă, unde se duce, cu două sticle goale la subţioară, a pornit-o şi el pe două cărări. Luna îl bătea din spate. Pe nisipul aleii, o umbră neagră şi deşirată, beată ca şi dânsul, îl preceda în zigzaguri fantastice.

Nelu a rămas singur. Grădina îşi lăsa în jurul lui ramurile frânte, lampioanele stinse, zdrenţe „atârnate de copaci. Fără să le vacă, Nelu le simţea într-însul. Îi apăsau inima. Îi înfăşurau, sufletul. Zâmbea vag tristeţii lucrurilor m^2 arte, dezamăgirilor existenţei, iremediabilei deşert tăciuni care urmează, pas cu pas, zilele omului. Ceasurile treceau. Se făcuse de mult de ziuă şi un vuiet surd, depărtat şi continuu începea să

zguduie oraşul abia trezit Am letargia somnului, când Tănases i-a strigat de la grajduri:

— Ce-i mă!... Nu mai e nimeni pe aici?... Aşa s-au ţinut, de cuvânt?... crucea lor de muieri!

— Nimeni, i-a răspuns Nelu, repetând LV-i cuvântul ca un ecou.

— S-au cărăbănit de mult, mă?

— De mult... De-un ceas... De două... Nu mai ştiu.

Bojoceanus-a uitat lung şi atent la dânsul:

— Mă!... Ce-i cu tine?... Asta ar avea haz! V Asta le întrece pe toate!, Ia scoală-te în picioare!... Abia poţi să te ţii pe picioare! Eşti beat mort, mă!

Nelu a tăgăduit, indiferent, obosit

— Nu... N-am băut nimic, Tase.

— Ce ai atunci, mă? Uită-te în ce hal eşti. Şi eu care veneam să luăm cheful da capo. Noroacele mele! Cu cine să mai beau acum? Muierile au plecat. De tine, ce să mai vorbesc! Limba mi s-a uscat în gură. Mi-e sete, mă!... Nici. Nu-i de mirare. Ce de emoţii pe capul meu! Ce de-ntâmjilări!... Ce noapte, mă!

Se plângea de sete şi de noapte, dar ochii nedormiţi îi scăpărau de peiulţurnire şi obrajii îi erau îmbujoraţi de sănătate. Repetă, încântat

— Ce noapte, mă!… Ce noapte!

Cel puţin s-a terminat totul cu bine, Tase?

— Mai întrebi! De data asta am pus laba pe ei. Nu ne-a scăpat niciunul. I-am prins în vizuina lor ca pe şoareci, în capcană. JEânul n-a apucat şi fugă. Pe câţi n-au murit de moarte bună, i-au zdrelit soldaţii cu patul puştilor. Să-i vezi, mă!… Nu i-ai mai cunoaşte. Oameni sunt sau carne macră.

Se înfierbânta singur vorbind. Perora. Povestea exuberant cum au prins de veste autorităţile că fruntaşii muncitorilor aveau să se întrunească în clubul lor, cum armata le-a înconjurat localul, cum le-a luat casă cu asalt, năvălind pe uşi şi pe fereşti, spărgând, distrugând şiv zdrobipţi totul în calea ei5 muiericopii, tot ce-i cădea în Vârful baionetelor.

O singură dată s-a întrerupt din povestire:

— Mă da’ n-o fi nimic de băut pe-aici?… Mi s-a uscat şi gâtlejul… Gheorghe!… Ioane!… Veto!… Care-i acolo?… Oricine o fi!… O sticlă!… Un pahar de vin!

Cineva a răspuns din uşa casei. Tănase a prins inimă. Nelu asculta tăcut. Se silea să audă, să înţeleagă. Şi nu pricepea nimic. Nu simţea nimic. Avea capul gol. Şi parcă un pustiu, ca într-un vis urât, se

întindea nesfârşit în jurul lui.

Deodată Bojoceanu s-a bătut cu palma peste frunte

— Tiii!… şi uitasem ce-i mai nostim. Ghici, mă, cu cineş m-am întâlnit în vizuina lor. N-o să ghiceşti. Pun rămăşag pe ce vrei că n-o *să* ghiceşti… Cu Frimu, mă! Cu vecilea mea cunoştinţă, Frimu. Rupt în două… Beteag de picioare… Cu capul cât un dovleac de ăi turceşti… Dar ce ai, mă? Ce te-a apucat?… Eşti nebun?

Nelu se trezise. O măciucă în moalele capului îl trezise. Cu pumnul în pieptul lui Tănase, îl zguduia, îl zgâlţâia, pierdut, ieşit din minţi, bolborosind cuvinte fără noimă, fără şir, rugăminţi şi blesteme, ca odată, altă dată, când între degetele lui Tănase, ridicate deasupra capului, iriureapâlpâia şi se stingea un licurici.

Şi tot ca şi altă dată, cu un singur brânei, Tănase x ş-a cotorosit de el, repezindu-l cât colo. Cu ochi răi şi crânceni îl urmărea ducându-se de-a berbele acul.

— Hai, mă?… Cu mine te pui, mă!

— Tase!

Nelu căzuse mototol lângă bancă. Abia avea

puterea să îngaime: „Tase... Te, se...” Fără să simtă vreo durere, fără să-şi simtă umilinţa, s-a sculat înfrânt, zdrobit, cu un singur gând îjp. Minte. Şi-a îndreptat privirile şi braţele spre Tănase

— Tase... Te rog, Tase.

— Mă rogi acum?

— Nu pentru mine... IXiâie fă-mi ce vrei!... Pentru el, Tase... Te rog, Tase... În genunchi te rog... Scapă-l pe Frimu.

Se uita în ochii lui. Srar fi trrât pe brânci la picioarele lui. Îi vedea ochii duri şi reci. Nu voia să-i creadă. Îi vedea râsul brutal şi sardonic în colţurile gurii. Nu put a să creadă. Peste umerii lui a zărit umbra lui Stan, care venea cu sticla şi tava de pahare spre dâhşii. Nebuneşte a crezut atunci că prezenţa tatălui o să înmoaie inima fiului» Deznădăjduit, s-a agăţat de braţul lui

— Tase... Te implor, Tase.

Hai!... mă şi implori acum?

— Tase...

— Fiindcă mă rogi tu...

A ezitat o clipă... O licărire de speranţă a iluminat sufletul lui Nelu.

— Fiindcă tu mă rogi, ascultă-mă bine, cu mâinile mele o să-i scot pe nas bolşevismul…

— Gândeşte-te, Tase.

— Cu mâinile mele o să-i zdrobesc oasele de vândut şi de trădător.

— Tase, n-ai să faci asta, Tase!

— Rrcu mâinile mele o să-l ucid, ca pe un câine…

Stan se oprise lângă dânşii. Încovoiat, umilit, îi privea pe amândoi. Tănase a întors indignat capul, văzându-l. Nelu

1 l-a ară, tat, înmărmurit

— Cum poţi să vorbeşti astfel tu… Tocmai tu… Tănase!…

VI

În aceeaşi dimineaţă, după o luptă scurtă, dar eroică, cu el însuşi şi după o convorbire tot aşa de scurtă la telefon, cu prietenul Haită, Tănase s-a aruncat în primul /automobil care i-a ieşit în calevŞ.i-a dat ordin şoferului să-l ducă la Siguranţă. Haită îl aştepta ca pe ghimpi: Uşa cabinetului directorial s-a închis discret îndărătul lor. Din ochii lui şpanchii, care îl umblau, ca mărgelele în toate părţile şi direcţiile, Haită l-a întrebat r

— Ei? Qe este?

Tănase şi-a făcut timp să respire şi şa. Se mai gândească, o dată bine la ce-avea de spus

— Spune să-mi aducă un pahar cu Apia.

Oricât era de obicinuit Haită să-şi domine nervii, a ridicat iritat din umeri

— Lasă apa, mă. O să bei în urmă. Spune acum repede «ce ai de spus.

— Oho! mai domol, nene Haită, că nu dau doar turcii. Ş-o luăm cu binişor ui. Să vedem dih fir în păr ce-avem de făcut. Tipografia e la locul ei. N-o să ne-o ia nimeni. N-o să fugă. Să stăm. Strâmb şi să judecăm drept.

O ai, mă, sau n-o ai?

— Cum mă vezi şi cum te văd. Ca-n podul palmei. Ţi-o aţine pe tipsie.

— Când?

— Şi-acum dacă vrei.

funcţie e?

— Asta-i altă vorbă. Fiecare lucru cu socoteala lui. Eu ţi-o dau. Am spus că ţi-o dau. O vorbă am. Dar eu ce am în schimb?

Tu, mă?... Tu eşti de-ai noştrl

— De-ai voştri!… De-ai voştri!… Nu zic ba… Nu mă dau în lături… Ştii însă vorba aia!… Frate-frate, dar brânza pe bani.

Scandalizat, Haită s-a lăsat pe speteaza scaunului, cu braţele în tavan. Se jura de toţi sfinţii că nu mai are un ban în casă, că Internele nu i-au mai pus fonduri la dispoziţie din toamnă trecută, că şi slujbaşii au rămas neplătiţi cu lunile, că stat îi asta sau tată vitreg cu slujitorii lui cei mai buni, că o să-şi ia mai bine lumea în cap decât să servească pe veresie, că o mie, două, zece mii, la o adică, ar putea să-i dea din ce bruma de economii mai avea la ladă de fier, dar nicio lăscaie mai mult.

Tănase îl lăsă să vorbească. Îşi şlefuia lustrul unghiilor îşi admiră zâmbetul în ele.

După ce Haită şi-a terminat cupletul, s-a scoilat frumuşel de pe scaun şi i-a întins amical mâna.

Bine, Haită. Dacă nu e, ce să faci! De unde nu-i, nici Dumnezeu n-are ce să ia. Să zicem că n-am vorbit nimic. Cu bine, frate Haită.

Haită1 i-a reţinut mâna. Se uita ţintă la dânsul, pe cât îi îngăduiau ochii instabili că mărgelele. I-a mărturisit

— Eşti tare, mă!

Linguşitorule…

Şi cât vrei?

— Un sutar.

— Nu laşi mai ieftin?

— Vorba ta: nicio lăscaie.

— Bine, mă!… Mă strângi de gât… Îmi iei sângele… Dar ţi-i dau.

— Să-i văd!

Qftând din adâncul inimii, Haită s-a dus la casa de fier, A scos o sută de hârtii de o mie. Le-a înşirat pe masă. I le-a numărat. Cu palma răscăcărată peste maldărul de bumaşte, l-a împiedicat însă să le ia.

— Spune-mi mai întâi unde e?

Tănase a închis ochii. O clipă şi-a auzit bătăile inimii. Sângele i-a năvălit în obraji. Tâmplele îi zvâcneau. Cu un suprem efort, şi-a scuturat capul, ca omul care se ridică din fundul apei, şi-a mormăit, surd, înăbuşit:

— Acasă… la Nelu… la Nelu Azan… n grajduri. Oricât era el de deprins cu vânzările şi trădările, Haită s-a ferit cu un pas în lături. Ochii spanchii îi jucau chindia în cap. Caninul de aur îi strălucea. A şuierat

printre dinţi:

— reşti tare, mă!... Eşti tare... Eu ţi-o spun... o să ajungi departe...

Sighişoara, *1932*

CUPRINSUL

Prefaţă

FECIOR DE SLUGĂ

Cartea întâi Cartea a doua Cartea a treia

Hun de tipar: 16.06.1988